[This is an interesting text. There appear to be many original verses sprinkled throughout the text, many of which are incomplete. Some of the verses don't follow any regular meter and some work is needed to edit this text. Some verses are likely quotes, but I haven't been able to trace them.

I have used Haridas Shastri's edition, and have not had access to another. It would be worth finding other manuscripts in order to produce a true critical edition.]

śrī-sādhanā-dīpikā

prathama-kakṣā

amandaṁ vṛndāvana-mandirodare
suhema-ratnāvali-citra-kuṭṭime |
sahopaviṣṭaṁ priyayā samānayā
govinda-sākṣād-bhagavantam āśraye ||1||

saṁsāra-kūpe patitān aśeṣān
uddhartu-kāmaḥ kali-kāla-lokān |
yaḥ prādurāsīt kila gauḍa-deśe
caitanya-candraṁ tam ahaṁ prapadye ||2||

śrī-caitanya-priyatamaḥ śrīmad-rādhā-gadādharaḥ |
tat-parīvara-rūpasya śrī-govinda-prasevanam ||
tayoḥ sat-prema-sat-pātraṁ śrī-rūpaḥ karuṇāmbudhiḥ |
tat-pāda-kamala-dvandve ratir me syād vraje sadā ||3||

tadīya-sevādhipatiṁ mahāśayaṁ
samasta-kalyāṇa-gauṇaika-mandiram |
vārendra-viprānvaya-bhūṣaṇaṁ guruṁ
bhaje'niśaṁ śrī-hari-dāsa-saṁjñakam ||4||

yat-sevayā vaśaḥ śrīmad-govindo nanda-nandanaḥ |
payasā saṁyutaṁ bhaktaṁ yācate karuṇāmbudhiḥ ||5||

kiṁ cāsmin kadācid vasanta-vāsarāvasare rātrau rāsa-maṇḍale bhramati sati saṁcāriṇyāḥ śrī-vṛṣabhānu-sutāyā āścaryaṁ rūpaṁ dṛṣṭvā tamālasya mūle mūrcchitavān iti mahatī prasiddhiḥ |

tasyaiva kāntā-paricārako'sau
tayoś ca dāsaḥ kila ko'pi nāmnā |
svakīya-lokasya tadīya-dāsye
mati-praveśāya karoti yatnam ||6||

śrīmad-rādhā-prāṇa-bandhor naityikaṁ caritaṁ hi yat |
śrīmat-kṛṣṇa-kavīndreṇa kṛpayā prakaṭīkṛtam ||7||
śrīmad-rūpājñayā teṣāṁ paramāpta-vareṇa tu |
kṛtaṁ tasmin mayā bhāṣye teṣāṁ vākya-pramāṇataḥ ||8||
atha tasmāt pṛthaktvena sākṣād-bhagavato hareḥ |
mantra-mayyāṁ samāsena sevā kiñcid vilikhyate ||9||
tat-tat-prasaṅga-saṅgatyā siddhānto'pi ca likhyate |
tasya madhye na likhito grantha-vistāra-bhītitaḥ |
kakṣā-daśama-saṁpūrṇo grantho'yaṁ sambhaviṣyati |10||
tatra prathama-kakṣāyāṁ śrīmat-sevā-prakāśanam |
dvitīye śrīla-govinda-sākṣād-bhagavataḥ kathā ||11||
tṛtīye madhya-kaiśore rasotkarṣa-nirūpaṇam |

caturthe'ṣṭādaśārṇasya mantrasyārtho vilikhyate ||12||
pañcame'sya vraja-bhuvo māhātmyaṁ parikīrtitam |
ṣaṣṭhe śrī bhānu-nandinyāḥ prakāśasya kathā śubhā ||13||
śrīman-mahāprabhos tasya bhakta-vṛndasya caiva hi |
tattvātmikā-kathā proktā tat-tad-grantha-pramāṇataḥ ||14||
saptame tv aṣṭame proktā punaḥ śrī-rūpa-sat-kathā |
rāgātmikā tathā rāgānugā-bhakti-nirūpaṇam ||15||
kakṣāyā navame lekhyaṁ daśame likhyate punaḥ |
śrīmad-bhagavatas tat-tad-bhaktyādes tattva-varṇanam ||16||

atha śrīmad-rūpa-sanātanābhyāṁ śrīla-paṇḍita-gosvāmi-śiṣya-śrī-paramānanda-gosvāminā ca śrīmad-vṛndāvana-yoga-pīṭhādiṣu sarvaṁ svarūpa-rāja-svayaṁ-bhagavataḥ śrīmad-govinda-devasya śrīman-madana-gopāla-gopīnāthayoś ca sevā śrīmad-īśvarecchayā sva-sva-sthāne sva-sva-sevāḥ prakāśitāḥ | prakāśas tu na bhedeṣu gaṇyate sa hi na pṛthak [Laghubhāg. 1.18] iti |

svayaṁ bhagavataḥ śrīmad-govindasya sukhādhikaḥ |
vṛndāvane yoga-pīṭhe sevā tu prakaṭī kṛtā |
śrī-caitanya-kṛpā-rūpa-rūpeṇa karuṇā-kṛtā ||17||
sevā gopāla-devasya parmānanda-dā śubhā |
śrī-sanātana-rūpeṇa tatraiva prakaṭī kṛtā ||18||
paramānanda-de śrīman-nīpa-pādapa-bhū-tale |
kālindī-jala-saṁsargi-śītalānala-kalpite ||19||
rādhā-gadādhara-cchātraḥ paramānanda-nāmakaḥ |
yas tenāśu prakaṭito gopīnātho dayāmbudhiḥ |
vaṁśī-vaṭa-taṭe śrīmad-yamunopataṭe śubhe ||20||

tataḥ sarvasva-rūpaṁ jānatā śrīla-rūpeṇa śrī-sanātanena ca mūla-svarūpa-śakti-śrī-rādhā-gadādhara-parivāre śrīman-mahāprabhor ājñānusāreṇa sva-sva-sthāne sva-sva-sevā samarpitā | tatrāpi śrī-paṇḍita-gosvāmi-śiṣyaḥ premi-kṛṣṇa-dāsa-gosvāmine samarpitā śrī-rūpeṇa | tathā hi,

śrīmad-gadādharasyāsya svarūpaṁ pūrva-lakṣaṇam |
jānatā śrīla-rūpeṇa sevā tasmai samarpitā ||21||

śrīla-sanātana-gosvāminā svasyātīvāntaraṅgāya śrī-kṛṣṇa-dāsa-brahmacāriṇe śrī-madana-gopāla-devasya seva samarpitā | evaṁ śrīmad-rūpādvaita-rūpeṇa śrīmad-raghunāthena śrī=yuta-kuṇḍa-yugala-paricaryā tat-parisara-bhūmiś ca śrī-govindāya samarpitā | evaṁ śrī-gopīnāthasya sevā śrī-paramānanda-gosvāminā śrīmadhu-paṇḍita-gosvāmine samarpitā | kiṁ ca trayāṇāṁ śrī-vigrahāṇāṁ preyasī kila śrī-hari-dāsa-gosvāmi-śrī-kṛṣṇa-dāsa-brahmacāri-gosvāmi-śrī-madhu-paṇḍita-gosvāmibhiś ca prakāśitā ||

iti prathama-kakṣā

(2)

dvitīya-kakṣā

atha śrī-vṛndāvanottamāṅga-yoga-pīṭhāṣṭa-dala-kamala-karṇikā-rāja-siṁhāsana-virājamānaḥ sarvasva-rūpa-rājaḥ sarva-prakāśa-mūla-bhūtaḥ svayaṁ bhagavat-śrī-vrajendra-nandano madhya-kaiśorāvasthitaḥ śrī-govinda-deva eva śrī-vṛndāvanādhirājaḥ | yathā bahūnāṁ rāja-putrāṇāṁ rāja-putratve sāmye tathāpy eko rāja-siṁhāsanārho rājā bhavati śruti-smṛti-purāṇādāv asyaiva prādhānyāt, yathā vraje mahā-rāse dhāmno'bhede'pi parikara-bhedena sarveṣu yūtheṣu pūrṇatama-prakāśena sthitaḥ san śrī-rādhikāyāḥ pārśve svayam eva virājate, tathā | ataeva mauna-mudrādikaṁ prakāśya vigrahaval-līlā-kāle sarveṣāṁ śrī-kṛṣṇa-prakāśānāṁ tatraivānyatra sthitaḥ san śrī-kṛṣṇa-caitanya-mahāprabhos tat pārṣadānāṁ ca niratiśaya-kṛpā prakāśa-rūpa-śrī-rūpa-sevām aṅgī kṛtya śrī-govinda-devaḥ svayam eva virājate | tathā hlādinī-śakti-sārāṁśa-mahābhāva-svarūpayā śruti-smṛti-purāṇādiṣu vṛndāvanādhīśātvena prasiddhayā śrī-rādhayā saha virājamānatvenāsyaiva prasiddheḥ, yathā brahma-saṁhitāyām (5.37)—

> ānanda-cinmaya-rasa-pratibhāvitābhis
> tābhir ya eva nija-rūpatayā kalābhiḥ |
> goloka eva nivasaty akhilātma-bhūto
> govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi ||

yathā hari-vaṁśe—

> ahaṁ kilendro devānāṁ tvaṁ gavām indratāṁ gataḥ |
> govinda iti lokās tvāṁ stoṣyanti bhuvi śāśvatam ||

śrī-bhāgavate ca (10.21.23)—

> indraḥ surarṣibhiḥ sākaṁ codito deva-mātṛbhiḥ |
> abhyasiñcata dāśārhaṁ govinda iti cābhyadhāt ||

ṭīkā ca—deva-mātṛbhir iti | gāḥ paśūn gāṁ svargaṁ vā indratvena vindatīti kṛtvā ca govinda ity abhyadhāt nāma kṛtavān |

punas tatraiva daśama-skandhe (10.27.28)—

> iti go-gokula-patiṁ govindam abhiṣicya saḥ |
> anujñāto yayau śakro vṛto devādibhir divam ||

padyāvalyām[1]—

> kālindī-tīra-kalpa-druma-tala-vilasat-padma-pādāravindo
> mandāndolāṅgulībhir mukharita-muralī manda-gītābhinandaḥ |
> rādhā-vaktrendu-manda-smita-madhura-sudhāsvāda-sandoha-sāndraḥ
> śrīmad-vṛndāvanendraḥ prabhavatu bhavatāṁ bhūtaye kṛṣṇa-candraḥ ||

skānde mathurā-khaṇḍe nāradoktau—

> tasmin vṛndāvane puṇyaṁ govindasya niketanam |
> tat-sevaka-samākīrṇaṁ tatraiva sthīyate mayā ||
> bhuvi govinda-vaikuṇṭhaṁ tasmin vṛndāvane nṛpa |
> yatra vṛndādayo bhṛtyāḥ santi govinda-lālasāḥ ||
> vṛndāvane mahā-sadma yair dṛṣṭaṁ puruṣottamaiḥ |
> govindasya mahīpāla te kṛtārthā mahī-tale ||

tathā hi śrī-kṛṣṇa-sandarbhe śrī-bhāgavata-ṣaṣṭha-skandhe (6.8.20)—māṁ keśavo gadayā prātar avyād govinda āsaṅgavam ātta-veṇuḥ iti |

ṭīkā ca—tau hi śrī-mathurā-vṛndāvanayoḥ suprasiddha-mahā-yogapīṭhayos tat-tan-nāmnaiva sahitau prasiddhau tau ca tatra tatra prāpañcika-loka-dṛṣṭyā śrīmat-pratimākāreṇa bhātaḥ | svajana-dṛṣṭyā sākṣād-bhūtau ca | tatrottara-rūpaṁ brahma-saṁhitā-govinda-stavādau prasiddham | ataevātrāpi sākṣād-rūpa-vṛnda-prakaraṇa evaitau paṭhitau ity ādi-sandarbha-ṭīkety arthaḥ |

tathā hi—sākṣād bhagavataḥ śrīmad-govindasya sukhādhikā | tathā hi śrī-caitanya-caritāmṛte (1.8.50-51)—

> vṛndāvane kalpa-vṛkṣa suvarṇa-sadana
> mahā-yoga-pīṭha tāṁhā ratna-siṁhāsana
> tāte basi āchena sākṣāt vrajendra-nandana
> śrī-govinda nāma sākṣāt manmatha-madana

---

[1] Not found in my edition.

nau sarvatra deśe yathā śrī-kṛṣṇa-prakāśādī nāṁnavīna-prācīnā-dhātu-śīlādy-ākārāḥ kvacid bhakta-vatsalatayā calac-chakti-prakāśikā arcāyamānāḥ kvacit sāmānyākārāś ca śrī-nanda-nandana-prakāśā dṛśyante | tathāsau svayaṁbhagavān śrī-govinda-devo'pi (iti cet) ? na, kiṁtv asau tathātve dṛśyamāno'py arcāyamāna-viśeṣaḥ svayaṁprakāśaḥ sākṣād vrajendra-nandana eva |

atra yukti-sudṛṣṭāntāṁprācīna-paurāṇikāṁkathām āha—prema-nagarāpara-paryāye pratiṣṭhāna-pure ko'pi rājāsīt | sa ca pañca-putraḥ | vārdhaka-daśāyāṁmanasi evaṁvicāritavān—mat-putreṣu yo rājyādi-pālanen samartho mayi premavāṁś ca bhavet | tasmin rājyādi samarpayiṣyāmi | iti manasi kṛtvā bahir jaḍavad ācaritavān | taṁdṛṣṭvā sarve janā manasi duḥkhitā abhavan | putrāṇāṁmadhye tu ye duṣṭācārās te manasi hṛṣṭā rājyādikaṁnetuṁviṣaya-sukhaṁca kartuṁpravṛttā abhavan | teṣu ko'pi paṇḍito jñānavān pūrvato'pi pitroḥ prītiṁkṛtvā sevāyāṁpravṛttaḥ | rājā tu tasya bhaktiṁdṛṣṭvā tasmin rājyādi-bhāraṁsamarpitavān | anye putrās tu tac chrutvā tad-upari daṇḍādikaṁkṛtavantaḥ | tān dṛṣṭvāmātyāḥ sarve tad-vṛttāntaṁrājñi niveditavantaḥ |

rājā tu tac chrutvā kṛtrima-jaḍa-svabhāvādikaṁtyaktvā tān putrān nirasya tasmin putre svacchandam abhiṣekaṁkṛtavān | tathāyaṁśrī-govinda-devaḥ sākṣād vrajendra-kumāro'py ādhunika-bhaktānāṁprema-tāratamyaṁkartuṁmauna-mudrādikam aṅgīkṛtya rādhikayā saha virājate | atrāpi śruti-smṛti-purāṇādi-pramāṇāni bahūni santi | tatra śrī-gopāla-tāpanyāṁ(1.9-10)—

> sat-puṇḍarīka-nayanaṁmeghābhaṁvaidyutāmbaram |
> dvi-bhujaṁjñāna-mudrāḍhyaṁvana-mālinam īśvaram ||9||
> gopa-gopī-gavāvītaṁsura-druma-talāśritam || ity ādi |
>
> tam ekaṁgovindaṁsac-cid-ānanda-vigraham ity ādi |
>
> gopālāya govardhanāya gopī-jana-vallabhāya namo namaḥ |

tathā hi ūrdhvāmnāye—

> gopāla eva govindaḥ prakaṭāprakaṭaḥ sadā |
> vṛndāvane yoga-pīṭhe sa eva satataṁsthitaḥ ||
> asau yuga-catuṣke'pi śrī mad-vṛndāvanādhipaḥ |
> pūjito nanda-gopādyaiḥ kṛṣṇenāpi supūjitaḥ ||
> cīra-hartā vraja-strīṇāṁvrata-pūrti-vidhāyakaḥ |
> cid-ānanda-śilākāro vyāpako vraja-maṇḍale ||

tatra—

> candrāvalī-durādharṣaṁrādhā-saubhāgya-mandiram ||

tathā hi atharva-vede—gokulāraṇye mathurā-maṇḍale vṛndāvana-madhye sahasra-dala-padme ṣoḍaśa-dala-madhye'ṣṭa-dala-keśare govindo'pi śyāmaḥ pītāmbaro dvibhujo mayūra-puccha-śiro veṇu-vetra-hasto nirguṇaḥ sa-guṇo nirākāraḥ sākāro nirīhaḥ sa-ceṣṭo virājate iti |

> dve pārśve candrāvalī rādhā ca ity ādi |

tathā ca saṁmohana-tantroktiḥ—

> govinda-sahitāṁbhūri-hāva-bhāva-parāyaṇām |
> yoga-pīṭheśvarīṁrādhāṁpraṇamāmi nirantaram ||

tathā hi skānde—

> govinda-svāmi-nāmātra vasaty arcātmako'cyutaḥ |
> gandarvair apsarobhiś ca krīḍamānaḥ sa modate ||

tathā hi brahma-saṁhitāyāṁ(5.1)—

> īśvaraḥ paramaḥ kṛṣṇaḥ saccidānanda-vigrahaḥ |

anādir ādir govindaḥ sarva-kāraṇa-kāraṇam ||

atra śloke kṛṣṇoḥ viśeṣyaḥ | anyatrāpi govindasya viśeṣyatvam | yathā—

vraje govinda-nāmā yaḥ paśūnām indratāṁgataḥ |
sa eva kṛṣṇo bhavati mano-netrādi-karṣaṇāt ||

brahma-saṁhitāyāṁca (5.39)—

rāmādi-mūrtiṣu kalā-niyamena tiṣṭhan
nānāvatāram akarod bhuvaneṣu kintu |
kṛṣṇaḥ svayaṁsamabhavat paramaḥ pumān yo
govindam ādi-puruṣaṁtam ahaṁbhajāmi ||

ṭīkā ca—yo govindo rāmādi-mūrtiṣu kalā-niyamena tiṣṭhan san nānāvatāram akarot, sa devaḥ svayaṁkṛṣṇaḥ samabhavan taṁbhajāmīti |

śrī-gopāla-tāpanyāṁ(1.35, 39-42, 45)—
kṛṣṇāya gopīnāthāya govindāya namo namaṁ||
tathā hi—
veṇu-vādana-śīlāya gopālāyāhi-mardine |
kālindī-kūla-lolāya lola-kuṇḍala-dhāriṇe ||
vallavī-vadanāmbhoja-māline nṛtya-śāline |
namaḥ praṇata-pālāya śrī-kṛṣṇāya namo namaḥ ||
namaḥ pāpa-praṇāśāya govardhana-dharāya ca |
pūtanā-jīvitāntāya tṛṇāvārtāsu-hāriṇe ||
niṣkalāya vimohāya śuddhāyāśuddha-vairiṇe |
advitīyāya mahate śrī-kṛṣṇāya namo namaḥ ||
keśava kleśa-haraṇa nārāyaṇa janārdana |
govinda paramānanda māṁsamuddhara mādhava || ity ādi |

tatra ūrdhvāmnāye—
śrī man-madana-gopālo'py atraiva supratiṣṭhitaḥ | iti |

śrī-daśame (10.19.16)—
gopīnāṁparamānanda āsīd govinda-darśane || iti |

tathā hi (10.21.10)—
vṛndāvane sakhi bhuvo vitanoti kīrtiṁ
yad devakī-suta-padāmbuja-labdha-lakṣmi |
govinda-veṇum anu matta-mayūra-nṛtyaṁ
prekṣādri-sānv-aparatānya-samasta-sattvam || iti |

tathā hi śrī-govinda-līlāmṛte (21.28) ca—

śrī-govinda-sthalākhyaṁtaṭam idam amalaṁkṛṣṇa-saṁyoga-pīṭhaṁ
vṛndāraṇyottamāṅgaṁkrama-natam abhitaḥ kūrma-pīṭha-sthalābham |
kuñja-śreṇī-dalāḍhyaṁmaṇimaya-gṛha-sat-karṇikaṁsvarṇa-rambhā-
śreṇī-kiñjalkam eṣā daśa-śata-dala-rājīva-tulyaṁdadarśa ||

śrī-padma-purāṇe (5.69.79-85)—
pārvaty uvāca
govindasya kim āścaryaṁsaundaryākṛta-vigraha |
tad ahaṁśrotum icchāmi kathayasva dayā-nidhe ||
īśvara uvāca
madhye vṛndāvane ramye-mañju-mañjīra-śobhite |
yojanāśrita-sad-vṛkṣa-śākhā-pallava-maṇḍite ||
tan-madhye mañju-bhavane yoga-pīṭhaṁsamujjavalam |

tad-aṣṭa-koṇa-nirmāṇaṁ nānā-dīpti-manoharam ||
tasyopari ca māṇikya-ratna-siṁhāsanaṁ śubham |
tasmin naṣṭa-dalaṁ padmaṁ karṇikāyāṁ sukhāśrayam ||
govindasya paraṁ sthānaṁ kim asya mahimocyate |
śrīmad-govinda-mantra-stha-ballavī-vṛnda-sevitam ||
divya-vraja-vayo-rūpaṁ kṛṣṇaṁ vṛndāvaneśvaram |
vrajendraṁ santataiśvaryaṁ vraja-bālaika-vallabham ||
yauvanodbhinna-kaiśoraṁ vayasādbhuta-vigraham |

varāha-saṁhitāyāṁ ca—

vṛndāvane tu govindaṁ ye paśyanti vasundhare |
na te yama-puraṁ yānti yānti puṇya-kṛtāṁ gatim ||

asya ṭīkā ca—atha sarvāsām arcānāṁ darśana-māhātmyaṁ vadan upary upari sphūrtyā śrīmad-arcā-viśeṣāyamāṇasya sākṣād-bhagavataḥ śrī-govinda-devasya darśana-māhātmyam āha vṛndāvana iti |

tathā hi varāha-tantre pañcama-paṭale, yathā—
śrī-varāha uvāca—
karṇikā tan mahad dhāma govinda-sthānam avyayam |
tatropari svarṇa-pīṭhe maṇi-maṇḍapa-maṇḍitam ||
tathā hi—
karṇikāyāṁ mahā-līlā tal-līlā-rasa-tad-girau |
yatra kṛṣṇo nitya-vṛndā-kānanasya patir bhavet ||
kṛṣṇo govindatāṁ prāptaḥ kim anyair bahu-bhāṣitaiḥ |
dalaṁ tṛtīyakaṁ ramyaṁ sarva-śreṣṭhottamottamam ||
tathā hi—
govindasya priya-sthānaṁ kim asya mahimocyate |
govindaṁ tatra saṁsthaṁ ca vallavī-vṛnda-vallabham ||
divya-vraja-vayo-rūpaṁ vallavī-prīti-vardhanam |
vrajendraṁ niyataiśvaryaṁ vraja-bālaika-vallabham ||
tathā hi—
pṛthivy uvāca—
paramaṁ kāraṇaṁ kṛṣṇaṁ govindākhyaṁ parātparam |
vṛndāvaneśvaraṁ nityaṁ nirguṇasyaika-kāraṇam ||
varāha uvāca—
rādhayā saha govindaṁ svarṇa-siṁhāsane sthitam |
pūrvokta-rūpa-lāvaṇyaṁ divya-bhūṣaṁ susundaram ||
tribhaṅga-mañju-susnigdhaṁ gopī-locana-tārakam |
tatraiva yoga-pīṭhe ca svarṇa-siṁhāsanāvṛte ||
pratyaṅga-rabhasāveśāḥ pradhānāḥ kṛṣṇa-vallabhāḥ |
lalitādyāḥ prakṛtayo mūla-prakṛti rādhikā ||
saṁmukhe lalitā devī śyāmalāpi ca vāyave |
itare śrī-madhumatī dhanyaiśānyāṁ hari-priyā ||
viśākhā ca tathā pūrve śaivyā cāgnau tataḥ param |
padmā ca dakṣiṇe bhadrā nairṛte kramaśaḥ sthitāḥ ||
yoga-pīṭhasya koṇāgre cāru-candrāvalī priyā |
prakṛty aṣṭau tad anyāś ca pradhānāḥ kṛṣṇa-vallabhāḥ ||
pradhānā prakṛtiś cādyā rādhikā sarvathādhikā |
citrarekhā ca vṛndā ca candrā madana-sundarī ||
supriyā ca madhumatī śaśīrekhā haripriyā |
saṁmukhādi-krame dikṣu vidikṣu ca tathā sthitāḥ ||
ṣoḍaśī prakṛti-śreṣṭhā pradhānā kṛṣṇa-vallabhā |
vṛndāvaneśvarī rādhā tavad tu lalitā priyā ||

gautamīya-tantre—

ratna-bhūdhara-saṁlagna-ratnāsana-parigraham |

kalpa-pādapa-madhyastha-hema-maṇḍapikā-gatam ||

ity anena govindasyaiva viśeṣaṇam iti vivecanīyam | tāpanī ca— tam ekaṁ govindaṁ sac-cid-ānanda-vigraham iti |

śrī-jayadeva-caraṇaiś ca (Gg 2.19)—

govindaṁ vraja-sundarī-gaṇa-vṛtaṁ paśyāmi hṛṣyāmi ca ||

śrī-bhakti-rasāmṛta-sindhau (2.1.43)—

līlā premṇā priyādhikyaṁ mādhuryaṁ veṇu-rūpayoḥ |
ity asādhāraṇaṁ proktaṁ govindasya catuṣṭayam ||

tatraiva (1.2.239)—

smerāṁ bhaṅgī-traya-paricitāṁ sāci-vistīrṇa-dṛṣṭiṁ
vaṁśī-nyastādhara-kiśalayām ujjvalāṁ candrakeṇa |
govindākhyāṁ hari-tanum itaḥ keśi-tīrthopakaṇṭhe
mā prekṣiṣṭhās tava yadi sakhe bandhu-saṅge'sti raṅgaḥ ||

śrī-dāna-keli-kaumudyām—

arjunaḥ: bisāhe | idaṁbi thoa ccea | tā suṇāhi | so kira assuda-ara-sāhammo sammohaṇa-māhurā-bhara-ṇabbo sabbobari virehanto pia-baassassa saala-goula-baittaṇeṇa goindāhisea-mahūsabo kassa bā gabbaṁṇa kkhu khabbedi ? |[2]

ity evambhūtasya mauna-mudrādikaṁ prakāśya vigrahavat sthitasya śrī-govinda-devasya prakaṭa-līlā-kāle mauna-mudrādikam ācchāditam abhavat | tathā ca—prakaṭa-līlā-kāle bhaktānāṁ bhakti-sadarśanārthaṁ prakaṭitam eva | tatra śrī-gopāla-tāpanyādi-prasiddham—kadācit prakaṭī bhūya (1.10) dvibhujaṁ mauna-mudrāḍhyaṁ iti ca |

kiṁca śrī-kṛṣṇa-sandarbhe (153)—

tad evaṁ tatra śrī-kṛṣṇa-līlā dvividhā aprakaṭa-rūpā prakaṭa-rūpā ca | prāpañcika-lokāprakaṭatvāt tat-prakaṭatvāc ca | tatrāprakaṭā –

yatrāsau saṁsthitaḥ kṛṣṇas tribhiḥ śaktyā samāhitaḥ |
rāmāniruddha-pradyumnai rukmiṇyā sahito vibhuḥ || [GTU 2.36] iti |

mathurā-tattva-pratipādaka-śrī-gopāla-tāpany-ādau – cintāmaṇi-prakara-sadmasu-kalpa-vṛkṣa [BhP 5.40] ity ādi vṛndāvana-tattva-pratipādaka-brahma-saṁhitādau ca prakaṭa-līlātaḥ kiñcid vilakṣaṇatvena dṛṣṭā, prāpañcika-lokais tad-vastubhiś cāmiśrā, kālavad-ādi-madhyāvasāna-pariccheda-rahita-sva-pravāhā, yādavendratva-vraja-yuvarājatvādy-ucitāharahar-mahā-sabhopaveśa-gocāraṇa-vinodādi-lakṣaṇā | prakaṭa-rūpā tu śrī-vigrahavat kālādibhir aparicchedyaiva satī bhagavad-icchātmaka-svarūpa-śaktyaiva labdhārambha-samāpanā prāpañcikāprāpañcika-loka-vastu-saṁvalitā tadīya-janmādi-lakṣaṇā |

tatrāprakaṭā dvividhā | mantropāsanāmayī svārasikī ca | prathamā yathā tat-tad-ekatara-sthānādi-niyata-sthitikā tat-tan-mantra-dhyāna-mayī | yathā bṛhad-dhyāna-ratnābhiṣekādi-prastāvaḥ krama-dīpikāyām | yathā vā --

atha dhyānaṁ pravakṣyāmi sarva-pāpa-praṇāśanam |
pītāmbara-dharaṁ kṛṣṇaṁ puṇḍarīka-nibhekṣaṇam || ity ādi gautamīya-tantre |

---

[2] viçäkhe ! idam api alpam etat tat çåëu | sa kila açruta-cara-sädharmaù sammohana-mädhuré-bhara-navyaù sarvopari-viräjamäno priya-vayasyasya sakala-gokula-patitvena govindäbhiñeka-mahotsavaù kasya vä garvaà na khalu kharvayati ? ||326||

yathā vā –

veṇuṁ kvaṇantam aravinda-dalāyatākṣam-
barhāvataṁsam asitāmbuda-sundarāṅgam |
kandarpa-koṭi-kamanīya-viśeṣa-śobhaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi ||

ālola-candraka-lasad-vanamālya-vaṁśī-
ratnāṅgadaṁ praṇaya-keli-kalā-vilāsam |
śyāmaṁ tri-bhaṅga-lalitaṁ niyata-prakāśaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi || iti brahma-saṁhitāyām [5.39-40] |

homas tu pūrvavat kāryo govinda-prītaye tataḥ ity-ādy-anantaraṁ –

govindaṁ manasā dhyāyet gavāṁ madhye sthitaṁ śubham |
barhāpīḍaka-saṁyuktaṁ veṇu-vādana-tat-param ||
gopī-janaiḥ parivṛtaṁ vanya-puṣpāvataṁsakam || iti bodhāyana-karma-vipāka-prāyaścitta-smṛtau |

tad u hovāca hairaṇyo gopa-veśam abhrābhaṁ taruṇaṁ kalpa-drumāśritam | tad iha ślokā bhavanti --

sat-puṇḍarīka-nayanaṁ meghābhaṁ vaidyutāmbaram |
dvi-bhujaṁ mauna-mudrāḍhyaṁ vanamālinam īśvaram ||
gopa-gopī-gavāvītaṁ sura-druma-talāśritam |
divyālaṅkaraṇopetaṁ rakta-paṅkaja-madhyagam ||
kālindī-jala-kallola-saṅgi-māruta-sevitam |
cintayaṁś cetasā kṛṣṇaṁ mukto bhavati saṁsṛteḥ ||

iti śrī-gopāla-tāpanyām [1.11-15] – govindaṁ gokulānandaṁ sac-cid-ānanda-vigraham [GTU 1.37] ity ādi ca |

atha svārasikī ca yathodāhṛtam eva skānde --

vatsair vatsatarībhiś ca sadā krīḍati mādhavaḥ |
vṛndāvanāntaragataḥ sa-rāmo bālakaiḥ saha || ity ādi |

tatra ca-kārāt śrī-gopendrādayo gṛhyante | rāma-śabdena rohiṇy api | tathā tenaiva krīḍatīty ādinā vrajāgamana-śayanādi-līlāpi | krīḍā-śabdasya vihārārthatvād vihārasya nānā-sthānānusāraṇa-rūpatvād eka-sthāna-niṣṭhāyā mantropāsanāmayyā bhidyate'sau | yathāvasara-vividha-svecchāmayī svārasikī | evaṁ brahma-saṁhitāyām --

cintāmaṇi-prakara-sadmasu kalpa-vṛkṣa-
lakṣāvṛteṣu surabhir abhipālayantam
lakṣmī-sahasra-śata-sambhrama-sevyamānaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi || [BrahmaS 5.28] iti |

atra kathā gānaṁ nātyaṁ gamanam api vaṁśī [BrahmaS 5.52] ity atrānusandheyam | tatra nānā-līlā-pravāha-rūpatayā svārasikī gaṅgeva |

athā prakaṭāyāṁ mantropāsanā-mayīm āha --

māṁ keśavo gadayā prātar avyād
govinda āsaṅgavam ātta-veṇuḥ | [BhP 6.8.2] iti |

ātta-veṇur iti viśeṣeṇa govindaḥ śrī-vṛndāvana-mathurā-prasiddha-mahā-yoga-pīṭhayos tan-nāmnaiva sahitau prasiddhau | tau ca tatra tatra prāpañcika-loka-dṛṣṭyāṁ śrīmat-

pratimākāreṇābhātaḥ svajana-dṛṣṭyāṁsākṣād-rūpa-vṛnda-prakaraṇa eva etau paṭhitau |
tataś ca nārāyaṇa-varmākhya-mantropāsya-devatātvena (śrī-gopāla-tāpanyādi-prasiddha-svatantra-mantrāntaropāsya-devatātvena) ca mantropāsanā-mayyām idam udāhṛtam ||

tathā hi lalita-mādhave (7.33f)—

rādhikā (śrī-kṛṣṇa-mukhendum avalokya): hanta ! hanta ! ṇibbha-rūkkaṇḍidā e mama muddhattaṇaṁ jaṁgoindassa paḍimaṁjebba goindaṁmaṇṇemi |

tathā rādhikā (7.35)—

puro dhinvan ghrāṇaṁparimilati so'yaṁparimalo
ghana-śyāmā seyaṁdyuti-vitatir ākarṣati dṛśau |
svaraḥ so'yaṁdhī ras taralayati karṇau mama balād
aho govindasya prakṛtim upalabdhā pratikṛtiḥ ||

skānde—

dolāyamānaṁgovindaṁmañcasthaṁmadhusūdanam |
rathe ca vāmanaṁdṛṣṭvā punar janma na vidyate ||

dvārakāyāṁśrī-puruṣottame ca | etat-padya-dvaye govinda-śabdas tu sarva-prakāśa-mūla-bhūtasya śrī-vṛndāvana-nāthasya govindasya prakāśāpekṣayā | sa ca prakāśas tu na bhedeṣu gaṇyate sa hi na pṛthak iti (LBhāg 1.1.20) |

dakṣiṇābhimukhaṁdevaṁdolārūḍhaṁsureśvaram |
sakṛd dṛṣṭvā tu govindaṁmucyate brahma-hatyāyāḥ |
vartamānaṁca yat pāpaṁyad bhūtaṁyad bhaviṣyati |
tat sarvaṁnirdahaty āśu govindānala-kīrtanāt |
govindeti yathā proktaṁbhaktyā vā bhakti-varjitam |
dahate sarva-pāpāni yugāntāgnir ivotthitaḥ ||
govinda-nāmā yaḥ kaścin naro bhavati bhūtale |
tan nāsti karmajaṁloke vāṅmānasam eva vā |
yan na kṣapayate pāpaṁkalau govinda-kīrtanam ||

kiṁtatra vedāgama-śāstra-vistarais
tīrthair anekair api kiṁprayojanam |
yady ānanenechasi mokṣa-kāraṇaṁ
govinda govinda iti sphuṭaṁraṭa ||

śrī-caitanya-caritāmṛte (1.8.50-51)
vṛndāvane kalpa-vṛkṣa suvarṇa-sadana |
mahā-yoga-pīṭha tāṅhā ratna-siṁhāsana ||
tāte basi āchena sākṣāt vrajendra-nandana |
śrī-govinda nāma sākṣāt manmatha-madana ||
(1.5.221, 225-6)
yāṅra dhyāna nija-loke kare padmāsana
aṣṭādaśākṣara-mantre kare upāsana
sākṣāt vrajendra-suta ithe nāhi āna
yebā ajñe kare tāṅre pratimā-hena jñāna
sei aparādhe tāra nāhika nistāra
ghora narakete paḍe ki baliba āra

brahma-vaivarte—

prāpyāpi durlabhataraṁmānuṣyaṁvibudhepsitam |
yair āśrito na govindas tair ātmā vañcitaś ciram ||
draṣṭuṁna yogyā vaktuṁvā triṣu lokeṣu te'dhamāḥ |

śrī-govinda-pāda-dvandve vimukhā ye bhavanti hi ||

asau rasika-śekharo govinda-devaḥ kadācid ṛtu-bhedena sva-sevā-kāle yathocita-bhojanādi-nimittāya svādhikāra-niyuktena kenāpi saha-gopa-kiśora-rūpeṇa rātrau svapna-sphūrtyā sākṣād rūpeṇa vā kathopakathanaṁ kurute | etac ca loka-paramparayā śrūyate | kintu atīva-rahasyatvāt ācārya-vacanādy-anurodhāc ca prakāśya na likhyate ity ādi |

atha ūrdhvāmnāya-tantra-vākyāny āha—

śrī-pārvaty uvāca—
ko'sau govinda-devo'sti yas tvayā sūcitaḥ purā |
kīdṛśaṁ tasya māhātmyaṁ kiṁ svarūpaṁ ca śaṅkara ||
śrī-mahādeva uvāca—
gopāla eva govindaḥ prakaṭāprakaṭaḥ sadā |
vṛndāvane yoga-pīṭhe sa eva satataṁ sthitaḥ ||
asau yuga-catuṣke'pi śrīmad-vṛndāvanādhipaḥ |
pūjito nanda-gopādyaiḥ kṛṣṇenāpi supūjitaḥ ||
cīra-hartā vraja-strīṇāṁ vrata-pūrti-vidhāyakaḥ |
cid-ānanda-śilākāro vyāpako vraja-maṇḍale ||
kiśoratām upakramya vartamāno dine dine |
tāmbūla-pūrita-mukho rādhikā-prāṇa-daivataḥ ||
ratna-baddha-catuḥ-kūlaṁ haṁsa-padmādi-saṅkulam |
brahma-kuṇḍa-nāma kuṇḍaṁ tasya dakṣiṇato diśi ||
ratna-maṇḍapam ābhāti madnāra-tarubhir vṛtam |
tan-madhye yoga-pīṭhākhyaṁ sāmrājya-padam uttamam ||
vṛndāvaneśvarī-prājya-sāmrājya-rasa-rañjitaḥ |
ihaiva nirjitaḥ kṛṣṇo rādhayā prauḍha-hāsayā ||
tasyāṁ go śrīḥ sadā vṛndā vīrā cākhila-sādhanā |
yoga-pīṭhasya pūrvatra nāmnā līlāvatī sthitā |
dakṣiṇasyāṁ sthitā śyāmā kṛṣṇa-keli-vinodinī ||
paścime saṁsthitā devī bhoginī nāma sarvadā |
uttaratra sthitā nityaṁ siddheśī nāma devatā |
pañca-vaktraḥ sthitaḥ pūrve daśa-vaktraś ca dakṣiṇe ||
paścime ca caturvaktraḥ sahasra-vaktra uttare |
suvarṇa-vetra-hastā ca sarvataḥ śāsane sthitā ||
madanonmodinī nāma rādhikāyāḥ priyā sakhī |
pādayoḥ pātayaty eva govindaṁ māna-vihvalam ||

rati-pati-mati-mānade'pi sākṣād
iha yugalākṛti-dhāma-kāma-dambhe |
hari-maṇi-nava-nīla-madhurībhiḥ
padi padi manmatha-saudham uccinoti ||

manmatha-dvitayaṁ paścāt śrī-kṛṣṇāyeti sat-padam |
govindāya tataḥ paścāt svāhāyaṁ dvādaśākṣaraḥ ||
govindasya mahā-mantraḥ kāle pūrvānurāga-bhāk |
tataḥ paraṁ pravakṣyāmi govindaṁ yugalātmakam ||
lakṣmī-manmatha-rādheti govindābhyāṁ namaḥ padam |
etasya jñāna-mātreṇa rādhā-kṛṣṇau prasīdataḥ ||
anayos tu ṛṣiḥ kāmo virāṭ chanda udāhṛtaḥ |
devatā nitya-govindo rādhā-govinda eva ca ||
yoga-pīṭheśvarī śaktiḥ ṣaḍ-aṅgaṁ kāma-bījakaiḥ |

dhyāyed govinda-devaṁ nava-ghana-madhuraṁ dviya-līlā-naṭantam
visphūrjan-malla-kacchaṁ kara-yuga-muralī-ratna-daṇḍāśritaṁ ca |
asaṁyastāccha-pītāmbara-vipula-daśā-dvandva-gucchābhirāmaṁ
pūrṇa-śrī-mohanendraṁ tad-itara-caraṇākrānta-dakṣāṅghri-nālam ||

evaṁ dhyātvā japen mantraṁ yāval-lakṣa-catuṣṭayam |

tilājya-havanasyānte yoga-pīṭheśvarau yajet ||
campakāśoka-tulasī-kahlāraiḥ kamalais tathā |
rādhā-govinda-yugalaṁ sākṣāt paśyati cakṣuṣā ||
śrī man-madana-gopālo'py atraiva supratiṣṭhitaḥ |
kaiśora-rūpī gopālo govindaḥ prauḍha-vigrahaḥ |
ubhayos tāratamyena gopī nātho'tisundaraḥ ||
dhī roddhatas tu gopālo dhī rodāttayocyate |
govindo gopikānātho yo dhī ra-lalitākṛtiḥ ||
siṁha-madhyas tu gopālas tribhaṅga-lalitākṛtiḥ |
govindo gopikānāthaḥ pī na-vakṣaḥ-sthalo viṭaḥ ||
trisandhyam anyad anyad dhi mādhuryaṁ govidāmpatau |
govardhana-darī-dhātu-pallavādi-vicitrite |
bālyataḥ samatikrāntaḥ kaiśorāt parato gataḥ ||
vagāhamānaḥ kandarpaḥ śrī-govindo virājate |
nānā-ratna-manohārī ny etasmin yoga-pīṭhake |
sahajo hi prabhāvo'yaṁ nācirāt paritusyati ||
anyeṣu siddha-pīṭheṣu yā siddhir bahu-hāyanaiḥ |
vṛndāvane yoga-pīṭhe saikenāhnā prajāyate ||
prātar bālārka-saṅkāśaṁ saṅgave maṅgala-cchavi |
madhyāhne taruṇārkābhaṁ parāhne padma-patravat ||
sāyaṁ sindūra-pūrābhaṁ rātrau ca śaśi-nirmalam |
tamasvinīṣv indranī la-mayūkha-mecaka-prabham ||
varṣāsu ca sadābhāti harit-tṛṇa-maṇi-prabham |
śarat-sucandra-bimbābhaṁ hemante padma-rāgavat ||
śiśire hī raka-prakhyaṁ vasante pallavāruṇam |
grīṣme pī yūṣa-pūrābhaṁ yoga-pīṭhaṁ virājate ||
mādhurī bhiḥ sadācchannam aśoka-lalitādṛtam |
aghaś cordhvaṁ mahā-ratna-mayūkhaiḥ parito vṛtam ||
candrāvalī-durādharṣaṁ rādhā-saubhāgya-mandiram ||
śrī-ratna-maṇḍapaṁ nāma tathā śṛṅgāra-maṇḍapam ||
saubhāgya-maṇḍapaṁ nāma mahā-mādhurya-maṇḍapam |
sāmrājya-maṇḍapaṁ nāma tathā kandarpa-maṇḍapam ||
ānanda-maṇḍapaṁ nāma tathā surata-maṇḍapam |
ity aṣṭau yoga-pīṭhasya nāmāni śṛṇu pārvati ||

nāmāṣṭakaṁ yaḥ paṭhati prabhāte
śrī-yoga-pīṭhasya mahattamasya |
govinda-devaṁ vaśayet sa tena
premānam āpnoti parasya puṁsaḥ ||

atha mantra-mayyāṁ sad-ācāra-vidhir likhyate | mantra-mayī dvidhā | tatra śrī-bhāgavatādi-varṇita-janma-karma-go-cāraṇādi-lī lā eka-vidhā | sā tu smaraṇa-maṅgala-śrī-govinda-lī lāmṛtādy-anusāreṇa kartavyā | dvitī yā tu arcāyamāna-viśeṣa-mauna-mudrāḍhya-śrī-vigraha-viśeṣa-sevā | sā ca sarva-smṛti-saṁmatā śrī-hari-bhakti-vilāse likhitāsti | tad-anusāreṇa prema-yuktayā bhaktyā kartavyā | tasmāt kiñcit prakāśya likhyate |

brāhma-muhūrtād utthāya pūjakādayaḥ sarve pārṣadāḥ sevānāmāparādha-rahitā bhagavat-paricaryāṁ vinā prasādānnam apy asvī kurvantaḥ | kiṁ punar bhagavad-dravyaṁ svecchayā balātkāreṇa vā | vidhivat gurvādi-praṇāma-danta-dhāvana-yathocita-snānādi-vidhiṁ kṛtvā sva-sevāyāṁ sāvadhānāḥ śrī-mandire praviśanti | pūjakas tu vidhivat ghaṇṭādi-vādyaṁ kṛtvā prabhoḥ śrī mad-ī śvaryāś ca prabodhanaṁ kārayet | grīṣma-śī ta-varṣādy-anusāreṇa devādi-durlabha-sevāṁ [**Additional text?** yathā sādhakaḥ siddha-rūpeṇa mānasīṁ lī lāṁ daṇḍātmikāṁ bhāvayet tathā tenaiva guru-paramparayā rāgānugā-matena mauna-mudrāḍhyaḥ | daṇḍātmikā-lī lā-sevā caikā nāmnā bhedaḥ pṛthag bhavet | atas tayor aikya-sevanaṁ ca |]

tataḥ śrī-mukha-prakṣālanādikaṁ yathā śrī-govinda-lī lāmṛte (1.24?) (probably KAK)

sa-muṣṭi-pāṇi-dvayam unnamayya

vimoṭayan so'tha rasālasāṅgam |
jṛmbhā-visarpad-daśanāṁśu-jālas
tamāla-nīlaḥ śayanād udasthāt ||

tad yathā—

utthāya talpa-varataḥ sa varāsana-stho
dattair jalaiḥ kanaka-jharjhari-nālito'pi |
sarakās taḥ patita-patra-vinirmitena
vīṭī-vareṇa parimamārja sudivya-dantān ||

evaṁ śrīmad-īśvaryāś ca (śrī-kṛṣṇāhnika-kaumudyām 2.49,52)

utthāya talpa-talataḥ kanakāsana-sthā
nidrāvasāna-vigalan-niyata-vyavasthā |
sā pāda-pīṭham adhidatta-padāravindā
reje tadā parjanair vihitābhinandā ||

āmṛjya sūkṣma-vasanena sitena kāntān
sā danta-kāṣṭha-śakalena vighṛṣṭa-dantān |
tāmbūla-rāga-para-bhāgavatīṁ manojñām
jihvāṁ viśodhanikayā vyalikhad rasajñām ||

tataḥ susvādu-miṣṭa-dadhi-samarpaṇam | tato maṅgalārātrikam | tatra dhyānam—

karpūrāvali-nindi cāru-vasanaṁ bibhran-nitambe vahann
uṣṇīṣaṁ vara-mūrdhni kāntam aruṇaṁ nidrā-vimiśrekṣaṇam |
svīkurvan sukhadaṁ manoratha-karaṁ māṅgalyārātrikaṁ
govindaḥ kuśalaṁ karoti bhavato rātry-anta-kāle sadā ||

tato haimante phalgulā-dhāraṇam—

kauśeya-vastra-parinirmita-phalgulākhyaṁ
prāleya-vāraṇakaṁ bahu-mūlya-labhyam |
sauvarṇa-citra-paricitrita-sarva-deśam
ā-mastakāt pada-yugāvadhi śobhamānam ||
govindam ādi-puruṣaṁ vraja-rāja-putraṁ
paśyantam agnim amalaṁ bhagavantam īḍe |

varṇenāruṇam atulaṁ
bahu-ratna-citra-vicitrita-phalgulakam |
bibhrāṇaṁ govindaṁ
vihasad vadanaṁ kadā paśye ||

atha grīṣme taniyā-dhāraṇam—

sūkṣma-vastra-nirmitaṁ tribhāga-rūpa-khaṇḍitam |
sarva-prānta-deśa-svarṇa-sūtra-mauktikāñcitam ||
kṛṣṇa-deva-madhya-deśa-rājitaṁ virājitam |
grīṣma-tāpa-śoṣakaṁ suśīta-vastram āśraye ||

mukulita-kañcuka-dhāraṇam—

uṣṇīṣaṁ dadhad aruṇaṁ dhaṭīṁ
vicitrāṁ tad-upari ca bibhrāṇaḥ |
mukulita-kañcuka-bandhaḥ
śrī-govindo hṛdi sphuratu ||

tataḥ sarve militvā ārātrika-darśanam | evaṁ deva-munīndrādayo'pi gītā-vādya-kīrtanādi kurvanti | yathā padyāvalyāṁ (22)—

> ceto-darpaṇa-mārjanaṁ bhava-mahā-dāvāgni-nirvāpaṇaṁ
> śreyaḥ-kairava-candrikā-vitaraṇaṁ vidyā-vadhū-jīvanam |
> ānandāmbudhi-vardhanaṁ prati-padaṁ pūrṇāmṛtāsvādanaṁ
> sarvātma-snapanaṁ paraṁ vijayate śrī-kṛṣṇa-saṅkīrtanam ||

atha darśana-phalam—

> sarvābhīṣṭa-pradaṁ śrīman maṅgalārātri-darśanam |
> prema-bhakti-pradaṁ sarva-duḥsvapnādi-nivartakam ||

evaṁ pācakādayaḥ sarve sva-sva-sevāyāṁ parama-bhaktyā ca sāvadhānā vartiṣyante | sevāyāṁ mukho'dhikārī tu sva-pratinidhiṁ karma-cāriṇam uddiśya tasmin sva-sarva-karma samarpya sevāyāṁ sāvadhānaḥ svayaṁ kariṣyati abhāve pūjakādi-dvārā ca | evaṁ śrīmad-īśvaryā dadhi-bhojanaṁ maṅgala-nīrājanaṁ ca kartavyam |

atha **śṛṅgārārātri-vidhir** likhyate | tataḥ sugandha-tailādibhir mardanon-mārjanādikaṁ hima-grīṣma-varṣādi-kālocitam uṣṇa-śītala-jalādibhiḥ snānaṁ ca, sūkṣma-vastreṇa śrīmad-aṅga-saṁmārjanaṁ, yathā śrī-govinda-līlāmṛte (4.8-12)—

> tam āgataṁ snāpana-vedikāntaraṁ
> bhṛtyaḥ samuttārya vibhūṣaṇaṁ tanoḥ |
> sukuñcitaṁ cīna-navīnam aṁśukaṁ
> sāraṅga-nāmā laghu paryadhāpayan ||8||
>
> abhyajya nārāyaṇa-taila-lepaiḥ
> pratyaṅga-nānā-mṛdu-bandha-pūrvam |
> subandha-nāmā kṣurita-sūnur asya
> premṇāṅga-saṁmardanam ātatāna ||9||
>
> udvartanenāsya mudā sugandhaḥ
> śītena pītena sadā suśītam |
> snigdhena mugdho navanīta-piṇḍād
> udvartayāmāsa śanais tad-aṅgam ||10||
>
> dhātrī-phalārdra-kalkena keśān śīta-sugandhinā |
> snigdhaḥ snigdhena susnigdhān karpūro'pi samaskarot ||11||
>
> manda-pakva-parivāsita-kumbha-
> śreṇi-saṁbhṛta-jalair atha dāsāḥ |
> śatakumbha-ghaṭikātta-vimuktaiḥ
> sveśvaraṁ pramuditāḥ snapayanti ||12||

iti śrī-govinda-devasya sākṣād vrajendra-nandanatvena pūjakādibhir bhāva-yuktena manasā snānādikaṁ kartavyam | tataḥ pītāruṇādi-nānā-vidha-svarṇa-citra-vastrādi | evaṁ svarṇa-rūpya-mauktika-ratna-jaṭita-nānālaṅkāra-guñjā-mālādi-vidagdha-pūjakena paridhāpanīyam | kadācit sevāvasare lokottara-camatkāra-svāda-pakvānnādikaṁ prema-yuktena manasā tat-sevā-sukha-parādhīno'rpayet |

tatra kañcukādi-dhāraṇaṁ, yathā (BRS 2.1.351)—

> smerāsyaḥ parihita-pāṭalāmbara-śrīś
> channāṅgaḥ puraṭa-rucoru-kañcakena |
> uṣṇīṣaṁ dadhad aruṇaṁ dhaṭīṁ ca citrāḥ
> kaṁsārir vahati mahotsave mudaṁ naḥ ||

kvacic ca naṭa-vara-veśaṁ yathā (BRS 2.1.353)—

> akhaṇḍita-vikhaṇḍitaiḥ sita-piśaṅga-nīlāruṇaiḥ
> paṭaiḥ kṛta-yathocita-prakaṭa-sanniveśojjvalaḥ |
> ayaṁ karabha-rāṭ-prabhaḥ pracura-raṅga-śṛṅgāritaḥ
> karoti karabhoru me ghana-rucir mudaṁ mādhavaḥ ||

ūrdhvāmnāye—

> dhyāyed govinda-devaṁ nava-ghana-madhuraṁ divya-līlā-naṭantaṁ
> visphūrjan-malla-kacchaṁ kara-yuga-muralī-ratna-daṇḍāśritaṁ ca |
> asaṁyastāccha-pītāmbara-vipula-daśā-dvandva-gucchābhirāmaṁ
> pūrṇa-śrī-mohanendraṁ tad-itara-caraṇākrānta-dakṣāṅghri-nālam ||

> evaṁ dhyātvā japen mantraṁ yāval-lakṣa-catuṣṭayam |
> tilājya-havanasyānte yoga-pīṭheśvarau yajet ||
> campakāśoka-tulasī-kahlāraiḥ kamalais tathā |
> rādhā-govinda-yugalaṁ sākṣāt paśyati cakṣuṣā ||
> śrīman-madana-gopālo'py atraiva supratiṣṭhitaḥ |

evaṁ śrī-tāpanyām—

> kṛṣṇāya gopīnāthāya govindāya namo namaḥ ||

tatra ākalpaḥ (BRS 2.1.354)—

> keśa-bandhanam ālepo mālā-citra-viśeṣakaḥ |
> tāmbūla-keli-padmādir ākalpaḥ parikīrtitaḥ ||

yathā (2.1.358)—

> tāmbūla-sphurad-ānanendur amalaṁ dhammillam ullāsayan
> bhakti-ccheda-lasat-sughṛṣṭa-ghusṛṇālepa-śriyā peśalaḥ |
> tuṅgoraḥ-sthala-piṅgala-srag alika-bhrājiṣṇu-patrāṅguliḥ
> śyāmāṅga-dyutir adya me sakhi dṛśor dugdhe mudaṁ mādhavaḥ ||

atha maṇḍanam (2.1.359-360)–

> kirīṭaṁ kuṇḍale hāraś catuṣkī valayormayaḥ |
> keyūra-nūpurādyaṁ ca ratna-maṇḍanam ucyate ||

yathā –

> kāñcī citrā mukuṭam atulaṁ kuṇḍale hāri-hīre
> hāras tāro valayam amalaṁ candrā-cāruś catuṣkī |
> ramyā cormir madhurima-pūre nūpure cety aghārer
> aṅgair evābharaṇa-paṭalī bhūṣitā dogdhi bhūṣām ||

yathā stavāvalyāṁ mukundāṣṭake (3) –

> kanaka-nivaha-śobhānandi pītaṁ nitambe
> tad-upari navaraktaṁ vastram itthaṁ dadhānaḥ |
> kanaka-nicitam uṣṇīṣaṁ dadhac cottamāṅge
> vraja-nava-yuva-rājaḥ ko'pi kuryāt sukhaṁ te ||[3]

---

[3] The actual lines from *Mukundäñöakam* are *priyam iva kila varëaà räga-yuktaà priyäyäù praëayatu mama neträbhéñöa-pürtià mukundaù* ||

etad-upalakṣaṇaṁ samaya-krame ṛtu-krame nānā veśa-bhūṣādi-mukulita-bandha-kañcukādikaṁ jñeyam, yathā—

uṣṇīṣaṁ dadhad aruṇaṁ dhaṭīṁ
vicitrāṁ tad-upari ca bibhrāṇaḥ |
mukulita-kañcuka-bandhaḥ
śrī-govindo hṛdi sphuratu ||

yathā—

puṣpaiś cūḍāṁ mukuṭam atulaṁ kuṇḍale cāru-hīre
vakṣasy ārohayantīr vividha-sukusumair vanya-mālāṁ vahantam |
jānuny ārohayantīṁ bhramara-karṣiṇīṁ bibhrataṁ kāntayānyāṁ
nāmnā tāṁ vaijayantīṁ nija-priyatamayā paśya govinda-devam ||

govinda karṇa-yuga-kuṇḍala-yugma-madhye
kaṇṭha-sthale kara-yugāṅguli-parva-madhye |
pādābjayor upari cāṅguliṣu prabhātitān
hīrakān sukṛtino hṛdi cintayanti ||

muktādi-hema-jaṭita uṣṇīṣa-savye mukhyopariṣṭāc ca |
hari-hṛdaya-sthe sundari hīraka-rāje mano lagnam ||

śrī-govinda-līlāmṛte (4.14)

bhakti-cchedāḍhya-carcāṁ malayaja-ghusṛṇair dhātu-citrāṇi bibhrad
bhūyiṣṭhaṁ navya-vāsaḥ śikhi-dala-mukuṭaṁ mudrikāḥ kuṇḍale dve |
guñjā-hāraṁ suratna-srajam api taralaṁ kaustubhaṁ vaijayantīṁ
keyūre kaṅkaṇe śrī-yuta-padaka-kaṭakau nūpurau śṛṅkhalāṁ ca ||

śrī-kṛṣṇāhnika-kaumudyāṁ (3.18)—

cūḍā-cumbita-cāru-candra-kalasad-guñjālataḥ karṇayoḥ
punnāga-stavakī lavaṅga-latikā śrī-kuṇḍalā pūrṇayoḥ |
śrī-vakṣaḥ pratimukta-mauktika-latā śrī-rañji-guñjā saraḥ
krīḍā-kānana-yāna-kautuka-manā reje sa pītāmbaraḥ ||

atha paruṇamāsyādi-yugala-darśanam—

vidyud-ghanāṅgau ghana-vidyud-ambarau
nisarga-manda-smita-sundarānanau |
mithaḥ kaṭākṣāśuga-kīlitāntarau
rādhā-mukundau praṇamāmi tau mudā ||

evaṁ śrīmad-īśvaryā dvādaśābharaṇa-ṣoḍaśa-śṛṅgārādikaṁ kartavyam | tad yathā (UN 4.9-10)—

snātā nāsāgra-jāgran-maṇi-rasita-paṭā sūtriṇī baddha-veṇī
sottaṁsā carcitāṅgī kusumita-cikura sragviṇī padma-hastā |
tāmbūlāsyoru-bindu-stavakita-cibukā kajjalākṣī sucitrā
rādhālaktojjvalāṅghriḥ sphuriti tilakinī ṣoḍaśā-kalpinīyam ||

dvādaśābharaṇaṁ yathā—

divyaś cūḍāmaṇīndraḥ puraṭa-viracitāḥ kuṇḍala-dvandva-kāñci-
niṣkāś cakrī-śalākā-yuga-valaya-ghaṭāḥ kaṇṭha-bhūṣormikāś ca |
hārās tārānukāra bhuja-kaṭaka-tulākoṭayo ratna-kḷptās
tuṅgā pādāṅgurīya-cchavir iti ravibhir bhūṣaṇair bhāti rādhā ||

yathā—

saṅgopyāṅgābharaṇa-paṭalīṁ rakta-citrāntarīyaṁ
śroṇau celaṁ tad-upari varaṁ daṇḍikākhyaṁ ca nīlam |
sarvāṅgānāvarayitum aye devi kiṁ te prayojyaṁ
dṛṣṭvā cāntar muditamanasotphullatām eti nāthaḥ ||

(vilāpa-kusumāñjalyāṁ 28)—

yā te kañculir atra sundari mayā vakṣojayor arpitā
śyāmācchādana-kāmyayā kila na sā satyeti vijñāyatām |
kintu svāmini kṛṣṇa eva sahasā tat tām avāpya svayaṁ
prāṇebhyo'py adhikaṁ svakaṁ nidhi-yugaṁ saṅgopayaty eva hi ||

(bhakti-rasāmṛta-sindhau 3.5.8)—

mada-cakita-cakorī-cārutā-cora-dṛṣṭir
vadana-damita-rākārohiṇī-kānta-kīrtiḥ |
avikala-kala-dhautoddhūti-dhaureyaka-śrīr
madhurima-madhu-pātrī rājate paśya rādhā ||

evaṁ samayānurūpa-vastrādi-paridhāpanaṁ kartavyaṁ, tathā svarṇa-raupya-mauktika-ratna-jaṭita-nānālaṅkārādikaṁ ca |

atha tilakādi-darśanārtham ādarśa-darśanaṁ, yathā (śrī-govinda-līlāmṛte 2.104-105) śrīmad-īśvaryāḥ—

tadaiva samayābhijñā purastān maṇi-bandhanam |
ādarśaṁ darśayāmāsa sugandhā nāpitātmajā ||

sā kṛṣṇa-netra-kutukocita-rūpa-veṣaṁ
varṣmāvalokya mukure pratibimbitaṁ svam |
kṛṣṇopasatti-taralāsa varāṅganānāṁ
kāntāvalokana-phalo hi viśeṣa-veṣaḥ ||

atha śrīmad-īśvarasya śrī-bhāgavate (10.35.10)—

darśanīya-tilako vana-mālā-
divya-gandha-tulasī-madhu-mattaiḥ |
ali-kulair alaghu gītam abhīṣṭam
ādriyan yarhi sandhita-veṇuḥ ||

atha rāgānugīya-vidhivat pūjā-tulasī-samarpaṇaṁ yathā (10.30.1)—

kaccit tulasi kalyāṇi govinda-caraṇa-priye |

tad yathā—
mātas tulasi govinda-hṛdayānanda-kāriṇī ity ādi |

tato dhūpa-dīpādi-nivedanam—

sa dhūpa-dīpakaṁ śrīmad-govinda-mukha-paṅkajam |
śṛṅgāre ye tu paśyati te yānti paramaṁ padam |
tenāpi saha divyanti tal-loke śāśvatīḥ samāḥ ||

tataḥ pakvānna-nivedanam | tataḥ karpūrādi-saṁskṛta-tāmbūlā-samarpaṇam | tato nānā-vidhānna-vyañjana-piṣṭa-pūpa-pāyasa-sarasa-rasālādi-nivedanam |

atraiva śrī-govindaḥ priya-pūjāri-gosvāminaṁ prati dadhi-kaḍamānnaṁ svayaṁ yācitavān | yathā—

dadhi-kaḍamānnaṁmiṣṭaṁgovinda-priya-pūjakaṁsvasya |
yācitvā yena nītaṁtaṁvande svayaṁbhagavantam ||

tata ārātrikaṁ sarve militvā tad-darśanam | athārātrika-darśana-phalaṁ—

śṛṅgārātrikaṁnāma govindasya sukhāvaham |
prema-bhakti-pradātāraṁdarśanāt pāpa-nāśakam ||

atha **rājabhoga-vidhir** likhyate | vastra-bhūṣādikaṁsamarpya tathaiva mandira-sevakas tu tata āgatya mandira-dhautādikaṁkṛtvā tato dhūpa-dīpaṁca nivedayet | tat tu saṅgopanam | tataḥ pācakāḥ parama-rasikāḥ parama-sāvadhānā niyatendriyā nānā-prakāra-śākādy-anna-vyañjana-roṭikā-pūpa-pāyasa-piṣṭakādi-śikhariṇī-rasālādikaṁlehya-coṣya-peya-carvya-ṣaḍ-rasa-nirmitaṁ suvarṇa-pātrādiṣu pariveṣayanti | sva-sva-rtu-bhavaṁphalādikaṁca | evam ekādaśyādi-vrata-dināni, sad-ācārānusāreṇa śrī-prabhoḥ śrīmad-īśvaryā nitya-niyamita-pāka-racanādi kartavyam | pūjako niyatendriyaḥ sāvadhānaḥ san bhojana-sāmagrīṁvidhivad rāgānugīya-matena daśa-ghaṭikāntaḥ samaprya samayān nivarti nivaset | pūjakasya tu naivedya-samarpaṇe vijñaptir, yathā śrī-rūpa-gosvāmi-pādaiḥ śrī-padyāvalyāṁ(118)—

kṣīre śyāmalayārpite kamalayā viśrāṇite phāṇite
datte laḍḍūni bhadrayā madhurase sobhābhayā lambhite |
tuṣṭiryā bhavatas tataḥ śataguṇāṁrādhā-nideśān mayā
naste'smin puratas tvam arpaya hare ramyopahāre ratim ||

āhnika-kaumudyāṁ(3.9-10)—

śākādi-kramato'bhitoṣa-vaśataḥ sarvāṇi sad-vyañjanāny
ādaṁmātṛ-mude bhaved api yathā paktrī-mano-rañjanā |
tān sarvān saha-bhojinaḥ sarasayā vācā sahan hāsayan
bhuñjadhvaṁna parityajan kim apīty ekāntam āhlādayan ||

annaṁvyañjanavat kiyat kiyad adaṁś cakre'nnavad vyañjanaṁ
paryāptaṁna tathāpi lālasatayā vābhūd anuvyañjanam |
pratyekaṁca tad iṣṭa-piṣṭaka-kulaṁtāṁgorasānāṁbhidām
ekaikāṁca kṛtābhinandanam adan saṁpipriye sarvadā ||

pūjakas tu śītala-jalādi samarpya mandirān nirgatya niyama-japādi kuryāt | japa-niyamānte ca vidhivad ghaṇṭādi-vādyaṁkṛtvā śrī-mandire praviśya tato jala-sevakena datta-pāṭalādi-parivāsitayamunā-jalenācamanaṁdattvā sukṣma-vastreṇa mukha-mārjanādikaṁkuryāt | tato mahā-prasādānayanaṁtato mandira-sevakena mandiramārjanaṁ| tatas tāmbūlādi-samarpaṇaṁ, yathā—

elā-lavaṅga-paripūrita-pūga-cūrṇaiḥ
karpūra-pūra-parivāsita-cūrṇa-vṛndaiḥ |
parṇaḥ sukartari–vikhaṇḍita-pārśva-bhāgais
tāṁvīṭikāṁsa bubhuje vara-nāgavallyāḥ ||

tato grīṣmārtau nānā-vidha-suvāsita-jala-nānā-vidha-jala-yantrādinā secanam | evaṁmantramaya-nānā-vījanādikaṁca | evaṁsugandha-dravyādi purato dhāraṇam | evaṁsugandha-puṣpādibhir mālā-kuñja-kuṭīra-racanam | evaṁvarṣādiṣu yathā-yogyaṁjñeyam | tata ārātrikasya sarve militvā darśanam | tato darśana-phalaṁ yathā—

svayaṁbhagavataḥ śrīmad-govindasya kṛpāmbudheḥ |
mahārājopacārākhyam ārātrikam anuttamam ||
ya idaṁśraddhayā devi paśyen mantrī subhaktimān |
sa sarva-kāmān labhate bhaktiṁtat-pādayoḥ parām ||

evaṁśrīmad-īśvaryā bhojanācamana-tāmbūlādi-samarpaṇaṁca | tathā hi—

tābhyaḥ pariviveśānnaṁ tulasyā rūpa-mañjarī |
snehena mohinī yadvad devatābhyo'mṛtaṁ kramāt ||

tato ratna-khaṭṭopari śayyādi-racanaṁ tatra bhāva-yuktena manasā śayanaṁ kārayet |

tataḥ sevāyāṁ mukhyo'dhikārī pūjaka-pācakādi-sarvāṁs tathā kiñcanān vaiṣṇavān ānīya tair militvā mahā-prasādasya mahad-bhaktyā ca—

anādi purato nyastaṁ cakṣuṣā gṛhyate mayā |
rasaṁ dāsasya jihvāyām aśnāmi kamalodbhava ||

bhuktaṁ yan nikhilāgha-saṅgha-śamanaṁ sarvendriyāhlādikaṁ |
saṁsārād vinivartakaṁ hari-pada-dvandve punaḥ prāpakam |[4]

śrī-govindas tat prasādaś caraṇāmṛtam eva ca |
vastra-candana-mālyādi tulasī caika-rūpakam ||

sa ca punar madhyamādhikāri-guṇam āśritya teṣu vaiṣṇava-vargeṣu yathocita-maryādā-mārga-rakṣaṇāya kṛpāpekṣā ity ādi-diśā tatra bhagavad-bhaktāya ca vastrādi-vārṣikaṁ dattvā sneha-yuktena śrī-śrī-sevāyāṁ sāvadhānaṁ kṛtavān | tataḥ sarve pūjakādayaḥ sva-sva-dehādi-vyāpāraṁ kṛtvā śrī-bhagavat-kathā-śravaṇaṁ kuryuḥ | tataḥ sarve snānādikaṁ kṛtvā sva-sva-sevāyāṁ sāvadhānā bhavanti |

tato'parāhne vidhivad dvārodghāṭanaṁ kṛtvā śrī-bhagavat-prabodhanaṁ tataḥ śrī-mukha-prakṣālanādikaṁ tasmāt pakvānna-bhojanaṁ tasmād elā-lavaṅga-karpūrādi-saṁskṛta-tāmbūlādi-samarpaṇam | tato dhūpa-dīpādi-samarpaṇaṁ ca tad-darśana-phalaṁ ca –

utthāpane dhūpa-dīpaṁ ye paśyanti narā bhuvi |
te yānti paramaṁ viṣṇoḥ padaṁ śāśvatam avyayam ||

kanaka-nivaha-śobhā ity ādi | evaṁ śrīmad-īśvaryāś ca |

atha **sandhyārātrika-vidhir** likhyate | sandhyāyāṁ pakvānna-nivedanaṁ, tataḥ śītala-jala-susaṁskṛta-tāmbūlādikaṁ ca | tato nīrājanaṁ mahā-maṅgalaṁ ca | tataḥ paśyatāṁ deva-munīndra-manuṣyādīnāṁ gīta-vādyaiḥ saha jaya-jaya-śabdaḥ | tathā hi ānanda-vṛndāvana-campvāṁ (13.141)—

go-dhūlī dhūmra-kamrālaka-lasad-alikas tiryag-uṣṇīṣa-bandhaḥ
preṅkholat kaiṅkarāta-stavaka-nava-kalo barhi-barhaṁ dadhānaḥ |
ābālāt kuṇḍala-śrīr dina-maṇi-kiraṇa-krānta-karṇotpalānto
niryan kiñjalka-rekhāc-churita-mṛdutara-svinna-gaṇḍānta-lakṣmīḥ ||

śrī-bhāgavate (10.35.15)—

savanaśas tad-upadhārya sureśāḥ
śakra-śarva-parameṣṭhi-purogāḥ |
kavaya ānata-kandhara-cittāḥ
kaśmalaṁ yayur aniścita-tattvāḥ ||

tato darśana-māhātmyam—

sandhyāyāṁ kṛṣṇa-devasya sārātrika-mukhaṁ narāḥ |
ye paśyanti tu te yānti tad-dhāma param avyayam ||

---

[4] These are two lines of a çärdüla-vikréòita verse. The rest is not found in the text. The source of these verses is unknown at this time.

evaṁ śrīmad-īśvaryāś ca |

tataḥ **śayanārātrika-vidhir** likhyate | tataḥ pūjakaḥ śṛṅgāra-maṇi-maṇḍanādikam uttārya yathārahaḥ yugma-vastrādi-paridhāpanam | evaṁ mālya-lepanādeś ca | tataḥ kiyat-kṣaṇaṁ darśanārthaṁ virāmaṁ ca |

karpūrāvali-nindi cāru-vasanaṁ bibhran-nitambe vahann
uṣṇīṣaṁ vara-mūrdhni kāntam aruṇaṁ nidrā-vimiśrekṣaṇam |
svīkurvan sukhadaṁ manoratha-karaṁ māṅgalyārātrikaṁ
govindaḥ kuśalaṁ karoti bhavato rātry-anta-kāle sadā ||

tato **bhojana-saṁskaraṇaṁ** sumiṣṭa-susvādu-durdarśanīya-loka-praśaṁsya-svātma-rocaka-bhagavad-rocaka-nānā-prakārānna-vyañjana—pakvānna-dugdhānna-piṣṭakādi-samarpaṇam tatra gopanīya-dhūpa-dīpam | tato bhojana-nimittaṁ samayāpekṣaṇam |

yat-sevayā vaśaḥ śrīmad-govindo nanda-nandanaḥ |
payasā saṁyutaṁ bhaktaṁ yācate karuṇāmbudhiḥ || iti pūrvaṁ darśitavān |

tasmād ācamanaṁ mukha-mārjanārthaṁ vastra-samarpaṇaṁ | tato mahā-prasādānayanaṁ, tato mandira-sevakena bhojana-sthala-mārjanaṁ | tasmād elā-lavaṅga-jātiphala-karpūrādi-saṁskṛta-tāmbūlādi-samarpaṇam |

tato **haimante phalgulā-dhāraṇaṁ**—

kauśeya-vastra-parinirmita-phalgulākhyaṁ
prāleya-vāraṇakaṁ bahu-mūlya-labhyam |
sauvarṇa-citra-paricitrita-sarva-deśam
ā-mastakāt pada-yugāvadhi śobhamānam ||
govindam ādi-puruṣaṁ vraja-rāja-putraṁ
paśyantam agnim amalaṁ bhagavantam īḍe |

varṇenāruṇam atulaṁ
bahu-ratna-citra-vicitrita-phalgulakam |
bibhrāṇaṁ govindaṁ
vihasad vadanaṁ kadā paśye ||

atha grīṣme taniyā-dhāraṇam—

sūkṣma-vastra-nirmitaṁ tribhāga-rūpa-khaṇḍitam |
sarva-prānta-deśa-svarṇa-sūtra-mauktikāñcitam ||
kṛṣṇa-deva-madhya-deśa-rājitaṁ virājitam |
grīṣma-tāpa-śoṣakaṁ suśīta-vastram āśraye ||

mukulita-kañcuka-dhāraṇam—

uṣṇīṣaṁ dadhad aruṇaṁ dhaṭīṁ
vicitrāṁ tad-upari ca bibhrāṇaḥ |
mukulita-kañcuka-bandhaḥ
śrī-govindo hṛdi sphuratu ||

evaṁ karpūra-parivāsita-śītala-jalaṁ yamunāyā nānā-vidha-sugandha-dravyaṁ vījanādikaṁ ca |

tato daśa-ghaṭikāntarārātrikaṁ tad-darśana-phalam—

ye paśyanti janāḥ śreṣṭhaṁ śayanārātrikaṁ hareḥ |
te tu govinda-devasya kṛpā-pūrṇā na saṁśayaḥ ||

tatra ratna-khaṭ ṭ opari śayyādi-nirmāṇam | tatra khaṭ ṭ ādho rātri-sevanārthaṁ suvāsita-śī tala-jala-pakvānna-tāmbūlādi-sthāpanam | tato mandirān niṣ kṛ ṣ ya bhāva-yuktena manasā śayana-samayāpekṣ aṇam | evaṁ śrī mad-ī śvaryāś ca | grantha-vistāra-bhiyā vistārya na likhyate | evaṁ pañca-vidhārātrika-darśana-phalam—

maṅgalārātrim ārabhya cānte ca śayanāvadhi |
evam ārātrikaṁ pañca ye paśyanti janā bhuvi ||
te sarve vāñchitaṁ prāpya putraṁ pautraṁ dhanaṁ tathā |
ante govinda-devasya kṛ payā yānti tat-padam ||

śrī -vijaya-govindo, yathā—

śrī -rādhikā-mādhavikā-tamālaṁ
sakhī -tatī -valli-vasanta-vāyum |
rādhā-supadmāli-saroja-bandhuṁ
govindam ī ḍe vijayādi-varṇam ||

garbha-janmavatāṁ teṣ āṁ kaṁsādī nāṁ jayāj jayaḥ |
mano-janma-kāma-jayād vijayaḥ parikī rtitaḥ ||
tvaṁ gavām indra ity āder govinda iti kathyate |
tasmād vijaya-govindaṁ budhā evaṁ vadanti hi ||
athavā yasya bhajanāt kāmādy-ari-jayāt tu tam |
kṛ tvā vijaya-govindaṁ pravadanti manī ṣ iṇaḥ ||
vande vijaya-govindaṁ govindādvaita-vigraham |
mano lagati govinde yasya sandarśanād dhruvam ||

atha śrī -mahāprabhoḥ śrī -vṛ ndāvanāgamana-kathā prācī nā—

śrī mat-kāśī śvaraṁ vande yat-prī ti-vaśataḥ svayam |
caitanya-devaḥ kṛ payā paścimaṁ deśam āgataḥ ||

atha śrī -mahāprabhu-pārṣ ada-śrī mukha-śruta-kathā—ekadā śrī -mahāprabhuḥ śrī -kāśī śvaraṁ kathitavān – bhavān śrī -vṛ ndāvanaṁ gatvā śrī la-rūpa-sanātanayor antikaṁ nivasatu iti | sa tu tac chrutvā harṣ a-vismito'bhūt | sarvajña-śiromaṇis tad-dhṛ dayaṁ jñātvā punaḥ kathitavān – śrī -jagannātha-pārśva-vartinaṁ śrī -kṛ ṣ ṇa-vigraham ānī ya kathitavān svayaṁ bhagavatānena mamābhedaṁ jānī hi | ata enaṁ sevasva | tac chrutvā sa tūṣ ṇī ṁ babhūva | tato vigrahasya gaura-vapuṣ ā śrī -kṛ ṣ ṇena mahā-prabhunā ca ekatra bhojanaṁ kṛ tam | tataḥ śrī -kāśī śvaro daṇḍavat praṇamya gaura-govinda-vigrahaṁ śrī -vṛ ndāvnaaṁ prāpitavān | so'yaṁ śrī -govinda-pārśvarti-śrī -mahāprabhuḥ | ato yathā śrī -govindasya sevā-vidhiḥ śrī -mahāprabhor api tathā grantha-vistāra-bhiyā vistārya na likhyate |

pada-kāntyā jita-madano
mukha-kāntyā maṇḍita-kamala-maṇi-garvaḥ |
śrī -rūpāśrita-caraṇaḥ
kṛ payatu mayi gaura-govindaḥ ||

evaṁ śrī -mahāprabhor janma-yātrādi kartavyam | tathā śrī -mahāprabhoḥ pārṣ adānāṁ sevā | mukhyādhikāriṇām aprakaṭ a-tithi-pālanaṁ ca kartavyam |

atha śrī -vṛ ndādevī -māhātmyam –

vṛ ndā vandita-caraṇā netrādibhir vṛ ndādika-vane |
yad vācā vṛ kṣ a-latāḥ kāle'kāle puṣ pitāḥ syuḥ ||

cūḍāyāṁ cāru-ratnāmbara-maṇi-mukuṭ aṁ bibhratī ṁ mūrdhni devī ṁ
karṇa-dvandvaṁ ca dī pte puraṭ a-viracite kuṇḍale hāri-hī re |
niṣ kaṁ kāñcī ṁ suhārān bhuja-kaṭ aka-tulākoṭ ikādī ṁś ca vande
vṛ ndāṁ vṛ ndāvanāntaḥ surucira-vasanāṁ śrī la-govinda-pārśve ||

śrī-vṛndāyāś caraṇa-kamalaṁ sarva-lokaika-vandyaṁ
bhaktyā saṁsevyamānaṁ kali-kaluṣa-haraṁ sarva-vāñchā-pradaṁ ca |
vaktavyaṁ cātra kiṁ vā yad anubhajanato durlabhe deva-lokaiḥ
śrī mad-vṛndāvanākhye nivasati manujaḥ sarva-duḥkhair vimuktaḥ ||

asyāḥ sva-prājñā likhyate – ekadā rātrau suptaṁ śrī mat-prabhuṁ śrī-haridāsa-gosvāminaṁ prati vṛndayādideśe – aye śrī mad-rādhā-govinda-sevādhikārin ! mat-prabhoḥ śrī mahā-prasādānnaṁ dātum arhasi | evaṁ sevā-vastra-bhūṣādikaṁ śrī mad-īśvaryāś ca |

atha vārṣikā-yātrā-vidhir likhyate |

bhaktānāṁ vyadadhan mahotsavam ayaṁ netrārbudānāṁ param
svīkurvan prathamaṁ sumaṅgalataraṁ snānaṁ ca pañcāmṛtaiḥ ||[5]

dadhi-madhu-khaṇḍa-dhṛtādīn śirasi dadhato devasya |
kim indra-nīla-śailopari śata-dhārā jāhnavī sarati ||[6]

pañcamyāṁ prathame vasanta-samaye govinda-devo hariḥ |
yaṁ dṛṣṭvā bhava-padma-japa-prabhṛtayaḥ sadyaḥ kṛtārthaṁ gatāḥ ||[7]

chalato brahmādi-devāś caraṇāmṛta-pānato lobhāt |
dhṛta-manuja-rūpa-veśaḥ pārṣada-bhaktān saṁyācate ||[8]

pītaṁ kañcukam atulaṁ coṣṇīṣaṁ citra-dhaṭīṁ dhṛtaṁ devam |
dīvyantaṁ nija-priyayā śrī-govindaṁ sakhe paśya ||

yadyapi māgha-śrī-pañcamītaḥ phālgunī-paurṇamāsī-paryantaṁ vasantotsavaḥ pravartate | tathā hi, phālguna-śukla-daśamītaḥ caitra-kṛṣṇa-pratipat-paryantaṁ mukhyo vidhiḥ | teṣu pañca-dineṣu prabhuḥ priyayā sahitaḥ sadā virājate |

brahmādi-devatāḥ sarve paramānanda-nirvṛtāḥ |
indrādibhir militvātra vasanti vraja-maṇḍale ||

sarva-vraja-maṇḍala-mukhyatve śrī-govinda-sthalaṁ jñeyam | vasanta-vastrādikaṁ ca paridadhāti |

divyai ratnair jaṭita-mukuṭaṁ kuṇḍale cāru-hāraṁ
niṣkaṁ kāñcīṁ supada-kaṭakāv aṅgade kaṅkaṇe ca |
pītaṁ vāsaś catuṣkaṁ maṇi-gaṇa-ghaṭitā mudrikāś cāṅguliṣu
bibhrāṇaṁ vāma-pārśve nija-priyatamayā sevitaṁ devam īḍe ||

tathā—

cūḍā-ratnaṁ sudivyaṁ maṇimaya-mukuṭaṁ kuṇḍale tāra-hārān
niṣkaṁ kāñcī-śalākā yuga-valaya-ghaṭā nūpurān mudrikāś ca |
śroṇau raktaṁ dukūlaṁ tad-uparama-tulaṁ cāru-nīlaṁ dadhānāṁ
divyantīṁ vāma-pārśve vraja-kumuda-vidho rādhikām āśraye'ham ||

atha **vasantotsavaḥ—**

nānā-prakāra-paṭa-vāsa-cayān kṣipantaḥ
pauṣpādi-kanduka-gaṇān mṛdu-kūpikāś ca |
premṇā sugandha-salilair jala-yantra-muktaiḥ
śrī-pūjaka-prabhṛtayaḥ siṣicuḥ sva-devam ||

---

5 This is a half-çärdüla..
6 Obscure meter.
7 Another half-çärdüla.
8 Again an obscure metre.

nānā-varṇair gandha-cūrṇaiḥ prapūrṇair
ādau bhūr dyau vyānaśe dik vidik ca |
gandhāmbūnāṁ vṛṣṭi-saṁchinna-mūlair
lebhe paścāc citra-candrātapatvam ||

atha śrī-rāma-navamī —

uccasthe graha-pañcake suraguro sendau navamyāṁ tithau
lagne karkaṭake punar vasu-yute meṣaṁgate pūṣaṇi |
nirgagdhuṁ nikhilāḥ palāśa-samidho medhyād ayodhyārāme
āvirbhūtam abhūd apūrva-vibhavaṁ yat kiñcid ekaṁ mahaḥ ||

vandāmahe maheśānaṁ hara-kodaṇḍa-khaṇḍanam |
jānakī-hṛdayānanda-candanaṁ raghunandanam ||

atha dolotsavaḥ—

śrīmad-vṛndāraṇya-kalpāga-mūle
nānā-puṣpair divya-hindola-madhye |
śrīmad-rādhā-śrīla-govinda-devau
bhaktālībhiḥ sevitau saṁsmarāmi ||

puṣpaiś cūḍāṁ mukuṭam atulaṁ kuṇḍale cāru-hīre
vakṣasy ārohayantīr vividha-sukusumair vanya-mālāṁ vahantam |
jānuny ārohayantīṁ bhramara-karṣiṇīṁ bibhrataṁ kāntayānyāṁ
nāmnā tāṁ vaijayantīṁ nija-priyatamayā paśya govinda-devam ||

puṣpaiḥ kuñjāvali-viracanā puṣpa-candrātapaś ca
dolā nānā-kusuma-racitā puṣpa-vṛndaiś ca veṇuḥ |
puṣpāraṇyaṁ lasati paritaḥ kṛtrimaṁ deva-sṛṣṭaṁ
cetthaṁ dole priya-parijanaiḥ sevyate deva-devaḥ ||

agrataḥ pṛṣṭhataḥ pārśve govindaṁ priyayā yutam |
hindole dolayāmāsus tat-sevaka-janā mudā ||
dolāyām atilolāyāṁ sā kāntā bhaya-vepitā |
kāntam āliṅgya hṛṣṭā taiḥ prema-bhaktais tadojjvalaiḥ |
jaya vṛndāvanādhīśa jaya vṛndāvaneśvari |
jaya nandānanda-kanda sarvānanda-vidhāyaka ||
iti brahmādayo devā gāyanto divi harṣataḥ |
puṣpa-varṣaṁ vikurvanti sva-sva-sevana-tat-parā ||

gandharva-vidyādhara-caraṇādayo
munīndra-devendra-gaṇāḥ samāhitāḥ |
tāṁ dolikāṁ dolayituṁ samutsukāḥ
svāyogyatām etya tato'vatasthire ||

ye mānavā bhāgya-bhājo divi devās tathaiva ca |
tair dṛṣṭaḥ priyayā yukto govindo dolanotsave ||

atha candanotsavaḥ (āryā-cchandaḥ)—

mama kurute mudam atulaṁ vaiśākhī śukla-tṛtīyā śubhadā |
yasyāṁ śrī-govindaś candana-paṅkaiḥ sevito bhaktaiḥ ||
divyaiś candana-paṅkaiḥ kuṅkuma-ghana-sāra-miśritair devam |
sarvāṅgeṣu viliptaṁ vande śrī-gaura-govindam ||

mastakopari coṣṇīṣe sarvāṅge kañcukopari

ghana-sārāñci-ghusṛṇa-candana-drava-carvitaḥ |
abhito bhakta-vṛndena gītā-vāditra-maṅgalaiḥ
sevito gaura-kṛṣṇo'yaṁ karotu tava maṅgalam ||

yathā—

vaiśākhaṁ tu samārabhya cāśvināvadhi yatnataḥ |
suvījanaṁ tu kartavyaṁ bhaktair yantrādinā hareḥ ||
gandha-candana-saṁmiśrair jalair atyanta-śītalaiḥ |
niṣecanaṁ prabhor agre jala-yantra-viniḥsṛtaiḥ ||

atha śrī-nṛsiṁha-caturdaśī —

āyāti śrī-nṛsiṁhasya śubhā jyaiṣṭhī caturdaśī |
dhinot cāntaraṁsā me mahotsava-vidhānataḥ ||
sarvāvatāra-bījasya svayaṁ bhagavato hareḥ |
śrīmad-govinda-devasya nṛsiṁhāder abhedataḥ ||
tat-taj-janma-dineṣv eva sarveṣu vidhi-pūrvataḥ |
utsavaḥ kriyate bhaktair gīti-vāditra-nisvanaiḥ ||
caturdaśīṁ samārabhya divyānnam atiyatnataḥ |
nāmnā paryuṣitaṁ yat tu dadhyādika-samāyutam ||

athāṣāḍhe rathārūḍha-vidhiḥ—

āṣāḍhī yā tithiḥ śukla-dvitīyā śubha-dāyinī |
unmādayati devasya rathārūḍa-pariṣkriyā ||

atra bhojana-sāmagrī dviguṇī kṛtya kartavyā | bhūṣāveśādikaṁ sarvaṁ mahārāja-kumāratvena kartavyam |

āyātā sakhi rādhe tava sukhadā śrāvaṇa-tṛtīyeyam |
kāraya bahu-maṇi-maṇḍanam atulaṁ dolāṁ samārabhya ||

ato vraja-maṇḍala-prasiddhāyāṁ śrāvaṇa-śukla-tṛtīyāyāṁ śrī-vṛṣabhānu-nandinyāḥ śrīmad-īśvaryā dolārūḍha-mahotsavo yatnataḥ kartavyaḥ | evaṁ pavitrā dvādaśī saubhāgya-paurṇamāsī ca |

atha bhādre śrī-janmāṣṭamī —

yasmin dine prasūyeta devakī tvāṁ janārdana |
tad dinaṁ brūhi vaikuṇṭha kurmas te tatra cotsavam ||[9]

sphurati kathaṁ mama satataṁ vāma-netraṁ vicāraya sakhi tvam |
jñātaṁ cāyatī daṁ janma-dinaṁ kṛṣṇa-candrasya ||
bhadre tu bhadradā ceyaṁ śrī-harer janmanas tithiḥ |
lokato vidhitas tatra cotsavaḥ kriyate budhaiḥ ||

nardanto dadhi-dhṛta-kardameṣu bhaktāḥ
kūrdantaḥ punar api tat kṣipanta ārāt |
anyon'nyaṁ śirasi mukhe ca pṛṣṭha-deśe
ānandāmṛta-jaladhau lipanti magnāḥ ||

janma-vāsaram ājñāya vraja-rāja-sutasya hi |
vraja-maṇḍalataḥ sarve āgatā vraja-vāsinaḥ ||

nānā-dig-deśataś caiva govinda-priya-kiṅkarāḥ |
divya-mālyāmbara-dharāḥ putra-dāra-samanvitāḥ ||
vandino gāyakāś caiva nartakā vādakāś ca ye |

---

[9] HBV 15.257, quoted from *Bhaviñyottara-purāëa.*

divya-veśa-dharās te tu nanṛ tuḥ papaṭ hur jaguḥ ||
gāyanto mṛ du-madhuraṁvandi-gaṇā ḥ paṭ hanti bhṛ śam uccaiḥ |
vṛ ttiṁvinā pi te te yā cante pā ritoṣ ikaṁtebhyaḥ ||
evaṁjanma-kṣ aṇe prā pte pañcā mṛ ta-jalair mudā |
jaya-śabdaṁprakurvantaḥ snā payanti nijaṁprabhum ||

bhaktā nā ṁvyadadhan mahotsavamayaṁnetrā rbudā nā ṁparaṁ
svī kurvan prathamaṁsumaṅgalataraṁsnā naṁca pañcā mṛ taiḥ |
aṣ ṭ amyā ṁsutithau niśā rdha-samaye govinda-devo harir
yaṁdṛ ṣ ṭ vā bhava-padmaja-prabhṛ tayaḥ sadyaḥ kṛ tā rthaṁgatā ḥ ||

chalato brahmā di-devā ś caraṇā mṛ ta-pā nato lobhā t |
dhṛ ta-manuja-rūpa-veśā ḥ pā rṣ ada-bhaktā n saṁyā cante ||
iti brahmā dayo devā gā yanto divi harṣ ataḥ |
puṣ pa-vṛ ṣ ṭ iṁvikurvanti sva-sva-sevana-tatparā ḥ ||
divi deva-gaṇā ḥ sarve ā gatā s tad-dine śubhe |
tad ye paśyanti tad-rā trau te kṛ tā rthā s tu bhūtale ||
cakṣ uṣ mantas tu te proktā ḥ prabhoḥ pā rśvaṁvrajanti ca ||

ā nanda-vṛ ndā vana-campvā ṁdvitī ya-stavake (17-19)—

evaṁparipūrṇa-maṅgala-guṇatayā dūṣ aṇa-dvā parā nte dvā parā nte nirantarā la-bhā drapade bhā drapade mā si mā site pakṣ e'pakṣ epa-rahite hite rasamaye guṇa-gaṇa-rohiṇī ṁrohiṇī ṁ sarati sudhā kare sudhā kare yoge yogeśvareśvaro madhye kṣ aṇadā yā ḥ kṣ aṇadā yā ḥ pūrṇā nandatayā jī vavaj-jananī -jaṭ hara-saṁbandhā bhā vā d bandhā bhā vā c ca kevalaṁ vilasat-karuṇayā ruṇayā tathā vidha-lī lā lī -lā sikayā kayā cana purandara-dig-aṅganotsaṅga iva rajanī karaḥ sva-prakā śatayā prā durbhā vam eva bhā vayan agre pūrva-pūrvajani janita-tapaḥ saubhā gya-phalenopalabdhi-pitṛ -mā tṛ -bhā vayoḥ śrī -vasudeva-devakyor vā sudeva-svarūpeṇā virbhā vaṁbhā vayitvā stanandhayatvā bhimā nam eva kṣ aṇaṁtayoḥ prakaṭ ayya paścā n nitya-siddha-pitṛ -mā tṛ -bhā vayoḥ śrī -nanda-yaśodayor api śrī -govinda-priya-ramaṇī -gaṇeṣ u mukhyā rā dheyaṁtrijagati rā jate svayaṁśrī ḥ priyā li-premonnā janimā pa jananyā ḥ |

atha śrī -vā manā bhiṣ ekā di |

atha śarat-paurṇamā syā ṁ, yathā—

ghana-praṇaya-medurau śarad-amanda-candrā nanau
kirī ṭ a-mukuṭ e dhṛ tau vidhṛ ta-nī la-pī tā mbarau |
śrat-sukhada-kā nane sarasa-yoga-pī ṭ hā sane
puraḥ kalaya nā garo madhura-rā dhikā -mā dhavau ||

śarac-candramasau rā trau śrī mantaṁnandanandanam |
śrama-yuktaṁrā sa-lā syā t priyayā ca sakhī -gaṇaiḥ ||
divya-mā lyā mbara-dharaṁnaṭ a-veśocitaṁharim |
dhyā yed vṛ ndā vane ramye yamunā -puline vane ||
prapā nakā di-śī tā nnaṁnā nā -pakvā nna-saṁyutam |
sā dhako bhojayitvā taṁsantuṣ ṭ aḥ sa-sakhī -gaṇam |
śeṣ ā nnaṁcā dareṇā tha gṛ hṇī yā d vaiṣ ṇavaiḥ saha ||

athā mā vasyā dī pa-dā naṁ, yathā—

amā vā syā kā rttikī yaṁviśeṣ ā t śubha-dā yinī |
yatra dī pa-pradā nena tuṣ ṭ o bhavati keśavaḥ ||
cala cala naya naya bho bho govinde copaḍhaukanam |
divyaṁpaśyā mo mukha-padmaṁdā syā mo dī pa-mā likā s tatra ||
iti kṛ tvā pragā yanti pralapanti punaḥ punaḥ |
puravā si-janā ḥ sarve viśeṣ ā d vraja-vā sinaḥ ||

agrataḥ pṛṣṭhataḥ pārśve muṇḍakopari veśmani |
dīpa-mālāḥ pradāsyanti govinda-prīti-dāyikāḥ ||
yamunāyās taṭe kecit tīrthe kecij jale tathā |
vṛndāvane prakurvanti dīpamālā-mahotsavam ||
divi deva-gaṇāḥ sarve prabhor ājñā-parāyaṇāḥ |
dāsyanti vāñchitān teṣāṁ dīpa-mālāṁ prakurvatām ||
vande'haṁ śrīla-govindaṁ bhaktānugraha-vigraham |
darśanād dīpa-mālāyāḥ prasannānanda-locanam ||

[**atha anna-kūṭam –**]

anna-kūṭaṁ samāyāntaṁ kārttike paramotsavam |
jñātvā samutsukāḥ sarve govinda-priya-pārṣadāḥ ||
kartuṁ bhojana-sāmagrīṁ paramānanda-dāyinīm |
śrīmad-govinda-devasya govardhana-dharasya ca ||
nānānna-vyañjanaṁ pūpa-piṣṭakair bahudhā kṛtam |
tat-tad-dravyādi-bhedena caturaiḥ pācakādibhiḥ ||
tair anna-kūṭaṁ saṁsthāpya yathā govardhano giriḥ |
tasya pārśve dhṛtaṁ sarvaṁ vyañjanādikam uttamam ||
pakvānnāni tathānyāni bahu-yatna-kṛtāni ca |
go-rasānāṁ bahuvidhaṁ rasālādika-bhedataḥ ||
śrīmad-bhagavato'gre tat kūṭaṁ yatna-kṛtaṁ kṛtam |
yad anna-kūṭaṁ saṁvīkṣya santuṣṭo bhavati prabhuḥ ||
bhuṅkte bahu-prīta-manā devānāṁ janayan sukham |
prabhor agre tu tat kūṭaṁ ye paśyanti narā bhuvi ||
bhāgya-bhājas tu te loke triṣu lokeṣu durlabhāḥ |
dadhy-ādinānna-pūpais tad anna-kūṭaṁ śubhaṁ mahat ||
parikramaṇakaṁ kṛtvā tato bandhu-janaiḥ saha |
mahad-ārātrikaṁ nāma ye paśyanti janā bhuvi ||
teṣāṁ bhāgyaṁ na vaktavyaṁ sahasra-vadanair api |
dhana-dhānyādi-saṁyuktāḥ putra-dāra-samanvitāḥ ||
mahad-bhogaṁ bhuri kṛtvā cānte vaikuṇṭham āpnuyuḥ |
prasādam anna-kūṭasya ye janāḥ param ādarāt |
vaiṣṇavān bhojayanto vai bhuñjeyur bhakti-tat-parāḥ ||
teṣāṁ vrata-phalaṁ devi koṭi-koṭi-guṇaṁ bhavet |
svalaṅkṛtānāṁ tu gavāṁ pūjā kāryā tataḥ śubhā ||

atha **gopāṣṭamī-darśanaṁ** yathā (10.21.5)—

barhāpīḍaṁ naṭavara-vapuḥ karṇayoḥ karṇikāraṁ
bibhrad-vāsaḥ kanaka-kapiśaṁ vaijayantīṁ ca mālām |
randhrān veṇor adhara-sudhayā pūrayan gopa-vṛndair
vṛndāraṇyaṁ sva-pada-ramaṇaṁ prāviśad gīta-kīrtiḥ ||

tad-darśana-phalam—

gopāṣṭamyāṁ tu devasya ye paśyanti harer mukham |
dūrān naśyanti pāpāni tasmin bhaktiś ca jāyate ||

dhyāyed govinda-devaṁ nava-ghana-madhuraṁ divya-līlāṁ naṭantam ity ādi pūrvavat |

prabodhanyāṁ yugala-darśanaṁ yathā—

prabodhanyās tu govindaṁ ye paśyanti priyāyutam |
narāṇāṁ kṣīṇa-pāpānāṁ tad-bhaktir acalā bhavet ||

yathā (Premendu 12)—
prabodhinī niśā nṛtya-māhātmya-bhara-darśinī |

candrakānti-carī sarva-gāndharva-bakula-pāvanī ||

dvādaśyāṁ kārttikādi-vrata-mahotsavaḥ kartavyaḥ | mārga-śīrṣe pauṣe khecaḍānnaṁ yathā—

pauṣe tuṣāra-ghore'smin rasikaiḥ kṛṣṇa-pārṣadaiḥ |
suvicārya kṛtaṁ tatra khecaḍānnaṁ prabhu-priyam ||
divya-vāsam atī dhānya-taṇḍulaṁ mudgakaṁ tathā |
samabhāgaṁ tu kiñcid vā viṣamaṁ parikalpitam ||
himartau vihitaṁ yuktaṁ loka-śāstra-vidhānataḥ |
hiṅguṁ trijātaṁ maricaṁ lavaṇaṁ cādrakaṁ tathā ||
loka-prasiddhaṁ yac cānyad viśeṣāc chuddha-go-ghṛtam |
caturaiḥ karmakārais ca tathā catura-pācakaiḥ ||
yathāyogyaṁ tu tair dravyaiḥ pacyate bahu-yatnataḥ |
sudarśanīya sukhadaṁ rocakaṁ puṣṭi-kārakam ||
sumiṣṭaṁ dadhikaṁ caiva tathānyad vyañjanādikam |
prītito loka-paryāyam ati praṇayakaṁ hareḥ |
lavaṅgailendu-maricaiḥ saṁyutaiḥ śarkarā-cayaiḥ |
nānā-deśa-bhavair nānā-phala-śasya-cayais tathā ||
kṛtaṁ laḍḍu-varaṁ yatnād bahu-prema-bhareṇa ca |
yad dṛṣṭvā bhojanāt kṛṣṇo jāyate hy atiharṣitaḥ ||
prabhor harṣāt tu bhaktānām atiharṣaiḥ prajāyate |
kurvann anudinaṁ tat tu govinda-prīti-dāyakam ||
tulyāntarīya-vastrādi tathā caivāgni-sevanam ||

vande'haṁ śrīla-govindaṁ trikāle nitya-vigraham |
bhajanād yasya nityatvaṁ nityatve tasya kā kathā ||
draṣṭuṁ na yogyā vaktuṁ vā triṣu lokeṣu te'dhamāḥ |
śrī-govinda-pada-dvandve vimukhā ye bhavanti hi ||
govinda-pārṣadān vande tadvat kāla-traye sthitān |
yeṣāṁ smaraṇa-mātreṇa sarvābhīṣṭa-phalaṁ labhet ||
yeṣāṁ govinda-devasya naityikī vārṣikī tathā |
sevā saṅkṣepato mukhyā mayātra parikīrtitā ||

kiṁ ca (BRS 2.1.49)—

rāgaḥ saptasu hanta ṣaṭsv api śiśor aṅgeṣv alaṁ tuṅgatā
vistāras triṣu kharvatā triṣu punar gambhīratā ca triṣu |
dairghyaṁ pañcasu kiṁ ca pañcasu sakhe saṁprekṣyate sūkṣmatā
dvātriṁśad-vara-lakṣaṇaḥ katham asau gopeṣu sambhāvyate ||

rāga iti vrajeśvaraṁ prati kvacit tat-sama-vayaso gopasya vākyam idam | saptasu netrānta-pādaka-rata-latālpa-dharoṣṭha-jihvā-nakheṣu | ṣaṭsu vakṣaḥ skandha-nakha-nāsikā-kaṭi-mukheṣu | pañcasu nāsā-bhuja-netra-hanū-jānuṣu | punaḥ pañcasu tvak-keśāṅguli-dantāṅguli-parvasu | tathaiva mahā-puruṣa-lakṣaṇaṁ sāmudraka-prasiddheḥ | dvātriṁśad varāṇi tal-lakṣaṇebhyo'nyebhyo'pi śreṣṭhāni lakṣaṇāni yasya saḥ | gopeṣu katham iti bhagavad-avatārādiṣu etādṛśī atvāśravaṇād iti bhāvaḥ |

karayoḥ kamalaṁ tathā rathāṅgaṁ
sphuṭa-rekhāmayam ātmajasya paśya |
pada-pallavayoś ca vallavendra
dhvaja-vajrāṅkuśa-mīna-paṅkajāni || (BRS 2.1.51)

karayor iti kasyāścid vṛddha-gopyā vacanam | upalakṣaṇāny evaitāni cihnāni padma-purāṇādi-dṛṣṭyānyāny apy asādhāraṇāni jñeyāni | tāni yathā padma-purāṇe—

śṛṇu nārada vakṣyāmi padayoś cihna-lakṣaṇam |
bhagavan kṛṣṇa-rūpasya hy ānandaika-sukhasya ca ||
avatārā hy asaṅkhyātāḥ kathitā me tavāgrataḥ |
paraṁ samyak pravakṣyāmi kṛṣṇas tu bhagavān svayam ||

devānāṁ kārya-siddhy-arthaṁ ṛṣīṇāṁ ca tathaiva ca |
āvirbhūtas tu bhagavān svānāṁ priya-cikīrṣayā ||
yair eva jñāyate devo bhagavān bhakta-vatsalaḥ |
tāny ahaṁ veda nānyo'pi satyam etan mayoditam ||
ṣoḍaśaiva tu cihnāni mayā dṛṣṭāni tat-pade |
dakṣiṇenāṣṭa-cihnāni itare sapta eva ca ||
dhvajāḥ padmaṁ tathā vajram aṅkuśo yava eva ca |
svastikaṁ cordhva-rekhā ca aṣṭa-koṇas tathaiva ca ||
saptānyāni pravakṣyāmi sāmprataṁ vaiṣṇavottama |
indra-cāpaṁ trikoṇaṁ ca kalasaṁ cārdha-candrakam ||
ambaraṁ matsya-cihnaṁ ca goṣpadaṁ saptamaṁ smṛtam |
aṅkāny etāni bho vidvan dṛśyante tu yadā kadā ||
kṛṣṇākhyaṁ tu paraṁ brahma bhuvi jātaṁ na saṁśayaḥ |
dvayaṁ vātha trayaṁ vātha catvāraḥ pañca eva vā ||
dṛśyante vaiṣṇava-śreṣṭha avatāre kathañcana ||
ṣoḍaśaṁ tu tathā cihnaṁ śṛṇu devarṣi-saptam |
jambū-phala-samākāraṁ dṛśyate yatra kutracit ||

śāstrāntare tu śaṅkha-cakra-cchatrāṇi jñeyāni |

atha **kara-dhyānam**—

śaṅkhārdhendu-yavāṅkuśair ari-gadā-chatra-dhvajaiḥ svastikair
yūpābja-siṁhalair dhanuḥ pavighaṭeḥ śrī-vṛkṣamīneṣubhiḥ |
nandāvarta-cayais tathāṅguli-gatair etair nijair lakṣaṇaiḥ
bhrātaḥ śrī-puruṣottamatva-gamakair jānī hi rekhāṅkitaiḥ ||

atha **manda-hāsyam** (kṛṣṇa-karṇāmṛte 99)—

akhaṇḍa-nirvāṇa-rasa-pravāhair
vikhaṇḍitāśeṣa-rasāntarāṇi |
ayantritodvānta-sudhārṇavāni
jayanti śītāni tava smitāni ||

padmādi-divya-ramaṇī-kamanīya-gandhaṁ
gopāṅganā-nayana-bhṛṅga-nipīyamānam |
kṛṣṇasya veṇu-ninadārpita-mādhurīkam
āsyāmbuja-smita-marandam ahaṁ smarāmi ||

(brahma-saṁhitāyāṁ 5.31)—

ālola-candraka-lasad-vanamālya-vaṁśī-
ratnāṅgadaṁ praṇaya-keli-kalā-vilāsam |
śyāmaṁ tri-bhaṅga-lalitaṁ niyata-prakāśaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi ||

śrī-hari-bhakti-vilāse (18.31-37)—

evaṁ purāṇa-tantrādi dṛṣṭvātredaṁ vilikhyate |
lalāṭāc civukāntaṁ syāt śrī mukhaṁ dvādaśāṅgulam ||
tatrānanaṁ bhāga ekas tatraiva caturaṅgulam |
lalāṭaṁ nāsikā tadvad gulpham ardhāṅgulaṁ bhavet ||
ardhāṅgulo'dharas tūrdhvo'paraś caikāṅgulo mataḥ |
dvy-aṅgulaṁ cibukaṁ cātha grīvā syāt caturaṅgulā ||
vakṣo-bhogo bhaved anyas tasmān nābhy-avadhiḥ paraḥ |
tato'paraś ca meḍhrāntas tasmād uru-vibhāgakau ||
tathā dvibhāgike jaṅghe jānunī caturaṅgule |
pādau ca tat-samāv itthaṁ dairghya-bhāgā navoditāḥ ||

kutrāpy uccāt lalāṭ asyopariṣ ṭ ātry-aṅgulaṁśiraḥ |
tadvad grī vā jānu-pādās tathāpi syur navaiva te ||
iti syāt sarvato dairghye sāṣ ṭ ottara-śatāṅgulāḥ ||

tad yathā idam eva rahasyam—yadyapi tiryaṅ-narādiṣ u bhagavato janma, tathāpi svecchayā gauḍa-deśe tad-deśī yān brāhmaṇān sarva-śreṣ ṭ hān vijñāya teṣ āṁkule śrī -kṛ ṣ ṇa-caitanya-nityānandādvaitādayo janma svī kurvantaḥ | ato mahāprabhuṇāṅgī kṛ teṣ u gauḍotkala-dākṣ iṇātya-pāścātyeṣ u gauḍa-deśa-nivāsina eva bahavaḥ pārṣ adāḥ | te khalu mahat-kula-prasūtās teṣ āṁ bhojanādi-vyavahāraḥ sat-kula-prasūtān gauḍī yān brāhmaṇān vinā na sambhavati | tathā hi—nijatve gauḍī yān iti jñātvā sarvajña-śiromaṇir mahāprabhuḥ śrī -rūpa-sanātanau nijāntaraṅgau vijñāpya tayoḥ sarva-śaktiṁsañcārya paścima-deśe svī ya-vitaraṇa-bhakta-bhūpatvena sthāpitavān | tad-dvārā nija-prakaṭ ana-hetu-bhūtaṁvāñchā-traya-samullasita-paramāntaraṅga-rūpasyātula-bhajana-ratnasya lupta-tī rthādeś ca prakaṭ anāt, svayaṁprakāśa-śrī -govindādi-svarūpa-rāja-sevā prakāśāc ca |

tābhyāṁca punaḥ śrī -vṛ ndāvanaṁgatvā śrī -śrī -sevādikaṁparivāre tat samarpitam | na tu nija-pārśva-vartiṣ u śrī -gopāla-bhaṭ ṭ a-śrī -raghunātha-dāsādiṣ u svato bhagavan-mantra-gṛ hī ta-sva-bhrātuṣ putra-śrī -jī va-gosvāmiṣ u ca | aho parama-bhāgavatānāṁmaryādā-rakṣ aṇa-svabhāvaḥ svayaṁ caite sevā-samaye mandire na praviśanti ca | kim utānyat | etat tu śrī -caitanya-caritāmṛ tādau prasiddhaṁvartate |

iti śrī -govinda-deva-sevādhipati-śrī -haridāsa-gosvāmi-caraṇānujī vi-rādhākṛ ṣ ṇa-dāsodī ritā sādhana-dī pikā dvitī yā kakṣ ā
||2||

(3)

tṛ tī ya-kakṣ ā

atha dhī ra-lalitasya śrī mad-govinda-devasya (BRS 2.1.63)—

vayaso vividhatve'pi sarva-bhakti-rasāśrayaḥ |
dharmī kiśora evātra nitya-nānā-vilāsavān ||

tad yathā (BRS 2.1.308-312)—

vayaḥ kaumāra-paugaṇḍa-kaiśoram iti tat tridhā ||
kaumāraṁpañcamābdāntaṁpaugaṇḍaṁdaśamāvadhi |
ā-ṣ oḍaśāc ca kaiśoraṁyauvanaṁsyāt tataḥ param ||
aucityāt tatra kaumāraṁvaktavyaṁvatsale rase |
paugaṇḍaṁpreyasi tat-tat-khelādi-yogataḥ ||
śraiṣ ṭ hyam ujjvala evāsya kaiśorasya tathāpy adaḥ |
prāyaḥ sarva-rasaucityād atrodāhriyate kramāt ||
ādyaṁmadhyaṁtathā śeṣ aṁkaiśoraṁtrividhaṁbhavet ||

tatra madhyaṁyathā (BRS 2.1.320-324)

ūru-dvayasya bāhvoś ca kāpi śrī r urasas tathā |
mūrter mādhurimādyaṁca kaiśore sati madhyame ||

yathā –

spṛ hayati kari-śuṇḍā-daṇḍanāyoru-yugmaṁ
garuḍa-maṇi-kavāṭ ī -sakhyam icchaty uraś ca |
bhuja-yugam api dhitsaty argalāvarga-nindām
abhinava-taruṇimnaḥ prakrame keśavasya ||

mukhaṁsmita-vilāsāḍhyaṁvibhramottarale dṛ śau |
tri-jagan-mohanaṁgī tam ity ādir iha mādhurī ||

yathā –

anaṅga-naya-cāturī -paricayottaraṅge dṛśau
mukhāmbujam udañcita-smita-vilāsa-ramyādharam |
acañcala-kulāṅganā-vrata-viḍambi-saṅgī takaṁ
hares taruṇimāṅkure sphurati mādhurī kāpy abhūt ||

vaidagdhī -sāra-vistāraḥ kuñja-keli-mahotsavaḥ |
ārambho rāsa-lī lāder iha ceṣṭ ādi-sauṣṭ havam ||

ṭ ī kā śrī maj-jī va-gosvāmi-caraṇānāṁ madhye śeṣa-vayasa-prāyaḥ sarvatra samānatvam | iha madhye ceṣṭ ādi-sauṣṭ havaṁ yathā (BRS 2.1.325)–

vyaktālakta-padaiḥ kvacit pariluṭ hat-piñchāvataṁsaiḥ kvacit
talpair vicyuta-kāñcibhiḥ kvacid asau vyākī rṇa-kuñjotkarā |
prodyan-maṇḍala-bandha-tāṇḍava-ghaṭ ālakṣmollasat-saikatā
govindasya vilāsa-vṛndam adhikaṁ vṛndāṭ avī śaṁsati ||

dhī ra-lalita-lakṣaṇam (BRS 2.1.230-2) –

vidagdho nava-tāruṇyaḥ parihāsa-viśāradaḥ |
niścinto dhī ra-lalitaḥ syāt prāyaḥ preyasī -vaśaḥ ||

yathā --

vācā sūcita-śarvarī -rati-kalā-prāgalbhyayā rādhikāṁ
vrī ḍā-kuñcita-locanāṁ viracayann agre sakhī nām asau |
tad-vakṣo-ruha-citra-keli-makarī -pāṇḍitya-pāraṁgataḥ
kaiśoraṁ saphalī -karoti kalayan kuñje vihāraṁ hariḥ ||

govinde prakaṭ aṁ dhī ra-lalitatvaṁ pradarśyate |
udāharanti nāṭ ya-jñāḥ prāyo'tra makara-dhvajam ||

ataeva dhī ra-lalita-lakṣaṇasthāyika-śrī -govinda-deve madhya-kaiśoraṁ vyakaṁ dṛśyate |

antaḥpuras tu devasya madhye pūryā manoharam |
maṇi-prākāra-saṁyuktaṁ vara-toraṇa-śobhitam ||
vimānair gṛhamukhyaiś ca prāsādair bahubhir vṛtam |
divyāpasaroganaiḥ strī bhiḥ sarvataḥ samalaṅkṛtam ||
madhye tu maṇḍapaṁ divyaṁ rājasthānaṁ mahotsavam |
māṇikya-stambha-sahasra-juṣṭ aṁ ratna-mayaṁ śubham ||
nitya-muktaiḥ samākī rṇaṁ sāma-gānopaśobhitam |
madhye siṁhāsanaṁ ramyaṁ sarva-veda-mayaṁ śubham ||
dharmādi-daivatair nityair vṛtaṁ vedamayātmakaiḥ |
dharma-jñāna-mahaiśvarya-vairāgyaiḥ pāda-vigrahaiḥ ||
vasanti madhyame tatra vahni-sūrya-sudhāṁśavaḥ |
kūrmaś ca nāgarājaś ca vainateyas trayī śvaraḥ ||
chandāṁsi sarva-mantrāś ca pī ṭ ha-rūpatvam āsthitāḥ |
sarvākṣara-mayaṁ divyaṁ yoga-pī ṭ ham iti smṛtam ||
tan-madhye'ṣṭ a-dalaṁ padmam udayārka-sama-prabham |
tan-madhye karṇikāyāṁ tu sāvitryāṁ śubha-darśane ||
ī śvaryā saha deveśas tatrāsī naḥ paraḥ pumān |
indī vara-dala-śyāmaṁ sūrya-koṭ i-sama-prabhaḥ ||

iti tṛtī ya-kakṣā

||3||

caturtha-kakṣā

atha śrī-gopāla-deva-mantra-māhātmyam |

> mantrās tu kṛṣṇa-devasya sākṣād bhagavato hareḥ |
> sarvāvatāra-bījasya sarvato vīryavattamā ||

tathā ca bṛhad-gautamīye śrī-govinda-vṛndāvanākhye—

> sarveṣāṁ mantra-varyāṇāṁ śreṣṭho vaiṣṇava ucyate |
> viśeṣāt kṛṣṇa-manavo bhoga-mokṣaika-sādhanam ||
> yasya yasya ca mantrasya yo yo devas tathā punaḥ |
> abhedāt tan-manūnāṁ ca devatā saiva bhāṣyate ||
> kṛṣṇa eva paraṁ brahma saccidānanda-vigrahaḥ |
> smṛti-mātreṇa teṣāṁ vai bhukti-mukti-phala-pradaḥ ||
> tatrāpi bhagavattāṁ svāṁ tanvato gopa-līlayā |
> tasya śreṣṭhatamā mantrās teṣv apy aṣṭādaśākṣaraḥ ||

athāṣṭādaśākṣara-māhātmyaṁ tāpanī-śrutiṣu

> oṁ munayo ha vai brahmāṇam ūcuḥ | kaḥ paramo devaḥ | kuto mṛtyur bibheti | kasya jñānenākhilaṁ jñātaṁ bhavati | kenedaṁ viśvaṁ saṁsaratīti | tān u hovāca brāhmaṇaḥ -- kṛṣṇo vai paramaṁ daivatam | govindān mṛtyur bibheti | gopī-jana-vallabha-jñānenākhilaṁ jñātaṁ bhavati | svāhayedaṁ saṁsaratīti | tam u hocuḥ | kaḥ kṛṣṇo govindaḥ ko'sau gopī-jana-vallabhaḥ kaḥ kā svāheti | tān uvāca brāhmaṇaḥ pāpa-karṣaṇo go-bhūmi-veda-vidito veditā gopī-janāvidyā-kalā-prerakas tan-māyā ceti | sakalaṁ paraṁ brahmaiva tat | yo dhyāyati rasati bhajati so'mṛto bhavati so'mṛto bhavatīti | te hocuḥ -- kiṁ tad-rūpaṁ kiṁ rasanaṁ kathaṁ vāho tad-bhajanaṁ | tat sarvaṁ vividiṣatām ākhyāhīti | tad u hovāca hairaṇyaḥ -- gopa-veśam abhrābhaṁ taruṇaṁ kalpa-drumāśritam || (GTU 1.2-8)
>
> **kiṁ ca, tatraivāgre --**
> bhaktir asya bhajanam | tad ihāmutropādhi-nairāsyenaivāmuṣmin manaḥ-kalpanam | etad eva ca naiṣkarmyam |
>
> kṛṣṇaṁ taṁ viprā bahudhā yajanti
> govindaṁ santaṁ bahudhārādhayanti |
> gopījana-vallabho bhuvanāni dadhre
> svāhāśrito jagad ejayjat sva-retāḥ ||161|| (GTU 1.14-15)
>
> vāyur yathaiko bhuvanaṁ praviṣṭo
> janye janye pañca-rūpo babhūva |
> kṛṣṇas tathaiko'pi jagad-dhitārthaṁ
> śabdenāsau pañca-pado vibhāti ||162|| iti | (GTU 1.16)

kiṁ ca tatraivopāsana-vidhi-kathanānantaram –

> eko vaśī sarvagaḥ kṛṣṇa īḍya
> eko'pi san bahudhā yo vibhāti |
> taṁ pīṭhasthaṁ ye'nubhajanti dhīrās
> teṣāṁ sukhaṁ śāśvataṁ netareṣām ||163|| (GTU
>
> nityo nityānāṁ cetanaś cetanānām
> eko bahūnāṁ yo vidadhāti kāmān |
> taṁ pīṭhagaṁ ye'nubhajanti dhīrās
> teṣāṁ siddhiḥ śāśvatī netareṣām ||164||
>
> etad viṣṇoḥ paramaṁ padaṁ ye
> nitya-muktāḥ saṁyajante na kāmān |

teṣām asau gopa-rūpaḥ prayatnāt
prakāśayed ātma-padaṁ tadaiva ||165||

yo brahmāṇaṁ vidadhāti pūrvaṁ
yo vidyās tasmai gopāyati sma kṛṣṇaḥ |
taṁ ha daivam ātma-buddhi-prakāśaṁ
mumukṣur vai śaraṇam anuvrajeta ||166||

japa-saṅkhyā yathā gautamīya-tantre (15.4)—anena lakṣa-jāpena kṛṣṇaṁ paśyati cakṣuṣā | aneneti pratyakṣeṇa svarūpeṇa svapnena vā kṛṣṇa-sākṣātkāro bhavatīty arthaḥ |

puraścaraṇādi-vidhis tu śrī-brahma-saṁhitā-gopāla-tāpanī-hari-bhakti-vilāsa-ṭīkāyāṁ draṣṭavyaḥ | sa tu viśeṣato yoga-pīṭhe draṣṭavyaḥ |

oṁkāreṇāntaritaṁ ye japanti
govindasya pañcapadaṁ manum |
teṣām asau darśayed ātma-rūpaṁ
tasmān mumukṣur abhyasen nitya-śāntyai ||167||

tasmād anye pañcapadād abhūvan
govindasya manavo mānavānām |
daśārṇādyās te'pi saṅkrandanādyair
abhyasyante bhūti-kāmair yathāvat ||168||

kiṁ ca tatraiva—
tad u hovāca brāhmaṇo'sāv anavarataṁ me dhyātaḥ stutaḥ parārdhānte so'budhyata | gopa-veśo me puruṣaḥ purastād āvirbabhūva | tataḥ praṇatena mayā'nukūlena hṛdā mahyam aṣṭādaśārṇaṁ svarūpaṁ sṛṣṭaye dattvāntarhitaḥ | punaḥ sisṛkṣā me prādurabhūt | teṣv akṣareṣu bhaviṣyaj-jagad-rūpaṁ prakāśayat | tad iha kād āpo | lāt pṛthivī | īto'gniḥ | bindor induḥ | tan-nādād arka iti klīṁ-kārād asṛjam | kṛṣṇād ākāśaṁ yad vāyur ity uttarāt surabhiṁ vidyāṁ prādurakārṣam | tad-uttarāt tad-uttarāt strī-pumādi cedaṁ sakalam idaṁ iti ||169||

tathā ca gautamīye—

klīṁ-kārād asṛjad viśvam iti prāha śruteḥ śiraḥ |
la-kārāt pṛthivī jātā ka-kārāj jala-sambhavaḥ ||170||
ī-kārād vahnir utpanno nādād āyur ajāyata |
bindor ākāśa-sambhūtir iti bhūtātmako manuḥ ||
svā-śabdena ca kṣetrajño heti cit-prakṛtiḥ parā |
tayor aikya-samudbhūtir mukha-veṣṭana-varṇakaḥ ||
ataeva hi viśvasya layaḥ svāhārṇake bhavet ||171||

punaś ca sā śrutiḥ --
etasyaiva yajanena candra-dhvajo gata-moham ātmānaṁ vedayitvā oṁkārāntarālakaṁ manum āvartayat saṅga-rahito'bhyānayat | tad viṣṇoḥ paramaṁ padaṁ sadā paśyanti sūrayaḥ | divī va cakṣur ātatam | tasmād enaṁ nityam abhyaset ||172|| ity ādi |

tatraivāgre --
yasya pūrva-padād bhūmir dvitīyāt salilodbhavaḥ |
tṛtīyāt teja udbhūtaṁ caturthād gandha-vāhanaḥ ||173||
pañcamād ambarotpattis tam evaikaṁ samabhyaset |
candra-dhvajo'gamad viṣṇuḥ paramaṁ padam avyayam ||174||

tato viśuddhaṁ vimalaṁ
viśokam aśeṣa-lobhādi-nirasta-saṅgam |
yat tat padaṁ pañca-padaṁ tad eva
sa vāsudevo na yato'nyad asti ||175||

tam ekaṁ govindaṁ sac-cid-ānanda-vigraham pañca-padaṁ vṛndāvana-sura-bhūruha-
talāsīnaṁ satataṁ sa-marud-gaṇo'haṁ paramayā stutyā toṣayāmi ||176|| iti |

kiṁ ca stuty-anantaram --

amuṁ pañcapadaṁ mantram āvartayed yaḥ sa yāty anāyāsataḥ kevalaṁ tat padaṁ tat |
anejad ekaṁ manaso javīyo naitad devā āpnuvan pūrvam arśāt |
tasmāt kṛṣṇa eva paro devas taṁ dhyāyet taṁ raset taṁ yajed iti oṁ tat sad iti |

trailokya-saṁmohana-tantre ca, devīṁ prati śrī-mahādevoktāṣṭādaśākṣara-prasaṅga eva –
dharmārtha-kāma-mokṣāṇām īśvaro jagad-īśvaraḥ |
santi tasya mahābhāgā avatārāḥ sahasraśaḥ ||
teṣāṁ madhye'vatārāṇāṁ bālatvam atidurlabham |
amānuṣāṇi karmāṇi tāni tāni kṛtāni ca ||
śāpānugraha-kartṛtve yena sarvaṁ pratiṣṭhitam |
tasya matnraṁ pravakṣyāmi sāṅgopāṅgam anuttamam ||
yasya vijñāna-mātreṇa naraḥ sarvajñatām iyāt |
putrārthī putram āpnoti dharmārthī labhate dhanam ||
sarva-śāstrārtha-pārajño bhavaty eva na saṁśayaḥ |
trailokyaṁ ca vaśī kuryāt vyākulī kurute jagat ||
mohayet sakalaṁ so'pi mārayet sakalān ripūn |
bahunā kim ihoktena mumukṣur mokṣam āpnuyāt ||
yathā cintāmaṇiḥ śreṣṭho yathā gauś ca yathā satī |
yathā dvijo yathā gaṅgā tathāsau mantra uttamaḥ ||
yathāvad akhila-śreṣṭhaṁ yathā śāstraṁ tu vaiṣṇavam |
yathā susaṁskṛtā vāṇī tathāsau mantra uttamaḥ ||

kiṁ ca --
ato mayā sureśāni pratyahaṁ japyate manuḥ |
naitena sadṛśaḥ kaścid jagaty asmin caracare ||

sanatkumāra-kalpe'pi –
gopāla-viṣayā mantrās trayastriṁśat prabhedataḥ |
teṣu sarveṣu mantreṣu mantra-rājam imaṁ śṛṇu ||
suprasannam imaṁ mantraṁ tantre sammohanāhvaye |
gopanīyas tvayā mantro yatnena muni-puṅgava ||
anena mantra-rājena mahendratvaṁ purandaraḥ |
jagāma deva-deveśo viṣṇunā dattam añjasā ||
durvāsasaḥ purā śāpād asaubhāgyena pīḍitaḥ |
sa eva subhagavatvaṁ vai tenaiva punar āptavān ||
bahunā kim ihoktena puraścaraṇa-sādhanaiḥ |
vināpi japa-mātreṇa labhate sarvam īpsitam ||

prabhuṁ śrī-kṛṣṇa-caitanyaṁ taṁ nato'smi gurūttamam |
kathañcid āśrayād yasya prākṛto'py uttamo bhavet ||

iti śrī-hari-bhakti-vilāse mantra-māhātmya-kathane śrī-gopāla-mantra-māhātmya-kathanam | tatra mantroddhāraṇaṁ ca yathā brahma-saṁhitāyāṁ (5.24) ca—

kāmaḥ kṛṣṇāya govinda ṅe gopī-jana ity api |
vallabhāya priyā vahner mantram te dāsyati priyam ||

ka-kāro līlā-śaktiḥ | la-kāro bhū-śaktiḥ | ī-kāraḥ śrī-śaktiḥ ma-kāras tattva-viśiṣṭaḥ | kṛṣṇāyeti sarva-cittākarṣakāyeti | athavā—

kṛṣi-śabdaś ca sattārtho ṇaś cānanda-svarūpakaḥ |
sukha-rūpo bhaved ātmā bhāvānanda-mayatvataḥ || iti |

govindāyeti pūrvavat | gām indriya-kulaṁ vindatīti govindaḥ | gāṁ govardhanam uddhṛtya paramaiśvarya-pradatvena rakṣati pālayatīti govindas tasmai | gopī-jana-vallabhāyeti—

gopīti prakṛtiṁ vidyāj janas tattva-samūhakaḥ |
anayor āśrayo vyāptyā kāraṇatvena ceśvaraḥ |

pūrvārthe svāhety asya tathā-tathābhūtāyātmānaṁ samarpayāmi | tatra krama-dīpikāyām (1.1)—

kalātta-māyā-lavakātta-mūrtiḥ
kala-kvaṇad-veṇu-nināda-ramyaḥ |
śrito hṛdi vyākulayaṁs trilokī
śriye'stu gopī-jana-vallabho vaḥ ||

atha saṁmohana-tantroddhāraṇam—

vāg-bhavaṁ madana-śaktim indirā-
saṁyutaḥ sakala-vidyayāñcitaḥ |
mantra eṣa bhuvanārṇa īrito
vyatyayena sakala iṣṭa-sādhakaḥ ||

atha **mantra-siddhi-lakṣaṇam**—

ādāv ṛṣy-ādi-nyāsaḥ syāt kara-śuddhis tataḥ param |
aṅgulī-vyāpaka-nyāso hṛdādi-nyāsa eva ca ||
tāla-trayaṁ ca dig-bandhaḥ prāṇāyāmas tataḥ param |
dhyāna-pūjā japaś caiva sarva-tantreṣv ayaṁ vidhiḥ ||

nyāsa-vidhiḥ—śrī-vrajācārya-śrīmad-rūpa-gosvāmi-bhajanānusāreṇa | ahaṅkārādhiṣṭhātṛtvād bhūta-śuddher adhidevāya saṅkarṣaṇāya namaḥ | he saṅkarṣaṇa-deva prasīda kṛpāṁ kuru | asya janasya deha-rūpeṇa pariṇataṁ bhūta-pañcakaṁ yathā sadyaḥ śudhyed upāsanopayuktaṁ syāt tathā kṛpāṁ kuru |

atha **mātṛkā-dhyānam**—

cikura-kalita-piñchāṁ pīna-tuṅga-stanābhyāṁ
kara-jala-ruhi vidyāṁ dakṣiṇe padma-rūpām |
dadhi-ghaṭam api savye bibhratīṁ tuṅga-vidyām
amṛta-kiraṇa-kāntiṁ mātṛkā-mūrtim īḍe ||

keśava-kīrtikādi-dhyānam—

koṇenākṣṇoḥ pṛthu-ruciḥ mitho hāriṇā lihyamānāv
ekaikena pracura-pulakenopagūḍhau bhujena |
gaurī-śyāmau vasana-yugalaṁ śyāma-gauraṁ vasānau
rādhā-kṛṣṇau smara-vilasitoddāma-tṛṣṇau smarāmi ||

tat-tan-māsasya vāsudevo'dhiṣṭhātā | sa stoka-kṛṣṇo'tra jñeyaḥ | tasya dhyānam ucyate—

abhra-śyāmaṁ vidyud-udyad-dukūlaṁ
smeraṁ līlāmbhoja-vibhrāji-hastam |
piñchottaṁsaṁ vāsudeva-svarūpaṁ
kṛṣṇa-preṣṭhaṁ stoka-kṛṣṇaṁ namāmi ||

ānanda-ghanaṁ smaren manasvī | tatra kuṭṭima-vare sphuṭa-dīpta-yoga-pīṭhaṁ vicintya—

tasmāj jvalāyām urukarṇikāyāṁ
virājitāyāṁ sthiti-saukhya-bhājo |

navyāmbuda-svarṇa-viḍambi-bhāsau
kṛṣṇaṁ ca rādhāṁ ca vicintayāmi ||

mantrārthaṁ mantra-caitanyaṁ yoni-mudrāṁ na vetti yaḥ |
śata-koṭi-japenāpi tasya siddhir na jāyate ||

punaś ca mantroddhāraṇe yathā daśa-saṁskārāḥ (sāradā-tilake)—

jananaṁ jīvanaṁ ceti tāḍanaṁ rodhanaṁ tathā |
athābhiṣeko vimalī karaṇāpyāyane punaḥ |
tarpaṇaṁ dīpanaṁ guptir daśaitā mantra-saṁskriyāḥ ||

punaś ca—

upāyās tatra kartavyāḥ sapta śaṅkara-bhāṣitāḥ |
bhrāmaṇaṁ rodhanaṁ vaśyaṁ pīḍanaṁ poṣa-śoṣaṇe ||
dahanāntaṁ kramāt kuryāt tataḥ siddho bhaven manuḥ |
japāt siddhir japāt siddhir japāt siddhir na saṁśayaḥ ||
aharniśaṁ japed yas tu mantrī niyata-mānasaḥ |
sa paśyati na sandeho gopa-veśa-dharaṁ harim ||

atha **khaṇḍa-puraścaraṇa-vidhiḥ**—

sūryodayāt samārabhya yāvat sūryodayāntaram |
tāvat kālaṁ manuṁ japtvā sarva-siddhīśvaro bhavet ||

prathamam udayodayam | dvitīye udayāstam | tṛtīye niṣkāmāṇāṁ prati satodayam | caturthe astāstam | tatra—

niṣkāmāṇām anenaiva sākṣātkāro bhaviṣyati |
artha-siddhiḥ sakāmānāṁ sarvā vai bhaktim ālabhet ||
pañcāṅgam etat kurvīta yaḥ puraścaraṇaṁ budhaḥ |
sa vai vijayate loke vidyaiśvarya-sutādibhiḥ ||

evaṁ grāsād vimukti-paryantam ityādi-khaṇḍa-karoparāgādi-puraścaraṇādi-prayogam āha |

vaiśākha-kṛtyaṁ bṛhad-gautamīye—

anena lakṣa-jāpena kṛṣṇaṁ paśyati cakṣuṣā |
vaiśākha-kṛṣṇa-pratipady ārabhya paurṇamāsī-paryantam ||

atha **pañca-divasī-prayogam** āha—

caitre'thavā vaiśākhe śuklaikādaśyām
ārabhya paurṇamāsī-paryantam |
japa-niyamam ayuta-dvayaṁ manau
tathā catvariṁśat sahasraṁ daśārṇe || iti |

pūrva-sevākhya-puraścaraṇa-prayogam āha krama-dīpikāyāṁ (5.49-69)—

sāyāhne vāsudevaṁ yo nityam eva yajen naraḥ |
sarvān kāmān avāpyānte sa yāti paramāṁ gatim ||
rātrau cen manmathākrānta-mānasaṁ devakī-sutam |
yajed rāsa-pariśrāntaṁ gopī-maṇḍala-madhyagam ||

pṛthuṁ suvṛttaṁ masṛṇaṁ vitasti-
mātronnataṁ kau vinikhanya śaṅkum |
ākramya padbhyām itaretarātta-

hastair bhramo'yaṁkhalu rāsa-goṣṭhī ||51||

sthala-nīraja-sūna-parāga-bhṛtā
laharī-kaṇa-jāla-bhareṇa satā |
marutā paritāpahṛtādhyuṣite
vipule yamunā-puline vimale ||52||

aśarīra-niśānta-śaronmathita-
pramadā-śata-koṭibhir ākulite |
uḍunātha-karir viśadīkṛta-dik-
prasare vicarad-bhramarī-nikare ||53||

vidyādhara-kinnara-siddha-suraiḥ
gandharva-bhujaṅgama-cāraṇakaiḥ |
dāropahitaiḥ suvimāna-gataiḥ
svasthair abhivṛṣṭa-supuṣpa-cayaiḥ ||54||

itaretara-baddha-kara-pramadā-
gaṇa-kalpita-rāsa-vihāra-vidhau |
maṇi-śaṅku-gam apy amunāvapuṣā
bahudhā vihita-svaka-divya-tanum ||55||

sudṛśām ubhayoḥ pṛthag-antaragaṁ
dayitā-gaṇa-baddha-bhuja-dvitayam |
nija-saṅga-vijṛmbhad-anaṅga-śikhi-
jvalitāṅga-lasat-pulakāli-yujām ||56||

vividha-śruti-bhinna-manojñatara-
svarasaptaka-mūrcchana-tāla-gaṇaiḥ |
bhramamāṇam amūbhir udāra-maṇi-
sphuṭa-maṇḍana-śiñjita-cārutaram ||57||

iti bhinna-tanuṁmaṇibhir militaṁ
tapanīya-mayir iva bhārakatam |
maṇi-nirmita-madhyaga-śaṅku-lasad-
vipulāruṇa-paṅkaja-madhya-gatam ||58||

atasī-kusumābha-tanuṁtaruṇaṁ
taruṇāruṇa-padma-palāśa-dṛśam |
nava-pallava-citra-suguccha-lasac-
chikhi-piccha-pinaddha-kaca-pracayam ||59||

caṭula-bhruvam indu-samāna-mukhaṁ
maṇi-kuṇḍala-maṇḍita-gaṇḍa-yugam |
śaśa-rakta-sadṛk-daśana-cchadanaṁ
maṇi-rājad-aneka-vidhābharaṇam ||60||

asana-prasava-cchadanojjvalasad-
vasanaṁsuvilāsa-nivāsa-bhuvam |
nava-vidruma-bhadra-karāṅghri-talaṁ
bhramarākula-dāma-virāji-tanum ||61||

taruṇī-kuca-yuk-parirambha-milad-
ghusṛṇāruṇa-vakṣasam ukṣa-gatim |
śiva-veṇu-samīrita-gāna-paraṁ
smara-vihvalitaṁbhuvanaika-gurum ||62||

prathamodita-pīṭha-vare vidhivat

prayajed iti rūpam arūpam ajam |
prathamaṁ paripūjya tad-aṅga-vṛttiṁ
mithunāni yajed rasagāni tataḥ ||63||

dala-ṣoḍaśake svaram ūti-gaṇaṁ
saha-śaktikam uttama-rāsa-gatam |
saramā-madanam sva-kalā-sahita-
mithunāhvam athendrapa-vipra-mukhān ||64||

iti samyag amuṁ paripūjya hariṁ
caturāvṛti-saṁvṛtam ārdra-matiḥ |
rajatāracite caṣake sa-sitaṁ
suśṛtaṁ supayo'sya nivedayatu ||65||

vibhave sati k¸aṁsyamayeṣu pṛthak
caṣakeṣu tu ṣoḍaśasu kramaśaḥ |
mithuneṣu nivedya payaḥ sa-sitaṁ
vidadhīta purovad atho sakalam ||66||

sakala-bhuvana-mohnaṁ vidhiṁ yo
niyatam amuṁ niśi niśy udāra-cetāḥ |
bhajati sa khalu sarva-loka-pūjyaḥ
śriyam atulāṁ samavāpya yāty anantam ||67||

niśi vā dinānta-samaye
prapūjayen nityaśo'cyutaṁ bhaktyā |
samapahalam ubhayaṁ hi tataḥ
saṁsārābdhiṁ samuttitīrṣati yaḥ ||68||

ity evaṁ manu-vigrahaṁ madhu-ripuṁ yo vā trikālaṁ yajet
tasyaivākhila-jantu-jāta-dayitasyāmbhodhijā-veśmanaḥ |
haste dharma-sukhārtha-mokṣa-taravaḥ sad-varga-sampraārthitāḥ
sāndrānanda-mahā-rasa-drava-muco yeṣāṁ phala-śreṇayaḥ ||69||

nitya-kṛtya-prayogam āha—

oṁ namaḥ śrī-kṛṣṇāya |
om asya śrī-bhagavad-gītā-mālā-matrasya bhagavān veda-vyāsa ṛṣor anuṣṭup-chandaḥ śrī-kṛṣṇaḥ paramātmā devatā jape viniyogaḥ |
aśocyān anvaśocas tvaṁ prajñā-vādāṁś ca bhāṣase (2.11) iti bījam |
sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇaṁ vraja (18.66) iti śaktiḥ |
ahaṁ tvā sarvapāpebhyo mokṣayiṣyāmi mā śucaḥ (18.66) iti kīlakam |
ūrdhva-mūlam adhaḥ-śākham aśvatthaṁ prāhur avyayam (15.1) iti kavacam| amuka-karmaṇi viniyogaḥ |
nainaṁ chindanti śastrāṇi nainaṁ dahati pāvakaḥ (2.27) ity aṅguṣṭābhyāṁ namaḥ |
na cainaṁ kledayanty āpo na śoṣayati mārutaḥ (2.27) iti tarjanībhyāṁ namaḥ |

acchedyo'yam adāhyo'yam akledyo'śoṣya eva ca (2.24) iti madhyamābhyāṁ namaḥ |
nityaḥ sarvagataḥ sthāṇur acalo'yaṁ sanātanaḥ (2.24) iti anāmikābhyāṁ namaḥ |
paśya me pārtha rūpāṇi śataśo'tha sahasraśaḥ (11.5) iti kaniṣṭhābhyāṁ namaḥ |
nānāvidhāni divyāni nānāvarṇākṛtīni ca (11.5) iti kara-tala-pṛṣṭhābhyāṁ namaḥ |
nainaṁ chindanti śastrāṇi iti hṛdayāya namaḥ |
na cainaṁ kledayanty āpo iti śirase svāhā |
acchedyo'yam adāhyo'yam iti śikhāyai vaṣaṭ |
nityaḥ sarvagataḥ sthāṇuḥ iti kavacāya hūṁ|
paśya me pārtha rūpāṇi iti netra-trayāya vauṣaṭ |
nānāvidhāni divyāni ity astrāya phaṭ | śrī-kṛṣṇa-prīty-arthaṁ jape viniyogaḥ |

(śrī-gītā-māhātmyam)—

pārthāya pratibodhitāṁ bhagavatā nārāyaṇena svayaṁ
vyāsena grathitāṁ purāṇa-muninā madhye mahābhārate |
advaitāmṛta-varṣiṇīṁ bhagavatīm aṣṭādaśādhyāyinīṁ
amba tvām anusandadhāmi bhagavad-gīte bhava-dveṣiṇīm ||

namo'stu te vyāsa viśāla-buddhe
phullāravindāyātapatra-netre |
yena tvayā bhārata-taila-pūrṇaḥ
prajvalito jñānamayaḥ pradīpaḥ ||

prapanna-parijātāya totra-vetraika-pāṇaye |
jñāna-mudrāya kṛṣṇāya gītāmṛta-duhe namaḥ ||

sarvopaniṣado gāvo dogdhā gopāla-nandanaḥ |
pārtho vatsaḥ sudhīr bhoktā dugdhaṁ gītāmṛtaṁ mahat ||

vasudeva-sutaṁ devaṁ kaṁsa-cāṇūra-mardanam |
devakī-paramānandaṁ kṛṣṇaṁ vande jagad-gurum ||

bhīṣma-droṇa-taṭā jayadratha-jalā gāndhārī-nīlotpalā
śalya-grāhavatī kṛpeṇa vahinī karṇena velākula |
aśvattāma-vikarṇa-ghora-makarā duryodhanāvartinī
sottīrṇā khalu pāṇḍavārṇava-nadī kaivartakaḥ keśavaḥ ||

pārāśarya-vacaḥ sarojam amalaṁ gītārtha-gandhotkaṭaṁ
nānākhyānaka-keśaraṁ hari-kathā-sambodhanābodhitam |
loke sajjana-ṣaṭpadair aharahaḥ pepīyamānaṁ mudā
bhūyād bhārata-paṅkajaṁ kalimala-pradhvaṁsanaṁ śreyase ||

mūkaṁ karoti vācālaṁ paṅguṁ laṅghāyate girim |
yat-kṛpā tam ahaṁ vande paramānanda-mādhavam ||

yaṁ brahmā varuṇendra-rudra-marutaḥ stunvanti divyaiḥ stavair
vedaiḥ sāṅga-pada-kramopaniṣadair gāyanti yaṁ sāma-gāḥ |
dhyānāvasthita-tad-gatena manasā paśyanti yaṁ yogino
yasyāntaṁ na viduḥ surāsura-gaṇā devāya tasmai namaḥ || (12.13.1)

iti nyāsa-vidhiḥ |

kārpaṇya-doṣopahata-svabhāvaḥ
pṛcchāmi tvāṁ dharma-saṁmūḍha-cetāḥ |
yac chreyaḥ syān niścitaṁ brūhi tan me
śiṣyas te'haṁ śādhi māṁ tvāṁ prapannam || (2.7)

japa-niyama-saṅkhyā aṣṭottara-śatam | athavā sahasram | prayogam āha—

(śrī-gopāla-kavacam |)

pulastya uvāca—
bhagavan sarva-dharmajña kavacaṁ yat prakāśitam |
trailokya-maṅgala nāma kṛpayā brahmaṇe purā ||
brahmaṇā kathitaṁ mahyaṁ paraṁ snehād vadāmi te |
atiguhyatamaṁ tattvaṁ brahma mantrogha-vigraham ||
yad dhṛtvā paṭhanād brahmā sṛṣṭiṁ vitanute sadā |
yad dhṛtvā paṭhanād pāti mahā-lakṣmīr jagat trayam ||
paṭhanād dhāraṇāc chambhuḥ saṁhartā sarva-tattva-vit |

trailokya-jananī durgā mahiṣādi-mahāsurān ||
vara-dṛptān jaghānaiva paṭhanād dhāraṇād yataḥ |
evam indrādayaḥ sarve sarvaiśvaryam avāpnuyuḥ ||
śiṣyāya bhakti-yuktāya sādhakāya prakāśayet |
śaṭhāya para-śiṣyāya nindakāya tathaiva hi ||
haribhakti-vihīnāya para-dāra-ratāya ca |
kṛpaṇāya kuśīlāya dattvā mṛtyum avāpnuyāt ||
trailokya-maṅgalasyāpi kavacasya prajāpatiḥ |
ṛṣiś chandaś ca gāyatrī devo nārāyaṇaḥ svayam ||
dharmārtha-kāma-mokṣeṣu viniyogaḥ prakīrtitaḥ |
oṁpraṇavo me śiraḥ pātu namo nārāyaṇāya ca |
bhālaṁpāyān netra-yugmam aṣṭārṇo bhakti-muktidaḥ ||
klīṁpāyāc chrotra-yugmaṁcaikākṣaraḥ sarva-mohanaḥ |
klīṁkṛṣṇāya sadā ghrāṇaṁgovindāyeti jihvikām |
gopī-jana-padaṁvallabhāya svāhānanaṁmama ||
aṣṭādaśākṣaro mantraḥ kaṇṭhaṁpāyād daśākṣaraḥ |
gopī-jana-padaṁvallabhāya svāhā bhuja-dvayam ||
klīṁglauṁklīṁkarau pāyāt klīṁkṛṣṇāyāṅgajo'vatu |
hṛdayaṁśrī-bhuvaneśaḥ klīṁkṛṣṇāya klīṁstanau mama ||
gopālāyāgnijāyāṁtaṁkukṣi-yugmaṁsadāvatu |
klīṁkṛṣṇāya sadā pātu pārśva-yugmaṁmanūttamaḥ |
kṛṣṇa-govindakau pātāṁsmarādyau ṅe-yutau manū ||
aṣṭādaśākṣaraḥ pātu nābhiṁkṛṣṇeti dvy-akṣaro manuḥ |
pṛṣṭhaṁklīṁkṛṣṇa-kaṅkālaṁklīṁkṛṣṇāya dvi-ṭhāntakaḥ |
sakthinī satataṁpātu śrīṁhrīṁklīṁṭha-dvayam ||
urū saptākṣaraḥ pātu trayodaśākṣaro'vatu ||
śrīṁhrīṁklīṁpadato gopī-jana-padaṁtataḥ |
vallabhāya svāheti pātu klīṁhrīṁśrīṁca daśārṇakaḥ ||
jānunī ca sadā pātu hrīṁśrīṁklīṁca daśākṣaraḥ |
trayodaśākṣaraḥ pātu jaṅghe cakrādyudāyudhaḥ |
aṣṭādaśākṣaro hrīṁśrīṁ-pūrvako viṁśad-arṇakaḥ ||
sarvāṅgaṁme sadā pātu dvārakā-nāyako balī |
namo bhagavate paścād vāsudevāya tat-param ||
tārād yo dvādaśārṇo'yaṁprācyāṁmāṁsarvadāvatu |
śrīṁhrīṁklīṁdaśavarṇas tu klīṁhrīṁśrīṁṣoḍaśākṣaraḥ ||
gadādyadāyudho viṣṇur mām agner diśi rakṣatu |
hrīṁśrīṁdaśākṣaro mantro dakṣiṇe māṁsadāvatu ||
tāraṁnamo bhagavate rukmiṇī-vallabhāya ca |
svāheti ṣoḍaśārṇo'yaṁnairṛtyāṁdiśi rakṣatu ||
klīṁpadaṁhṛṣīkeśāya namo māṁvāruṇ'vatu |
aṣṭādaśārṇaḥ kāmānto vāyavye māṁsadāvatu |
śrīṁmāyā kāma-kṛṣṇāya hrīṁgovindāya dvi-ṭho manuḥ |
dvādaśārṇātmako viṣṇur uttare māṁsadāvatu ||
vāg bhavaṁkāma-kṛṣṇāya hrīṁgovindāya tataḥ param ||
śrīṁgopī-jana-vallabhāya svāhā iti tataḥ param |
dvātriṁśad-akṣaro mantro mām aiśānye sadāvatu |
kālī yasya phaṇā-madhye divyaṁnṛtyaṁkaroti tam |
namāmi devakī-putraṁnitya-rājānam acyutam ||
dvātriṁśad-akṣaro mantro'py ādyo'dho māṁsarvato'vatu |
klīṁkāma-devāya vidmahe puṣpa-bāṇāya dhīmahi |
tan no'naṅgaḥ pracodayād eṣa māṁpātu cordhvataḥ ||
trailokya-maṅgalaṁnāma kavacaṁbrahma-rūpiṇam |
iti te kathitaṁvipra sarva-mantrauṣadha-vigraham |
brahmeśa-pramukhādhīśair nārāyaṇa-mukhāc chrutam ||
tava snehān mayākhyātaṁpravaktavyaṁna kasyacit |
guruṁpraṇamya vidhivat kavacaṁprapaṭhed yadi ||
sakṛd-dis-trir-yathā-jñānaṁso'pi sarva-tapomayaḥ |
mantreṣu sakaleṣv eva deśiko nātra saṁśayaḥ ||

śatam aṣṭottaraṁśasya puraścaryā-vidhiḥ smṛtaḥ |
havanādīn daśāṁśena kṛtvā tat sādhayed dhruvam |
yadi cet siddhi-kavaco vibhur eva bhavet svayam ||
mantra-siddhir bhavet tasya puraścaryā-vidhānataḥ |
śraddhā-śuddha-mates tasya lakṣmī-vāṇī vasen mukhe ||
puṣpāñjaly-aṣṭakaṁ dattvā mūlenaiva paṭhet sakṛt |
daśa-varṣa-sahasrāṇāṁ pūjāyāḥ phalam āpnuyāt ||
bhūrje vilikhya guṭikāṁ svarṇasthāṁ dhārayed yadi
kaṇṭhe vā dakṣiṇe bāhau so'pi viṣṇur na saṁśayaḥ ||
aśvamedha-sahasrāṇi vājapeya-śatāni ca |
mahā-dānāni yāny eva prādakṣiṇye bhavas tathā ||
kalāṁ nārhanti tāny eva sakṛd uccāraṇādataḥ |
kavacasya prasādena jīvan-mukto bhaven naraḥ ||
trailokyaṁ kṣobhayaty eva trailokya-vijayī bhavet |
idaṁ kavacam ajñātvā bhajed yaḥ puruṣottamam |
śata-lakṣa-prajapto'pi na mantraḥ siddhi-dāyakaḥ ||

iti sanat-kumāra-tantre navama-paṭale śrī-nārada-pañcarātre (4.5)
trailokya-maṅgalaṁ nāma śrī-gopāla-kavacaṁ samāptam |

atha puraścaraṇa-saṅkalpādi-vidhiḥ | śrī-viṣṇur viṣṇur namo'sya amuka-māse amuka-pakṣe bhāskare amuka-tithau amuka-gotro'muka-dāsas trailokya-sammohana-tantrokta-śrī-kṛṣṇa-devatāyās trailokya-sammohana-kavaca-siddhi-kāmas tat kavacasyāṣṭottara-śata-japa-tad-daśāṁśa-homa-tad-daśāṁśa-tarpaṇa-tad-daśāṁśābhiṣeka-tad-daśāṁśa-brāhmaṇa-bhojana-rūpa-puraścaraṇam ahaṁ kariṣye | eka-divase kārya-siddhiḥ | prayogaḥ śrī mad-bhāgavatānusāreṇa daśārṇa-mantra-prathame śrī-bhāgavata-maṅgalācaraṇe |

[The following section is perhaps not in all manuscripts.]

atha **chāyā-puruṣa-darśana-phalam** āha—

pūrvāhne sūrya-bimbārkaṁ pṛṣṭhe kṛtvā naraḥ śuciḥ |
animiṣo hi sva-cchāyāṁ galād ūrdhvaṁ vilokayet ||
tatra cchāyā-samudbhūtaṁ puruṣaṁ yadi paśyati |
sarvāvayava-saṁyuktaṁ śubhaṁ varṣāvadhiṁ smṛtam ||
adṛṣṭe hasta-karṇasya pārayāṁ hṛdaye naraḥ ||
jīvasyārkāśva-dik-candra-vahni-netra-samāḥ kramāt |
śirasy adṛṣṭe ṣaṇmāsaṁ sarandhre hṛdi saptakam ||
etaj-jñānaṁ mahā-divyaṁ duṣṭa-śiṣyāya no vadet ||

iti śrī-kaṁsāri-miśra-yaśodhara-viracita-daivajña-cintāmaṇau tṛtīya-prakāśaḥ samāptaḥ |

gāyatrī-mantro rādhāyā mantraḥ kṛṣṇasya tat-param |
mahāprabhor mantra-varo hari-nāma tathaiva ca |
mānasī vara-sevā ca pañca-saṁskāra-saṁjñakaḥ ||

ahaṅkārādhiṣṭhātṛtvād bhūta-śuddher adhidevāya saṅkarṣaṇāya namaḥ he saṅkarṣaṇa sadyaḥ śudhyed upāsanopayuktaṁ syāt tathā kṛpāṁ kuru |

atha **mātṛkā-dhyānam**—

cikura-kalita-piñchāṁ pīna-tuṅga-stanābhyāṁ
kara-jala-ruhi vidyāṁ dakṣiṇe padma-rūpām |
dadhi-ghaṭam api savye bibhratīṁ tuṅga-vidyām
amṛta-kiraṇa-kāntiṁ mātṛkā-mūrtim īḍe ||

keśava-kīrtikādi-dhyānam—

koṇenākṣṇoḥ pṛthu-ruciḥ mitho hāriṇā lihyamānāv
ekaikena pracura-pulakenopaguḍhau bhujena |
gaurī-śyāmau vasana-yugalaṁ śyāma-gauraṁ vasānau
rādhā-kṛṣṇau smara-vilasitoddāma-tṛṣṇau smarāmi ||

tatra nyāsasya vāsudevo'dhiṣṭhātā sa stoka-kṛṣṇo'tra jñeyas tad-dhyānam ucyate |

abhra-śyāmaṁ vidyud-udyad-dukūlaṁ
smeraṁ līlāmbhoja-vibhrāji-hastam |
piñchottaṁsaṁ vāsudeva-svarūpaṁ
kṛṣṇa-preṣṭhaṁ stoka-kṛṣṇaṁ namāmi ||

prāṇāyāme nijābhīṣṭa-devau tau paricintayet |

anyo'nya-skandha-vandī kṛta-pulaki-bhujau hiṅgula-svarṇa-varṇaṁ
kauśeyānāṁ catuṣkaṁ dhṛta-ruci dadhatau phulla-vaktrāravindau |
ācinvānau vihāraṁ parijana-ghaṭayā sambhṛtāraṇya-bhūṣau
gaura-śyāmāṅga-bhāsau smita-madhura-mukhau naumi rādhā-mukundau ||

kara-kacchapikāṁ kṛtvā tato dhyāyet sva-devate |

iddhaiḥ siddha-tridaśa-munibhiḥ praṣṭum apy apragalhbair
dūre svasthair vihita-natibhiḥ sambhramaiḥ stūyamānā |
vaikuṇṭhādyair api parijanaiḥ saspṛhaṁ prekṣita-śrīr
mādhuryeṇa tirbhuvana-camatkāra-vistāra-dīkṣā ||

navīna-yavasāṅkura-prakara-saṅkula-droṇibhiḥ
parisphurita-mekhalair akhila-dhātu-lekhā-śriyā |
upaskṛta-guhāgṛhair giribhir uccalan nirjharaiḥ
kvacit kvacid alaṅkṛtā sphuṭam anuṣṭhānīva sthalā ||

vikaca-kamala-ṣaṇḍotkūja-kāraṇḍavānāṁ
niravadhi dadhi-dugdhoḍhāti-mugdhāmbu-bhājām |
laghu-lahari-bhujāgronmṛṣṭatīva drumāṇāṁ
vighaṭita-ghana-dharmāṁ nimnagānāṁ ghaṭābhiḥ ||

mada-valita-valgu-sārasaiḥ
sarasānāṁ muhur añjasā rasaiḥ |
sarasīruha-rūḍha-rociṣāṁ
sarasīnāṁ visareṇa rājitā ||

(line missing?)
gandhānandita-sindhujā-sahacarī-vṛndaiḥ kṣaṇād vīkṣitaiḥ |
bālārka-pratima-pravāla-suṣamā-pūrṇaiḥ sudhā-mādhurī
darpa-dhvaṁsi-phalaiḥ palāśibhir atisphītair niruddhātapā ||

madhūlībhir mādyan-madhukara-vadhū-jhaṅkṛti-ghaṭā-
kṛtānaṅgārāti-pramada-vana-bhaṅgī-jaḍimabhiḥ |
samantād utphulla-stavaka-bhara-labdhāvanatibhir
latā-viñcholībhiḥ pṛthubhir abhito lāñchita-taṭā ||

kapiñjala-valākikā-caṭaka-cātakopayaṣṭikaiḥ
pikair madana-sārikā-śuka-kaliṅga-pārāvataiḥ |
śata-cchada-śita-cchadaiḥ karaṭa-khañjarīṭādibhiḥ
śakuntibhir akuṇṭhita-dhvanibhir antar udbhāṣitā ||

ābhīrāṇām ānanda-vṛndāni cakoraiś
candrātmatvā lālasayā hātum aśakyā |

tāsāṁ labdhaṁ kuntala-sāmyaṁ piñcha-samūhair
yadbhir nṛtyānuccair matta-mayūra-prakaraiḥ |
kiṭi-kirīṭibhiḥ śalyair bhalla-plavaṅga-kuraṅgamaiḥ
sṛmara-camarair golāṅgulaiḥ samūrucamūrubhir
urubhir urubhiḥ pārīndroghaiḥ sarāru-bhayojjhitaiḥ
paśubhir aśubhonmuktair iva sthagitāntarā gaḍḍarair
jaḍima-ḍāmara-śṛṅgaiḥ kṣīriṇībhir api ca cchagalībhiḥ |
gaṇḍa-śaila-smṛti-saṅgamābhiḥ kāsarī-tatibhir apy avaruddhā ||

sthalaiḥ kvacana nisthalaiḥ sphaṭika-kuṭṭima-dyotibhir
harin-maṇi-mayair iva kvacana śādvalair ujjvalā |
nija-pravala-mādhurī-mṛdita-harmya-śriyā
prasūna-bhara-mañjulā vara-nikuñja-puñjena ca ||

ārādhitā kila kalinda-sutāravinda-
syandānubandha-rasikena samīraṇena |
ānanda-tundila-carācara-jīva-vṛndā
vṛndāṭavī prathamam ucca-rucir vicityām || kulakam |

muhur avikala-kala-jhaṅkriyā-kalāpair
ali-nikarasya karambitāṁ smareyam |
iha ghana-makaranda-sikta-mūlāṁ
parimala-digdha-diśaṁ prasūna-vāṭīm ||

iha vidruma-vidrumaṁ harin-maṇi-patraṁ vara-hīra-korakam |
kuruvinda-phalaṁ śravat-sudhā-prasaraṁ kalpa-taruṁ smared budhaḥ ||

ṛtubhir mahitasya tasya nityaṁ prakaṭaṁ hema-taṭī-madhye vicintya—

mahīṣṭam aṣṭapatram udayan-mihirābhaṁ
cintayed iha saroruha-varyam |
maṇi-kuṭṭimam atra visphurantaṁ
paramānanda-ghanaṁ smaren manasvī ||

tatra kuṭṭima-vare sphuṭa-dīptau yogapīṭham api vincintya—

tasyojjvalāyām uru-karṇikāyāṁ
virājitāyāṁ sthita-saukhya-bhājau |
navyāmbuda-svarṇa-viḍambi-bhāsau
kṛṣṇaṁ ca rādhāṁ ca vicintayāmi ||

śikhara-baddha-śikhaṇḍa-visphurat-
kuṭila-kuntala-veṇu-kṛta-śriyau |
tilakita-sphurad-ujjvala-kuṅkuma-
mṛgamadācita-cāru-viśeṣakau ||

manojñatara-saurabha-praṇaya-nandad-indindiraṁ
sphurat-kusuma-mañjarī-viracitāvataṁsa-tviṣau |
calan-makara-kuṇḍala-sphurita-phulla-gaṇḍa-sthalaṁ
vicitra-maṇi-karṇikā-dyuti-vilīḍha-karṇāñcalām ||

śarad-abhimuditāra-vinda-dyuti-
damanāyata-lohitāñcalāṅkam
alaghu-caṭula-dīrgha-dṛṣṭi-khelā-
madhurima-kharvita-khañjarīṭa-yuvām
vala-lalāṭa-kṛtārdha-śaśi-prabhuṁ
dvi-kalasīti-kara-sphuritālikām |

kusuma-kārmuka-kārmuka-vibhramo-
ddhati-vidhūnana-dhurya-tara-bhruvo
citra-paṭṭa-ghaṭikopama-sphurat-
pāśa-varya-parivīta-mastakam
nāsikā-śikhara-lambi-vartula-
sthūla-mauktika-rucāñcitānanām

rākā-śārada-śarvarīśa-suṣamā-jaitrānana-śrī-yujau
navydīrṇa-tila-prasūna-damana-śrī-nāsikā-rociśau |
rājad-bimba-viḍambikāvara-rucau gaṇḍasthalī-nyakkṛte
pronmīlan-maṇi-darpaṇoru-mahasau susmeratā-sampadau ||

divya-dundubhi-gabhīra-nisvanaṁ snigdhakaṇṭha-kala-kaṇṭha-jalpitāṁ phullābhinava-
vallibhir valayita-skandhaiḥ prasūnāvalī |

suṣṭhu-labdha-paripāka-dāḍimī-
bīja-rāja-vijayi-dvijārciṣe |
kambukaṇṭha-viluṭhan-maṇi-ratna-
ratna-niṣka-pariśobhita-kaṇṭhām |
unnati-prathima-sulalitāṁsaṁ
snigdhayor ucita-rāmavanamrām |

dīprān yugena bhujayor bhujagān hasantaṁ
keyūriṇā vilasatā śriyam ākṣipantīm |
ratnormikā-sphurita-cāru-tarāṅgulibhir
vidyota-kaṅkaṇaka-rañjita-pāṇi-bhājau ||

harinmaṇi-kavāṭikodbhaṭa-kaṭhora-vakṣa-sthalī-
vilāsi-vana-mālikā-milita-hāra-guñjāvalim |
sphuran-niviḍa-dāḍimī-phala-viḍambi-vakṣoruha-
dvaya-śikhara-śekharī-bhavad-amanda-muktā-latām ||

alola-madhupāvali-vijayi-roma-rājī valad-
valī-tritaya-maṇḍita-pratanu-madhya-ramyākṛtim |
yama-svasari saṁpatat-sura-sarid-varāvarta-jid-
gabhīratara-nābhi-bhāgam uru-tunda-lakṣmī-bhṛtau ||

ghana-jaghana-viḍambita-ratna-kāñcī-
valayita-pīta-dukūla-mañju-lābham |
maṇimaya-rasanāḍhya-śoṇa-paṭṭā-
mbara-parirambhi-nitamba-ramyām ||

atinava-mada-bhara-manthara-sindhura-kara-bandhuroru-vimānau jaṅghābhyāṁ racita-
rucau suvartulābhyāṁ gūḍhenāpy anupama-gulpha-yugmakena padbhyām apy aruṇa-
nakhojjvalābhyāṁ maṇimaya-nūpurāñcitābhyāṁ|

āmṛṣṭa-pṛṣṭham abhito dayitā-bhujena
tiṣṭhantam utphulikinā kila dakṣiṇena |
kāntasya savya-bhuja-mūla-kṛtottamāṅgāṁ
tad-vaktra-padma-taṭa-valgad-apāṅga-yugmām ||

tiro-nyasta-grīvaṁ kim api dayitā-vaktra-kamale
valad-dīrghāpāṅgaṁ sphurad-adhara-kūjan-muralikam |
bhayan-madhyaṁ savyopari parimilad-dakṣiṇa-padaṁ
calac-cillī-mālaṁ bhuja-taṭa-gatottaṁsa-kusumam ||

rūpe kaṁsaharasya mugdha-nayanāṁ sparśe'tihṛṣyat-tvacaṁ
vāṇyām utkalita-śrutiṁ parimale saṁspṛṣṭa-nāsā-puṭām |

ārajyad-rasanāṁ kilādhara-puṭe nyañcan-mukhāmbhoruhāṁ
dambhodgīrṇa-mahā-dhṛtiṁ bahir api prodyad-vikārākulām ||

mukha-stokodgīrṇānila-vilasitāmṛṣṭa-muralī-
viniṣkrāmad-grāma-glapita-jagatī-dhairya-vibhavam |
priyā-sparśenāntaḥ-paravaśatayā khaṇḍitam api
svarālāpaṁ bhaṅgyā sapadi gamayantaṁ sva-samayam ||

nīvī-bandhe'py atiśithilite sveda-sandoha-maitrī-
ruddha-śroṇī-pulina-rasanām unnatā-raṅga-raṅgām |
ādya-drava-dravad-abhihṛdāṁ vismṛtāśeṣa-bhāvāṁ
gāḍhotkaṇṭhā-nicaya-racitoddāma-vaiklavya-vijñām ||

pulakita-vapuṣau śrutāśru-dhārā
snapita-mukhāmburuhau prakampa-bhājau |
kṣaṇam atigūḍha-gadgadāḍhya-vācau
madana-madonmada-cetasau smarāmi ||

navabhiḥ śuśirair virājitā
guravī-bīja-samāna-varṣmabhiḥ |
aruṇena vibhūṣitādhara-
kara-bhājāṁ saralena veṇunā ||

suślāghyayāntar-nija-muṣṭimeyayā
hasta-trayī-māna-manojña-rūpayā |
bhūyiṣṭayā śyāmala-kānti-juṣṭayā
yaṣṭyādy-avaṣṭambhita-dakṣa-kūrparam ||

asitena vibhaṅgurātmanā
pṛthu-mūlena kṛtena cāgrataḥ |
dhaṭi-kāñcala-baddha-mūrtinā
vara-śṛṅgena pūro niṣevitam ||

bhṛṅgān suhṛd-vadana-gandha-bhareṇa lolān
līlāmbujena mṛdulena nivārayantyā |
udvīkṣyamāṇa-mukha-candramasau rasaugha-
vistāriṇā lalitayā nayanāñcalena ||

cāmarabha-nava-mañju-mañjarī-
bhrājamāna-karayā viśākhayā |
citrayā ca kila dakṣa-vāmayor
vījyamāna-vapuṣau vilāsataḥ ||

nāga-valli-dala-baddha-vīṭikā-
sampuṭa-sphurita-pāṇi-padmayā |
campakādilatayā sakampayā
dṛṣṭa-pṛṣṭa-taṭa-rūpa-sampadau ||

ramyendulekhā-kala-gīta-miśritair
vaṁśī-vilāsānu-guṇair guṇa-jñayā |
vīṇā-ninādа-prasaraiḥ purasthayā
prārabdha-raṅgau kila tuṅgavidyayā ||

taraṅgad-aṅgyā kila raṅga-devyā
savye sudevyā ca śanair asavye |
ślakṣṇābhimarśana-vimṛjyamāna-
svedāśru-dhārau sicayāñcalena ||

smaraṇa-maṅgala-stotram

śrī-rādhā-prāṇa-bandhoś caraṇa-kamalayoḥ keśa-śeṣādy-agamyā
yā sādhyā prema-sevā vraja-carita-parair gāḍha-laulyaika-labhyā |
sā syāt prāptā yayā tāṁprathayitum adhunā mānasīm asya sevāṁ
bhāvyāṁrāgādhva-pānthair vrajam anucaritaṁnaityikaṁtasya naumi ||1||

kuñjād goṣṭhaṁniśānte praviśati kurute dohanānnāśanādyāṁ
prātaḥ sāyaṁca līlāṁviharati sakhibhiḥ saṅgave cārayan gāḥ |
madhyāhne cātha naktaṁvilasati vipine rādhayāddhāparāhne
goṣṭhaṁyāti pradoṣe ramayati suhṛdo yah sa kṛṣṇo'vatān naḥ || 2 ||

rātryante trasta-vṛnderita-bahu-viravair bodhitau kīra-śārī-
padyair hṛdyair ahṛdyair api sukha-śayanād utthitau tau sakhībhiḥ |
dṛṣṭau hṛṣṭau tadātvodita-rati-lalitau kakkhaṭī-gīḥ-saśaṅkau
rādhā-kṛṣṇau sa-tṛṣṇāv api nija-nija-dhāmny āpta-talpau smarāmi ||3||

rādhāṁsnāta-vibhūṣitāṁvraja-payāhūtāṁsakhībhiḥ prage
tad-gehe vihitānna-pāka-racanāṁkṛṣṇāvaśeṣāśanām |
kṛṣṇaṁbuddham avāpta-dhenu-sadanaṁnirvyūḍha-go-dohanaṁ
susnātaṁkṛta-bhojanaṁsahacarais tāṁcātha taṁcāśraye || 4 ||

pūrvāhne dhenu-mitrair vipinam anusṛtaṁgoṣṭha-lokānuyātaṁ
kṛṣṇaṁrādhāpti-lolaṁtad-abhisṛti-kṛte prāpta-tat-kuṇḍa-tīram |
rādhāṁcālokya kṛṣṇaṁkṛta-gṛha-gamanāryayārkārcanāyai
diṣṭāṁkṛṣṇa-pravṛttyai prahita-nija-sakhī-vartma-netrāṁsmarāmi || 5 ||

madhyāhne'nyonya-saṅgodita-vividha-vikārādi-bhūṣā-pramugdhau
vāmyotkaṇṭhātilolau smara-makha-lalitādy-āli-narmāpta-śātau |
dolāraṇyāmbu-vaṁśī-hṛti-rati-madhu-pānārka-pūjādi-līlau
rādhā-kṛṣṇau sa-tṛṣṇau parijana-ghaṭayā sevyamānau smarāmi || 6 ||

śrī rādhāṁprāptagehāṁnijaramaṇakṛte k.lptanānopahārāṁ
susnātāṁramyaveśāṁpriyamukhakamalālokapūrṇapramodām |
kṛṣṇañcaivāparāhṇe vrajamanucalitaṁdhenuvṛndairvayasyaiḥ
śrī rādhālokatṛptaṁpitṛmukhamilitaṁmātṛmṛṣṭaṁsmarāmi || 7 ||

sāyaṁrādhā sva-sakhyā nija-ramaṇa-kṛte preṣitāneka-bhojyāṁ
sakhyānīteśa-śeṣāśana-mudita-hṛdaṁtāṁca taṁca vrajendum |
susnātaṁramya-veśaṁgṛham anu jananī lālitaṁprāpta-goṣṭhaṁ
nirvyūḍhosrāli-dohaṁsva-gṛham anu punar bhuktavantaṁsmarāmi || 8 ||

rādhāṁsālīgaṇāntāmasitasitaniśāyogyaveśāṁpradoṣe
dūtyā vṛndopadeśādabhisṛtayamunātīrakalpāgakuñjāṁ|
kṛṣṇaṁgopaiḥ sabhāyāṁvihitaguṇikalālokanaṁsnigdhamātrā
yatnādānīya saṁśāyitamatha nibhṛtaṁprāptakuñjaṁsmarāmi || 9 ||

tāv utkau labdha-saṅghau bahu-paricaraṇair vṛndayārādhyamānau
gānair narma-prahelī-sulapana-naṭanaiḥ rāsa-lāsyādi-raṅgaiḥ |
preṣṭhālībhir lasantau rati-gata-manasau mṛṣṭa-mādhvīka-pānau
krīḍā-cāryau nikuñje vividha-rati-raṇa uddhatya vistāritāntau || 10 ||

tāmbūlair gandha-mālyair vyajana-hima-payaḥ-pāda-saṁvāhanādyaiḥ
premṇā saṁsevyamānau praṇayi-sahacarī-sañcayenāpta-śātau |
vācā kāntairaṇābhir nibhṛta-rati-rasaiḥ kuñja-suptāli-saṅghau
rādhā-kṛṣṇau niśāyāṁsu-kusuma-śayane prāpta-nidrau smarāmi || 11 ||

iti śrī-rūpa-gosvāmi-viracitā smaraṇa-paddhatiḥ |

śrī-rūpo jayati |
iti smaraṇa-maṅgalaṁ samāptam |

iti caturtha-kakṣā

pañcama-kakṣā

atha paramaiśvarya-mādhurya-pīyūṣāmṛta-vāridheḥ svayaṁ bhagavataḥ katamaṁ tad-dhāma yatrāsau bhagavān viharati | ity apekṣāyām āha kare—

yasya vāsaḥ purāṇādau khyātaḥ sthāna-catuṣṭaye |
vraje madhupure dvāravatyāṁ goloka eva ca ||

tathā hi skānde—

yā yathā bhuvi vartante puryo bhagavataḥ priyāḥ |
tās tathā santi vaikuṇṭhe tat-tal-līlārtham ādṛtāḥ || ity ādi |

tad-vyavasthām āha kāre (LBhāg 1.4.497-8, 502)—

dhāmāsya dvividhaṁ proktaṁ māthuraṁ dvārvatī tathā |
māthuraṁ ca dvidhā prāhur gokulaṁ puram eva ca ||
yat tu goloka-nāma syāt tac ca gokula-vaibhavam |
tad-ātma-vaibhavatvaṁ ca tasya tan-mahimonnateḥ ||

asyārthaḥ—gokula-vaibhavaṁ goikulaiśvaryaṁ prakāśa-rūpam | tasya gokulasya tad-ātma-vaibhavatvaṁ sa goloka ātmanaḥ svasya vaibhavaṁ yasya | tan-mahimonnates tasmād golokān mahimonnater hetoḥ | anyathā golokasya gokulāprakaṭa-prakāśatve sthāna-catuṣṭayatā-siddhiḥ | yady aprakaṭatvena sthānatvāt tadā madhupurī-dvārakayor aprakaṭa-prakāśābhyāṁ sthāna-ṣaṭtā syāt | tarhi golokasya kutra sthitir ity āha | para-vyomopari sarvordhva-bhāga eva | śrī-brahma-saṁhitāyām—

goloka-nāmni nija-dhāmni tale ca tasya
devi maheśa-hari-dhāmasu teṣu teṣu |
te te prabhāva-nicayā vihitāś ca yena
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi || [BrahmaS 5.43] iti |

śriyaḥ kāntāḥ kāntaḥ parama-puruṣaḥ kalpa-taravo | ity ādi |

sa yatra kṣīrābdhiḥ sravati surabhībhyaś ca su-mahān
nimeṣārdhākhyo vā vrajati na hi yatrāpi samayaḥ |
bhaje śvetadvīpaṁ tam aham iha golokam iti yaṁ
vidantas te santaḥ kṣiti-virala-cārāḥ katipaye || ity ādi |

ataeva śrī-bhāgavate (10.2.7) gaccha devi vrajaṁ bhadre iti, śrī-caitanya-caritāmṛte (ādi 4.29) mo-viṣaye gopī-gaṇra upapati-bhāve ity ādi prakaṭa-līlānusāreṇa śrī-goloka-nātha-vākyam |

atra goloke śry-ādayo'nuvāda-rūpāḥ | kāntādayo vidheya-rūpāḥ | param apīti goloke śvetadvīpa-vaikuṇṭhādayo'py anuvāda-rūpāḥ | vṛndāvana-gokulādayo vidheya-rūpāḥ | tataḥ kṛṣṇo'yaṁ nārāyaṇasya vilāsī goloka-para-vyomopari vartata iti dṛṣṭyā janānāṁ jhaṭ iti pravṛtti-durghaṭā syāt | ataeva tad-gata parikarāṇām ayaṁ sarveśvaro'smākaṁ prabhur iti sadā sphūrtiḥ |

kiṁ ca, goloka-gata kaiśora-līlāyā aiśvarya-mayatvāt tal-līlā-valitasya goloka-nāthasya bālya-paugaṇḍa-dharmābhāvāt kaiśora-gatatvena līlāyā eka-vidhatvam | tasmiṁś ca sati, ayaṁ parama-puruṣaḥ śaktimān vayam asya śaktayaḥ iti sphūrteḥ pāṇi-grahaṇābhāvāc ca dānābhisārādayo līlā na santi | tatra nimeṣārdhākhyo vā vrajati na hi yatrāpi samayaḥ iti |

dina-rātrer abhāvād rātri-vilāsitvābhāvena tal-līlānām abhāvaḥ | gauṇa-samañjasa rati-matībhis tad-gata-strībhis tad ayogyatvāt | tasmād dvārakāto'pi golokasya nyūnatvam | tathāpi śrī-dāsa-gosvāminaḥ śrī-stavāvalyām (vraja-vilāse 5)—

> vaikuṇṭhād api sodarātmaja-vṛtā dvāravatī sā priyā
> yatra śrī-śata-nindi-paṭṭa-mahiṣī-vṛndaiḥ prabhuḥ khelati |
> prema-kṣetram asau tato'pi mathurā śreṣṭhā harer janmato
> yatra śrī-vraja eva rājatitarāṁ tām eva nityaṁ bhaje ||

evaṁ paraspara-sambandhatvena mathurāto'pi dvārakāyā nyūnatvam | atha śruti-smṛti-sammataṁ sarvotkṛṣṭaṁ tu māthuram | yathā padma-purāṇe—

> aho madhupurī dhanyā vaikuṇṭhāc ca garīyasī |
> evaṁ sapta-purīṇāṁ tu sarvotkṛṣṭaṁ tu māthuram |
> śrūyatāṁ mahimā devi vaikuṇṭha-bhuvanottamaḥ || iti |

ataeva śrī-bṛhad-bhāgavatāmṛte goloka-gata-gopa-kumārasya tad-gata-parikarāṇāṁ sañjāyamānādara-gaurava-darśanena sva-mano na tṛpyet | tad yathā (2.4.110-113)—

> tam eva sarvajña-śiromaṇiṁ prabhuṁ
> vaikuṇṭha-nāthaṁ kila nanda-nandanam |
> lakṣmyādi-kāntaṁ kalayāmi rādhikā-
> mukhāś ca dāsādi-gaṇān vrajārbhakān ||
>
> tathāpy asyāṁ vraja-kṣmāyāṁ prabhuṁ sa-parivārakam |
> viharantaṁ tathā nekṣe bhidyate tena manmathaḥ ||
>
> kadāpi tatropavaneṣu līlayā
> tathā lasantaṁ niciteṣu go-gaṇaiḥ |
> paśyāmy amūṁ karhy api sthitaṁ
> nijāsane sva-prabhuvac ca sarvathā ||
>
> tathāpi tasmin parameśa-buddher
> vaikuṇṭha-nāthe kila nanda-nandane |
> sañjāyamānādara-gauraveṇa
> tat-prema-hānyā sva-mano na tṛpyet ||[10]

śrī-stava-mālāyāṁ ca (nandāpaharaṇaṁ 19)—

> loko ramyaḥ ko'pi vṛndāṭavīto
> nāsti kvāpīty añjasā bandhu-vargam |
> yo vaikuṇṭhaṁ suṣṭhu sandarśya bhūyo
> ninye goṣṭhaṁ pātu sa tvāṁ mukundaḥ ||

yathā śrī-daśame (10.28.10)—

> nandas tv atīndriyaṁ dṛṣṭvā lokapāla mahodayam |
> kṛṣṇe ca sannatiṁ teṣāṁ jñātibhyo vismito'bravīt ||

atha ṭīkā—vismitaḥ parama-mādhuryāviṣṭatvenaiśvaryānusandhānābhāvāt | ataḥ parama-kāruṇikaḥ śrī-kṛṣṇaḥ sva-bandhu-vargaṁ nandādikaṁ golokaṁ sandarśya punar gokulaṁ nītavān | golokaṁ bhū-vṛndāvanādikaṁ śrī-daśame nandādīnāṁ vaikuṇṭha-darśanānantaraṁ vrajāgamanaṁ vyaktam evāsti | ataeva svayaṁ-prakāśa-bhū-vṛndāvanasya sadā prakaṭāprakaṭatve virājamānatve sasmād gokulākhyād vṛndāvanād golokaya pṛthaktvaṁ nyūnatvaṁ ca spaṣṭam madhuraiśvaryayor abhāvāt |

---

[10] The readings on these verses are at quite great variance from the edition of *Båhad-bhägavatämåtam* I have in my possession.

madhuraiśvaryaṁ ca—ye daityā duḥśakā hantum ity ādeḥ | kvacid aiśvarya-sāmyena dhāmnor goloka-goṣṭhayor aikyaṁ darśitam indrādyair mādhuryāṇām akovidaiḥ | aikyaṁ tu golokasya gokula-vaibhava-prakāśa-rūpatvāt | prakāśas tu na bhedeṣu gaṇyate sa hi no pṛthak (LBhāg 1.1.20), tatra ca karoti yāḥ prakāśeṣu koṭiśo'prakaṭeṣv api (LBhāg 1.5.451) |

yadyapi svayaṁ-prakāśa-prakāśyānāṁ madhye bhedo gaṇyate tathāpi caitanya-caritāmṛte (madhya 8.83) taṭastha ha-iyā vicārile āche taratama | tatra ca mahā-rāsa-prasaṅge tāra madhye eka mūrti rahe rādhā-pāśa iti pūrve vicārito'sti | yad vā viśeṣato śrī-caritāmṛte madhya-līlāyāṁ viṁśati-paricchede śrī-sanātana-gosvāmi-śikṣā-prasaṅge vivṛtam asti | athavā acintya-śakti-prabhāveṇa samādheyaḥ |

kiṁ ca—

> yathā caturbhujatve'pi na tyajet kṛṣṇa-rūpatvam |
> ataḥ prakāśa eva syāt tasyāsau dvibhujasya ca || (LBhāg 1.1.23)

ity-ādi-nyāyāt brahma-mohanādi-kartṛtvābhāvāt mathurā-dvārakā-gata-śrī-kṛṣṇa-prakāśe śrī-gokula-gata-pūrṇatama-rūpa-mādhuryābhāve'pi prakāśatvam, tathā goloke'pi śrī-vṛndāvana-gata-madhuraiśvarya-mādhuryayor abhāve'pi prakāśatvam | aprapañca-prapañca-gocaratvam aprākṛta-prākṛta iva śrī-gokula-bhūrūpo'nuvādatayā cintāmaṇy-ādi-rūpo vidheyatayā, sa tu māthura-bhū-rūpaḥ paricchinno'py athādbhutaḥ ity ādeḥ |

māthuro śrī-gokulaḥ—

> māthuraṁ ca dvidhā prāhur gokulaṁ puram eva ca (LBhāg 1.5.497) ity ādeḥ |
> atevāsya pādme ca śrūyate nitya-rūpatā |
> nityaṁ me mathurāṁ viddhi vanaṁ vṛndāvanaṁ tathā iti |
> atraivājāṇḍamālāpi paryāptim upagacchati |
> vṛndāvana-pratīke'pi yānubhūtaiva vedhasā ||
> ity ato rāsa-līlāyāṁ puline tatra yāmune |
> pramadā-śata-koṭyo'pi mamūr yat tat kim adbhutam ||
> svaiḥ svair līlā-parikarair janair dṛśyāni nāparaiḥ |
> tat-tal-līlādy-avasare prādurbhāvocitāni hi ||
> āścaryam ekadaikatra vartamānāny api dhruvam |
> parasparam asaṁpṛkta-svarūpāṇy eva sarvathā ||
> kṛṣṇa-bālyādi-līlābhir bhūṣitāni samantataḥ |
> śaila-goṣṭha-vanādīnāṁ santi rūpāṇy anekaśaḥ ||
> līlāḍhyo'pi pradeśo'sya kadācit kila kaiścana |
> śūnya evekṣate dṛṣṭi-yogyair apy aparair api ||
> ataḥ prabhoḥ priyāṇāṁ ca dhāmnaś ca samayasya ca |
> avicintya-prabhāvatvād atra kiṁ ca na durghaṭam ||
> (LBhāg 1.5.506-7, 509-515)
>
> caturdhā mādhurī tasya vraja eva virājate |
> aiśvarya-krīḍayor veṇos tathā śrī-vigrahasya ca || (LBhāg 1.5.526)

tasmāt yā yathā bhuvi vartante ityādi-diśā dvārakā mathurā-gokula-nāmāni svatanvāṇy eva bhagavato dhāmāni | gokula-tad-vaibhava-prakāśatvena prasiddho goloka iti nāma para-vyomoparīti śāstra-prasiddhaṁ yathā hari-vaṁśe śakra-vacanam—

> svargād ūrdhvaṁ brahma-loko brahmarṣi-gaṇa-sevitaḥ |
> tatra soma-gatiś caiva jyotiṣāṁ ca mahātmanām ||
> tasyopari gavāṁ lokaḥ sādhyās taṁ pālayanti hi |
> sa hi sarva-gataḥ kṛṣṇa mahākāśa-gato mahān ||
> upary upari tatrāpi gatis tava tapomayī |
> yāṁ na vidmo vayaṁ sarve pṛcchanto'pi pitāmaham |
> gatiḥ śama-damāḍhyānāṁ svargaḥ sukṛta-karmaṇām ||
> brāhmye tapasi yuktānāṁ brahma-lokaḥ parā gatiḥ |
> gavām eva tu yo loko durāroho hi sā gatiḥ ||
> sa tu lokas tvayā kṛṣṇa sīdamānaḥ kṛtātmanā |

dhṛto dhṛtimatā vīra nighnatopadravān gavām || [HV 2.19.29-35] iti |

indras tu brahma-mohanādau gokula-paramaiśvaryaṁ jñātvāpi parama-mādhurya-darśanena brahmaṇa iva punar mohitaḥ san tasyaivāścarya-prakāśaṁ golokaṁ varṇayitvā tasyāpi gokulena sahābhedavan nirdeśenāha-- sa tu lokas tvayā kṛṣṇa iti | ataḥ śrī-kṛṣṇa-vākyaṁ śrī-bhāgavate (10.25.18)—

tasmān mac-charaṇaṁ goṣṭhaṁ man-nāthaṁ mat-parigraham |
gopāye svātma-yogena so'yaṁ me vrata āhitaḥ || iti |

tasmād yuktam eva—yasya vāsaḥ purāṇādau khyātaḥ sthāna-catuṣṭaye iti | kiṁca— mac-charaṇaṁ man-nāthaṁ mat-parigraham iti viśeṣaṇād atra brahmādīnām apy adhikāro nāsti, kā kathānyeṣām ? dṛśyate cānyatra daśa-yojanātmake śrī-puruṣottama-kṣetre śaṅkākāre krośa-pañcake tad-deśādhipateḥ svatantreṇādhikāro nāsti | kiṁ bahunā, ataḥ svayaṁ-prakāśa-bhū-vṛndāvanasya parama-prāpyatvaṁ parama-rahasyatvaṁ parama-ramaṇīyatvaṁ ca tathā śrī-bhāgavate (10.21.10)—

vṛndāvane sakhi bhuvo vitanoti kīrtiṁ
yad devakī-suta-padāmbuja-labdha-lakṣmi |

punas tatraiva brahma-stave (10.14.34)—

tad bhūri-bhāgyam iha janma kim apy aṭavyāṁ
yad gokule'pi katamāṅghri-rajo'bhiṣekam |
yaj jīvitaṁ tu nikhilaṁ bhagavān mukundas
tv adyāpi yat-pada-rajaḥ śruti-mṛgyam eva ||

punas tatraiva śrīmad-uddhavoktau (10.47.61)—

āsām aho caraṇa-reṇu-juṣām ahaṁ syāṁ
vṛndāvane kim api gulma-latauṣadhīnām | iti |

ādi-purāṇe—

trailokye pṛthivī dhanyā yatra vṛndāvanaṁ purī |
tatrāpi gopikā pārtha yatra rādhābhidhā mama ||

tathā hi—

vraja na gopikā bhinnā mattaḥ paśyanti kevalam |
gopā gāvaś ca tatratyā mamaivānanda-vigrahāḥ ||
ye vrajasthān aho bhinnān mat paśyanti tu kecana |
na teṣāṁ mūḍha-buddhīnāṁ gatir naiva paratra ca ||

brahma-saṁhitāyām (5.56)—

drumā bhūmiś cintāmaṇi-gaṇa-mayi toyam amṛtam |
kathā gānaṁ nāṭyaṁ gamanam api vaṁśī priya-sakhi
cid-ānandaṁ jyotiḥ param api tad āsvādyam api ca ||

śrī-gopāla-tāpanyāṁ ca (2.36)—tāsāṁ madhye sākṣād brahma gopāla-purī iti |

bṛhad-gautamīye—

idaṁ vṛndāvanaṁ ramyaṁ mama dhāmaiva kevalam |
atra ye paśavaḥ pakṣi-vṛkṣā kīṭā narāmarāḥ |
ye vasanti mamādhiṣṇye mṛtā yānti mamālayam ||
atra yā gopa-kanyāś ca nivasanti mamālaye |
yoginyas tā mayā nityaṁ mama sevā-parāyaṇāḥ ||

pañca-yojanam evāsti vanaṁ me deha-rūpakam |
kālindī yaṁ suṣumnākhyā paramāmṛta-vāhinī ||
atra devāś ca bhūtāni vartante sūkṣma-rūpataḥ |
sarva-deva-mayaś cāhaṁ na tyajāmi vanaṁ kvacit ||
āvirbhāvas tirobhāvo bhaven me 'tra yuge yuge |
tejo-mayam idaṁ ramyam adṛśyaṁ carma-cakṣuṣā ||
vṛndāvanaṁ dvādaśamaṁ vṛndayā parirakṣitam |
hariṇādhiṣṭhitaṁ tac ca brahma-rudrādi-sevitam ||

skānde—

tato vṛndāvanaṁ puṇyaṁ vṛndā-devī-samāśritam |
hariṇādhiṣṭhitaṁ tac ca brahma-rudrādi-sevitam ||
yathā lakṣmīḥ priyatamā yathā bhakti-parā narāḥ |
govindasya priayatamaṁ tathā vṛndāvanaṁ bhuvi ||

tatra śrī-vṛndāvane śrī-govinda-sthalākhyaṁ | yathā śrī-govinda-līlāmṛte (21.28)—

śrī-govinda-sthalākhyaṁ taṭam idam amalaṁ kṛṣṇa-saṁyoga-pīṭhaṁ
vṛndāraṇyottamāṅgaṁ krama-natam abhitaḥ kūrma-pīṭha-sthalābham |
kuñja-śreṇī-dalāḍhyaṁ maṇimaya-gṛha-sat-karṇikaṁ svarṇa-rambhā-
śreṇī-kiñjalkam eṣā daśa-śata-dala-rājīva-tulyaṁ dadarśa ||

ataeva smaraṇa-maṅgale kuñjāt ity atra kuñjād iti kuñja-prādhānyāt śrī-govinda-sthala-gataḥ kuñjo jñeya iti |

skānde mathurā-khaṇḍe (Mathurā-māhātmye 399-401)—

tasmin vṛndāvane puṇyaṁ govindasya niketanam
tat-sevaka-samākīrṇaṁ tatraiva sthīyate mayā |
bhuvi govinda-vaikuṇṭhaṁ tasmin vṛndāvane nṛpa |
yatra vṛndādayo bhṛtyāḥ santi govinda-lālasāḥ ||
vṛndāvane mahā-sadma yair dṛṣṭaṁ puruṣottamaiḥ |
govindasya mahī-pāla te kṛtārthā mahī-tale ||

tatra yoga-pīṭhe śrī-govinda-devasya dhyānaṁ, yathā krama-dīpikāyām (3.1-36)—

atha prakaṭa-saurabhodgalita-mādhvīkotphullasat-
prasūna-nava-pallava-prakara-namra-śākhair drumaiḥ |
praphulla-nava-mañjarī-lalita-vallarī-veṣṭitaiḥ
smarec chiśiritaṁ śivaṁ sita-matis tu vṛndāvanam ||1

vikāśi-sumano-ramāsvādana-mañjulaiḥ sañcarac-
chilimukhodgatair mukharitāntaraṁ jhaṅkṛtaiḥ |
kapota-śuka-śārikāpara-bhṛtādibhiḥ patribhir
virāṇitam itas tato bhujaga-śatru-nṛtyākulam ||2

kalinda-duhituś calal-lahari-vipruṣāṁ vāhibhir
vinidra-sarasī-ruhodara-rajaś cayoddhūsaraiḥ |
pradīpita-manobhava-vraja-vilāsinī-vāsasāṁ
vilolana-parair niṣevitam anāratam mārutaiḥ ||3

pravāla-nava-pallavaṁ marakata-cchadaṁ vajra-mau-
ktika-prakara-korakaṁ kamala-rāga-nānā-phalam |
sthaviṣṭham akhila-rtubhiḥ satata-sevitaṁ kāmadaṁ
tad-antaram api kalpakāṅghripam udañcitaṁ cintayet ||4

suhema-śikharāvaler udita-bhānuvad-bhāsvarām

adho'sya kanaka-sthalīm amṛta-śīkarāsāriṇaḥ |
pradīpta-maṇi-kuṭṭimāṁ kusuma-reṇu-puñjojjvalāṁ
smaret punar atandrito vigata-ṣaṭ taraṅgāṁbudhaḥ ||5

tad-ratna-kuṭṭima-niviṣṭa-mahiṣṭha-yoga-
pīṭhe'ṣṭa-patram aruṇaṁ kamalaṁ vicintya |
udyad-virocana-sarocir amuṣya madhye
sañcintayet sukha-niviṣṭham atho mukundam ||6

sūtrāma-ratna-dalitāñjana-megha-puñja-
pratyagra-nīla-jalajanma-samāna-bhāsam |
susnigdha-nīla-ghana-kuñcita-keśa-jālaṁ
rājan-manojña-śiti-kaṇṭha-śikhaṇḍa-cūḍam ||7

āpūrṇa-śārada-gatāṅkuśa-śāṅka-bimba-
kāntānanaṁ kamala-patra-viśāla-netram |
ratna-sphuran-makara-kuṇḍala-raśmi-dīpta-
gaṇḍa-sthalī-mukuram unnata-cāru-nāsam ||8

sidnūra-sundaratarādharam indu-kunda-
mandāra-manda-hasita-dyuti-dīpitāṅgam |
vanya-pravāla-kusuma-pracayāvakḷpta-
graiveyakojjvala-manohara-kambu-kaṇṭham ||9

matta-bhramara-juṣṭa-vilambamāna-
santāna-kapra-sava-dāma-pariṣkṛtāṁsam |
hārāvalī-bhagaṇa-rājita-pīvaroro-
vyoma-sthalī-lasita-kaustubha-bhānumantam ||10

śrīvatsa-lakṣaṇa-sulakṣitam unnatāṁsam
ājānu-pīna-parivṛtta-sujāta-bāhum |
ābandhurodaram udāra-gambhīra-nābhiṁ
bhṛṅgāṅganā-nikara-mañjula-roma-rājim ||11

nānā-maṇi-praghaṭitāṅgada-kaṅkaṇormi-
graiveya-sārasana-nūpura-tunda-bandham |
dvyāṅga-rāga-paripañjaritāṅga-yaṣṭim
āpīta-vastra-parivīta-nitamba-bimbam ||12

cārūru-jānum anuvṛtta-manojña-jaṅgha-
kāntonnata-prapada-nindita-kūrma-kāntim |
māṇikya-darpaṇa-lasan-nakharāji-rājad-
ratnāṅguli-cchadan-sundara-pāda-padmam ||13

matsyāṅkuśāradara-ketu-yavābja-vajra-
saṁlakṣitāruṇa-karāṅghri-talābhirāmam |
lāvaṇya-sāra-samudāya-vinirmitāṅga-
saundarya-nirjita-manobhava-deha-kāntim ||14

āsyāravinda-paripūrita-veṇu-randhra-
lolat-karāṅguli-samīrita-divya-rāgaiḥ |
śaśvad-dravī-jṛta-vikṛṣṭa-samasta-jantu-
santāna-santatim ananta-sukhāmbu-rāśim ||15||

atha sulalita-gopa-sundarīṇāṁ
pṛthu-nivivīṣa-nitamba-mantharāṇām |
guru-kuca-bhara-bhaṅgurāvalagna-
trivali-vijṛmbhita-roma-rāji-bhājām ||23||

tad-atimadhura-cāru-veṇu-vādyā-
mṛta-rasa-pallavitāṅgajāṅghri-pānām |
mukula-visara-ramya-rūḍha-romod-
gama-samalaṅkṛta-gātra-vallarīṇām ||24||

tad-atirucira-manda-hāsa-candrā-
tapa-parijṛmbhita-rāga-vāriṇāśeḥ |
taralatara-taraṅga-bhaṅga-vipruṭ-
prakara-sama-śrama-bindu-santatānām ||25||

tad-atilalita-manda-cilli-cāpa
cyuta-niśitekṣaṇa-māra-vāṇa-vṛṣṭyā |
dalita-sakala-marma-vihvalāṅga-
praviṣṭa-duḥsaha-vepathu-vyathānām ||26||

tad-atirucira-karma-rūpa-śobhā-
mṛta-rasa-pāna-vidhāna-lālasābhyām |
praṇaya-salila-pūra-vāhinīnām
alasa-vilola-vilocanāmbujābhyām ||27||

viśraṁsat-kavarī-kalāpa-vigalat-phulla-prasūna-śravan-
mādhvī-lampaṭa-cañcarīka-ghaṭayā saṁsevitānāṁ muhuḥ |
māronmāda-mada-skhalan-mṛdu-girām ālola-kāñcy-uchvasan-
nīvī-viślathamāna-cīna-sicayāntāvirnitamba-tviṣām ||28||

skhalita-lalita-pādāmbhoja-mandābhighāta-
kvaṇita-maṇi-tulākoṭyākulāśā-mukhānām |
calad-adhara-dalānāṁ kuḍmalat-pakṣmalākṣi-
dvaya-sarasi-ruhaṇām ullasat-kuṇḍalānām ||29||

drāghiṣṭha-śvasana-samīraṇābhi-tāpa-
pramlānī-bhavad-aruṇoṣṭha-pallavānām |
nānopāyana-vilasat-karāmbujānām
ālībhiḥ satata-niṣevitaṁ samantāt ||30||

tāsām āyata-lola-nīla-nayana-vyākośa-nīlāmbuja-
sragbhiḥ sampari pūjitākhila-tanuṁ nānā-vilāsāspadam |
tan-mugdhānana-paṅkaja-pravigalan-mādhvī-rasāsvādanīṁ
bibhrāṇaṁ praṇayonmadākṣi-madhukṛn-mālāṁ manohāriṇīm ||31||

gopī-gopa-paśūnāṁ bahiḥ
smared agrato'sya gīrvāṇa-ghaṭām|
vittārthinīṁ viriñci-trinayana-
śatamanyu-pūrvikāṁ stotra-parām ||32||

tad-dakṣiṇato muni-nikaraṁ
dṛḍha-dharma-vāñcham āmnāya-param |
yogīndrān atha pṛṣṭhe mumukṣa-
māṇān samādhinā sanakādyān ||33||

savye sakāntān atha yakṣa-siddha-
gandharva-vidyādhara-cāraṇāṁś ca |
sakinnarān apsarasaś ca mukhyāḥ
kāmārthino nartana-gīta-vādyaiḥ ||34||

śaṅkhendu-kunda-dhavalaṁ sakalāgamajñaṁ
saudāmanī-tati-piśaṅga-jaṭā-kalāpam |

tat-pāda-paṅkaja-gatām acalāñ ca bhaktiṁ
vāñchantam ujjhitatarānya-samasta-saṅgam ||35||

nānā-vidha-śruti-gaṇānvita-sapta-rāga-
grāma-trayī-gata-manohara-mūrchanābhiḥ |
saṁprīṇayantam uditābhir amuṁ mahatyā
sañcintayen nabhasi dhātṛ-sutaṁ munīndram ||36||

iha padma-purāṇīyaś cādhyāyo (5.69.4-118) likhyate kramāt—

pārvaty uvāca -
ananta-koṭi-brahmāṇḍa-tad-bāhyābhyantara-sthiteḥ |
viṣṇoḥ sthānaṁ paraṁ teṣāṁ pradhānaṁ varam uttamam ||4||
yat paraṁ nāsti kṛṣṇasya priyaṁ sthānaṁ manoramam |
tat sarvaṁ śrotum icchāmi kathayasva mahā-prabho ||5||
īśvara uvāca -
guhyād guhyataraṁ guhyaṁ paramānanda-kārakam |
atyadbhutaṁ rahaḥ sthānam ānandaṁ paramaṁ param ||6||
durlabhānāṁ ca paramaṁ durlabhaṁ mohanaṁ param |
sarva-śakti-mayaṁ devi sarva-sthāneṣu gopitam ||7||
sātvatāṁ sthāna-mūrddhanyaṁ viṣṇor atyanta-durlabham |
nityaṁ vṛndāvanaṁ nāma brahmāṇḍopari-saṁsthitam ||8||
pūrṇa-brahma sukhaiśvaryaṁ nityam ānandam avyayam |
vaikuṇṭhādi tadaṁśāṁśaṁ svayaṁ vṛndāvanaṁ bhuvi ||9||
golokaiśvaryaṁ yat kiñcid gokule tat-pratiṣṭhitam |
vaikuṇṭha-vaibhavaṁ yad vai dvārikāyāṁ pratiṣṭhitam ||10||
yad brahma paramaiśvaryaṁ nityaṁ vṛndāvanāśrayam |
kṛṣṇa-dhāma paraṁ teṣāṁ vana--madhye viśeṣataḥ ||11||
tasmāt trailokya-madhye tu pṛthvī dhanyeti viśrutā |
yasmān māthurakaṁ nāma viṣṇor ekānta-vallabham ||12||
sva-sthānam adhikaṁ nāma-dheyaṁ māthura-maṇḍalam |
nigūḍhaṁ vividhaṁ sthānaṁ pury-abhyantara-saṁsthitam ||13||
sahasra-patra-kamalākāraṁ māthura-maṇḍalam |
viṣṇu-cakra-paribhramād dhāma vaiṣṇavam adbhutam ||14||
karṇikā-parṇa-vistāraṁ rahasya-drumam īritam |
pradhānaṁ dvādaśāraṇyaṁ māhātmyaṁ kathitaṁ kramāt ||15||
bhadra-śrī-loha-bhāṇḍīra-mahā-tāla-khadīrakāḥ |
bakulaṁ kumudaṁ kāmyaṁ madhu vṛndā vanaṁ tathā ||16||
dvādaśaitāvatī saṅkhyā kālindyāḥ sapta-paścime |
pūrve pañca-vanaṁ proktaṁ tatrāsti guhyam uttamam ||17||
mahāraṇyaṁ gokulākhyaṁ madhu vṛndā-vanaṁ tathā |
anyac copavanaṁ proktaṁ kṛṣṇa-krīḍā-rasa-sthalam ||18||
kadamba-khaṇḍanaṁ nanda-vanaṁ nandīśvaraṁ tathā |
nanda-nandana-khaṇḍaṁ ca palāśāśoka-ketakī ||19||
sugandha-mānasaṁ kailam amṛtaṁ bhojana-sthalam |
sukha-prasādhanaṁ vatsa-haraṇaṁ śeṣa-śāyikam ||20||
śyāma-pūrvo dadhi-grāmaś cakra-bhānu-puraṁ tathā |
saṅketaṁ dvipadaṁ caiva bāla-krīḍana-dhūsaram ||21||
kāma-drumaṁ sulalitam utsukaṁ cāpi kānanam |
nānā-vidha-rasa-krīḍā nānā-līlā-rasa-sthalam ||22||
nāga-vistāra-viṣṭambhaṁ rahasya-drumam īritam |
sahasra-patra-kamalaṁ gokulākhyaṁ mahat-padam ||23||
karṇikā tan mahad dhāma govinda-sthānam uttamam |
tatropari svarṇa-pīṭhe maṇi-maṇḍapa-maṇḍitam ||24||
karṇikāyāṁ kramād dikṣu vidikṣu dalam īritam |
yad dalaṁ dakṣiṇe proktaṁ paraṁ guhyottamottamam ||25||
tasmin dale mahā-pīṭhaṁ nigamāgama-durgamam |
yogīndrair api duṣprāpaṁ sarvātmā yac ca gokulam ||26||

dvitīyaṁ dalam āgneyyāṁ tad rahasya-dalaṁ tathā |
saṅketaṁ dvipadaṁ caiva kuṭī dvau tat-kule sthitau ||27||
pūrvaṁ dalaṁ tṛtīyaṁ ca pradhāna-sthānam uttamam |
gaṅgādi-sarva-tīrthānāṁ sparśāc chata-guṇaṁ smṛtam ||28||
caturthaṁ dalam aiśānyāṁ siddha-pīṭhe'pi tat- padam |
vyāyāmanūtanā gopī tatra kṛṣṇaṁ patiṁ labhet ||29||
vastrālaṅkāraharaṇaṁ taddale samudāhṛtam |
uttare pañcamaṁ proktaṁ dalaṁ sarvadalottamam ||30||
dvādaśādityamatraiva dalaṁ ca karṇikāsamam |
vāyavyāṁ tu dalaṁ ṣaṣṭhaṁ tatra kālī-hradaḥ smṛtaḥ ||31||
dalottamottamaṁ caiva pradhānaṁ sthānam ucyate |
sarvottama-dalaṁ caiva paścime saptamaṁ smṛtam ||32||
yajña-patnī-gaṇānāṁ ca tad-īpsita-vara-pradam |
atrāsuro'pi nirvāṇaṁ prāpa tridaśa-durlabham ||33||
brahma-mohanam atraiva dalaṁ brahma-hradāvaham |
nairṛtyāṁ tu dalaṁ proktam aṣṭamaṁ vyoma-ghātanam ||34||
śaṅkhacūḍa-vadhas tatra nānā-keli-rasa-sthalam |
śrutam aṣṭa-dalaṁ proktaṁ vṛndāraṇyāntara-sthitam ||35||
śrīmad-vṛndāvanaṁ ramyaṁ yamunāyāḥ pradakṣiṇam |
śiva-liṅgam adhiṣṭhānaṁ dṛṣṭaṁ gopīśvarābhidham ||36||
tad-bāhye ṣoḍaśa-dalaṁ śriyā pūrṇaṁ tam īśvaram |
sarvāsu dikṣu yat proktaṁ prādakṣiṇyād yathā kramam ||37||
mahat-padaṁ mahad-dhāma sva-dhāmādhāva-saṁjñakam |
prathamaika-dalaṁ śreṣṭhaṁ māhātmyaṁ karṇikā-samam ||38||
tatra govardhana-girau ramye nitya-rasāśraye |
karṇikāyāṁ mahā-līlā tal-līlā-rasa-gahvarau ||39||
yatra kṛṣṇo nitya-vṛndā-kānanasya patir bhavet |
kṛṣṇo govindatāṁ prāptaḥ kim anyair bahu-bhāṣitaiḥ ||40||
dalaṁ tṛtīyam ākhyātaṁ sarva-śreṣṭhottamottamam |
caturthaṁ dalam ākhyātaṁ mahādbhuta-rasa-sthalam ||41||
nandīśvara-vanaṁ ramyaṁ tatra nandālayaḥ smṛtaḥ |
karṇikā-dala-māhātmyaṁ pañcamaṁ dalam ucyate ||42||
adhiṣṭhātā'tra gopālo dhenu-pālana-tat-paraḥ |
ṣaṣṭhaṁ dalaṁ yad ākhyātaṁ tatra nanda-vanaṁ smṛtam ||43||
saptamaṁ bakulāraṇyaṁ dalaṁ ramyaṁ prakīrtitam |
tatrāṣṭamaṁ tāla-vanaṁ tatra dhenu-vadhaḥ smṛtaḥ ||44||
navamaṁ kumudāraṇyaṁ dalaṁ ramyaṁ prakīrtitam |
kāmāraṇyaṁ ca daśamaṁ padhānaṁ sarva-kāraṇam ||45||
brahma-prasādhanaṁ tatra viṣṇu-cchadma-pradarśanam |
kṛṣṇa-krīḍā-rasa-sthānaṁ pradhānaṁ dalam ucyate ||46||
dalam ekādaśaṁ proktaṁ bhaktānugraha-kāraṇam |
nirmāṇaṁ setu-bandhasya nānā-vana-maya-sthalam ||47||
bhāṇḍīraṁ dvādaśa-dalaṁ vanaṁ ramyaṁ manoharam |
kṛṣṇaḥ krīḍā-ratas tatra śrī-dāmādibhir āvṛtaḥ ||48||
trayodaśaṁ dalaṁ śreṣṭhaṁ tatra bhadra-varaṁ smṛtam |
caturdaśa-dalaṁ proktaṁ sarva-siddhi-prada-sthalam ||49||
śrī-vanaṁ tatra ruciraṁ sarvaiśvaryasya kāraṇam |
kṛṣṇa-krīḍā-dala-mayaṁ śrī-kānti-kīrti-vardhanam ||50||
dalaṁ pañcadaśaṁ śreṣṭhaṁ tatra loha-vanaṁ smṛtam |
kathitaṁ ṣoḍaśa-dalaṁ māhātmyaṁ karṇikā-samam ||51||
mahā-vanaṁ tatra gītaṁ tatrāsti guhyam uttamam |
bāla-krīḍā-ratas tatra vatsa-pālaiḥ samāvṛtaḥ ||52||
pūtanādi-vadhas tatra yamalārjuna-bhañjanam |
adhiṣṭhātā tatra bāla-gopālaḥ pañcamābdikaḥ ||53||
nāmnā dāmodaraḥ proktaḥ premānanda-rasārṇavaḥ |
dalaṁ prasiddham ākhyātaṁ sarva-śreṣṭha-dalottamam ||54||
kṛṣṇa-krīḍā ca kiñjalkī vihāra-dalam ucyate |
siddha-pradhāna-kiñjalka-dalaṁ ca samudāhṛtam ||55||

pārvaty uvāca -
vṛndāraṇyasya māhātmyaṁ rahasyaṁ vā kim adbhutam |
tad ahaṁ śrotum icchāmi kathayasva mahā-prabho ||56||
īśvara uvāca -
kathitaṁ te priyatame guhyād guhyottamottamam |
rahasyānāṁ rahasyaṁ yad durlabhānāṁ ca durlabham ||57||
trailokya-gopitaṁ devi deveśvara-supūjitam |
brahmādi-vāñchitaṁ sthānaṁ sura-siddhādi-sevitam ||58||
yogīndrā hi sadā bhaktyā tasya dhyānaika-tat-parāḥ |
apsarobhiś ca gandharvair nṛtya-gīta-nirantaram ||59||
śrīmad-vṛndāvanaṁ ramyaṁ pūrṇānanda-rasāśrayam |
bhūri-cintāmaṇis toyam amṛtaṁ rasa-pūritam ||60||
vṛkṣaṁ guru-drumaṁ tatra surabhī-vṛnda-sevitam |
strīṁ lakṣmīṁ puruṣaṁ viṣṇuṁ tad-daśāṁśa-samudbhavam ||61||
tatra kaiśora-vayasaṁ nityam ānanda-vigraham |
gati-nāṭyaṁ kalālāpa-smita-vaktraṁ nirantaram ||62||
śuddha-sattvaiḥ prema-pūrṇair vaiṣṇavais tad-vanāśritam |
pūrṇa-brahma sukhe magnaṁ sphurat-tan-mūrti-tan-mayam ||63||
matta-kokila-bhṛṅgādyaiḥ kūjat-kala-manoharam |
kapola-śuka-saṅgītam unmattāli-sahasrakam ||64||
bhujaṅga-śatru-nṛtyāḍhyaṁ sakalāmoda-vibhramam |
nānā-varṇaiś ca kusumais tad-reṇu-paripūritam ||65||
pūrṇendu-nityābhyudayaṁ sūryamaṁdāṁśusevitam |
aduḥkhaṁ duḥkha-vicchedaṁ jarā-maraṇa-varjitam ||66||
akrodhaṁ gata-mātsaryam abhinnam anahaṅkṛtam |
pūrṇānandāmṛta-rasam pūrṇa-prema-sukhārṇavam ||67||
guṇātītaṁ mahad-dhāma pūrṇa-prema-svarūpakam |
vṛkṣādi-pulakair yatra premānandāśru-varṣitam ||68||
kiṁ punaś cetanā-yuktair viṣṇu-bhaktaiḥ kim ucyate |
govindāṅghri-rajaḥ sparśān nityaṁ vṛndāvanaṁ bhuvi ||69||
sahasra-dala-padmasya vṛndāraṇyaṁ varāṭakam |
yasya sparśana-mātreṇa pṛthvī dhanyā jagat-traye ||70||
guhyād guhyataraṁ ramyaṁ madhye vṛndāvanaṁ bhuvi |
akṣaraṁ paramānandaṁ govinda-sthānam avyayam ||71||
govinda-dehato'bhinnaṁ pūrṇa-brahma sukhāśrayam |
muktis tatra rajaḥ sparśāt tan-māhātmyaṁ kim ucyate ||72||
tasmāt sarvātmanā devi hṛdi-sthaṁ tad vanaṁ kuru |
vṛndāvana-vihāreṣu kṛṣṇaṁ kaiśora-vigraham ||73||
kālindī cākarod yasya karṇikāyāṁ pradakṣiṇām |
līlā-nirvāṇa-gambhīraṁ jalaṁ saurabha-mohanam ||74||
ānandāmṛta-tan-miśra-makaranda-ghanālayam |
padmotpalādyaiḥ kusumair nānā-varṇa-samujjavalam ||75||
cakravākādi-vihagair mañju-nānā-kala-svanaiḥ |
śobhamānaṁ jalaṁ ramyaṁ taraṁgāti-manoramam ||76||
tasyobhaya-taṭī-ramyā śuddha-kāñcana-nirmitā |
gaṅgā-koṭi-guṇā proktā yatra sparśa-varāṭakaḥ ||77||
karṇikāyāṁ koṭi-guṇo yatra krīḍā-rato hariḥ |
kālindī-karṇikā kṛṣṇam abhinnam eka-vigraham ||78||
pārvaty uvāca
govindasya kim āścaryaṁ saundaryākṛta-vigraha |
tad ahaṁ śrotum icchāmi kathayasva dayā-nidhe ||79||
īśvara uvāca
madhye vṛndāvane ramye-mañju-mañjīra-śobhite |
yojanāśrita-sad-vṛkṣa-śākhā-pallava-maṇḍite ||80||
tan-madhye mañju-bhavane yoga-pīṭhaṁ samujjavalam |
tad-aṣṭa-koṇa-nirmāṇaṁ nānā-dīpti-manoharam ||81||
tasyopari ca māṇikya-ratna-siṁhāsanaṁ śubham |
tasmin naṣṭa-dalaṁ padmaṁ karṇikāyāṁ sukhāśrayam ||82||

govindasya paraṁsthānaṁkim asya mahimocyate |
śrīmad-govinda-mantra-stha-ballavī-vṛnda-sevitam ||83||
divya-vraja-vayo-rūpaṁkṛṣṇaṁvṛndāvaneśvaram |
vrajendraṁsantataiśvaryaṁvraja-bālaika-vallabham ||84||
yauvanodbhinna-kaiśoraṁvayasādbhuta-vigraham |
anādim ādiṁsarveṣāṁnanda-gopa-priyātmajam ||85||
śruti-mṛgyam ajaṁnityaṁgopī-jana-manoharam |
paraṁdhāma paraṁrūpaṁdvibhujaṁgokuleśvaram ||86||
ballavī-nandanaṁdhyāyen nirguṇasyaika-kāraṇam |
suśrīmantaṁnavaṁsvacchaṁśyāma-dhāma manoharam ||87||
navīna-nīrada-śreṇī-susnigdhaṁmañju-kuṇḍalam |
phullendīvara-sat-kānti-sukha-sparśaṁsukhāvaham ||88||
dalitāñjana-puñjābha-cikkaṇaṁśyāma-mohanam |
susnigdha-nīla-kuṭilāśeṣa-saurabha-kuntalam ||89||
tad-ūrdhvaṁdakṣiṇe kāle śyāma-cūḍā-manoharam |
nānā-varṇojjvalaṁrājac-chikhaṇḍi-dala-maṇḍitam ||90||
mandāra-mañju-go-pucchā-cūḍaṁcāru-vibhūṣaṇam |
kvacid bṛhad-dala-śreṇī-mukuṭenābhimaṇḍitam ||91||
aneka-maṇi-māṇikya-kirīṭa-bhūṣaṇaṁkvacit |
lolālaka-vṛtaṁrājat-koṭi-candra-samānanam ||92||
kastūrī-tilakaṁbhrājan-mañju-go-rocanānvitam |
nīlendīvara-susnigdha-sudīrgha-dala-locanam ||93||
ānṛtyad-bhrū-latāśleṣa-smitaṁsāci-nirīkṣaṇam |
sucārūnnata-saundarya-nāsāgrāti-manoharam ||94||
nāsāgra-gaja-muktāṁśu-mugdhīkṛta-jagat-trayam |
sindūrāruṇa-susnigdhādharauṣṭha-sumanoharam ||95||
nānā-varṇollasat-svarṇa-makarākṛti-kuṇḍalam |
tad-raśmi-puñja-sad-gaṇḍa-mukurābha-lasad-dyutim ||96||
karṇotpala-sumandāra-makarottaṁsa-bhūṣitam |
śrī-vatsa-kaustubhoraskaṁmuktā-hāra-sphurad-galam ||97||
vilasad-divya-māṇikyaṁmañju-kāñcana-miśritam |
kare kaṅkaṇa-keyūraṁkiṅkiṇī-kaṭi-śobhitam ||98||
mañju-mañjīra-saundarya-śrīmad-aṅghri-virājitam |
karpūrāguru-kastūrī-vilasac-candanādikam ||99||
gorocanādi-saṁmiśra-divyāṅga-rāga-citritam |
snigdha-pīta-paṭī-rājat-prapadāṁdolitāñjanam ||100||
gambhīra-nābhi-kamalaṁroma-rājī-nata-srajam |
suvṛtta-jānu-yugalaṁpāda-padma-manoharam ||101||
dhvaja-vajrāṅkuśāmbhoja-karāṅghri-tala-śobhitam |
nakhendu-kiraṇa-śreṇī-pūrṇa-brahmaika-kāraṇam ||102||
kecid vadanti tasyāṁśaṁbrahma cid-rūpam advayam |
tad-daśāṁśaṁmahā-viṣṇuṁpravadanti manīṣiṇaḥ ||103||
yogīndraiḥ sanakādyaiś ca tad eva hṛdi cintyate |
tri-bhaṅgaṁlalitāśeṣa-nirmāṇa-sāra-nirmitam ||104||
tiryag-grīva-jitānanta-koṭi-kandarpa-sundaram |
vāmāṁsārpita-sad-gaṇḍa-sphurat-kāñcana-kuṇḍalam ||105||
sahāpāṅgekṣaṇa-smeraṁkoṭi-manmatha-sundaram |
kuñcitādhara-vinyasta-vaṁśī-mañju-kala-svanaiḥ ||106||
jagat-trayaṁmohayantaṁmagnaṁprema-sudhārṇave |
śrī-pārvaty uvāca -
paramaṁkāraṇaṁkṛṣṇaṁgovindākhyaṁmahat-padam ||107||
vṛndāvaneśvaraṁnityaṁnirguṇasyaika-kāraṇam |
tat tad rahasya-māhātmyaṁkim āścaryaṁca sundaram ||108||
tad brūhi devadeveśa śrotum icchāmy ahaṁprabho |
īśvara uvāca -
yad-aṅghri-nakha-candrāṁśu-mahimānto na gamyate ||109||
tan-māhātmyaṁkiyad devi procyate tvaṁmudā śṛṇu |
ananta-koṭi-brahmāṇḍe ananta-triguṇocchraye ||110||

tat-kalā-koṭi-koṭy-aṁśā brahma-viṣṇu-maheśvarāḥ |
sṛṣṭi-sthity-ādinā yuktās tiṣṭhanti tasya vaibhavāḥ ||111||
tad-rūpa-koṭi-koṭy-aṁśāḥ kalāḥ kandarpa-vigrahāḥ |
jagan-mohaṁ prakurvanti tad-aṇḍāntara-saṁsthitāḥ ||112||
tad-deha-vilasat-kānti-koṭi-koṭy-aṁśako vibhuḥ |
tat-prakāśasya koṭy-aṁśa-raśmayo ravi-vigrahāḥ ||113||
tasya sva-deha-kiraṇaiḥ parānanda-rasāmṛtaiḥ |
paramāmoda-cid-rūpair nirguṇasyaika-kāraṇaiḥ ||114||
tad-aṁśa-koṭi-koṭy-aṁśā jīvanti kiraṇātmakāḥ |
tad-aṅghri-paṅkaja-dvandva-nakha-candra-maṇi-prabhāḥ ||115||
āhuḥ pūrṇa-brahmaṇo'pi kāraṇaṁ veda-durgamam |
tad-aṁśa-saurabhānanta-koṭy-aṁśo viśva-mohanaḥ ||116||
tat-sparśa-puṣpa-gandhādi-nānā-saurabha-sambhavaḥ |
tat-priyā prakṛtis tv ādyā rādhikā kṛṣṇa-vallabhā ||117||
tat-kalā-koṭi-koṭy-aṁśā durgādyās tri-guṇātmikāḥ |
tasyā aṅghri-rajasaḥ sparśāt koṭi-viṣṇuḥ prajāyate ||118||
tat-pāda-paṅkaja-sparśād dhanyāsi tvaṁ varānane ||

iti padma-purāṇe śrī-vṛndāvana-māhātmyam |

yathā bṛhad-gautamīye—

devī kṛṣṇamayī proktā rādhikā para-devatā |
sarva-lakṣmī-mayī sarva-kāntiḥ sammohinī parā || iti |

tathā mātsya-skāndābhyām—

vārāṇasyāṁ viśālākṣī vimalā puruṣottame |
rukmiṇī dvāravatyāṁ tu rādhā vṛndāvane vane ||

[atha puruṣa-bodhinī śrutiḥ]

śrī-śrī-rādhā-govindau jayataḥ |

prathamaḥ prapāṭhakaḥ

oṁ atha suṣuptau rāmaḥ subodham ādhāya iva kiṁ me devi kvāsau kṛṣṇaḥ, yo'yaṁ mama bhrāteti | tasya kānti-cchāye brūhīti |

sā vaiṣṇavy uvāca—rāma ! śṛṇu | bhūr bhuvaḥ svar mahaḥ janas tapaḥ satyam atalaṁ vitalaṁ sutalaṁ rasātalaṁ talātalaṁ mahātalaṁ pātālam eva pañcāśat-koṭi-yojana-bahulaṁ svarṇāṇḍaṁ brahmāṇḍam iti | ananta-koṭi-brahmāṇḍānām upari kāraṇa-jalopari mahā-viṣṇor nitya-sthalaṁ vaikuṇṭham |

sa pṛcchati—kathaṁ śūnya-maṇḍale nirālambanam |

sāpy uktā—padmāsanāsīnaḥ kṛṣṇa-dhyāna-parāyaṇaḥ śeṣa-devo'sti | tasyānanta-roma-kūpeṣu ananta-koṭi-brahmāṇḍāni ananta-koṭi-kāraṇa-jalāni | tasya mastakopari sahasrāśramitā phaṇāni | phaṇopari rudra-lokaṁ śiva-vaikuṇṭham iti daśa-koṭi-yojana-vistīrṇaṁ rudra-lokam | tad upari viṣṇulokaṁ sapta-koṭi-yojana-vistīrṇaṁ viṣṇu-lokam | trad-upari sudarśana-cakraṁ tri-koṭi-yojana-vistīrṇaṁ tad-upari gokulākhyaṁ mathurā-maṇḍalaṁ sudhā-maya-samudreṇāveṣṭitam iti |

tatrāṣṭa-dala-keśara-madhye maṇimaya-saptāvaraṇakaṁ kiṁ rūpaṁ sthānaṁ kiṁ padmaṁ kiṁ yantraḥ kiṁ sevakāḥ kim āvaraṇāḥ ity ukte sāpy uktā—gokulākhye mathurā-maṇḍale vṛndāvana-madhye sahasra-dala-padma-madhye kalpa-taror mūle aṣṭa-dala-keśare govindo'pi śyāmaḥ

pī tāmbaro dvibhujo mayūra-piccha-śiro veṇu-vetra-hasto nirguṇaḥ saguṇo nirākāraḥ sākāro nirī haḥ saceṣ ṭ o virājate iti |

dve pārśve candrāvalī rādhā ceti yasyāṁśena lakṣ mī -durgādikā śaktir iti paścime sammukhe lalitā, vāyavye śyāmalā, uttare śrī mati, aiśanyāṁharipriyā, pūrve viśākhā, cāgnau śraddhā, yāmyāṁ padmā nairṛ tyāṁbhadrā | ṣ oḍaśa-dalāgre candrāvalī , tad-vāme citrarekhā, tat-pārśve śrī -śaśirekhā, tat-pārśve kṛ ṣ ṇapriyā, tat-pārśve kṛ ṣ ṇa-vallabhā, tat-pārśve candrāvatī , tat-pārśve manoharā, tat-pārśve yogānandā, tat-pārśve parānandā, tat-pārśve premānandā citra-karā, tat-pārśve madana-sundarī nandā, tat-pārśve satyānandā, tat-pārśve candrā, tat-pārśve kiśorī vallabhā, karuṇā, kuśalā evaṁvividhā gopyaḥ kṛ ṣ ṇa-sevāṁkurvantī ti veda-vacanaṁbhavatī ti veda-vacanaṁbhavati |

mānasa-pūjayā japena dhyānena kī rtanena stuti-mānasena sarveṇa nitya-sthalaṁprāpnoti nānyeneti nānyeneti |

ity atharvaṇī ya-puruṣ a-bodhinyāṁprathamaḥ prapāṭ hakaḥ ||
||1||

dvitī yaḥ prapāṭ hakaḥ

sāpy uktā—tasya bāhye śata-dala-patreṣ u yoga-pī ṭ heṣ u rāma-krī ḍānuraktā gopyas tiṣ ṭ hanti | *** | etac caturdvāraṁlakṣ a-sūrya-samujjvalam | tatra samākī ṛ ṇaḥ | tatra prathamāvaraṇe paścime saṁmukhe svarṇa-maṇḍape gopa-kanyā | dvitī ye śrī dāmādiḥ | tṛ tī ye kiṅkiṇy-ādiḥ | caturthe lavaṅgādiḥ | pañcame kalpataror mūle uṣ ā-sahito'niruddho'pi | ṣ aṣ ṭ he devāḥ | saptame rakta-varṇo viṣ ṇur iti dvārapālam | etad bāhye rādhā-kuṇḍam | tatra snātvā rādhāṅgaṁbhavati, ī śvarasya darśana-yogyaṁbhavati | tatra snātvā nārada ī śvarasya nitya-sthala-samī pa-yogyo bhavati | rādhā-kṛ ṣ ṇayor ekāsane eka-buddhir ekaṁmana ekaṁjñānam eka ātmā eka-padmaikākṛ tir ekaṁ brahmatayāsanaṁhema-muralī ṁvādayan hema-svarūpām anurāga-saṁvalitāṁkalpa-taror mūle surabhi-vidyām arakṣ ita-vimalāśrur iva paramā siddhā sāttvikā śuddhā sāttvikī guṇātī ta-sneha-bhāva-rahitā | ataeva dvayor na bhedaḥ kāla-māyā-guṇātī taṁsyāt |

tad eva spaṣ ṭ ayati atheti | athānantaraṁmaṅgale vā | atra śrī -vṛ ndāvana-madhye ṛ g-yajuḥ-sāma-svarūpaṁrūpātmako ma-kāraḥ | yajur-ātmaka u-kāraḥ | śrī -rāma-rasātmako'pi a-kāraḥ | śrī -kṛ ṣ ṇo'rdhamātrātmako'pi yaśodā iva bidnuḥ para-brahma-saccidānanda-rādhā-kṛ ṣ ṇayoḥ paraspara-sukhābhilāṣ a-rasāsvādana iva tat saccidānandāmṛ taṁkathyate | etal-lakṣ aṇaṁyat praṇavaṁ brahma-viṣ ṇuṁśivātmakaṁsvecchākhya-jñāna-śakti-niṣ ṭ haṁkāyika-vācika-mānasika-bhāvaṁ sattva-rajas-tamaḥ-svarūpaṁsatya-tretā-dvāparānugī taṁturī yaṁgokula-mathurā-dvārakāṇāṁ turī yam eva tad divyaṁvṛ ndāvanam iti puraivoktaṁsarva-sampradāyānugataṁtrayam |

ity atharvaṇī ya-puruṣ a-bodhinyāṁdvitī yaḥ prapāṭ hakaḥ ||
||2||

tṛ tī yaḥ prapāṭ hakaḥ

athānantaram—

bhadra-śrī -loha-bhāṇḍī ra-mahā-tāla-khadirakāḥ |
bahulā-kumudā-kāmyaṁmadhu-vṛ ndāvanāni ca ||

dvādaśa-vanāni | kālindyāḥ paścime sapta-vanāni pūrve pañca-vanāni | uttare tu guhyam astī ti | mahā-vanaṁgokulākhyaṁmathurā madhuvanam iti | khadiravanaṁbhāṇḍī ravanaṁnandī śvara-vanaṁnandanānanda-khaṇḍeva vanaṁpalāśāśoka-vanaṁketadruma-bhadravana-śeṣ a-śāyi-krī ḍā-vana utsava-vanāny eteṣ u caturaś caturviṁśa vanāni nānā-lī layā nitya-sthalāni kṛ ṣ ṇaḥ krī ḍati |

tasya vasanta-ṛ tu-sevitaṁnandādy-upavana-yuktam | tatra duḥkhaṁnāsti, sukhaṁnāsti, jarā nāsti, maraṇaṁnāsti, krodhaṁnāsti | tatra purṇānanda-mayaḥ śrī -kaiśoraḥ kṛ ṣ ṇaḥ śikhaṇḍa-dala-lambita-triyugma-guñjāvataṁsa-maṇimaya-kirī ṭ ī -śiro gorocanā-tilakaḥ karṇayor makara-kuṇḍale

vanya-sragvī mālatī-dāma-bhūṣita-śarīraḥ kare kaṅkaṇaḥ keyūraṁ kaṭyāṁ kiṅkiṇī-pītāmbara-dharo gambhīra-nābhi-kamalaḥ suvṛtta-nāsā-yugalo dhvaja-vajrādi-cihnita-pāda-padmas tad-aṁśāṁśena koṭi-mahā-viṣṇur iti | evaṁ-rūpaṁ kṛṣṇa-candraṁ cintayen nityaśaḥ sudhīr iti |

tasya ādyā prakṛtiḥ rādhikā nityā nirguṇā sarvālaṅkāra-śobhitā prasannā aneka-lāvaṇya-sundarī | evaṁbhūtasya siddhi-mahimnā sukha-sindhur aśonotpanna iti mānasa-pūjayā japena dhyānena kīrtanena stuti-mānasena sarveṇa nitya-sthalaṁ prāpnotīti nānyeneti nānyeneti veda-vacanaṁ bhavatīti veda-vacanaṁ bhavatīti veda-vacanaṁ bhavatīti |

ity atharvaṇīya-puruṣa-bodhinyāṁ tṛtīyaḥ prapāṭhakaḥ ||
||3||

caturthaḥ prapāṭhakaḥ

atha puruṣottamasyāniśaṁ turīyaṁ sākṣād brahma | yatra parama-saṁnyāsa-svarūpaḥ kṛṣṇa-nyagrodhaḥ kalpa-pādapaḥ | yatra lakṣmīr jāmbavatī-rādhikā-vimalā-candrāvalī-sarasvatī-lalitādibhir iti sākṣād brahma-svarūpo jagannāthaḥ | ahaṁ subhadrā śeṣāṁśo jyotīrūpaḥ sudarśano bhaktaś ca | evaṁ brahma pañcadhā vibhūtir yatra mathurā-gokula-dvārakā-vaikuṇṭha-purī-śvetadvīpa-purī-rāmapurī | etāḥ devatās tiṣṭhanti | yatra surasā-pātāla-gaṅgā-śveta-gaṅgā-rohiṇī-kuṇḍam amṛta-kuṇḍam ity ādi nānāpurī | yatrānnaṁ siddhānnaṁ brahma-sparśād doṣa-rahitaṁ śūdrādi-saṁskārāpekṣā-rahitam | yatra śrī-jagannāthasya yogyam ity arthaḥ | anya-varṇodīrita-nānābhyāsī sīdati mantraḥ | annapāt te'nnasya iti mantraḥ | annādyāya vyūhadhvaṁ somo rājāya magaman sa me sukhaṁ pramāyaṁ tejasā ca balena ca ity anena mantraḥ | viśva-karmaṇe svāhā iti mantreśāyojyo raso'mṛtaṁ brahme bhūr bhuvaḥ svar om | pṛthvī te pātrandho'pidhānaṁ brāhmaṇasya mukhe amitam amṛtaṁ juhomi svāhā | ity anena mantreṇa anna-brahmeti śrutir iti vaikalpaṁ muktir ucyate |

yatrānnaṁ brahma paramaṁ pavitraṁ śānto rasaḥ kaivalyaṁ muktiḥ siddhā bhūr buddhir hi tattvam ity ādi | yatra bhārgavī yamunā samudram amṛta-mayaṁ vāso vṛndāvanāni nīla-parvato govardhanaṁ | siṁhāsanaṁ yoga-pīṭha-prāsāda-maṇi-maṇḍapaṁ vimalādi-ṣoḍaśa-caṇḍikā gopī | yatra samudra-tīre niraṁśakā mā ghano'ṣṭedaṁ | yatra nṛsiṁhādayo devatā āvaraṇāni | yatra na jarā na mṛtyur na kālo na bhaṅgo na yamo na vivādo na hiṁsā na bhrāntir na svapna evaṁ līlā-kāma-bharā svavinodārthaṁ bhaktāḥ sotkaṇṭhitāḥ | asyāṁ krīḍati kṛṣṇaḥ |

eko devo nitya-līlānurakto
bhakta-vyāpī bhakta-hṛdayāntarātmā |
karmādhyakṣaḥ sarva-bhūtādi-vāsaḥ
sākṣī cetāḥ kevalo nirguṇaś ca ||

mānasa-pūjayā japena dhyānena kīrtanena stuti-mānasena sarveṇa nitya-sthalaṁ prāpnotīti nānyeneti nānyeneti veda-vacanaṁ bhavatīti veda-vacanaṁ bhavatīti veda-vacanaṁ bhavatīti |

ity atharvaṇīya-puruṣa-bodhinyāṁ caturthaḥ prapāṭhakaḥ ||
||4||

iti pañcama-kakṣā |

ṣaṣṭha-kakṣā

śrī-rādhikāyai namaḥ

vande'haṁ śrīla-rādhāyāḥ pada-cintāmaṇiṁ sadā |
śrī-kīrtidā-garbha-khani-prādurbhūtaṁ subhāsvaram ||1||
śrī-govinda-priyatamā vareyaṁ vṛṣabhānujā |
tat sukhaṁ nityam icchantī vapuṣā vacasā dhiyā ||2||

sa yathā gokule sākṣād vrajendra-suta īryate |
tasya kāntā tathā sākṣād vṛṣabhānu-sutā smṛtā ||3||
yadā yathecchā bhavati nija-priyatamasya hi |
tadā tathaiva kurvatī tenaiva saha dīvyati ||4||
mauna-mudrāṁ dhṛte kṛṣṇe vraje'smin prakaṭaṁ gate |
svayā tan-maudrayā yuktā tat pūrvaṁ prakaṭaṁ gatā ||5||
atrāpi śrūyate kācit kathā paurātanī śubhā |
vipro bṛhad-bhānu-nāmā dākṣiṇātyaḥ su-vaiṣṇavaḥ ||6||
oḍra-deśa-nivāsī sa rādhā-nagara-grāmake |
puṁ-strī-bhāvena teneyaṁ kati varṣāṇi sevitā |
yad iyaṁ karuṇā yasyās tatra kiñcin na durghaṭam ||7||
śrī-govinda-sthalāvāsī śrī-gopālo dayāmbudhiḥ |
sākṣ yaṁ dātuṁ brāhmaṇasya svapadābhyāṁ yato gataḥ ||8||
adyāpi rājate oḍra-deśe'sau bhakta-vatsalaḥ |
kartuṁ na kartuṁ tat kartuṁ samartho harir īśvaraḥ |
yathā haris tathā seyaṁ tat-priyā parameśvarī ||9||
tataḥ kiyad dinānte'smin brāhmaṇe'prakaṭaṁ gate |
tad-grāma-vāsibhir gūḍhaṁ sevyate vṛṣabhānujā ||10||
tataḥ śrī-rūpa-gosvāmi-dvārāsmin vṛndikā-vane |
govinde prakaṭaṁ gate sākṣād gopendra-nandane ||11||
śrīmat-pratāparudrasya putraḥ parama-sundaraḥ |
mahā-bhāgavato dhīraḥ sammataṁ sādhu-maṇḍalaiḥ ||12||
śrīmat-paṇḍita-gosvāmi-śiṣyas tatrādhikāravān |
tasminn ājñābhavad rātrau śrī-govinda-priyā-maṇeḥ ||13||
mat-prāṇanātho govindaḥ sākṣāc chrī-nandanandanaḥ |
rūpa-dvārā vraje tasminn idānīṁ prakaṭaṁ gataḥ ||14||
śīghraṁ yāsyāmi tatrāhaṁ nocitātra sthitir mama |
nāmnā gadādharaḥ khyāto mad-rūpaḥ paṇḍitaḥ sudhīḥ ||15||
prasthāpayatu māṁ yatra śiṣya-dvārā tvarānvitaḥ |
so'pi tad-vacanaṁ śrutvā rājā parama-vismitaḥ ||16||
tadānenaiva rūpeṇa śrīśvarī prāpitā vraje |
rādhā-gadādhara-priya-śiṣya-yugmena dhīmatā ||17||
pathi saṁsevya saṁsevya sānītā parameśvarī |
yadā mad-īśvarī rādhā govinda-vāma-pārśvagā |
bhavet tadaivāsya śobhā-viśeṣo hi vivardhate ||18||

atra pramāṇaṁ śrī-govinda-līlāmṛte (13.32)—

> rādhā-saṅge yadā bhāti tadā madana-mohanaḥ |
> anyathā viśva-moho'pi svayaṁ madana-mohitaḥ ||

śrī-bhāgavate ca tatrātiśuśubhe tābhiḥ (10.33.6) iti |

asyāḥ saundarya-mādhurya-sauśīlyādikam eva yat |
darśanād eva jñātavyaṁ tasmān nātra vilikhyate ||19||

> yathā rādhā tathā viṣṇos tasyāḥ kuṇḍaṁ priyaṁ tathā |
> sarva-gopīṣu saivaikā viṣṇor atyanta-vallabhā || iti pādmoktāt |

> sattvaṁ tattvaṁ paratvaṁ ca tattva-trayam ahaṁ kila |
> tri-tattva-rūpiṇī sāpi rādhikā mama vallabhā ||
> prakṛteḥ para evāhaṁ sāpi mac-chakti-rūpiṇī |

iti bṛhad-gautamīye śrī-kṛṣṇa-vacanāt |

> karṣaṇavan nitya-saundarya-vaidagdhyādi-guṇāśrayā |
> gopī-gaṇa-mahiṣī-gaṇa-lakṣmī-gaṇa-prakāśikā ||

sadaiva madhyā lakṣaṇā krāntā, tathā kamalāṣṭa-dala-bhāgbhiḥ arva-sakhī-varga-mukhyābhiḥ parameṣṭābhiḥ śrī-lalitādy-aṣṭa-sakhībhiḥ saha virājamānā śrī-rādhikaiva śrī-vṛndāvaneśvarī mahārājñī, yathā bṛhad-gautamīye—

devī kṛṣṇa-mayī proktā rādhikā para-devatā |
sarva-lakṣmī-mayī sarva-kāntiḥ saṁmohinī parā || iti |

yathā mātsya-skāndābhyām—

vārāṇasyāṁ viśālākṣī vimalā puruṣottame |
rukmiṇī dvāravatyāṁ ca rādhā vṛndāvane vane || iti |

śrī-vṛndāvaneśvarī rādhikā | tasyām eva parmotkarṣa-parākāṣṭhāyā darśitatvāt | śrī-prīti-sandarbhe ca—tat prema-vaiśiṣṭyaṁ tad eva mukhyam iti | prema-vaiśiṣṭyaṁ yathā śrī mad-ujjvale (5.98)—

kartuṁ śarma kṣaṇikam api me sādhyam ujjhaty aśeṣaṁ
cittotsaṅge na bhajati mayā datta-khedāpy asūyām |
śrutvā cāntar vidalati mṛṣāpy ārti-vārtā-lavaṁ me
rādhā mūrdhany akhila-sudṛśāṁ rājate sad-guṇena ||

śrī-bhāgavate ca (10.30.28)—
anayārādhito nūnaṁ bhagavān harir īśvaraḥ | iti |

yāṁ gopīm anayat kṛṣṇo vihāyānyāḥ striyo vane |
sā ca mene tadātmānaṁ variṣṭhaṁ sarva-yoṣitām || (10.30.36)

tāpanībhyaś ca (2.12)—
tāsāṁ madhye gāndharvā śreṣṭhā iti ca |

kevalaṁ yo bhajed bhakto mādhavaṁ rādhikāṁ vinā |
mādhavo naiva tuṣṭaḥ syāt sādhanaṁ tad vṛthā bhavet || iti |

evaṁ dāna-keli-kaumudyāṁ (77)—

nāndīmukhī : sahi citte suṇāhi imāe bundāe gadua bhaabadī biṇṇattā "hanta joesari, bundābaṇa-rajje ahisiñcajjau rāhī | (*sakhi citre śṛṇu anayā vṛndayā gatvā bhagavatī vijñaptā "hanta yogeśvari, vṛndāvana-rājye abhiṣicyatāṁ rādhā |"*)

mattaṇḍa-mahisīe bhaṇidaṁ bhaabadi, aṇadikka-maṇijjaṁ tumha-sāsaṇaṁ ṇiccidaṁ kkhu amhehiṁ sire gahīdaṁ, kintu kahiṁ mahiṭṭhā esā bacchā rāhī, kahiṁ bā solaha-kohamettabitthiṇṇaṁ edaṁ bundābaṇa-rajjaṁ tti ṇa suṭṭhu pasīdai me hiaam | (*tataḥ kaniṣṭhayā mārtaṇḍa-mahiṣyā chāyayā bhaṇitaṁ bhagavati anatikramaṇīyaṁ yuṣmat-śāsanaṁ niścitaṁ khalu asmābhiḥ śirasi gṛhītaṁ kintu kva mahiṣṭhā eṣā rādhā kva vā ṣoḍaśa-krośa-mātra-vistīrṇam idaṁ vṛndāvana-rājyam iti | na suṣṭhu prasīdati me hṛdayam | tena sarva-brahmāṇḍādhipatya evābhiṣicyatām iti bhāvaḥ |*)

(iti saṁskṛtena) sakhi savarṇe samākarṇaya—

āmnāyādhvara-tīrtha-mantra-tapasāṁ svargākhila-svargiṇāṁ
siddhīnāṁ mahatāṁ dvayor api tayoś cicchakti-vaikuṇṭhayoḥ |
vīryaṁ yat prathate tato'pi gahanaṁ śrī-māthure maṇḍale
dīvyat tatra tato'pi tundilataraṁ vṛndāvane sundari ||

kiṁ ca śrī-rādhikā-madhyāyām eva (ujjvale 5.42)—

prāyaḥ sarva-rasotkarṣo madhyāyām eva yujyate |
yad asyāṁ vartate vyaktā maugdhya-prāgalbhyayor yutiḥ || iti |

tathā hi (narahari-sarakārasya rādhikāṣṭake, 6)—

bhaktiṁ na kṛṣṇa-caraṇe na karomi cārtiṁ
rādhā-padāmbuja-rajaḥ-kaṇa-sāhasena |
tasyā dṛg-añcala-nipāta-viśeṣa-vettā
daivād ayaṁ mayi kariṣyati dāsa-buddhim ||

punaḥ śrī-kṛṣṇa-sandarbhe (289) ca—-vṛndāvane śrī-rādhikāyām eva svayaṁ-lakṣmī tvam | ataeva satīṣv anyāsv api mukhyābhiprāyeṇaiva tasyā eva vṛndāvanādhipatyena nāma-grahaṇam |

tathā śrī-laghu-gaṇoddeśe (135)—

ābhīra-subhruvāṁ śreṣṭhā rādhā vṛndāvaneśvarī |
asyāḥ sakhyaś ca lalitā-viśākhādyāḥ suviśrutāḥ ||

tathā hi pādme kārttika-māhātmye (5.77.39) brahma-nārada-saṁvāde—

vṛndāvanādhipatyaṁ ca dattaṁ tasyai pratyuṣyatā |
kṛṣṇenānyatra devī tu rādhā vṛndāvane vane || iti |

anyatra sādhāraṇa-deśe devy-evādhikāriṇī śrī-vṛndāvanābhidha-vane śrī-rādhikaivety arthaḥ |

atha śrī-ūrdhvāmnāye—

īśvara uvāca—
athātaḥ sampravakṣyāmi rādhikāyā manūn śubhān |
yeṣāṁ vijñāna-mātreṇa vaśī kuryād vrajādhipam ||1||
kāmo ramā rādhikā ca ṇetā pāvaka-vallabhā |
aṣṭākṣaro mahā-mantraḥ sarvajñatva-pradāyakaḥ ||2||
agastyo munir etasya chandas tu jagatī smṛtam |
devatā sundarī proktā rādhikā parameśvarī ||3||
māyā-bījaṁ parā śaktiḥ svāhā śaktir udīritā |
kīlakaṁ kāma-bījākhyaṁ ṣaḍ-dīrtha-svara-bhedataḥ ||4||
śrī-bījena ṣaḍ-aṅgāni kuryāt sarvārtha-siddhaye |
dhyānam asyāḥ pravakṣyāmi śrī-kṛṣṇa-prīti-kārakam ||5||
aśoka-vana-madhyasthāṁ sarvāvayava-sundarīm |
gopīṁ ṣoḍaśa-varṣīyāṁ pīnonnata-payodharām ||6||
dakṣa-hasta-samākrānta-kṛṣṇa-kaṇṭhāvalambinīm |
vāma-hastena kamalaṁ bhrāmayantīṁ sulocanām ||7||
nīlāmbara-parīdhānāṁ taḍit-kāñcana-vigrahām |
saṅketa-vaṭa-succhāya-ratna-vedī-paristhitām ||8||
rahasya-ceṭikā-yugma-pṛṣṭha-deśānusevitām |
mithaś cumbanam ālāpa-parīrambha-parāyaṇām ||9||
sampūrṇa-candra-sāhasra-vadanāṁ rucira-smitām |
evaṁ-vidhāṁ maheśāni bhāvayed vṛṣabhānujām ||10||

śuklā-caturdaśītaḥ kṛṣṇāṣṭamī-paryantaṁ lakṣa-japa-vidhir daśa-divasa-prayogaḥ |

lakṣa-mātraṁ japen mantraṁ śubhe deśe susaṁyutaḥ |
rādhā-kuṇḍe'tha saṅkete śrī-mad-govardhanācale ||11||
kiṁ vā mānasa-gaṅgāyāṁ yamunāyās taṭe'thavā |
vṛndāvane mahā-kuñje mādhavī-maṇḍapāntare ||12||
vaiśākhe kārttike vāpi māse caivāgrahāyaṇe |
sarva eva śubhaḥ kālaḥ puraścaryā-japādiṣu ||13||
campakai rakta-padamair vā daśāṁśaṁ juhūyāt tataḥ |
yathokta-vihite kuṇḍe tri-madhv-āktair maheśvari ||14||
bilvī-dalaiḥ kiṁśukair vā śarkarā-tila-sarpiṣā |
tat-tat-kāmena hotavyaṁ tais tair dravyair vidhānataḥ ||15||

rājya-kāmena hotavyaṁpadmākṣaiḥ pāyasena ca |
vidyā-kāmena hotavyaṁbrahma-vṛkṣa-prasūnakaiḥ ||16||
lakṣmī-kāmena hotavyaṁviśeṣāt tila-sarpiṣā |
stambhanārthī ca juhuyāt kiṁśukaiś campakais tathā ||17||
vaśyārthī juhuyād devi drākṣayā sitayā punaḥ |
uccāṭe ketakī-patraiḥ sarvatra tila-sarpiṣā ||18||
bhūti-kāmena hotavyaṁmadhunā sarpiṣā tathā |
evaṁsiddha-manur mantrī sādhayet sakalepsitām ||19||
viśeṣād amunā nūnaṁkṛṣṇa-vaśyatvam āpnuyāt |
yo na jānāti rādhāyā mantraṁsarvārtha-sādhakam ||20||
tasya koṭi-prajapto'pi gopālo nātra siddhidaḥ |
tasmād yathokta-vidhinā sādhayed vṛṣabhānujām ||21||

[rādhikāṣṭottara-śata-nāma-stotram]

athaiva sampravakṣyāmi **nāmnām aṣṭottaraṁśatam** |
yasya saṅkīrtanād eva śrī-kṛṣṇaṁvaśayed dhruvam ||1||
rādhikā sundarī gopī kṛṣṇa-saṅgama-kāriṇī |
cañcalākṣī kuraṅgākṣī gāndharvī vṛṣabhānujā ||2||
vīṇā-pāṇiḥ smitamukhī raktāśoka-latālayā |
govardhana-carī gopyā gopī-veśa-manoharā ||3||
candrāvalī-sapatnī ca darpaṇāsyā kalāvatī |
kṛpāvatī upratīkā taruṇī hṛdayaṅgamī ||4||
kṛṣṇa-priyā kṛṣṇa-sakhī viparīta-rati-priyā |
pravīṇā surata-prītā candrāsyā cāru-vigrahā ||5||
kekarākṣī hareḥ kāntā mahā-lakṣmīḥ sukelinī |
saṅketa-vaṭa-saṁsthānā kamanīyā ca kāminī ||6||
vṛṣabhānu-sutā rādhā kiśorī lalitā-latā |
vidyudvallī kāñcanābhā kumārī mugdha-veśinī ||7||
keśinī keśava-sakhī navanītaika-vikrayā |
ṣoḍaśābdā kalā-pūrṇā jāriṇī jāra-saṅghinī ||8||
harṣiṇī varṣiṇī vīrā dhīrādhīrā dharādhṛtiḥ |
yauvanasthā vanasthā ca madhurā madhurākṛtiḥ ||9||
vṛṣabhānu-purāvāsā māna-līlā-viśāradā |
dāna-līlā-dāna-dātrī daṇḍa-hastā bhruvonnatā ||10||
sustanī madhurāsyā ca bimboṣṭhī pañcama-svarā |
saṅgīta-kuśalā sevyā kṛṣṇa-vaśyatva-kāriṇī ||11||
tāriṇī hāriṇī hīrlā śīlā-līlā-lalāmikā |
gopālī dadhi-vikretrī prauḍhā mugdhā ca madhyakā ||12||
svādhīnapatikā coktā khaṇḍitā cābhisārikā |
rasikā rasinī rasyā rasa-śāstraika-śevadhiḥ ||13||
pālikā lālikā lajjā lālasā lalanā-maṇiḥ |
bahurūpā surūpā ca suprasannā mahāmatiḥ ||14||
marāla-gamanā mattā mantriṇī mantra-nāyikā |
mantra-rājaika-saṁsevyā mantra-rājaika-siddhidā ||15||
aṣṭādaśākṣara-phalā aṣṭākṣara-niṣevitā |
ity etad rādhikā devyā nāmnām aṣṭottaraṁśatam ||16||
kīrtayet prātar utthāya kṛṣṇa-vaśyatva-siddhaye |
ekaika-nāmoccāreṇa vaśī bhavati keśavaḥ ||17||
vadane caiva kaṇṭhe ca bāhvor urasi codare |
pādayoś ca krameṇārṇān nyasen mantrodbhavān pṛthak ||

klīṁśrīṁrādhikāyai svāhā | asya śrī-rādhikā-mantrasyāgastya-ṛṣir jagatī chandaḥ | śrī-rādhikā parameśvarī devatā klīṁbījaṁsvāhā śaktiḥ klīṁśrīṁkīlakaṁśrī-kṛṣṇavaśyartha-jape viniyogaḥ | agastya-ṛṣaye namaḥ (śirasi) | jagatī-chandase namaḥ (mukhe) | rādhikā-devatāyai namaḥ (hṛdaye) | klīṁbījāya namaḥ (guhye) | śrīṁsvāhā-śaktaye namaḥ (pādayoḥ) | klīṁśrīṁkīlakāya namaḥ (sarvāṅgebhyaḥ) | klīṁaṅguṣṭhābhyāṁnamaḥ | klīṁtarjanībhyāṁnamaḥ | klīṁmadhyamābhyāṁ namaḥ | klīṁanāmikābhyāṁnamaḥ | klīṁkaniṣṭhābhyāṁnamaḥ | klīṁśrī-rādhikāyai svāhā kara-

tala-pṛṣṭhābhyāṁ namaḥ | klīṁ hṛdayāya namaḥ | śrīṁ śirase svāhā | rādhikāyai svāhā śikhāyai vaṣaṭ | klīṁ kavacāya hūṁ | śrīṁ rādhikāyai svāhā astrāya phaṭ |

dhyātvā japet | lakṣa-mātraṁ puraścaraṇam | kalau catur-lakṣaṁ japtvā ca kuśalī bhavet |

śrīṁ rādhikāyai vidmahe klīṁ vṛṣabhānujāyai dhīmahi tan no gopī pracodayāt | priyā gāyatryā brahmā ṛṣir gāyatrī chandaḥ śrī-rādhikā devatā śrī-kṛṣṇa-prītaye jape viniyogaḥ | śrī-śrī-rādhikāyai vidmahe aṅguṣṭhābhyāṁ namaḥ | klīṁ vṛṣabhānujāyai dhīmahi tarjanībhyāṁ svāhā | tan no gopī pracodayāt madhyamābhyāṁ vaṣaṭ | śrīṁ rādhikāyai vidmahe anāmikābhyāṁ huṁ | klīṁ vṛṣabhānujāyai dhīmahi kaniṣṭhābhyāṁ vaṣaṭ | tan no gopī pracodayāt kara-tala-kara-pṛṣṭhābhyāṁ phaṭ | evaṁ hṛdayādiṣv api |

atha dhyānam |

> sūrya-maṇḍala-madhyasthāṁ lkehanī-pustikānvitām |
> śrī-kṛṣṇa-sahitāṁ dhyāyet tri-sandhyaṁ rādhikeśvarīm ||

athāṣṭādaśākṣara-mahārāja-mantra-prayogaḥ | oṁ asya śrī-aṣṭādaśākṣara-śrī-rādhikā-mantrasya saṁmohana-ṛṣir anuṣṭup-chandaḥ śrī-rādhā devatā svāhā śaktiḥ klīṁ kīlakaṁ śrī-kṛṣṇa-prīty-arthe jape viniyogaḥ | saṁmohana-ṛṣaye namaḥ (śirasi) | anuṣṭup-chandase namaḥ (mukhe) | śrī-rādhā devatāyai namaḥ (hṛdaye) | rāṁ rādhike kavacāya huṁ | kṛṣṇa-vallabhe śikhāyai vaṣaṭ | gāyatrī sarvāṅge | śrī-rādhikāyai vidmahe kṛṣṇa-vallabhāyai dhīmahi tan no gopī pracodayāt |

atha aṅga-nyāsaḥ | śrīṁ aṅguṣṭhābhyāṁ namaḥ | rādhikāyai tarjanībhyāṁ namaḥ | vidmahe madhyamābhyāṁ namaḥ | kṛṣṇa-vallabhāyai anāmikābhyāṁ namaḥ | dhīmahi kaniṣṭhābhyāṁ namaḥ | tan no gopī pracodayāt kara-tala-kara-pṛṣṭhikābhyāṁ namaḥ | śrīṁ hṛdayāya namaḥ | rādhikāyai śirase svāhā | vidmahe kavacāya hūṁ | kṛṣṇa-vallabhāyai dhīmahi netra-trayāya vauṣaṭ | tan no gopī pracodayāt astrāya phaṭ |

atha dhyānam—

> tapta-hema-prabhāṁ nīla-kuñcitābaddha-maulikām |
> śarac-candra-mukhīṁ nṛtyac cakorī-cāru-locanām ||
> sarvāvayava-saundaryāṁ sarvābharaṇa-bhūṣitām |
> nīlāmbara-dharāṁ kṛṣṇa-priyāṁ kiśorīm āśraye ||

hrīṁ śrīṁ klīṁ rāṁ rādhikāyai kṛṣṇa-vallabhāyai gopyai svāhā | japa-niyamaṁ lakṣa-mātram | puraścaraṇaṁ kalau caturguṇam | sākṣātkārāya bhaved ity arthaḥ | māyā-bījam antaraṅgā-bahiraṅgā-cic-chakti-svarūpam | lakṣmī-bījaṁ para-brahmānanda-sarva-lakṣmī-sarva-śakti-svarūpam | kāma-bījaṁ sākṣān-manmatha-manmatha-līlā-vilāsa-śrī-kṛṣṇa-svarūpam | ra-kāraḥ śukla-bhāskara-rūpaḥ | ā-kāraḥ samastaiśvarya-rūpaḥ | binduḥ samasta-mādhurya-rūpaḥ | kalā samasta-saṁyoga-rūpaḥ | tatra—

> kalāyā nitya-saṁyogo bindur mādhuryam iṣyate |
> nārāyaṇon nijaiśvaryaṁ ra-kāraḥ śukla-bhāskaraḥ ||

kiṁ ca, prāṇāyama-vidhiḥ—ekenāpūrayed vāme caturbhiḥ | kumbhayed atha | īḍādi-kramato mantrī tato dvābhyāṁ virecayet |

atha śrī-rādhikāyāḥ priyatama-śrī-pañcākṣarī-mantra-vidhānaṁ pūrvavat |

atha śrī-gopeśvarī-sādhanam

> athāsyāḥ sādhanaṁ vakṣye gopeśvaryā viśeṣataḥ |
> rākāyāṁ pūrṇa-candre tu sāyam ārabhya yatnataḥ ||1||
> nitya-kṛtyaṁ nirvartya japa-homādikaṁ tathā |
> tato madhya-divaṁ gate śīta-bhānau sumaṇḍale ||2||

adhaḥ saṁropayet pā traṁviś ā laṁrā jatā dikam |
tan-madhye pūrayet toyaṁyā munaṁgā ṅgam eva vā ||3||
dvir-ā vṛ ttyā mā tṛ kayā ā rohā d avarohataḥ |
athavā puṣ karā dau ca vimale tī rtha-vā riṇi ||4||
prapaś yet sumanā bhūtvā sampūrṇaṁcandra-maṇḍalam |
bimbitaṁsusthirī bhūtaṁpī ṭ ha-buddhyā vibhā vayet ||5||
dig-bandhaṁvidhinā kṛ tvā vighnā n utsā rayet sudhī ḥ |
pī ṭ ha-nyā saṁtataḥ kuryā t sampūrṇe candra-maṇḍale ||6||[11]
prakṛ tiṁcaiva kūrmaṁca sudhā -sindhu-mahoharam |
maṇi-dī paṁtathā divyaṁcintā -maṇi-gṛ haṁtathā ||7||
pā rijā taṁtasya mūle ratna-vedī suvistarā m |
ratna-pī ṭ haṁcaturdikṣ u gopa-kanyā ḥ sv-alaṅkṛ tā ḥ ||8||
kuraṅga-ś ā vakā ṁś cā pi ratna-daṇḍā n manoharā n |
dharmaṁjñā naṁca vairā gyam aiś varyaṁcā ṁsakoruṣ u ||9||
adharmā dī n nyased vaktre vā ma-pā rś ve ca nā bhitaḥ |
dakṣ a-pā rś ve tathā divya-gopī -rū pā n vicintya ca ||10||
ā nanda-maya-kandaṁca nā laṁcaitanya-rūpakam |
sarvā tmakaṁtathā pā dmaṁparṇā n prakṛ ti-rūpiṇaḥ ||11||
keś arā ṁś ca vicā rā khyā n karṇikā ṁmā tṛ kā -mayī m |
vahny-arka-candra-bimbā ni upary upari vinyaset ||12||
sattvaṁrajas tamaś caiva nairguṇyā ñcā pi vinyaset |
ā tmā nam antarā tmā naṁparamā tmā nam eva ca ||13||
lakṣ mī -rati-sarasvatyaḥ prī tiḥ kī rtiś ca ś ā ntikā |
tuṣ ṭ iḥ puṣ ṭ is tathā caitā vinyaset pī ṭ ha-madhyataḥ ||14||
madhye ca vinyasec chrī mad vṛ ṣ abhā nu-purā layam |
tatra saṅketa-kuñjā ntar divyā ś oka-latā vane ||15||
bhā vayen nī la-vasanā ṁsarvā vayava-ś obhitā m |
sarvā bharaṇa-ś obhā ḍhyā ṁsahitā ṁnanda-sūnunā ||16||
sā mā nyā rdhaṁtataḥ kṛ tvā ś uddhena tī rtha-vā riṇā |
pā dyā rghyā camanī yaṁca madhuparkā tiṣ ecane ||17||
mūla-mantreṇa saṁsthā pya vikṣ epā rghyaṁvidhā payet |
sī topala-jalenā pi pakvena payasā thavā ||18||
tan-madhye nikṣ ipej jā tī -lavaṅga-ghusṛ ṇā dikam |
elā -bī jā ni karpūraṁmūlenaivā bhimantrayet ||19||
ā dhā re bhojane kṣ ī re vahny-arka-ś aś i-maṇḍalam |
pūjayitvā candanā dyais tata ā vā hayet priyā m ||20||
tulasī -puṣ pa-saṁyukta-puṣ pā ñjalim upā dadat |
vahan nā sā puṭ ā ṁtejo-rūpā ṁś rī -vṛ ṣ abhā nujā m ||21||
ā nī ya pūjā -pī ṭ hā ntaḥ pūjayed upacā rakaiḥ |
pā dyā diṁtu tatas tat-tan-mudrayā py ā yayettarā m ||22||
viś eṣ ā rghya-stha-sudhayā mūla-mantreṇa saptadhā |
gandha-puṣ paṁtathā dhūpaṁdī paṁnaviedya-bhā janam ||23||
kalpayet parayā bhaktyā tathā ś rī -nanda-sūnave |
aṣ ṭ ā daś ā rṇa-mantreṇa upacā rā n pṛ thak pṛ thak ||24||
kī rtiṁca vṛ ṣ bhā nuṁca yaś odā ṁnandam eva ca |
anyā ś ca mā tṛ kā gopī s tayoḥ pṛ ṣ ṭ he prapūjayet ||25||
saṅketaṁpūjayed bhaktyā vṛ ṣ abhā nupuraṁtathā |
varasā nuṁprapūjyā tha nandī -ś ailaṁprapūjayet ||26||
nanda-grā maṁca sampūjya aś oka-vana-vallarī m |
pī yūṣ a-vā pikā ṁpūjya pūjet mā na-sarovaram ||27||
tato bhā nusara iṣ ṭ vā pūjayet puṣ pa-vā ṭ ikā m |
rā dhā yā ḥ paritaḥ paś cā t pūjayed aṣ ṭ a tā ḥ sakhī ḥ ||28||
rā dhā kṛ ṣ ṇā ca lalitā viś ā khā cañcalā tathā |
citrā mitrā ca muditā ity etā ḥ pūjayet kramā t ||29||

[11] Haridas Shastri cites the following verse interpolated here:
upavāsaà tértha-yäträà sannyäsaà vrata-dhäraëam |
varëäçramäcära-karma rädhäyäà ña vivarjayet ||

tad-bāhye pūjayed gopīṁ viśālāṁ subhagāṁ tathā |
raṅgavidyāṁ raṅgadevīṁ gāndharvīṁ gāyikāṁ tathā ||30||
sundarīṁ subhagāṁ śobhāṁ paurṇamāsīṁ ca candrikām |
vīrāṁ vṛndāṁ ca viditāṁ vanditāṁ nanditāṁ tathā ||31||

tad-bāhye pūjayed yatnād gopikāḥ sarva-saukhyadāḥ |
candrā candraprabhā kāmyā mādhurī madhurā priyā ||32||
preyasī preṣitā preṣyā modinī śyāmalāmalā |
śyāmā kāmā ramā rāmā ramaṇī ratna-mañjarī ||33||
śṛṅgāra-mañjarī śīlā ratnaśālā rasā ruṣāḥ |
raṅgiṇī māninī manyā dhīrā dhanyā dharā dhṛtiḥ ||34||
bhāmā suvarṇa-vallī ca ity etāḥ kramaśo yajet |

tad-bāhye campakalatā-mālatī-malli-kāruṇāḥ ||35||
aśoka-lalitā lolā mīnākṣī madanāmatiḥ |
sumatiḥ supratīkā ca sukhadā kalikā kalā ||36||
kādambinī kiśorī ca yugmikā yugalā yugā |
vallabhā vallikā velā vellinī ratna-vallarī ||37||
kamalā komalā kulyā kalyāṇī valayāvalā |
dharmā sudharmā sānandā sunandā-sumukhā-mukhāḥ ||38||
suśrīḥ surūpā kumudā kaumudī-susmitāmitāḥ |
kokilā kokilālāpā bhāvanī suprabhā prabhā ||39||
madaneśī mālilkā ca kanakā kanakāvatī |
nīlā lalāmā lalanā mādhavī madhu-vibhramā ||40||
vāsantikā ca sunasā premā premavatī parā |
śṛṅgāriṇī śṛṅganī ca sukacā maṇḍanāvalī ||41||
catuḥṣaṣṭhi ramāḥ pūjyā viśeṣārghya-sudhā-yutaiḥ |
gandhaiḥ puṣpais tathā dhūpair dīpair naivedyakaiḥ pṛthak ||42||

tad-bāhye pūjayed bhūri śrīmad-vṛndāvanaṁ mahat |
govardhanaṁ ratna-śailaṁ hema-śailaṁ sudhācalam ||43||
indrādīn pūjayet paścād uttarottarataḥ sudhīḥ |
evaṁ pūjā-vidhiṁ kṛtvā kuryād ārātrikaṁ mahat ||44||
ātmārpaṇaṁ tataḥ kṛtvā saṁhāra-mudrayā muhuḥ |
rādhikāṁ nanda-sūnuṁ ca nije hṛdi visarjayet ||45||

nijeṣṭa-mantra-japa-pūjayā ardha-rātri-paryantaṁ vidhānam |

iti śrī-ūrdhvāmnāye mahā-tantre śrīmad-gopeśvarī-vidhānaṁ samāptam |

atha sammohana-tantre pañca-bāṇeśvarī-vidhānam |

vṛṣabhānu-sutā saiva pañca-bāṇeśvarī svayam |
saṁkṣobhaṇaṁ drāvaṇaṁ ca tathaivākarṣaṇaṁ priye ||1||
vaśīkaraṇam evāpi unmādanam anuttamam |
ete pañca mahā-bāṇā nanda-sūnor manaḥ spṛśaḥ ||2||
rādhikāyāḥ kaṭākṣepe manmathasya vyavasthiteḥ |
atrīśa-vahni-pāśaiś ca saṁkṣobhaṇam udāhṛtam ||3||
tad eva vāma-netrāḍhyaṁ drāvaṇaṁ nāma kīrtanam |
ākarṣaṇaṁ kāma-bījaṁ vaśīkaraṇam ucyate ||4||
pa-varga-tṛtīyaṁ pṛthvī vāma-karṇe subhūṣitāḥ |
bhṛguḥ sargī maheśāni unmādanam udāhṛtam ||5||
oṁ namo rādhikāyai ca gopeśvaryai śuci-priyā |
aṣṭādaśākṣaro mantraḥ sarva-siddhi-pradāyakaḥ ||6||
durvāsā ṛṣir etasya chando'nuṣṭup prakīrtitam |

praṇavo bījam etasya svāhā śaktir udāhṛtā |
dhyāna-pūjādikaṁcāsya pūrvavat parikīrtitam ||7||

atisita-vasanāṁviśāla-netrāṁ
vividha-vilāsa-parāṁpriyeṇa sākam |
suvipula-maṇi-pīṭhagāṁkiśorīṁ
hṛdi vṛṣabhānu-sutāṁsmareta nityam ||8||

khaṇḍa-trayeṇa mantrasya dvir-āvṛttyā ṣaḍ-aṅgakam |
imāṁvidyāṁsamāsādya vyāsādyā ṛṣi-puṅgavāḥ ||9||
brahmādyā devatāś cāpi indrādyāś ca dig-īśvarāḥ |
nārāyaṇas tathaivāhaṁlakṣmīḥ śeṣas tathā smaraḥ ||10||
anye ca sakalā devāḥ sakalaiśvaryam āpnuvan |
tantreṣu gopitā pūrvaṁmayā tubhyaṁprakāśitā ||11||
na deyā yasya kasyāpi putrebhyo'bhipragopayet |
deyā viprāya bhaktāya sādhave śuddha-cetase ||12||
alolupāya puṇyāya bhakti-śraddhāparāya ca |
anyathā siddhi-hāniḥ syāt tasmād yatnena gopayet ||13||
pāṇḍityaṁsukavitvaṁca raṇe vāde jayaṁtathā |
vaśīkāraṁvibhūtiṁca svargaṁcaivāpavargakam |
anāyāsena deveśi prāpnuvanti na saṁśayaḥ ||15||

tathā hi—
saṅkṣobha-drāvaṇākarṣa-vaśyonmādana-rūpiṇaḥ |
āmbraṁjambu ca bakulaṁcampakāśoka-pādapāḥ ||16||

puṣpavati vasante ca—iti bījaṁpratikrāmya ra-yutaṁtathā mūla-mantra-lakṣa-japena siddhiḥ syāt |

iti sammohana-tantre pañca-bāṇeśvarī-śrī-rādhikā-mantra-kathanam |

[ūrdhvāmnāya-tantre pañcākṣarī-sādhanam]

athāhaṁsampravakṣyāmi rādhāṁpañcākṣarātmikām |
yasyā vijñāna-mātreṇa śrī-kṛṣṇaṁvaśayen naraḥ ||1||
ramā-bījaṁsamuccārya rādhike param uccaret
rasāntā rādhikā vidyā bhaktānāṁcintitārthadā ||2||
sanako'sya ṛṣiḥ prokto jagatī cchanda īritam |
śrī-rādhā devatā proktā viniyogo'khilāptaye ||3||
dvir āvṛttyā tu mantrasya ṣaḍ-aṅga-nyāsam ācaret |
dhyāyet padmakarāṁgaurīṁkṣīra-sāgara-tīragām ||4||
kṛṣṇa-kaṇṭhārpita-karāṁsmayamāna-mukhāmbujām |
mūrdhni locanayor āsye hṛdaye ca pravinyaset ||5||
ekaika-kramato varṇān pañcākṣaram anūdbhavān |
mūlādhāre ramāṁnyaset svādhiṣṭhāne ca rām iti ||6||
maṇipūre tṛtīyaṁca nyaset tūryam anāhate |
viśuddhe ca ramāṁnyasyed ājñāyāṁsarva-mantrakam ||7||
tri-koṇaṁbindu-saṁyuktamm aṣṭa-koṇaṁtato likhet |
tato bhūpuram ālikhya pīṭha-pūjāṁsamācaret ||8||
bindau prapūjayet sākṣād vṛṣabhānu-sutāṁparām |
trikoṇe pūjayec chyāmāṁviśākhāṁlalitām api ||9||
karpūra-mañjarīṁrūpa-mañjarīṁrasa-mañjarīm |
lavaṅga-mañjarīṁprema-mañjarīṁraṅga-mañjarīm ||10||
ānanda-mañjarīṁcaiva tathaiva rati-mañjarīm |
aṣṭa-koṇe samāpūjya bhūpure ca dig-īśvarān ||11||
siddhāṣṭaka-samāyuktāṁs tataḥ puṣpāñjaliṁkṣipet |
evaṁkṛtvārcanaṁmantrī japed ayuta-mātrakam ||12||
yathokta-vihite mantre pañca-varṇa-prapūrite |

dīpa-rajaṁ tu saṁsthāpya saurabheya-ghṛtānvitam ||13||
daśabhiḥ sūtrakair varti saṁyojyākhaṇḍa-rūpiṇīm |
sauvarṇaṁ rājataṁ vāpi tāmraṁ kāṁsya-mayaṁ tathā ||14||
abhāve mārtikaṁ vāpi divyaṁ dīpaṁ prakalpayet |
sādhāraṁ sthāpayed yantraṁ kūrcikāṁ cāpi tan-mayīm ||15||
kanyā-kartita-sūtreṇa vratikāṁ parikalpayet |
yāvat pañca-dinaṁ kuryād evaṁ vidhim anuttamam ||16||
sarvān mano-gatān kāmān avāpnoti na saṁśayaḥ |
saṁgrāme viṣaye caiva vivāde'rtha-sādhane ||17||
amūṁ prayogam ācarya sadyaḥ siddhim avāpnuyāt |
anyeṣv api ca kāryeṣu kuryād evaṁ vidhiṁ naraḥ ||18||

laṁ raṁ maṁ kṣaṁ vaṁ yaṁ saṁ haṁ hrīṁ śrīṁ eka-varṇam |
laṁ indrāya devādhipataye sāyudhāya sa-vāhanāya sa-śaktikāya sa-parivārāya śrī-rādhikā-pārṣadāya namaḥ | indra-pādukāṁ pūjayāmi namas tarpayāmi namaḥ |

ity ūrdhvāmnāye pañcākṣarī-sādhanaṁ samāptam |

tatra prāṇāyāmaḥ—

ādāv ṛṣādi-nyāsaḥ syāt kara-śuddhis tataḥ param |
aṅguli-vyāpaka-nyāso hṛd-ādi-nyāsa eva ca ||
tāla-trayaṁ ca dig-bandhaḥ prāṇāyāmas tataḥ param |
dhyāna-pūjā japaś caiva sarva-tantreṣv ayaṁ vidhiḥ ||

prāṇāyāmaḥ—dakṣiṇa-nāsā-puṭaṁ nirudhya vāma-nāsā-puṭena caturvāraṁ pūrake, ṣoḍaśa-vāraṁ kumbhake, dvayaṁ nāsā-puṭaṁ nirudhyāṣṭa-vāraṁ dakṣa-nāsayā vāyuṁ recayet |

atha saṅkalpa-vidhiḥ – śrī-viṣṇur viṣṇur namo'dya amuka-māsi amuka-tithau amuka-gotro'muka-dāsaḥ śrī-rādhikā-devatā amuka-mantra-siddhi-kāmo'muka-puraścaraṇa-japam ahaṁ kariṣye | asya śrī-rādhikā-pañcākṣarī-mantrasya sanaka-ṛṣiḥ jagatī-cchandaḥ śrī-rādhā devatā akhilāptaye viniyogaḥ | śrīṁ aṅguṣṭābhyāṁ namaḥ | rāṁ tarjanībhyāṁ namaḥ | dhīṁ madhyamābhyāṁ namaḥ | keṁ anāmikābhyāṁ namaḥ | śrīṁ kaniṣṭhābhyāṁ namaḥ | śrī-rādhike śrī-kara-tala-kara-pṛṣṭhābhyāṁ namaḥ | śrīṁ hṛdayāya namaḥ | rāṁ śirase svāhā | dhiṁ śikhāyai vaṣaṭ | keṁ kavacāya hūṁ | śrīṁ netra-trayāya vauṣaṭ | śrīṁ rādhike śrīṁ atrāya phaṭ | iti ṣaḍ-aṅga-nyāsaḥ |

śrīṁ mūrdhni | rāṁ dakṣa-netre | dhiṁ vāma-netre | keṁ mukhe | śrīṁ hṛdaye | iti varṇa-nyāsaḥ |

śrīṁ caturdala-mūlādhāre | vaṁ śaṁ ṣaṁ saṁ | rāṁ ṣaḍ-dale svādhiṣṭhāne kaṁ bhaṁ maṁ yaṁ raṁ laṁ | dhiṁ daśa-dale maṇi-pūre | ḍaṁ ḍhaṁ ṇaṁ taṁ thaṁ daṁ dhaṁ naṁ paṁ phaṁ | keṁ dvādaśa-dale anāhate | kaṁ khaṁ gaṁ ghaṁ ṅaṁ caṁ chaṁ jaṁ jhaṁ ñaṁ ṭaṁ ṭhaṁ | śrīṁ ṣoḍaśa-dale viśuddhe | aṁ āṁ iṁ īṁ uṁ ūṁ ṛṁ ṝṁ ḷṁ ḹṁ eṁ aiṁ oṁ auṁ aṁ aḥ | śrī-rādhike śrī-rādhike śrī-dvidale | lakṣaṁ | ājñāyām iti ṣaṭ-cakrātmaka-tan-nyāsaḥ |

dhyānam—

dhyāyet padma-karāṁ gaurīṁ kṣīra-sāgara-nīragām |
kṛṣṇa-kaṇṭhārpita-karāṁ smayamāna-mukhāmbujām || iti dhyānam |

iti pūrvaṁ kṛtvā guru-mantra-devatānām aikyaṁ vibhāvya mantra-japaṁ kuryāt | kṛtaitat-tan-mantra-japasya amuka-saṅkhyātmakasya daśāṁśa-homaṁ tad-daśāṁśaṁ tarpaṇaṁ tad-daśāṁśaṁ mārjanam | tad-daśāṁśam abhiṣekam | tad-daśāṁśaṁ brāhmaṇa-bhojana-dānam ahaṁ kariṣye | gandhākṣata-kuśodakam ādāya sarva-nyāsa-jālaṁ vidhāya śrī-rādhikā-devyā vāma-haste ---

guhyātiguhya-goptrī tvaṁ gṛhāṇāsmat kṛtaṁ japam |
siddhir bhavatu me devi prasīda śrī-rameśvarī ||

iti mantreṇa japādi-dāna-phalaṁ samarpayet |

atha dīpa-dāna-prayogam āha—

śiva uvāca—
śṛṇu devi pravakṣyāmi dīpa-dāna-vidhiṁ śubham |
yasmin kṛte bhavet siddhiḥ pañcākṣara-manor dhruvam ||1||
nayayonyātmakaṁ cakraṁ madhye bindu-vibhūṣitam |
tad-agre vilikhet padmam aṣṭa-patraṁ manoharam ||2||
dharaṇī-valayopetaṁ vidikṣv asra-vibhūṣitam |
lalitāyai namaḥ procya maṇḍaleśīṁ prapūjayet ||3|| (4-7)
āvāhanaṁ sthāpanaṁ ca sannidhāpanam eva ca |
sannirodhanam evāpi cakra-devyāḥ prakalpayet ||8||
tat-tan-mudrābhir ācarya puṣpāñjaliṁ vinikṣipet |
atha dīpaṁ samānīya sauvarṇaṁ rājataṁ tathā ||9||
tāmraṁ kāṁsyam ayaṁ cāpi mṛn-mayaṁ śubha-lakṣaṇam |
pañca-tola-mitaṁ vaśye ākarṣe daśa-tolakam ||10||
mohane pañca-daśabhir māraṇe viṁśa-tolakam |
pañca-viṁśati-tolais tu sarva-kārye śubhāvaham ||11||
dharmārtha-kāma-mokṣeṣu saṅgrāme jaya-vādayoḥ |
kārya-gauravam ālakṣya triṁśat-tolādi-mānakam ||12||
astra-mantreṇa saṅkṣālya dhūpayen mūla-mantrataḥ |
pūjayed gandha-puṣpādyair mūlenaivābhimantrayet ||13||
surabhī-ghṛta-dhārābhiḥ pūrayen mūla-mantrataḥ |
ugra-kārye maheśāni tailenāpi prapūrayet ||14||
sugandhibhiḥ prasūnādyair yathāvad upakalpayet |
ṣoḍaśāṅgula-mānena kuñcikāṁ tatra dhārayet ||15||
yad-dravyeṇa kṛto dīpaḥ sāpi tad-dravya-nirmitā |
dīpāntaraṁ vidhāyātha ṣaṭ-koṇa-maṇḍalopari ||16||
hṛdayādikam astrāntaṁ pūjayet tatra maṇḍale |
pradīpe pūjayet tasmin svayaṁ jyotiḥ sanātanam ||17||
sanātanāya svayaṁ jyotiṣe nama ity añjaliṁ kṣipet |
bhūtale jvālayed dīpaṁ pūjayed upacārakaiḥ |
gandhādibhiḥ ṣoḍaśabhis tato dīpaṁ pradīpayet ||18||
vāma-dakṣa-kramād dīpa-vartikāṁ yugalātmikām |
akhaṇḍām eva tāṁ kuryād yāvat pañca-dināvadhi ||19||
vana-kārpāsa-tūlotthāṁ viśadāṁ dṛḍha-vigrahām |
kanyā-kartita-sūtreṇa ākhaṇḍenha balīyasā ||20||
vāmāṁ pañcadaśaiḥ sūtrair dakṣiṇāṁ ṣoḍaśair api |
sarva-kārya-prasiddhy-arthaṁ kartavyaiva tu vartikā ||21||
vaśye'ṣṭādaśabhiḥ sūtrair dakṣiṇā vartikā bhavet |
vāmā caikonaviṁśais tair ākarṣe viṁśa-tārakaiḥ ||22||
dakṣiṇaikādhikair vāmā mohane caikaviṁśakaiḥ |
dakṣiṇaikādhikā vāmā māraṇe ca dvāviṁśakaiḥ ||23||
dakṣiṇaikādhikair vāmā itthaṁ sarvatra kalpayet |
atyāhite gurau kārye vartikāṁ pañcaviṁśakaiḥ ||24||
triṁśaiś catvāriṁśa-saṅkhyaiḥ pañcāśadbhiḥ śatāvadhi |
kṛta-mātre dīpa-rāje sarvaṁ kāryaṁ prajāyate ||25||
yad yad hṛdi sthitaṁ vāpi nālabhyaṁ bhuvana-traye |
rādhā-kṛṣṇa-vaśīkāraṁ tat-kṣaṇāt kurute janaḥ ||26||
ante ca mahatīṁ pūjāṁ kṛtvā dīpaṁ visarjayet |
putrārthī putram āpnoti dhanārthī labhate dhanam ||27|| ity ādi |

atha yugala-dīpa-dāna-prayogam āha—

śrī-sanat-kumāra uvāca—
dīpa-dāna-vidhiṁ brahman brūhi vistarato mama |
yasyānuṣṭhāna-mātreṇa rādhā-kṛṣṇau prasīdataḥ ||1||
brahmovāca—

śṛṇu vatsa pravakṣyāmi dīpa-dānaṁviśeṣataḥ |
rādhā-kṛṣṇa-prasādaika-sādhanaṁnātra saṁśayaḥ ||2||
kārttike mārgaśīrṣe vā pauṣe vā māgha-māsake |
vaiśākhe vā prakartavyaṁnitya-snāna-puraḥsaram ||3||
viśuddhaṁsthānam āśritya siddha-kṣetraṁmanoharam |
nanda-grāmaṁca saṅketaṁvara-sānuṁgiriṁtathā ||4||
govardhanaṁca vimalaṁyamunā-tīram adbhutam |
eṣām anyatamaṁsthānaṁsamāśritya vidhir bhavet ||5||
pūrvāhne kṛta-nityādiḥ saṅkalpya vidhivan naraḥ |
maṇḍalaṁvipulaṁkuryād dīpa-dānocitaṁmune ||6||
binduṁcaturasra-yutaṁtato'ṣṭāraṁprakalpya ca |
ṣoḍaśāstraṁvidhāyātha sara-dvātriṁśakaṁkuru ||7||
catuṣaṣṭhi-mitāsraṁca maṇḍalaṁvipulaṁkuru |
bhū-bimbaṁca pravinyasya pañca-varṇair vidhānataḥ ||8||
tan-madhye sthāpayed dīpaṁṣoḍaśārṇena vatsaka |
sauvarṇaṁrājataṁcaiva yugātmānaṁvidhāpayet ||9||
mārtikaṁced vidhātavyaṁvarasānu-purotthayā |
nandagrāmotthayā caiva mudā dīpaṁprakalpayet ||10||
dvidhātu-sambhavaṁdīpaṁdhātu-janyaṁprakalpayet |
tatrājya-dhārāṁsurabhī-dvayotthāṁparipātayet ||11||
kṛṣṇāyāś caiva śuklāyā dhenor ājyaṁnidhāpayet |
abhimantryaiva mūlena krama-vyutkrama-saṁsthayā ||12||
kṛtvā mātṛkayā cājyaṁvartikāṁtatra vinyaset |
grāmotthaṁca tulaṁvarṇau kāryārambhe prakalpayet ||13||
sthāpayitvā ghṛte samyak karṣaṇīṁtatra tan-mayīm |
evaṁdīpaṁvinirvartya yantra-rājaṁprapūjayet ||14||
aṣṭādaśārṇa-mantreṇa nanda-sūnuṁprapūjayet |
ṣoḍaśārṇena vidhivad rādhikāṁparipūjayet ||15||
sarvāvaraṇa-pūjānte puṣpāñjaliṁpravinyaset |
atahvā mūrti-rūpeṇa rādhā-kṛṣṇau prapūjayet ||16||
tataḥ prakāśayed dīpaṁdīpāntara-vidhānataḥ |
yugalaṁdīpa-madhyasthaṁpūjayet sva-sva-mantrataḥ ||17||
caturasre'rcayen nityaṁlalitāṁca viśākhikām |
rādhāṁcaivānurādhāṁca vidhivad gandha-puṣpakaiḥ ||18||
gopālī pālikā caiva dhyāna-niṣṭhā tathaiva ca |
somābhā tārakā caiva śaivyā padmā ca bhadrikā ||19||
aṣṭāsre pūjayed aṣṭau vidhivad gandha-puṣpakaiḥ |
yonimudrāṁtato vadhvā praṇamet sādaraṁmune ||20||
ṣoḍaśāsre'rcayec chyāmāṁmādhavīṁkamalāṁtathā |
kalāṁcandrakalāṁcandrāṁtathā capalatāṁpunaḥ ||21||
pramodāṁpadminīṁpūrṇāṁparamāṁsubhagāṁśubhām |
capalāṁvipulāṁvāmāṁkramato gandha-puṣpakaiḥ ||22||
dvātriṁśāsre'rcayed veṇīṁvaśinīṁsuprabhāṁprabhām |
mālinīṁśālinīṁśālāṁviśālāṁkanaka-prabhām ||23||
maṇḍinīṁmaṇḍalā-mukhyāṁjyeṣṭhāṁśreṣṭhāṁca bhāminīm |
tvaritāṁprārijāteśīṁsukalāṁsurasāṁrasām ||24||
veśinīṁkeśinīṁkeśāṁsukeśāṁmañjaghoṣiṇīm |
śubhāvatīṁkāntimatīṁkāntāṁbhānumatīṁmudām ||25||
vasudhāṁvasudhāmāṁca kramato gandha-puṣpakaiḥ |
catuḥṣaṣṭhi-mitāsre ca paddhī-puṣṭāṁca poṣiṇīm ||26||
kañja-prabhāṁkañja-hastāṁvarṣiṇīṁharṣiṇīṁharām |
hāriṇīṁkāriṇīṁdhārāṁdhāriṇīṁcitra-lepinīm ||27||
lalāmāṁlulitāṁlobhadāṁca sulocanām |
rocinīṁsuruciṁśobhāṁśubhrāṁśobhāvatīṁsabhām ||28||
rohitāṁlohitāṁlīlāṁśīlāṁcaiva saśīlikām |
patriṇīṁpallavābhāsāṁviśuddhāṁviśadāṁbalām ||29||
sudatīṁsumukhīṁvyomāṁsomāṁsāmāṁtvarāturām |
ratnāvalīṁratnanibhāṁratnadhāmāṁdayāvatīm ||30||

prabhāvatī ṁpremagāṁca kṣ emāṁkṣ emāvatī ṁkṣ amām |
mañjarī ṁkhañjarī ṭ āṁca lakṣ aṇāṁca sulakṣ aṇām ||31||
kāmāṁkāmavatī ṁvī ṇāṁhī nāṁvī ṇākarāṁtalām |
triyugāṁśoṇacaraṇāṁcāriṇī ṁcārudantinī m ||32||
vicitrabhāṣ iṇī ṁcaiva kramataḥ paripūjayet |
gandhaiḥ puṣ pais tathā dūpair dī pair naivedyakais tathā ||33||
bhū-bimbe pūjayed gopa-bālakān kramato'ṣ ṭ a ca |
subalaṁca subāhuṁśrī dāmaṁśrī -madhumaṅgalam |
mādhavaṁcitralekhaṁca śāradaṁca vibhāvasum ||34||
tataḥ prapūjayec citrāṁprathmāvaraṇeśvarī m |
dvitī yāvaraṇe vṛ ndāṁvī rāṁca paripūjayet ||35||
tṛ tī yāvaraṇśī ṁca paurṇamāsī ṁprapūjayet |
caturthāvaraṇe pālī ṁśrī mad-gāndharvikā-sakhī m ||36||
pañcamāvaraṇeśī ṁca śyāmalāṁparipūjayet |
ṣ aṣ ṭ hāvaraṇa-rājñī ṁca padmā-devī ṁprapūjayet ||37||
saptamāvaraṇeśī ṁca śrī maj-jyotsnāvatī ṁśubhām |
dī pasya dakṣ a-bhāge tu nandaṁcaiva yaśodikāṁ||38||
vāme sampūjayet kī rtiṁvṛ ṣ abhānuṁca gopakam |
maṇḍalaṁparipūjyātha puṣ pāñjaliṁparikṣ ipet ||39||
dī paṁpañca-dinaṁvāpi kuryād daśa-dinaṁtathā |
pakṣ aṁvā rakṣ ayed dī paṁmāsaṁvāpi munī śvara ||40||
tato visarjayed dī paṁkṛ ta-nitya-kriyo budhaḥ |
sampūjya dī pa-rājaṁtu puṣ pāñjalim upakṣ ipet ||41||
yamunādau śubhe nī re dī parājaṁpravāhayet |
evaṁkṛ tvā vidhiṁsadyaḥ sarvān kāmān avāpnuyāt ||42||
sākṣ āt karoti yugalaṁdī parāja-prabhāvataḥ |
pūjanād eva dī pasya nāsādhyaṁvidyate kvacit ||43||

iti sanat-kumāra-saṁhitāyāṁyugala-dī pa-dāna-vidhiḥ |
pañcama-paṭ alaḥ |

pañca-bāṇaiḥ puṭ ī kṛ tya yo japed rādhikā-manum |
tasya sarvārtha-siddhiḥ syāt kṛ ṣ ṇaṁpaśyati tat-kṣ aṇāt ||

hrī ṁhrī ṁklī ṁbrūṁsaḥ kṛ ṣ ṇa-priye hrāṁhrī ṁklī ṁsvāhā | iti ṣ oḍaśākṣ aro mantraḥ | catuḥṣ aṣ ṭ hi-yantra-dī pa-dāna-prayogam āha |

atha stavaḥ |

[śrī rādhā-kṛ pā-kaṭ ākṣ a-stava-rājaḥ]

munī ndra-vṛ nda-vandite tri-loka-śoka-hāriṇī
prasanna-vaktra-paṇkaje nikuñja-bhū-vilāsini
vrajendra-bhānu-nandini vrajendra-sūnu-saṅgate
kadā kariṣ yasī ha māṁkṛ pā-kaṭ ākṣ a-bhājanam ||1||

aśoka-vṛ kṣ a-vallarī -vitāna-maṇḍapa-sthite
pravāla-vāla-pallava prabhā ruṇāṅghri-komale
varābhaya-sphurat-kare prabhūta-sampadālaye
kadā kariṣ yasī ha māṁkṛ pā-kaṭ ākṣ a-bhājanam ||2||

anaṅga-raṅga maṅgala-prasaṅga-bhaṅgura-bhruvāṁ
savibhramaṁsasambhramaṁdṛ ganta-bāṇa-pātanai
nirantaraṁvaśī -kṛ ta-pratī ti-nanda-nandane
kadā kariṣ yasī ha māṁkṛ pā-kaṭ ākṣ a-bhājanam ||3||

taḍit-suvarṇa-campaka-pradī pta-gaura-vigrahe

mukha-prabhā-parāsta-koṭi-śāradendu-maṇḍale
vicitra-citra-sañcarac-cakora-śāva-locane
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||4||

madonmadāti-yauvane pramoda-māna-maṇḍite
priyānurāga-rañjite kalā-vilāsa-paṇḍite
ananya-dhanya-kuñja-rājya-kāma keli-kovide
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||5||

aśeṣa-hāva-bhāva-dhīra-hīra-hāra-bhūṣite
prabhūta-śāta-kumbha-kumbha-kumbhi kumbha-sustani
praśasta-manda-hāsya-cūrṇa-pūrṇa-saukhya-sāgare
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||6||

mṛṇāla-vāla-vallarī taraṅga-raṅga-dor-late
latāgra-lāsya-lola-nīla-locanāvalokane
lalal-lulan-milan-manojña mugdha-mohanāśrite
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||7||

suvarṇa-mālikāñcita-tri-rekha-kambu-kaṇṭhage
tri-sūtra-maṅgalī-guṇa-tri-ratna-dīpti-dīdhiti
salola-nīla-kuntala prasūna-guccha-gumphite
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||8||

nitamba-bimba-lambamāna-puṣpa-mekhalā-guṇe
praśasta-ratna-kiṅkiṇī-kalāpa-madhya mañjule
karīndra-śuṇḍa-daṇḍikā-varoha-saubhagoruke
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||9||

aneka-mantra-nāda-mañju-nūpurā-rava-skhalat
samāja-rāja-haṁsa-vaṁśa-nikvaṇāti-gaurave
vilola-hema-vallarī-viḍambi-cāru-caṅkrame
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||10||

ananta-koṭi-viṣṇu-loka-namra-padmajārcite
himādrijā-pulomajā-viriñcajā-vara-prade
apāra-siddhi-ṛddhi-digdha-sat-padāṅgulī-nakhe
kadā kariṣyasīha māṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam ||11||

makheśvari! kriyeśvari svadheśvari sureśvari
triveda-bhāratīśvari pramāṇa-śāsaneśvari
rameśvari! kṣameśvari pramoda kānaneśvari
vrajeśvari vrajādhipe śrī rādhike namo’stu te ||12||

itīmam adbhutaṁ-stavaṁ niśamya bhānu-nandinī
karotu santataṁ janaṁ kṛpā-kaṭākṣa-bhājanam
bhavet tadaiva-sañcita-tri-rūpa-karma-nāśanaṁ
bhavet tadā-vrajendra-sūnu-maṇḍala-praveśanam ||13||

rākāyāṁ ca sitāṣṭamyāṁ daśamyāṁ ca viśuddha-dhīḥ |
ekādaśyāṁ trayodaśyāṁ yaḥ paṭhet sa svayaṁ śivaḥ ||14||
yaṁ yaṁ kāmayate kāmaṁ taṁ tam āpnoti sādhakaḥ |
rādhā-kṛpā-kaṭākṣeṇa bhuktvānte mokṣam āpnuyāt ||15||
ūru-daghne nābhi-daghne hṛd-daghne kaṇṭa-daghnake |
rādhā-kuṇḍa-jale sthitā yaḥ paṭhet sādhakaḥ śatam ||16||
tasya sarvārtha-siddhiḥ syād vāk-sāmarthyaṁ tathā labhet |
aiśvaryaṁ ca labhet sākṣād dṛśā paśyati rādhikām ||17||
tena sa tat-kṣaṇād eva tuṣṭā datte mahāvaram |

yena paśyati netrābhyāṁtat-priyaṁśyāmasundaram ||18||
nitya-līlā-praveśaṁca dadāti śrī-vrajādhipaḥ |
ataḥ parataraṁprārthyaṁvaiṣṇavasya na vidyate ||19||

iti śrīmad-ūrdhvāmnāye śrī-rādhikāyāḥ kṛpā-kaṭākṣa-stotraṁsampūrṇam |

atha saṁmohana-tantroktaṁtrailokya-vikrama-kavacaṁlikhyate—

śrī-pārvaty uvāca—
yad gopitaṁtvayā pūrvaṁtantrādau yāmalādiṣu |
trailokya-vikramaṁnāma rādhā-kavacam adbhutam ||1||
tan mahyaṁbrūhi deveśa yady ahaṁtava vallabhā |
sarva-siddhi-pradaṁsākṣāt sādhakābhīṣṭa-dāyakam ||2||
śrī-mahādeva uvāca—
śṛṇu priye pravakṣyāmi kavacaṁdeva-durlabham |
yac ca kasmaicid ākhyātuṁgopitaṁbhuvana-traye ||3||
yasya prasādato devi sarva-siddhīśvaro'smy aham |
vāgīśaś ca hayagrīvo devarṣiś caiva nāradaḥ ||4||
yasya prasādato viṣṇus trailokya-sthiti-kārakaḥ |
brahmā yasya prasādena trailokyaṁracayet kṣaṇāt ||5||
ahaṁsaṁhāra-sāmarthyaṁprāptavān nātra saṁśayaḥ |
trailokya-vikramaṁnāma kavacaṁmantra-vigraham ||6||
tac chṛṇu tvaṁmaheśāni bhakti-śraddhā-samanvitā |
trailokya-vikramasyāsya kavacasya ṛṣir hariḥ ||7||
chando'nuṣṭup devatā ca rādhikā vṛṣabhānujā |
śrī-kṛṣṇa-prīti-siddhy-arthaṁviniyogaḥ prakīrtitaḥ ||8||
rādhikā pātu me śīrṣaṁvṛṣabhānu-sutā śikhām |
bhālaṁpātu sadā gopī netre govinda-vallabhā ||9||
nāsāṁrakṣatu ghoṣeśī vrajeśī pātu karṇayoḥ |
gaṇḍau pātu rati-krīḍā oṣṭhau rakṣatu gopikā ||10||
dantān rakṣatu gāndharvī jihvāṁrakṣatu bhāminī |
grīvāṁkīrtisutā pātu mukha-vṛttaṁharipriyā ||11||
bāhū me pātu gopeśī pādau me gopa-sundarī |
dakṣa-pārśvaṁsadā pātu kuñjeśī rādhikeśvarī ||12||
vāma-pārśvaṁsadā pātu rāsakelivinodinī |
saṅketasthā pātu pṛṣṭhaṁnābhiṁvana-vihāriṇī ||13||
udaraṁnava-tāruṇyā vakṣo me vraja-sundarī |
aṁsa-dvayaṁsadā pātu parakīya-rasa-pradā ||14||
kakudaṁpātu gopālī sarvāṅgaṁgokuleśvarī |
candrānanā pātu guhyaṁrādhā sarvāṅga-sundarī ||15||
mūlādhāraṁsadā pātu śrīṁklīṁsaubhāgya-vardhinī |
aiṁklīṁśrī-rādhike svāhā svādhiṣṭhānaṁsadāvatu ||16||
klāṁklīṁnamo rādhikāyai maṇipūraṁsadāvatu |
lakṣmī māyā smaro rādhā pātu cittam anāhatam ||17||
klāṁklīṁkāmakalā rādhā viśuddhaṁsarvadāvatu |
ājñāṁrakṣatu rādhā me haṁsaḥ klīṁvahni-vallabhā ||18||
oṁnamo rādhikāyai svāhā sahasrāraṁsadāvatu |
aṣṭādaśākṣarī rādhā sarva-deśe tu pātu mām ||19||
navārṇā pātu mām ūrdhvaṁdaśārṇāvatu saṁsadi |
ekādaśākṣarī pātu dyūte vāda-vivādayoḥ ||20||
sarva-kāle sarvadeśe dvādaśārṇā sadāvatu |
pañcākṣarī rādhikeśī vāsare pātu sarvadā ||21||
aṣṭākṣarī ca rādhā māṁrātrau rakṣatu sarvadā |
pūrṇā pañcadaśī rādhā pātu māṁvraja-maṇḍale ||22||
ity evaṁrādhikāyās te kavacaṁkīrtitaṁmayā |
gopanīyaṁprayatnena sva-yonir iva pārvati ||23||
na deyaṁyasya kasyāpi mahā-siddhi-pradāyakam |
abhaktāyāpi putrāya dattvā mṛtyuṁlabhen naraḥ ||24||

nātaḥ parataraṁdivyaṁkavacaṁbhuvi vidyate |
paṭhitvā kavacaṁpaścād yugalaṁpūjayen naraḥ ||25||
puṣpāñjaliṁtato dattvā rādhā-sāyujyam āpnuyāt |
aṣṭottara-śataṁcāsya puraścaryā prakīrtitā ||26||
aṣṭottara-śataṁjaptvā sākṣād devo bhavet svayam |
kṛṣṇa-premāṇam apy āśu durlabhaṁlabhate dhruvam ||27||

iti śrī-saṁmohana-tantre śrī-rādhāyās trailokya-vikramaṁnāma kavacaṁsampūrṇam |

śrī-rādhā-govindau jayataḥ

tathā hi—
govinda-sahitāṁbhūri-hāva-bhāva-parāyaṇām |
yoga-pīṭheśvarīṁrādhāṁpraṇamāmi nirantaram ||

atha **caraṇa-dhyānam**—(GLA 11.51)

śaṅkhārdhendu-yavābja-kuñjara-rathaiḥ sīrāṅkuśeṣu-dhvajaiś
cāpa-svastika-matsya-tomara-mukhaiḥ sal-lakṣaṇair aṅkitam |
lākṣā-varmita-māhavopakaraṇair ebhir vijityākhilaṁ
śrī-rādhā-caraṇa-dvayaṁsukaṭakaṁsāmrājya-lakṣmyā babhau ||

atha **kara-cihnam** —(GLA 11.66)

bhṛṅgārāmbhoja-mālā-vyajana-śaśikalā-kuṇḍala-cchatra-yūpaiḥ
śaṅkha-śrī-vṛkṣa-vedyāsana-kusuma-latā-cāmara-svastikādyaiḥ |
saubhāgyāṅkair amībhir yuta-kara-yugalā rādhikā rājate'sau
manye tat-tan-miṣāt sva-priya-paricaraṇasyopacārān bibharti ||

atha **mada-hāsyam**—(GLA 11.88)

harer guṇālī-vara-kalpa-vallyo
rādhā-hṛdārāmam anu praphullāḥ |
lasanti yā yāḥ kusumāni tāsāṁ
smita-cchalāt kintu bahiḥ skhalanti ||

atha **śṛṅgāraḥ**—(UN 4.9)

snātā nāsāgra-jāgran-maṇi-rasita-paṭā sūtriṇī baddha-veṇī
sottaṁsā carcitāṅgī kusumita-cikura sragviṇī padma-hastā |
tāmbūlāsyoru-bindu-stavakita-cibukā kajjalākṣī sucitrā
rādhālaktojjvalāṅghriḥ sphuriti tilakinī ṣoḍaśā-kalpinīyam ||

atha **ābharaṇam**—(UN 4.10)

divyaś cūḍā-maṇīndraḥ puraṭa-viracitāḥ kuṇḍala-dvandva-kāñci-
niṣkāś cakrī-śalākā-yuga-valaya-ghaṭāḥ kaṇṭha-bhūṣormikāś ca |
hārās tārānukāra bhuja-kaṭaka-tulākoṭayo ratna-kḷptās
tuṅgā pādāṅgurīya-cchavir iti ravibhir bhūṣaṇair bhāti rādhā ||

anyac ca— (ViM 1.10)

so'yam vasanta-samayaḥ yasmin
purṇaṁtam iśvaram upoḍha-navānurāgam |
guḍha-grahā rucirayā saha rādhayāsau
raṅgāya saṅgamayitā niśi paurṇamāsi ||

kiṁca—(UN 15.4)

pūrva-rāgas tathā mānaḥ prema-vaicittyam ity api |
pravāsaś ceti kathito vipralambhaś catur-vidhaḥ ||

(15.191)—

jātān saṅkṣipta-saṅkīrṇa-sampanna-rddhimato viduḥ ||

tatra **saṅkṣiptaḥ** (15.192)—

yuvānau yatra saṅkṣiptān sādhvasa-vrīḍitādibhiḥ |
upacārān niṣevete sa saṅkṣipta itīritaḥ ||

atha **saṅkīrṇaḥ** (15.195)—

yatra saṅkīryamāṇāḥ syur vyalīka-smaraṇādibhiḥ |
upacārāḥ sa saṅkīrṇaḥ kiñcit taptekṣu-peśalaḥ ||

atha **sampannaḥ** (15.198)—

pravāsāt saṅgate kānte bhogaḥ sampanna īritaḥ |
dvidhā syād āgatiḥ prādurbhāvaś ceti sa saṅgamaḥ ||

atha **samṛddhimān** (15.206)—

durlabhālokayor yūnoḥ pāratantryād viyuktayoḥ |
upabhogātireko yaḥ kīrtyate sa samṛddhimān ||

yathā—

vande śrī-rādhikādīnāṁ bhāva-kāṣṭhām ahaṁ parām |
vinā viyogaṁ saṁyogaṁ yā tūryam udagād yataḥ ||

tatra śrī-bhāgavate (10.31.15)—

aṭati yad bhavān ahni kānanaṁ
truṭir yugāyate tvām apaśyatām |
kuṭila-kuntalaṁ śrī-mukhaṁ ca te
jaḍa udīkṣitāṁ pakṣma-kṛd dṛśām ||

iti śrīmad-rādhā-govinda-deva-sevādhipati-śrī-haridāsa-gosvāmī-caraṇānujīvi-śrī-rādhā-kṛṣṇa-dāsodīritā bhakti-sādhana-dīpikāyāṁ ṣaṣṭha-kakṣā |

||6||

(7)

saptama-kakṣā

atha—

śrī-rādhā-prāṇa-bandhoś caraṇa-kamalayoḥ keśa-śeṣādy-agamyā
yā sādhyā prema-sevā vraja-carita-parair gāḍha-laulyaika-labhyā |

yad-vāñchayā śrīr lalanācarat tapo vihāya kāmān suciraṁ dhṛta-vratā ity ādeḥ śrī-kṛṣṇa-līlāyāṁ śrī-rādhāyā anugatve śrīmad-rādhā-govinda-caraṇa-sevanaṁ sarvotkṛṣṭam | tat tu madhura-rasaṁ vinā na sambhavati | tato madhura-rasasya śreṣṭhatvam | yathā bhakti-rasāmṛta-sindhau (2.5.38)—

yathottaram asau svāda-viśeṣollāsamayy api |
ratir vāsanayā svādvī bhāsate kāpi kasyacit ||

śrīmad-ujjvala-nīlamaṇau (1.2) ca—

mukhya-raseṣu purā yaḥ saṅkṣepeṇodito rahasyatvāt |
pṛthag eva bhakti-rasa-rāṭ sa vistareṇocyate madhuraḥ ||

iti hetor gaura-līlāyām api tathaiva śrī-rādhā-gadādharasyaivānugatye śrī-gaura-govindasya bhajanaṁ sarvotkṛṣṭam |

nanu śrī-gadādharasya rādhātve śrī-gaurasya govindatve kiṁ pramāṇam iti cet tatrāha—yathā svayaṁ bhagavataḥ śrī-kṛṣṇasya para-brahmatvaṁ, gūḍhaṁ paraṁ brahma manuṣya-liṅgam ity ādeḥ, tato'pi gūḍhataraṁ śacī nandanasya, tato gūḍhatamaṁ preyasī nām | parama-śaktitvaṁ pārṣadānāṁ, tathā śrī-śacī nandanasya śrī-kṛṣṇatve ārṣa-pramāṇāni bahūni santi | yathā—kṛṣṇa-varṇaṁ tviṣākṛṣṇaṁ sāṅgopāṅgāstra-pārṣadam, śrī-bhāgavate saptama-skandhe (7.9.78)—

> itthaṁ nṛ-tiryag-ṛṣi-deva-jhaṣāvatārair
> lokān vibhāvayasi haṁsi jagat pratīpān |
> dharmaṁ mahā-puruṣa pāsi yugānuvṛttaṁ
> channaḥ kalau yad abhavas tri-yugo'tha sa tvam ||

kalau prathama-sandhyāyāṁ lakṣmī kānto bhaviṣyati | tathā, suvarṇa-varṇa-hemāṅgo varāṅgaś candanāṅgadī | tathā, sannyāsa-kṛc chamaḥ śānto niṣṭhā-śānti-parāyaṇaḥ iti tu saṅkṣepato likhitam | viśeṣatas tu smaraṇa-maṅgala-daśa-ślokī-bhāṣye vivṛtam asti ity ādī ni |

preyasī nāṁ parama-śaktitvam atī va-gūḍhatvāt muninā tatra tatra noktaṁ āptaiḥ khalu svāntaraṅgān prati tad-dvārātidhanyān prati kṛpayā prakaṭitam eva | tad yathā prākṛta-saṁskṛteṣu ca | tatra śrī-karṇapūra-gosvāmino śrī-gaura-gaṇoddeśe (147)—

> śrī rādhā prema-rūpā yā purā vṛndāvaneśvarī |
> sā śrī-gadādharo gaura-vallabhaḥ paṇḍitākhyakaḥ ||

tasyaiva tasyaiva śrī-caitanya-candrodaya-nāṭake (3.44)—

> iyam eva lalitaiva rādhikālī
> na khalu gadādhara eṣa bhūsurendraḥ |
> harir ayam athavā svayaiva śaktyā
> tritayam abhūt sva-sakhī ca rādhikā ca ||

tatraiva gaṇoddeśe (152)—

> dhruvānanda-brahmacārī lalitety apare jaguḥ |
> sva-prakāśa-vibhedena samī cī naṁ mataṁ tu tat ||
> athavā bhagavān gauraḥ svecchayāgātri-rūpatām |
> ataḥ śrī-rādhikā-rūpaḥ śrī-gadādhara-paṇḍitaḥ ||

śrī-caitanya-caritāmṛte (1.1.41)—

> gadādhara paṇḍitādi prabhura nija śakti |
> tāṅsabāra caraṇe mora sahasra praṇati ||

punas tatraiva (1.12.90)—

> paṇḍita gosāñira gaṇa bhāgavata dhanya |
> prāṇa-vallabha yāṅra śrī-ka-caitanya || ity ādi |

yad uktaṁ (1.10.15)—

> teṅho lakṣmī-rūpā tāṅra sama keho nāñi ||

tat tu mūla-lakṣmy-abhiprāyeṇa, yathā bṛhad-gautamīye—

> devī kṛṣṇa-mayī proktā rādhikā para-devatā |
> sarva-lakṣmī-mayī sarva-kāntiḥ saṁmohinī parā || iti |

śrī-brahma-saṁhitāyām ca—

> śriyaḥ kāntāḥ kāntaḥ parama-puruṣaḥ kalpa-taravo
> drumā bhūmiś cintāmaṇi-gaṇa-mayī toyam amṛtam |
> kathā gānaṁ nāṭyam iti |
>
> lakṣmī-sahasra-śata-sambhrama-sevyamānaṁ iti |

tatraiva—

> śrī-vāsudeva-rati-keli-kathā-sametam etaṁ karoti iti |

sandarbhe ca (kṛṣṇa-sandarbhe 189)—śrī-vṛndāvane śrī-rādhikāyām eva svayaṁ-lakṣmī tvam iti |

śrī-jagannātha-vallabha-nāṭake śrī-rāmānanda-rāya-caraṇaiḥ (1.20)—yato gopāṅganā-śatādhara-madhu-pāna-nirbhara-keli-klamālasāpaghanaḥ kvacit prauḍha-vadhūs tatnopadhānīya-maṇḍita-hṛdaya-paryaṅka-śāyī pītāmbaro nārāyaṇaḥ smāritaḥ | ity ādi |

evaṁ śrī-vidagdha-mādhave (4.52)—sundari ! nāham kevalaṁ tavādhīnaḥ | kintu mama daśāvatārāś ca | ity ādi | evaṁ śrī-govinda-līlāmṛte ca (18.10)—

> guṇa-maṇi-khanir udyat-prema-sampat-sudhābdhis
> tribhuvana-vara-sādhvī-vṛnda-vandyehita-śrīḥ |
> bhuvana-mahita-vṛndāraṇya-rājādhi-rājñī
> vilasati kila sā śrī-rādhikeha svayaṁ śrīḥ ||
>
> saundarya-lakṣmīr ihakādhya lakṣmīḥ
> saṅgīta-lakṣmīś ca harer mude'sti ||

sva-niyama-daśake (10) śrī-dāsa-gosvāmibhiś ca—

> sphural-lakṣmī-vraja-vijayi-lakṣmī-bhara-lasad-
> vapuḥ-śrī-gāndharvā-smara-nikara-dīvyad-giri-bhṛtoḥ |
> vidhāsye kuñjādau vividha-varivasyāḥ sarabhasaṁ
> rahaḥ śrī-rūpākhya-priyatama-janasyaiva caramaḥ ||

śrī-svarūpa-gosvāmi-kaḍacāyām—

> avani-sura-varaḥ śrī-paṇḍitākhyo yatīndraḥ
> sa khalu bhavati rādhā śrīla-gaurāvatāre |
> narahari-sarakārasyāpi dāmodarasya
> prabhu-nija-dayitānāṁ tac ca sāraṁ mataṁ me || ity ādi |

śrī-sārvabhauma-bhaṭṭācāryaiḥ śata-nāma-stotre (14)—

> gadādhara-prāṇanātha ārtihā śaraṇa-pradaḥ | ity ādi |

śrī-sarakāra-ṭhakkureṇa bhajanāmṛte—iha mataṁ me, yathā kali-yuga-pāvanāvatāra-karuṇāmaya-śrī-śrī-caitanya-candraḥ vrajarājakumāras tatahiva niḥsīma-śuddha-praṇaya-sāra-ghanībhūta-mahābhāva-svarūpa-rasamaya-parama-dayitaḥ śrī-gadādhara eva rādhā |

vaiṣṇavābhidhāne (4) ca—

> gadādhara-prāṇanāthaṁ lakṣmī-viṣṇu-priyā-patim iti |

śrī-madhu-paṇḍita-gosvāminokta-paramānanda-gosvāmi-pādānām aṣṭake ca—

> gopīnātha-padābje bhramati mano yasya bhramara-rūpatayā |
> taṁ karuṇāmṛta-jaladhiṁ paramānandaṁ prabhuṁ vande ||

śrī-paramānanda-gosvāmi-pādair yathā—

> kalinda-naga-nandinī-taṭa-nikuñja-puñjeṣu yas
> tatāna vṛṣabhānujākṛtir analpa-līlā-rasam |
> nipīya vraja-maṅgalo'yam iha gaura-rūpo'bhavat
> sa me diśatu bhāvukaṁ prabhu-gadādharaḥ śrī-guruḥ ||

śrī-caitanya-carita-kāvye (6.12-14)—

> śrīmān gadādhara-mahāmatir atyudāra-
> śrīlaḥ svabhāva-madhuro bahu-śānta-mūrtiḥ |
> ucce samīpa-śayitaḥ prabhuṇā rajanyāṁ
> nirmālyam etad urasi prasāryam ebhyaḥ ||
>
> itthaṁ sa yad yad adadāt pramadena yasmai
> yasmai janāya tad idaṁ sa gadādharo'pi |
> prātar dadau satatam ullasitāya tasmai
> tasmai mahāprabhu-vimukta-mahā-prasādam ||
>
> saṅgrathya mālaya-nicayaṁ paricarya yatnāt
> sad-gandha-sāra-ghanasāra-varādi-paṅkam |
> aṅgeṣu tasya parito jayati sma nityaṁ
> sotkaṇṭham atra sa gadādhara-paṇḍitāgrataḥ ||

tatra hi (5.55)—

> śrīvāsas tad anu gadādharaṁ babhāṣe
> bhaṭṭādyaṁ sakalam amutra nīyatāṁ tat |
> ity uktaḥ sa ca sakalaṁ nināya tatra
> premārdro niravadhi vismṛtātma-ceṣṭaḥ ||

tatra hi (5.128-9)—

> sa tu gadādhara-paṇḍita-sattamaḥ
> satatam asya samīpa-susaṅgataḥ |
> anudinaṁ bhajate nija-jīvata-priya-
> tamaṁ tam atispṛhayā yutam ||
>
> niśi tadīya-samīpa-gataḥ sthiraḥ
> śayanam utsuka eva karoti saḥ |
> viharaṇāmṛtam asya nirantaraṁ
> sad-upabhuktam anena nirantaram ||

tatra hi (11.22-24)—

> nivṛtte'smin tais taiḥ kalita-lalanā-bhūmika-rucir
> gadādhṛk-saṁjño'sau dhṛta-valaya-śaṅkhojjvala-karaḥ |
> praviṣṭo gāyadbhir laghu laghu mṛdaṅge mukharite
> tathā tālair mānair naṭana-kalayā tatra vibhavau ||
>
> tadā nṛtyaty asmin dhṛta-madhura-veśojjvala-rucau
> mṛdaṅgālī-bhaṅgī śata-madhura-saṅgīta-kalayā |
> janair bhūyo bhūyaḥ sukha-jaladhi-magnair vinimiṣaiḥ
> samantād āsede jaḍima-jaḍimāṅgaiḥ kim amṛtam ||
>
> vṛṣabhānu-sutā rādhā śyāmasundara-vallabhā
> kalau gadādharaḥ khyāto mādhavānanda-nandanaḥ |
> mādhavasya gṛhe jāto mādhavasya kuhū-tithau

śrī-rādhādbhuta-rūpeṇa paṇḍitaḥ śrī-gadādharaḥ ||

atha śrī-vāsudeva-ghoṣa-ṭhakkuraḥ—

akhila brahma-para   veda upara, nā jāne pāṣaṇḍī mati-bhorā ||
nitya nityānanda   caitanya govinda   paṇḍita gadādhara rādhe |
caitanya yugala-rūpa   kevala rasera kūpa   avatāra sadā-śiva sādhe ||
antare nava-ghana   bāhire gaura-tanu   yugala-rūpa parakāśe |
kahe vāsudeva ghoṣa   yugala-bhajana-rase   janame janame rahu āśe ||

gaurāṅga vihara-i parama ānande
nityānanda kari saṅge   gaṅgā-pulina-raṅge   hari hari bole nija-vṛnde |
kāñcā kāñcana-maṇi   gorā-rūpa tāhe jini   ḍagamagi-prema-taraṅga |
o nava kusuma-dāma   gale dole anupāma   helana narahari aṅga ||
bhāve bharala tanu   pulaka kadamba janu   garaha-i yaichana siṁhe |
priya gadādhara   dhariyā se bāma kara   nija-guṇa-gāna govinde ||
aruṇa-nayana-koṇe   īṣat hāsiyā khene   royata kibā abhilāṣa |
soṅari se saba khelā   śrī-vṛndāvana-rasa-līlā   ki bolaba vāsudeva ghoṣe ||

atha vāsaka-sajjā-rasaḥ (356)—

aruṇa-nayane dhārā bahe | aruṇita māla māthe gora rahe ||
ki bhāva paḍiyāche mane | bhūmi gaḍi paḍe kṣaṇe kṣaṇe ||
kamala pallava bichāiyā | rahe gorā dheyāna kariyā ||
vāsaka-sajjāra bhāva kari | virale basiyā ekeśvarī ||
vāsudeva ghoṣa tā dekhiyā | bole kichu caraṇe dhariyā ||

atha dāna-līlā (gaurapada)—

ājura gorā-cāṅdera ki bhāva paḍila |
nadī yāra bāṭe gorā dāna sirajila ||
ki rasera dāna cāhe gorā dvija-maṇi |
beta diyā āguliyā rākhaye taruṇī ||
dāna deha bali ghane ghane ḍāke |
nagara-nāgarī yata paḍila vipāke ||
kṛṣṇa-avatāra āmi sādhiyāchi dāna |
se bhāva paḍila mane vāsudeva gāna ||

atha jala-krīḍā (2649)—

jala-krīḍā gorācāṅdera manete paḍila |
saṅge laiyā pariṣada jalete nāmbila ||
gorā-aṅge keho keho jala pheli māre |
gaurāṅga pheliyā jala māre gadādhare ||
jala-krīḍā kare gorā haraṣita mane |
hulāhuli tulātuli kari jane jane ||
gaurāṅga cāṅdera līlā kahana nā yāya |
vāsudeva ghoṣa ai gorā-guṇa gāya ||

atha pāśā-khelā (2671)—

pāśā-khelā gorācāṅdera mane ta paḍila |
pāśā laiyā gorā khelā sirajila ||
priya gadādhara saṅge gorā khele pāśā sāri |
khelite lāgila pāśā hāri jini kari ||
duyācāri bali dāna phele gadādhara |
pañca tina baliyā ḍāke gaurāṅga-sundara ||
dui jane magana bhela nava pāśā rase |

jaya jaya diyā gāya vāsudeva ghoṣe ||

atha candanam (gaurapada)—

aguru candana lepiyā gorā gāya |
priya pāriṣada gaṇa gorā guṇa gāya ||
āni salila keha dhari nija kare |
manera mānase ḍhāle gorāra upare ||
cāṅda jiniyā mukha adhika kari sāje |
mālatī -phulera mālā gorā-aṅge sāje ||
aruṇa vasana sāje nānā ābharaṇe |
vāsudeva gorā-rūpa kare nirī kṣaṇe ||

atha phula-lī lā (1525)—

phula-vana gorā cāṅda dekhiyā nayane |
phulera samara gorāra paḍi gela mane ||
***
priya gadādhara saṅge āra nityānanda |
phulera samare gorāra ha-ila ānanda ||
gadādhara saṅge pahuṁkaraye vilāsa |
vāsudeva kahe rasa karala prakāśa ||

atha holikā-khelā –

sahacara mili phāgu māre gorā gāya |
candana picakā bhari keho keho dhāya ||
nānā yantra sumeli kariyā śrī nivāsa |
gadādhara ādi saṅge karaye vilāsa ||
hari buli bhuja tuli nāce haridāsa |
vāsudeva ghoṣe rasa karila prakāśa ||

āre more dvija-maṇi
rādhā rādhā bali gaurā loṭāya dharaṇī ||
rādhā nāma jape gorā parama-yatane |
sulalita dhārā bahe aruṇa nayane |
kṣaṇe kṣaṇe gorā cāṅda bhūme gaḍi yāya |
rādhikāra vadana heri kṣeṇe muruchāya ||
pulaka pūrala tanu gadagada bola |
kahe vāsu gorā mora baḍa utarola ||

gaurāṅga viraha jvara hiyā chaṭa phaṭa kare
jī vane nā bāṅdhaye thehā |
nā heriyā cāṅda mukha vidarite cāhe buka
kemana karite cāhe nehā ||
prāṇera hari hari kaha more jī vana upāya |
e dukhe dukhita ye e dukha jānaye se
āra āmi nivediba kāya ||
gaurāṅga mukhera hāsi sudhā khase rāśi rāśi
tāhā āmi nā pāi dekhite |
yata chila bandhu gaṇa sabhe bhela nikaruṇa
āmi jī ye ki sukha khāite ||
gadādhara ādi kari nā dekhiyā prāṇe mari
ma-ila ma-ilu madhumatī nā dekhiyā |
ye more karita dayā se gela niṭhura haiā
vāsu kene nā gela mariyā ||

yathā svayaṁbhagavān śrī-vrajendra-nandanaḥ svasya kāya-vyūha-prakāśa-vilāsa-parāvastha-prābhava-vaibhava-rūpaiḥ śrī-baladeva-śrī-mathurā-dvārakā-goloka-paravyoma-nātha-nṛsiṁha-raghunāthādibhiḥ svāvatārāvalībhis tat tat pārṣadaiś ca śrīman-nityānandādvaita-śrīvāsaṁkṛtvā kalau śrī-kṛṣṇa-caitanya-mahāprabhuḥ san kṛpayā prakaṭo'bhūt | tathā tena rasika-maṇḍala-śekhareṇa svasya mahā-śakti-hlādinī-sāra-rūpā sarva-lakṣmī svarūpā-śrī-vṛṣabhānu-nandinī śrīmatī rādhaiva śrī-gopī-gaṇa-mahiṣī-gaṇa-lakṣmī-gaṇaiḥ svaysa kāya-vyūha-prakāśa-rūpaiḥ sahitā śrī-gadādhara-paṇḍita-rūpeṇāvatāritābhūt | prabhutvāt tasyaiva |

śaktiś ca aghaṭana-ghaṭanā-paṭīyasī yogamāyā vaibhavena yadā yad icchāṁkaroti tat kim api durghaṭaṁna bhavati avatīrya saṅkīrtanānandāveśena tat tat pūrva-bhāvaṁsva-sva-vilāsa-śakti-pārṣadaṁprati darśitavān | etat tu śrī-karṇapūra-śrī-vṛndāvana-dāsa-śrī-vāsudeva-śrī-narahari-ṭhakkurādi-śrī-rūpa-sanātana-śrī-kṛṣṇadāsa-śrī-kavirāja-śrī-locanadāsa-prabhṛtibhiḥ sva-sva-granthe likhitvā sthāpitam asti | tasmāt sarveṣāṁśrī-kṛṣṇa-caitanya-pārṣadānāṁmate śrī-gadādhara-paṇḍita eva śrī-vṛṣabhānu-nandinī śrī-rādhā | kiṁbahu-vicāritena |

kiṁca, adyāpi śrī-vṛndāvane upāsanā-prāpti-sthāne śrīmad-rādhā-govinda-śrī-rādhā-madana-gopāla-sevādhikārī śrī-rūpa-sanātanānugatye rādhā-gadādhara-caritram eva dṛśyate | śrī-caitanya-bhāgavate śrī-ṭhakkura-vṛndāvana-varṇane madhya-khaṇḍe (18.101-119)—

prathama prahare ei kautuka viśeṣa |
dvitīya prahare gadādhara paraveśa ||
suprabhā tāhāna sakhī kari nija-saṅge |
brahmānanda tāṁhāra baḍāi buḍī raṅge ||
hāte laḍi kāṅkhe ḍāli neta paridhāna |
brahmānanda ye hena baḍāi vidyamāna ||
ḍāki bole haridāsa ke saba tomarā |
brahmānanda bole yāi mathurā āmarā ||
śrīnivāsa bole tui kāhāra banitā |
brahmānanda bole kene jijñā vāratā ||
śrīnivāsa bole jānibāre nā juyāya |
haya bali brahmānanda mastaka ḍhulāya ||
gaṅgādāsa bole āji kothāya rahibā |
brahmānanda bole sthānakhāni tumi dibā ||
gaṅgādāsa bole tumi jijñāsile baḍa |
jijñāsāra kāja nāhi jhāṭa tumi naḍa ||
advaita bolaye eta vicāra ki kāja |
mātṛ-samā para-nārī kene deha lāja ||
nṛtya gīte pīta baḍa āmāra ṭhākura |
ethāya nācaha dhana pāibe pracura ||
advaitera vākya śuni parama hariṣe |
gadādhara nṛtya kare prema parakāśe ||
rasāveśe gadādhara nāce manohara |
samaya-ucita gīta gāya anucara ||
gadādhara nṛtya dekhi āche kona jana |
vihvala haiyā nāhi karaye krandana ||
prema-nadī bahe gadādharera nayane |
pṛthivī ha-iyā sikta dhanya hena māne ||
gadādhara hailā yena gaṅgā mūrtimatī |
satya satya gadādhara kṛṣṇera prakṛti ||
āpane caitanya baliyāchena bāra bāra |
gadādhara mora vaikuṇṭhera parivāra ||
ye gāya ye dekhe sabhe bhāsilena prema |
caitanya prasāde keho bāhya nāhi jāne ||
hari hari boli kānde saba vaiṣṇava maṇḍala |
sarva-gaṇa la-iyā govinda kolāhala ||
caudike śuniye kṛṣṇa-premera krandana |
gopikāra veśe nāca mādhava-nandana ||

tathā hi—

eka dina tāmbūla la-iyā gadādhara |
santoṣa āilā prabhu prabhura gocara ||
gadādhare dekhi prabhu karena jijñāsā |
kothā kṛṣṇa āchena śyāmala pīta-vāsā ||
se ārti dekhite sarva hṛdaya vidare |
ke ki balibeka prabhu bādha nāhi sphure ||
saṁbhrame bolena gadādhara mahāśaya |
niravadhi āchena kṛṣṇa tomāra hṛdaya ||
hṛdaye āchena kṛṣṇa vacana śuniyā |
āpana hṛdaya prabhu cire naka diyā ||
āste vyaste gadādhara prabhu-hasta dhare |
ārti dekhi gadādhara mane ta vicāre ||
ei āsibena kṛṣṇa sthira hao khāni |
gadādhara bole āi dekhaye āpani ||
baḍa tuṣṭa hailā āi gadādhara prati |
emata śiśura buddhi nāhi āra kati ||
muñi bhaye nāhi pāro sammukha ha-ite |
śiśu ha-i kemane prabodhilā bhāla mate ||
āi bole bāpa tumi sarvadā thākibā |
chāḍiyā uhāra saṅga kothāha nā yābā ||

tathā hi madhya-khaṇḍe –

prabhu bole kon jana gṛhera bhitara |
brahmacārī bolena tomāra gadādhara ||
heṁṭa māthā kari kāṁdena gadādhara |
dekhiyā santoṣe prabhu bole viśvambhara ||
prabhu bole gadādhara tomarā sukṛti |
śiśu haite kṛṣṇete ha-ilā dṛḍha-mati ||
āmāra se hena janma gela vṛthā rase |
nā pāila amūlya nidhi dīna-hīna doṣe ||

tathā hi madhya-khaṇḍe –

ei saba adbhuta sei navadvīpe haye |
tathāpi o bhakta ba-i anya nā jānaye ||
madhya-khaṇḍera parama adbhuta saba kathā |
mṛta-dehe tattva-jñāna kahilena kathā ||
hena matae navadvīpe śrī-gaurasundara |
biharaye saṅkīrtana sukhe nirantara ||
prema-rase prabhura saṁsāra nāhi sphure |
anyera ki dāya viṣṇu pūjite nā pāre ||
snāna kari baise prabhu śrī-viṣṇu pūjite |
prema jale sakala śrī-aṅga vastra tite ||
bāhira ha-iyā prabhu se vastra chāḍiyā |
puna anya vastra pari viṣṇu pūje giyā ||
puna premānanda jale tite se vasana |
puna bāhirāi aṅga kari prakṣālana ||
ei mata vastra parivarta kare mātra |
preme viṣṇu pūjite nā pāre tila mātra ||
śeṣe gadādhara prati balilena vākya |
tumi viṣṇu pūja mora nāhika saubhāgya ||
ei mata vaikuṇṭha nāyaka bhakti-rase |
bihara-i navadvīpa rātrite divase ||

tathā hi—

nityānanda-svarūpa sabhāre kari kole |
siñcilā sabhāra aṅga nayanera jale ||
tabe jagannātha dekhi harṣe sarva-gaṇe |
ānande calilā gadādhara daraśane ||
nityānanda- gadādhare ye prīti antare |
ihā kahibāre śakti īśvare se dhare ||
gadādhara-bhavane mohana gopīnātha |
āchena ye hena nanda-kumāra sākṣāt |
āpane caitanya tāṅre kariyāchena kole |
atibaḍa pāṣaṇḍī se vigraha dekhi bhule ||
dekhi śrī-muralī mukha aṅgera bhaṅgimā |
nityānanda ānanda-aśrura nāhi sīmā ||
nityānanda vijaya jāniyā gadādhara |
bhāgavata-pāṭha chāḍi āilā satvara ||
duṁhe mātra dekhi doṁhāra śrī-vadana |
galā dhari lāligena karite krandana ||
anyonya duṁhu prabhu karena namaskāra |
anyonya duḥhe bole mahimā doṁhāra ||
duṁhu bole āji haila locana nirmala |
duṁhu bole janma āji āmāra saphala ||
bāhya jñāna nāhi duṁhu prabhura śarīre |
duṁhu prabhu bhāse nija ānanda sāgare ||
hena se haila prema-bhaktira prakāśa |
dekhi caturdike paḍi kāṅde sarva-dāsa ||
ki adbhuta prīti nityānanda-gadādhare |
ekera apriya āre sambhāṣā nā kare ||
gadādhara devera saṅkalpa ei rūpa |
nityānanda nindakera nā dekhena mukha ||
nityānanda svarūpere prīti yāra nāi |
dekhā jo nā dena tāre paṇḍita gosāñi ||
tabe dui prabhu sthira ha-i eka-sthāne |
basilena caitanya-maṅgala-saṅkīrtane ||

atha śeṣa-khaṇḍe—

hena mate sindhu-tīre śrī-gaurasundara |
sarva-rātri nṛtya kare ati manohara ||
niravadhi gadādhara thākena saṁhati |
prabhu gadādharera biccheda nāhi kati ||
ki bhojane ki śayane kibā paryaṭane |
gadādhara prabhure sevena anukṣaṇe ||
gadādhara sammukhe paḍena bhāgavata |
śuni haya prabhu prema-rase mahā-matta ||
gadādhara vākye mātra prabhu sukhī haya |
bhrame gadādhara saṅge vaiṣṇava ālaya ||

tathā hi –

ei mata prabhu priya gadādhara saṅge |
tān mukhe bhāgavata kathā śune raṅge ||
gadādhara paḍena svamukhe bhāgavata |
prahlāda-carita āra dhruvera carita ||
śatāvṛtti kariyā śunena sāvahita |
para-kārya prabhura nāhika kadācit ||
bhāgavata-pāṭha gadādharera viṣaya |
dāmodara-svarūpera kīrtana sadāya ||
ekeśvara śrī-dāmodara-svarūpa gāya |

vihvala hañā nāce vaikuṇṭ hera rāya ||
aśru kampa hāsya mūrcchā pulaka huṁkāra |
yata kichu āche prema-bhaktira vikāra ||
mūrtimanta sabhe thāke ī śvarera sthāne |
nāceta caitanya-candra ihāṁsabha-sane ||
dāmodara svarūpera ucca saṁkī rtane |
śunile nā thāke bāhya nāce sei kṣaṇe ||

tathā hi –

ye nā māne bhāgavata se yavana sama |
tāra śāstā āche prabhu janme janme yama ||

tathā hi tatraiva –

sei rātri tathāha thāki tabe āra dine |
gṛ he āilena prabhu lakṣ mī devī sane ||
śrī -lakṣ mī sahite prabhu caḍhiyā dolāya |
nadī yāra loka saba dekhibāre dhāya ||
gandha-mālā alaṁkāra mukuṭ e candana |
kajjale ujjvala doṁhe lakṣ mī nārāyaṇa ||

tathā hi tatraiva –

kāśī nātha dekhi rāja-paṇḍita āpane |
basite āsana āni dilena sambhrame ||
parama-gaurave vidhi kari yathocita |
ki kārye āile jijñāsilena paṇḍita ||
kāśī nātha bolena āchaye kichu kathā |
citte laya yadi tabe karaha sarvathā ||
viśvambhara paṇḍitere tomāra duhitā |
dāna kara sambandha ucita sarvathā ||
tomāra kanyāra yogya sei divya pati |
tāhāne ucita patnī ei mahāsatī ||
yena kṛ ṣ ṇa rukmiṇī ye anyonya ucita |
sei mata viṣ ṇu-priyā nimāi paṇḍita ||
śuni vipra patnī ādi āpta-varga sahe |
lāgila karite yukti ke budhi ki kahe ||
sabhe bulilena āra ki kārya vicāre |
sarvathā e karma giyā karaha satvare ||

tathā tatraiva—

bhojana kariyā sukha-rātri sumaṅgale |
lakṣ mī -kṛ ṣ ṇa ekatra rahilā kutūhale ||
sanātana paṇḍitera goṣ ṭ hī ra sahite |
ye sukha pāilā tāhā ke pāre barṇite ||
nagna-jita janaka bhī ṣ maka jāmbūvanta |
pūrve yena tāṁrā ha-ilā bhāgyavanta ||
sei bhāgya goṣ ṭ hī ra sahita sanātana |
pāilena pūrva-viṣ ṇu-sevāra kāraṇa ||

tathā hi tatraiva –

nṛ tya-gī ta vādya puṣ pa varṣ ite varṣ ite |
parama ānande āilena sarva pathe ||
tabe śubha kṣ aṇe prabhu sakala maṅgale |
putra vadhū gṛ he ānilena harṣ a ha-iyā ||

gṛhe āsi basilena lakṣmī nārāyaṇa |
jaya jaya mahā-dhvani ha-ila takhana ||

atha śrī-caitanya-caritāmṛte ca—

bhagavānera bhakta yata śrīvāsa pradhāna
tāṅ-sabhāra pāda-padme sahasra praṇāma
advaita ācārya prabhura aṁśa-avatāra
tāṅra pāda-padme koṭi praṇati āmāra
nityānanda-rāya prabhura svarūpa-prakāśa
tāṅra pāda-padma vando yāṅra muñi dāsa
gadādhara-paṇḍitādi prabhura nija-śakti
tāṅ-sabāra caraṇe mora sahasra praṇati
śrī-kṛṣṇa-caitanya prabhu svayaṁ-bhagavān
tāṁhāra padāravinde ananta praṇāma

tathā hi tatraiva –

pañca-tattvātmakaṁ kṛṣṇaṁ
bhakta-rūpa-svarūpakam
bhaktāvatāraṁ bhaktākhyaṁ
namāmi bhakta-śaktikam

tathā hi tatraiva –

antaraṅgā bahiraṅgā taṭasthā kahi yāre |
antaraṅgā svarūpa-śakti sabāra upare ||

śrī-gadādhara-paṇḍita gosāñi śakti-avatāra |
antaraṅga-svarūpa śakti gaṇana yāṁhāra ||

tathā hi ādikhaṇḍe dvādaśa-paricchede—

śrī-gadādhara paṇḍita śākhāte mahottama
tāṅra upaśākhā kichu kari ye gaṇana
paṇḍitera gaṇa saba bhāgavata dhanya
prāṇa-vallabha sabāra śrī-kṛṣṇa-caitanya
ei tina skandhera kailuṅ śākhāra gaṇana
yāṅ-sabā-smaraṇe bhava-bandha-vimocana
yāṅ-sabā-smaraṇe pāi caitanya-caraṇa
yāṅ-sabā-smaraṇe haya vāñchita pūraṇa
ataeva tāṅ-sabāra vandiye caraṇa
caitanya-mālīra kahi līlā-anukrama

tathā hi madhya-khaṇḍe –

caṇḍī-dāsa vidyāpati rāyera nāṭaka gīti
karṇāmṛta śrī gīta govinda
mahāprabhu rātri dine svarūpa-rāmānandera sane
nāce gāya parama ānanda

purī gosāñira vātsalya mukhya rāmānandera śuddha sakhya
govindādyera śuddha dāsya rase
gadādhara jagadānanda svarūpera mukhya rasānanda
ei cāri bhāve prabhu vaśa

ataḥ śrī-bhagavat-kṛṣṇa-caitanya-devasyāntaraṅga-śakti-varga-mukhyatamaḥ śrī-gadādhara-paṇḍitaḥ | ataḥ śrī-nīlācale sva-sevādhi-kāritvena śrī-bhāgavata-kathā-kathanādhikāritvena ca tena

sa ca nirūpitaḥ | evaṁgauḍa-deśa-mukhya-pradeśa-sva-prakaṭ a-sthala-navadvī pe tayā sarva-dhāma-pravara-śrī -vṛ ndāvane'pi | iti tu śrī -caitanya-bhāgavate śrī -caitanya-caritāmṛ tādau prasiddhaṁ vartate | tatra śrī -caitanya-bhāgavate śrī -navadvī pa-lī lāyāṁśrī mahāprabhor ājñā –

> śeṣ e gadādhara prati bulilena vākya |
> tumi viṣ ṇu pūja mora nāhika se bhāgya ||

tathā cātra nī lācale—

> bhāgavata-pāṭ ha gadādharera viṣ aya |
> dāmodara svarūpera kī rtana sadāya ||

tatra ca śrī -vṛ ndāvane śrī -śrī -sevādhikāras tu pūrvaṁlikhito'sti | tathā hi ṣ oḍaśa-paricchede śrī -vṛ ndāvana-gamane (CC 2.16.130-144)–

> gadādhara-paṇḍita yabe saṅgete calilā
> kṣ etra-sannyāsa nā chāḍiha prabhu niṣ edhilā
> paṇḍita kahe yāhāṅtumi sei nī lācala
> kṣ etra-sannyāsa mora yāuka rasātala
> prabhu kahe iṁhā kara gopī nātha sevana
> paṇḍita kahe koṭ i-sevā tvat-pāda-darśana
> prabhu kahe sevā chāḍibe āmāya lāge doṣ a
> iṁhā rahi sevā kara āmāra santoṣ aṛ
> paṇḍita kahe saba doṣ a āmāra upara
> tomā-saṅge nā yāiba yāiba ekeśvara
> āike dekhite yāiba nā yāiba tomā lāgi
> pratijā-sevā-tyāga-doṣ a tāra āmi bhāgī ṛ
> eta bali paṇḍita-gosāi pṛ thak calilā
> kaṭ aka āsi prabhu tāṅre saṅge ānāilā
> paṇḍitera gaurāṅga-prema bujhana nā yāya
> pratijā śrī -kṛ ṣ ṇa-sevā chāḍila tṛ ṇa-prāya
> tāṁhāra caritre prabhu antare santoṣ a
> tāṁhāra hāte dhari kahe kari praṇaya-roṣ a
> pratijā sevā chāḍibe e tomāra uddeśa
> se siddha ha-ila chāḍi āilā dūra deśa
> āmāra saṅge rahite cāha vācha nija-sukha
> tomāra dui dharma yāya āmāra haya duḥkha
> mora sukha cāha yadi nī lācale cala
> āmāra śapatha yadi āra kichu bala
> eta bali mahāprabhu naukāte caḍilā
> mūrcchita hañā paṇḍita tathāi paḍilā
> paṇḍite laā yāite sārvabhaume ājā dilā
> bhaṭ ṭ ācārya kahe uṭ ha aiche prabhura lī lā
> tumi jāna kṛ ṣ ṇa nija-pratijā chāḍilā
> bhakta kṛ pā-vaśe bhī ṣ mera pratijā rākhilā

tathā hi sva-nigamam apahāya mat-pratijñām ṛ tam adhikartum (BhP 1.9.37) ity ādi | tathā hi saptama-paricchede (CC 3.7.148-173)—

> vallabha-bhaṭ ṭ era haya vātsalya-upāsana
> bāla-gopāla-mantre teṁho karena sevana
> paṇḍitera sane tāra mana phirigela
> kiśora-gopāla-upāsanāya mana dila
> paṇḍitera ṭ hāñi cāhe mantrādi śikhite
> paṇḍita kahe ei karma nahe āmā haite
> āmi paratantra āmāra prabhu gauracandra
> tāṅra ājñā vinā āmi nā ha-i svatantra'
> tumi ye āmāra ṭ hāñi kara āgamana

tāhātei prabhu more dena olāhanaṛ
ei-mata bhaṭṭera katheka dina gela
śeṣe yadi prabhu tāre suprasanna haila
nimantraṇera dine paṇḍite bolāilā
svarūpa jagadānanda govinde pāṭhāilā
pathe paṇḍitere svarūpa kahena vacana
parīkṣite prabhu tomāre kailā upekṣaṇa
tumi kene āsitāṅre nā dilā olāhana
bhīta-prāya hañā kāṅhe karilā sahana
paṇḍita kahena prabhu svatantra sarvajña-śiromaṇi
tāṅra sane'haṭhakari bhāla nāhi māni
yei kahe sei sahi nija-śire dhari
āpane karibena kṛpā guṇa-doṣa vicāri
eta balipaṇḍita prabhura sthāne āilā
rodana kariyā prabhura caraṇe paḍilā
īṣat hāsiyā prabhu kailā āliṅgana
sabāre śunāñā kahena madhura vacana
ṛāmi cālāiluṅtomā tumi nā calilā
krodhe kichu nā kahilā sakala sahilā
āmāra bhaṅgīte tomāra mana nā calilā
sudṛḍha sarala-bhāve āmāre kinilāṛ
paṇḍitera bhāva-mudrā kahana nā yāya
gadādhara-prāṇa-nāthanāma haila yāya
paṇḍite prabhura prasāda kahana nā yāya
gadāira gaurāṅgabaliyāṅre loke gāya
caitanya-prabhura līlā ke bujhite pāre
eka-līlāya vahe gaṅgāra śata śata dhāre
paṇḍitera saujanya brahmaṇyatā-guṇa
dṛḍha prema-mudrā loke karilā khyāpana
abhimāna-paṅka dhuñā bhaṭṭere śodhilā
sei-dvārā āra saba loke śikhāilā
antare anugraha bāhye upekṣāra prāya
bāhyārtha yei laya sei nāśa yāya
nigūḍha caitanya-līlā bujhite kā'ra śakti
sei bujhe gauracandre yāṅra dṛḍha bhakti
dināntare paṇḍita kaila prabhura nimantraṇa
prabhu tāhāṅbhikṣā kaila lañā nija-gaṇa
tāhāṅ vallabha-bhaṭṭa prabhura ājñā laila
paṇḍita-ṭhāñi pūrva-prārthita saba siddhi haila
ei takahiluṅvallabha-bhaṭṭera milana
yāhāra śravaṇe pāya gaura-prema-dhana
śrī-rūpa-raghunātha-pade yāra āśa
caitanya-caritāmṛta kahe kṛṣṇadāsa

śrī-caitanya-maṅgale madhya-khaṇḍe— rāga—baroḍī (dhulā-khelā-jāta)

āra aparūpa kathā śuna gorā-guṇa-gāthā
loke vede agocara vāṇī
aveśera veśe kara bhakti-yoga paracāre
karuṇā vigraha guṇa-maṇi
śuna kathā mana diyā āna kathā pāsariyā
aparūpa kahibāra belā
nija jana saṅge kari śrī-viśvambhara hari
śrī candraśekhara bāḍi gelā
kathā parasaṅge kathā gopikāra guṇa-gāthā
kahite se gadagada bhāṣa
aruṇa varuṇa bhela du-nayane bhare jala
sei rasāveśera vilāsa

kamalā yāhāra pada sevā kare avirata
hena pahuṅ bhāve gopikāre
parasaṅge haya bhorā hena bhakti kaila tārā
kathā mātre se āveśa dhare
tabe viśvambhara hari gopikāra veśa dhari
śrī candraśekharācārya ghare
nācaye ānande bhorā śrī nivāsa hena belā
nārada āveśe bhela tāre
prabhure praṇāma kare vinaya vacane bole
dāsa kari jāniha āmāre
e bola boliyā vāṇī tabe sei mahā-muni
gadādhara paṇḍitere bole
śunaha gopikā tumi ye kichu kahiye āmi
āpanā marama kichu jāna
apūrva kahiye āmi jagate durlabha tumi
tora kathā śuna sāvadhāne
āmi to sabhāra kathā kahi śuna guṇa-gāthā
gokule janmila jane jane
chāḍi nija pati suta sevā kara avirata
abhimata pāñā vṛndāvane
aichana karili bhakti keho nā jānaye yukti
parama nigūḍha tina loke
brahmā maheśvara kibā lakhimī ananta-devā
tatodhika parasāda toke
prahlāda nārada śuka sanātana sa-sanaka
keho nā jānaye bhakti-leśa
trailokya lakhimī pati tore māge pirīti
aṅge baraye vara-veśa
lakhimī jāhāra dāsī tora prema prati āśī
hṛdaye dharaye anurāga
sakala bhuvana pati bhulāili pirīti
dhani dhani bhāva to svabhāva
torā se jānili tattva prabhura marma mahattva
priīte bāṅdhili bhāla-mate
uddhava akrūra ādi saba tora pada sādhi
anugraha nā chāḍiha cite
eteka kahila vāṇī śrī nivāsa dvijamaṇi
śuni ānandita saba jana
sakala vaiṣṇava mili kari kare kolākuli
dekhi viśvambharera caraṇa
āchaye ānande bhorā preme garagara tārā
hena bele āilā haridāsa
daṇḍa eka kari kare sammukhe dāṇḍāyā bole
guṇa gāya parama ullāsa
hari guṇa kīrtana kara bhāi anukṣaṇa
ihā buli aṭṭa aṭṭa hāse
hari guṇa gāne bhorā du-nayane bahe dhārā
ānande phiraye cāri diśe
śuni haridāsa vāṇī sakala vaiṣṇava maṇi
amṛta siñcila yena gāya
haraṣite nāce gāya mājhe kari gorā rāya
kāṅdiyā dharaye rāṅgā pāya
tabe sarva-guṇa-dhāma advaita ācārya nāma
āilā sarva vaiṣṇavera rājā
rūpe ālo kari mahī sammukhe dāṅḍāiyā rahi
prabhu aṁśe janma mahā-tejā
hari hari bali ḍāke camaka paḍila loke
ānande nācaye prema-bhare

pulakita saba gāya āpāda mastaka yāya
prema-vāri du-nayane jhare
viśvambhara caraṇe neharaye ghane ghane
huhuṅkāra māre mālasāṭa
sakala vaiṣṇava mili premera pasarā ḍāli
pasārila aparūpa hāṭa

gaura-pada—

holi khelata gaura kiśora
rasavatī nārī gadādhara kora
sveda-bindu mukhe pulaka śarīra
bhāva bhare galatahi locana nīra
vraja rasa gāota narahari saṅge
mukunda murāri vāsu nācata raṅge
kṣaṇe kṣaṇe muruccha-i paṇḍita kora
hera-ite sahacarī sukhe bhela bhora
nikuñja mandire pahuṅkarala bithāra
bhūme paḍi kahe kāṅhā muralī hāmāra
kāṅhā govardhana āra yamunāra kula
nikuñja mādhavī yuthī mālatī ka phula
śivānanda kahe pahuṅśuni rasa vāṇī
yāṅhā pahuṅgadādhara tāṅhā rasa khāni

atha ṭhakkura-vṛndāvanasya—

gaurāṅga nāce āpanāra sukhe
yāṅhāra anubhava se se jānaye
kahane nā yāya śata mukhe
gaurāṅga aṅge śobhe kanayā kadamba
aichana pulaka ābhā
ānande bhulala ṭhākura nityānanda
dkehiyā bhāiyāra śobhā
ke jāne kemana o cāṅda vadana
niśi diśi parakāśe
vāme rahala paṇḍita gadādhara
ḍāhine narahari dāse
hena avatāre ye jana vañcita
tāre kṛpā karu nāthe
śrī-kṛṣṇa caitanya ṭhākura nityānanda
guṇa gāna vṛndāvana dāse

priya gadādhara saṅge kari kautuke kaupīna pari
veda nigūḍha avatāra
ha-ila ākāśa vāṇī avatāra śiromaṇi
tribhuvane deya jaya jayakāra
prakāśila ṣaḍ-bhuja dekhila pratāparudra
o rase vañcita sārvabhaume
saṅge nityānanda rāya vṛndāvana dāsa gāya
muñi se vañcita gora-preme

tathā narottama-ṭhakkura-kṛta-prārthanāyām—

dhana mora nityānanda pati mora goracandra
deva mora yugala kiśora
advaita ācārya bala gadādhara mora kula
narahari vilāa ye mora
parama kāruṇya dhāma nitya japa harināma

śrī-guru vaiṣṇava kari dhyāna
śrī-vaiṣṇava pada-dhuli   tāhe mora snāna keli
tarapaṇa tāṅsabhāra nāma
hena anumāni mane   bhakti rasa āsvādane
madhyastha purāṇa bhāgavata
vaiṣṇavera ucchiṣṭa   tāhe mora ha-u niṣṭhā
kuṭumbitā tā sabhāra sātha
vṛndāvane ca-utarā   tāṁhā yāṅu nitya tvarā
mane rahuṅsevā abhilāṣa
muñi atihīna-jana   mora ei nivedana
kahe dīna narottama dāsa

atha śrī-govinda-kavirājasya phāguyā-vasanta-ākhyāne (1465)—

nīlācale kanakācala gorā   govinda phāgu-raṅge bhela bhorā
deva kumārī nārī gaṇa saṅga   pulaka kadamba karambita aṅga
phāguyā khelata gaura tanu   prema sudhā sindhu murati janu
phāgu aruṇa tanu aruṇahi cīra   aruṇa nayāne bahe aruṇahiṅnīra
kaṇṭhahiṅlolata aruṇita māla   aruṇa bhakata saba gāoye rasāla
kata kata bhāva vitharala aṅga   nayana ḍhulāota prema taraṅga
heri gadādhara lahu lahu hāsa   so nāhi samujhala govinda dāsa

atha vraje yaḥ svayaṁbhagavataḥ śrī-nanda-nandanasya kāyavyūhya [?] śrī-balarāmaḥ, yaś ca jagat-kartā mahā-viṣṇuḥ, sarve śrī-prabhoḥ saṅginaḥ śrī-nityānandādvaitādi-rūpeṇa jātā vartante | tatra pramāṇaṁśrī-vṛndāvana-dāsādī nāṁśrī-caitanya-bhāgavate śrī-caitanya-caritāmṛte ca prasiddham | tatra śrī-caitanya-bhāgavate—

ei mata nityānanda bālaka jīvana
vihvala karite lāgilena śiśu gaṇa
māse keo śiśu gaṇa nā kare āhāra
dekhite lokera citte lāge camatkāra
ha-ilena vihvala sakala bhakta vṛnda
sabhāra rakṣaka ha-ilena nityānanda
putra prāya kari prabhu sabhāre dhariyā
karāyena bhojana āpane hasta diyā
kāreo vā bāṁdhiyā rākhena nija pāśe
mārena bāṁdhena mahā aṭṭa aṭṭa hāse
eka dina gadādhara dāsera mandire
āilena tāṁra prīti karibāra tare
gopī bhāve gadādhara dāsa mahāśaya
ha-iyāchena vihvala parānanda maya
mastake kariyā gaṅgā jalera kalasa
niravadhi ḍākena ki kinibe go rasa
śrī-bāla gopālera mūrti tāna devālaya
sarva gaṇe hari dhvani viśāla karaya
huṁkāra kariyā nityānanda malla rāya
karite lāgilā nṛtya gopāla līlāya
dāna khaṇḍa gāyena mādhavānanda ghoṣa
śuni avadhūta siṁha parama santoṣa
bhāgyavanta mādhavera hena divya dhvani
śunite āviṣṭa hana avadhūta maṇi
sukṛti śrī gadādhara dāsa kari saṅge
dāna khaṇḍa nṛtya prabhu kare nija raṅge
gopī bhāve bāhya nāhi gadādhara dāse
niravadhi āpanāre gopī hena vāse
dāna khaṇḍa līlā śuni nityānanda rāya
ye nṛtya karena tāhā varṇana nā yāya
prema bhakti vikārera yata āche nāma

sarva prakāśiyā nṛtya kare anupāma
vidyutera prāya nṛtya gatira bhaṅgimā
kibā se adbhuta bhuja cālana mahimā
kibā se nayana bhaṅgī ki sundara hāsa
kibā se adbhuta saba kemana vilāsa
eke eke kari dui caraṇa sundara
ki se jāḍe jāḍe lampha dena manohara
ye dike cāhena nityānanda prema rase
sei dike kṛṣṇa rase strī puruṣa bhāse
hena se karen kṛpā dṛṣṭi atiśaya
parānande deha smṛti kāro nā thākaya
ye bhakti vāñchaye yogīndrādi muni gaṇe
nityānanda prasāde tāhā bhuñje jane jane
hasti sama jala nā khāila tina dina
calite nā pāre deha haya ati kṣīṇa
eka māsa eka śiśu nā kare āhāra
tathāpi siṁhera prāya sarva vyavahāra
hena śakti prakāśe śrī-nityānanda rāya
tathāpi nā bujhe keho caitanya māyāya
ei mata katho dina premānanda rase
gadādhara dāsera mandire prabhu baise

tathā hi śrī-caitanya-caritāmṛte (1.1.7)—

saṅkarṣaṇaḥ kāraṇa-toya-śāyī
garbhoda-śāyī ca payobdhi-śāyī |
śeṣaś ca yasyāṁśa-kalāḥ sa nityā-
nandākhya-rāmaḥ śaraṇaṁ mamāstu ||

sei vīrabhadra-gosāñira la-inu śaraṇa
yāṅhāra prasāde haya abhīṣṭa-pūraṇa
śrī-rāmadāsa āra gadādhara dāsa
caitanya-gosāñira bhakta rahe tāṅra pāśa
nityānande ājñā dila yabe gauḍe yāite
mahāprabhu ei dui dilā tāṅra sāthe
ataeva dui-gaṇe duṅhāra gaṇana
mādhava-vāsudeva ghoṣerao ei vivaraṇa
gadādhara dāsa gopī bhāve pūrṇānanda
yāṅra ghare dānakeli kaila nityānanda

tathā hi tatraiva –

mahā-viṣṇur jagat-kartā māyayā yaḥ sṛjaty adaḥ |
tasyāvatāra evāyam advaitācārya īśvaraḥ ||

tatraiva –

acyutānanda baḍa śākhā ācārya-nandana
ājanma sevilā teṅho caitanya-caraṇa
yei yei bhakta-gaṇa la-ila acyutānandera mata
sei ācāryera gaṇa mahā-bhāgavata
sei sei ācāryera kṛpāra bhājana
anāyāse pāila sei caitanya caraṇa

evaṁ śrī-caitanya-bhāgavate śeṣa-khaṇḍe (3.4.xx)

kṣaṇeke acyutānanda advaita kumāra
prabhura caraṇe āsi haila namaskāra

prema-jale dhuilena tāṅra kalevara
acyutere prabhu nā dhāḍena vakṣa haite
acyuto praviṣṭa hailā caitanya dehete
acyutere dekhi dekhi sarva-bhakta-gaṇa
preme sabhe lāgilena karite krandana
caitanyera yata priya pāriṣada-gaṇa
nityānanda svarūpera prāṇera samāna
gadādhara paṇḍitera śiṣyete pradhāna
ihāṅre se bali yogya advaita nandana
yena pitā yena putra ucita milana

kiṁca yathā vraje pañca-vidha-sakhī-varga-mukhyābhiḥ śrī-lalitā-viśākhādyābhiḥ sihitayā śrī-rādhayā saha sukham āsvādyate, tathā śrī-gaura-govinda-devaḥ śrī-svarūpa-śrī-rāmānanda-rāya-śrī-narahari-sarakāra-prabhṛtibhiḥ saha tat sukham āsvādyate | tat tu śrī-caitanya-caritāmṛtādau prasiddham eva | tataḥ keṣāṁcit pārṣadānāṁ pūrva-nāmāni yathā-śrutābhiprāyeṇa prakāśyate | tad yathā—

prāṇa-preṣṭha-sakhī-madhye yā viśākhā purā vraje |
sādya svarūpa-gosvāmī śrī-caitanya-priyo varaḥ ||

yathā śrī-gaura-gaṇoddeśe (160)—

kalām aśikṣayad rādhāṁ yā viśākhā vraje purā |
sādya svarūpa-gosvāmī tat-tad-bhāva-vilāsavān ||

tatraiva (120, 122)—

priya-narma-sakhā kaścid arjuno yaḥ purā vraje |
idānīṁ samabhūd rāmānanda-rāyaḥ prabhoḥ priyaḥ ||
lalitety āhur eke yat tad eke nānumanyante |

tatraiva (177)—
purā madhumatī prāṇa-sakhī vṛndāvane sthitā |
adhunā narahary-ākhyaḥ sarakāraḥ prabhoḥ priyaḥ ||

yathā śrī-rūpa-kṛta-padyam—

śrī-vṛndāvana-vāsinī rasavatī rādhā-ghana-śyāmayoḥ |
rāsollāsa-rasātmikā madhumatī siddhānugā yā purā ||
so'yaṁ śrī-sarakāra-ṭhakkura iha pramārtithaḥ premadaḥ |
premānanda-mahodadhir vijayate śrī khaṇḍa-bhūkhaṇḍake ||

yathā śrī-karṇapūra-kṛta-padyam—

śrī-caitanya-mahāprabhor atikṛpā-mādhvīka-sad-bhājanaṁ
sāndra-prema-paramparāa-kavalitaṁ vāci praphullaṁ mudā |
śrī khaṇḍe racita-sthitiṁ niravadhi śrī khaṇḍa-carcārcitaṁ
vande śrī-madhumaty-upādhi-valitaṁ kaṁcin mahā-premajam ||

gadādhara-prāṇa-tulyo naraharis tasya so'dyataḥ |
ubhayoḥ prāṇanāthaḥ śrī-kṛṣṇa-caitanya īśvaraḥ ||

idam eva rahasyam—

premāmṛtamaya-stotraiḥ paṇḍitaḥ śrī-gadādharaḥ |
svarūpa-guṇam utkīrtya vraja-rāja-sutasya hi ||
patre vilihya tad dhīmān prabhoḥ pārśvam upāgataḥ |
lajjā-bhaya-yutaṁ taṁ tu jñātvā sarvajña-śekharaḥ ||

> tad-dhastāt patram ānīya stavarājaṁ vilokya saḥ |
> āśvāsa-yuktayā vāṇyā paṇḍitaṁ cāvadat prabhuḥ ||
> tvayi kṛto mayā pūrvaṁ śakteḥ saṁcāra eva yat |
> stavarājas tato'yaṁ te mukha-dvārā prakāśitaḥ ||
> ity uktvā śrī-stavasyānte sva-nāmāpy alikhat prabhuḥ || iti |

[śrī-raghunandana-ṭhakkurasya—

> gopīnāṁ kuca-kuṅkumena nicitaṁ vāsaḥ kim asyāruṇaṁ
> nindat-kāñcana-kānti-rāsa-rasikāśleṣeṇa gauraṁ vapuḥ |
> tāsāṁ gāḍha-karābhibandhana-vaśāl lomodgamo dṛśyate
> āścaryaṁ sakhi paśya lampaṭa-guroḥ sannyāsa-veṣaṁ kṣitau ||

tathā hi vāyu-purāṇe—

> purā yoṣid-gaṇaḥ sarva idānīṁ puruṣo'bhavat |
> iti yasmāt kalau viṣṇus tad-arthe puruṣaṁ gataḥ ||]

iti śrīmad-rādhā-govinda-deva-sevādhipati-śrī-haridāsa-gosvāmī-caraṇānujīvi-śrī-rādhā-kṛṣṇa-dāsodīritā bhakti-sādhana-dīpikā-saptama-kakṣā sampūrṇa |

||7||

(8)

aṣṭa-kakṣā

śrī-śrī-rādhā-kṛṣṇābhyāṁ namaḥ

śrīmad-rūpa-padāmbhoja-dvandvaṁ vande muhur muhuḥ |
yasya prasādād ajño'pi tan-mata-jñāna-bhāg bhavet ||
yas tu śrī-kṛṣṇa-caitanyasyājñayā sva-gṛhaṁ hareḥ |
tyaktvā svargopamaṁ sadya prayāge taṁ dadarśa ha ||
taṁ dṛṣṭvā parama-prītaḥ śrī-śacīnandano hariḥ |
snehāt taṁ śikṣayāmāsa bhakti-siddhānta-mādhurīm ||
kṛṣṇa-tattvaṁ bhakti-tattvaṁ rasa-tattvaṁ pṛthak pṛthak |
sañcārya śaktiṁ svāṁ tasmin kṛpayā karuṇā-nidhiḥ ||
punas taṁ kathayāmāsa gaccha tvaṁ vṛndikā-vanam |
sevāṁ prākāśayas tatra śrī-govindasya mohinīm ||
svayaṁ bagavatas tasya mauna-mudrā-dharasya tu |
darśanāder janādīnāṁ prema-bhaktir bhaviṣyati ||
lupta-tīrtha-prakaṭanaṁ bhakti-śāstrasya tat tathā |
akiñcanānāṁ bhaktānāṁ pālanaṁ sarvathāpi ca ||
mahāprabhor vacaḥ śrutvā śrī-rūpo virahāturaḥ |
patitvā daṇḍavad bhūmau nanāma ca punaḥ punaḥ ||
prabhor ājñā-pālanārthaṁ gatvā vṛndāvanāntare |
na dṛṣṭvā śrī-vapus tatra cintitaḥ svāntare sudhīḥ ||
vraja-vāsi-janānāṁ tu gṛheṣu ca vane vane |
grāme grāme na dṛṣṭvā tu roditaś cintito budhaiḥ ||
ekadā vasatas tasya yamunāyās taṭe śucau |
vrajavāsi-janākāraḥ sundara kaścid āgataḥ ||
taṁ dṛṣṭvā kathitaṁ tena he yate duḥkhito nu kim |
tac chrutvā vacanaṁ tasya sneha-karṣita-mānasaḥ ||
prema-gambhīrayā vācā dūrī-kṛta-manaḥ-klamaḥ |
kathayāmāsa taṁ sarvaṁ nideśaṁ śrī-mahāprabhoḥ ||
sa śrutvā sarva-vṛttāntam āgaccheti dhruvann amum |
gumāṭilā iti khyāte tatra nītvābravīt punaḥ ||

atra kācid gavāṁśreṣṭhā pūrvāhne samupāgatā |
dugdha-śrāvaṁvikurvāṇāpy ahany ahani yāti bhoḥ ||
sva-manasi vimṛśyaitad ucitaṁkuru yāmy aham |
śrī-rūpas tad-vacaḥ śrutvā rūpaṁdṛṣṭvā ca mūrcchitaḥ ||
punaḥ kṣaṇāntare dhīraḥ dhairyaṁdhṛtvopacintayan |
jñāta-sarva-rahasyo'pi lokānukṛta-ceṣṭitaḥ ||
vraja-vāsi-janān āha śrī-govindo'tra vidyate |
etac chrutvā tu te sarve prema-sambhinna-cetasaḥ ||
militvā bāla-vṛddhaiś ca tāṁbhūmiṁsamaśodhayat |
yoga-pīṭhasya madhyasthaṁpaśyan taṁkṛṣṇam īśvaram ||
sākṣād vrajendra-tanayaṁkoṭi-manmatha-mohanam |
rurudhus tāṁdharāṁyatnād rāmasyājñānusārataḥ ||
brahma-kuṇḍa-taṭopāntād vṛndā-devī prakāśitā |
prabhor ājñā-balenāpi śrī-rūpeṇa kṛpābdhinā |
gurau me hari-dāsākhye śrī-śrī-sevā samarpitā ||

tathā hi śrī-caitanya-caritāmṛte –

paṇḍita gosāñira śiṣya ananta ācārya
kṛṣṇa-prema-maya-tanu udāra mahā ārya
tāṅhāra ananta guṇa ke karu prakāśa
tāṅhāra priya śiṣya paṇḍita haridāsa

tatraiva –

sevāra adhyakṣa śrī-paṇḍita haridāsa
yāṅra yaśa guṇa srava-jagate prakāśa

tatraiva hi –

pāñā yāṅra ājñā-dhana vrajera vaiṣṇava-gaṇa
vando tāṅra mukhya haridāsa

śrīmad-rūpa-pada-dvandve hṛdi me sphuratāṁsadā |
rāgānugādhikārī syād yat kṛpālava-mātrataḥ ||
śrī-rūpa-mañjarī kuryād atulāṁkaruṇāṁmayi |
vṛṣabhānu-sutā-pāda-padma-prāptir yayā bhavet ||
svarūpo haridāsaś ca rūpādyo raghunāthakaḥ |
rūpaḥ sanātanaḥ śrīmān janma-janmani me gatiḥ ||

tatra akhila-bhagavad-dhāmasu mukhyatama-brahmādi-vandya-lakṣmyādy-aprāpya-śruty-ādy-anveṣaṇīya-śrīmad-rādhā-govinda-caraṇaika-nilaya-śrīmad-vraja-maṇḍalācāryaḥ śrī-rūpa eva śrī-rādhikāyāḥ priya-narma-sakhī-vargeṣu śrī-rūpa-rati-mañjary-ādiṣu mukhyā śrī-rūpa-mañjarī | asyā evānugatye śrī-rādhā-prāṇa-bandhoś caraṇa-kamalayoḥ keśa-śeṣādy-agamyā iti yā prema-sevā saiva syāt | atra pramāṇāni śrī-raghunātha-dāsa-gosvāmi-pādānāṁmanaḥ-śikṣāyām—

manaḥ-śikṣā-daikādaśaka-varam etan madhurayā
girā gāyaty uccaiḥ samadhigata-sarvārthayati yaḥ |
sa-yūthaḥ śrī-rūpānuga iha bhavan gokula-vane
jano rādhā-kṛṣṇātula-bhajana-ratnaṁsa labhate ||

śrī-vaiṣṇava-toṣaṇyām (10.1)—

śrīmac-caitanya-rūpas te prītyai guṇavato'khilam |
bhūyād idaṁyad ādeśa-balenaiva vilikhyate ||

śrīmad-bṛhad-bhāgavatāmṛte (1.1.11)—

bhagavad-bhakti-śāstrāṇām ahaṁsārasya saṅgrahaḥ |
anubhūtasya caitanya-deve tat-priya-rūpataḥ ||

tatraiva pūrva-khaṇḍe ṭīkāyāṁ (1.1.1)—

namaś caitanya-devāya sva-nāmāmṛta-sevine |
yad rūpāśrayaṇād yasya bheje bhakti-mayaṁjanaḥ ||

tatraiva ṭīkāyāṁśeṣe—

svayaṁpravartitaiḥ kṛtsnair mamaital likhana-śramaiḥ |
śrī mac-caitanya-rūpo'sau bhagavān prīyatāṁsadā ||

asya ṭīkā—śrīmān caitanyaś caitanya-saṁjñayā prasiddhaḥ śrī-śacīnandanas tat-svarūpas tan-mūrtir vā bhagavān śrī-kṛṣṇa-devaḥ | pakṣe śrīmān caitanyasya tasyaiva priya-sevako rūpas tat-saṁjñako vaiṣṇava-varaḥ | tataś ca bhagavān iti |

āyatiṁniyatiṁcaiva bhūtānām āgatiṁgatim |
vetti vidyām avidyāṁca sa vāco bhagavān iti || ity abhiprāyeṇeti dik |

yathā bhrātṛ-sambandhe śrī-kṛṣṇa-līlāyāṁkṛṣṇa-baladevau ca gaura-līlāyāṁcaitanya-nityānandau ca virājataḥ, tat-tat-parikaratve tat-tad-anusāreṇa rūpa-sanātanau prasiddhāv eva | yadyapi teṣāṁ madhye bhedaḥ ko'pi nāsti, tathāpi līlā-śakty-anusāreṇa śrī-kṛṣṇa-caitanya-rūpa-pādānāṁ mukhyaṁmatam idaṁjñeyam | tathā hi caitanya-caritāmṛte śrī-mahāprabhor ājñā—

āji ha-ite nāma duṁhāra rūpa sanātana
dainya chāḍi tomāra dainye phāṭe mora mana

śrī-sandarbhādye—

tau santoṣayatā santau śrīla-rūpa-sanātanau |
dākṣiṇātyena bhaṭṭena pnuar etad vivicyate ||

śrī-dāsa-gosvāminaḥ sva-niyama-daśake (1)—

gurau mantre nāmni prabhu-vara-śacī-garbhaja-pade
svarūpe śrī-rūpe gaṇa-yuji tadīya-prathamaje | ity ādi |

tathā hi, śrī-sandarbha-śeṣe—śrī-śrī-bhagavat-kṛṣṇa-caitanya-deva-caraṇānucara-viśva-vaiṣṇava-rāja-sabhājana-bhājana-śrī-rūpa-sanātanety ādi |

tatra śrī-kṛṣṇa-dāsa-kavirāja-mahānubhāvānām—

hā rādhe kva nu kṛṣṇa kva lalite kva tvaṁviśākhe'si hā
hā caitanya-mahāprabho kva nu bhavān hā śrī-svarūpa kva vā |
hā śrī-rūpa-sanātanety anudinam ity ādi |

tatra—
śivānanda senera putra kavi karṇapūra
duṁhāra milana granthe likhiyāchena pracura

tasya caitanya-candrodaya-nāṭake dvayor milanaṁ yathā (9.38)—

kālena vṛndāvana-keli-vārtā
lupteti tāṁkhyāpayituṁviśiṣya |
kṛpāmṛtenābhiṣiṣeca devas
tatraiva rūpaṁca sanātanaṁca ||

tatraiva śrī-rūpe viśeṣato, yathā (9.29)—

> yaḥ prāg eva priya-guṇa-gaṇair gāḍha-baddho'pi mukto
> gehādhyāsād rasa iva paro mūrta evāpy amūrtaḥ |
> premālāpair dṛḍhatara-pariṣvaṅga-raṅgaiḥ prayāge
> taṁ śrī-rūpaṁ samam anupamenānujagrāha devaḥ ||9.29||

tatraiva śakti-saṁcāro, yathā (9.30)—

> priya-svarūpe dayita-svarūpe
> prema-svarūpe sahajābhirūpe |
> nijānurūpe prabhur eka-rūpe
> tatāna rūpe svavilāsa-rūpe ||

tathā hi *caitanya-caritāmṛte* ca—

> loka-bhiḍa-bhaye gosāñi daśāśvamedha yāñā
> rūpa-gosāñike śikṣā karān śakti sañcāriyā
> kṛṣṇa-tattva bhakti-tattva rasa-tattva prānta
> saba śikhāilā prabhu bhāgavata-siddhānta

punas tatraiva madhya-līlānuvāda-kathane –

> tāra madhye śrī-rūpera śakti-sañcāraṇa |
> viṁśati-paricchede sanātanera milana ||

tatraiva śrīla-rūpa-pāda-kṛta-ślokaḥ—

> priyaḥ so'yaṁ kṛṣṇaḥ sahacari kurukṣetra-militas
> tathāhaṁ sā rādhā tad idam ubhayoḥ saṅgama-sukham |
> tathāpy antaḥ-khelan-madhura-muralī-pañcama-juṣe
> mano me kālindī-pulina-vipināya spṛhayati ||
>
> mūḍha mora hṛdaya tumi jānilā kemane
> eta buli rūpe kailā premāliṅgane
> sei śloka prabhu la-iyā svarūpe dekhāilā
> rūpera parīkṣā lāgi tāhāre puchilā
> mora antara vārtā rūpa jānila kemane
> svarūpa kahe tumi kṛpā kariyācha āpane
> anyathā e artha kāro nāhi haya jñāna
> tumi pūrve kṛpā kariyācha kari anumāne
> prabhu kahe mohe ihoṅ prayāge mililā
> yogya-pātra jāni ihāṅya mora kṛpā hailā
> tabe śakti sañcāriyā kailuṅ upadeśa
> tumiha kahiya ihāra rasera viśeṣa
> svarūpa kahe yabe ei śloka dekhila
> tumi kṛpā kariyācha tavahiṅ jānila ity ādi |

śrīmaj-jīva-gosvāmi-caraṇaiḥ (śrī-mādhava-mahotsave 2.106)—

> nikhila-jana-kupūyaṁ māṁ kṛpā-pūrṇa-cetā
> nija-caraṇa-saroja-prānta-deśaṁ ninīya |
> nija-bhajana-padavyair vartayed bhūriśo yas
> tam iha mahita-rūpaṁ kṛṣṇa-rūpaṁ niṣeve ||

śrī-vaiṣṇava-toṣaṇyām (10.19.16)—

gopīnāṁ paramānanda āsīd govinda-darśane iti ṭīkāyām—bhāva-prema-sneha-praṇaya-māna-rāgānurāga-mahābhāvākhyatayā saptama-kakṣām ārūḍhāyā rateḥ prapākaḥ śrī mad-anuja-varair viracitojjvala-nīlam anāvalokanīyaḥ |

tatraiva kṛtvā tāvantam ātmānaṁ yāvatīr gopa-yoṣitaḥ iti ṭīkāyāṁ etac ca śrī-lalita-mādhavādau mad-anuja-varaiḥ spaṣṭaṁ likhitam | ṭippaṇī ca—so'sau krama-janmato'nujaḥ paramārthato varaḥ | tathā hi manuḥ—

janmadaḥ brahma-dātā ca garīyān brahma-daḥ pitā |

rudra-yāmale ca—

janmadaś ca guruḥ prokto brahmadaḥ paramo guruḥ |
parātpara-gurus tasmāt parameṣṭhī tataḥ param || ity ādi |

śrī-hari-bhakti-vilāse (1.2)—

bhakter vilāsāṁś cinute prabodhā-
nandasya śiṣyo bhagavat-priyasya |
gopāla-bhaṭṭo raghunātha-dāsaṁ
santoṣayan rūpa-sanātanau ca ||

prāmāṇikair apy uktam—

na rādhāṁ na ca kṛṣṇaṁ vā na gaurāṅgam ahaṁ bhaje |
śrī mad-rūpa-padāmbhoje dhūlir bhūyāṁ bhave bhave ||

ye kecid vṛṣabhānujā-caraṇayoḥ sevā-parāḥ sajjanāḥ
śrī-nandātmaja-sevane'tirasikāś caitanya-pādāśritāḥ |
te rūpānugatiṁ sadā vidadhatas tiṣṭhanti vṛndāvane
śrī-gopāla-sanātana-prabhṛtayo hṛṣyanti cāsyājñayā ||

saṁskāra-pañcakair yukto'nya-devān na pūjayet |
jñāna-karmādi-rahitaḥ sa hi rūpānugaḥ sudhīḥ ||
gāyatrī-mantro rādhāyāṁ mantraḥ kṛṣṇasya tat-param |
mahāprabhor mantra-varo hari-nāma tathaiva ca |
mānasī vara-sevā ca pañca-saṁskāra-saṁjñakaḥ ||

gopāla-bhaṭṭo raghunātha-dāsaḥ
śrī-lokanātho raghunātha-bhaṭṭaḥ |
rūpānugās te vṛṣabhānu-putrī-
sevā-parāḥ śrīla-sanātanādyāḥ ||

kiṁ ca—
śrī-sanātana-pādābja-dvandvaṁ vande muhur muhuḥ |
yat prasāda-lavenāpi kṛṣṇe bhakti-raso bhavet ||

śrī-ujjvala-nīlamaṇau ca (1.1)—

nāmākṛṣṭa-rasajñaḥ śīlenoddīpayan sadānandam |
nija-rūpotsava-dāyī sanātanātmā prabhur jayati ||

tatra bhakti-rasāmṛta-sindhau (1.1.3)—

viśrāma-mandiratayā tasya sanātana-tanor mad-īśasya |
bhakti-rasāmṛta-sindhur bhavatu sadāyam pramodāya ||

anyatra—

govinda-pāda-sarvasvaṁ vande gopāla-bhaṭṭakam |
śrīmad-rūpājñayā yena pṛthak sevā prakāśitā ||
śrī-rādhā-ramaṇo devaḥ sevāyā viṣayo mataḥ |
kṛtinā śrīla-rūpeṇa so'yaṁ yo'sau vinirmitaḥ ||

ājñāyāḥ kāraṇaṁ prāmāṇika-mukhāc chrutam | tat tu prasiddham eva |

śrīmat-prabodhānandasya bhrātuṣ putraṁ kṛpālayam |
śrīmad-gopāla-bhaṭṭaṁ taṁ naumi śrī-vraja-vāsinam ||
śrī-rūpa-caraṇa-dvandva-rāginaṁ vraja-vāsinam |
śrī-jīvaṁ satataṁ vande mandeṣv ānanda-dāyinam ||
rādhā-dāmodaro devaḥ śrī-rūpa-kara-nirmitaḥ |
jīva-gosvāmine dattaḥ śrī-rūpeṇa kṛpābdhinā ||
śrīmad-bhūgarbha-gosvāmi-pādā iha jayanti hi |
lokanāthena sva-bhrātuṣ putreṇa vraja-maṇḍale ||
śrīmad-rūpa-priyaṁ śrīla-raghunāthākhya-bhaṭṭakam |
yena vaṁśī-kuṇḍalaṁ ca śrī-govinde samarpitam ||

etat śrī-caitanya-caritāmṛte varṇitam asti—

rūpādvaita-tanuṁ vande dāsa-gosvāminaṁ varam |
yat prāṇārbuda-sarvasvaṁ śrī-govinda-pada-dvayam ||

tathā—
vande śrī-paramānandaṁ bhaṭṭācāryaṁ rasāśrayam |
rāmabhadraṁ tathā vāṇī-vilāsaṁ copadeśakam ||
vṛndāvana-priyān vande śrī-govinda-padāśritān |
śrīmat-kāśīśvaraṁ loka-nāthaṁ śrī-kṛṣṇa-dāsakam || iti śrī-vaiṣṇava-toṣaṇyām |

śrī-caitanya-priyatamaḥ śrīmad-rādhā-gadādharaḥ |
tat-parivāra-rūpasya śrī-govinda-prasevanam ||
tayoḥ sat-prema-sat-pātraṁ śrī-rūpaḥ karuṇāmbudhiḥ |
tat-pāda-kamala-dvandve ratir me syād vraje sadā ||
śrīmad-gaurī-dāsa-nāmā paṇḍitaḥ pārṣado hareḥ |
caitanyasya praṇayavān paṇḍite śrī-gadādhare ||
ataḥ śrī-hṛdayānanda-caitanyaṁ tasya sevakam |
yācitvā tu svayaṁ ninye tat-sauhārda-prakāśayan ||
svasya sevādhikāraṁ taṁ dattavān karuṇāmbudhiḥ |
yaṁ śrīmad-gaurīdāsaṁ śrī-subalaṁ pravadanti hi ||

śrī-karṇapūra-gosvāminām (ārya-śatake 1)

śravasoḥ kuvalayam akṣṇor
añjanam uraso mahendra-maṇi-dāma |
vṛndāvana-ramaṇīnām
akhila-maṇḍanaṁ harir jayati ||

śrī-muktā-carite (4)—

yasya saṅga-balato'dbhutā mayā
mauktikottama-kathā pracāritā |
tasya kṛṣṇa-kavi-bhūpater vraje
saṅgatir bhavatu me bhave bhave ||

śrī-karṇapūra-gosvāminām—iha vilasati rādhā-kṛṣṇa-kuṇḍādhikārī ity ādi |

śrī-premi-kṛṣṇa-dāsākhyam anantaṁ paramaṁ gurum |
yat-kṛpā-lava-mātreṇa śrī-govinde matir bhavet ||

prabhor ājñā-balenāpi śrī-rūpeṇa kṛpābdhinā |
gurau me hari-dāsākhye śrī-śrī-sevā samarpitā ||
yat-sevāyā vaśaḥ śrī mad-govindo nanda-nandanaḥ |
payasā saṁyutaṁ bhaktaṁ yācate karuṇāmbudhiḥ ||

kiṁ cāsmin kadācid vasanta-vāsarāvasare rātrau rāsa-maṇḍale bhramati sati saṁcāriṇyāḥ śrī-vṛṣabhānu-sutāyā āścarya-rūpaṁ dṛṣṭvā tamālasya mūle mūrcchitavān iti prasiddhiḥ |

tasyaiva kāntā-paricārako'sau
tayoś ca dāsaḥ kila ko'pi nāmnā |
svakīya-lokasya tadīya-dāsye
mati-praveśāya karoti yatnam ||

śrīmān pratāpī govinda-pāda-bhakti-parāyaṇaḥ |
bhaktaś caitanya-pādābje māna-siṁho narādhipaḥ ||
pratāparudras tv aiśvarya-sevā-lagna-manā hareḥ |
ayaṁ mādhurya-sevāyāṁ lobhākrānta-manā nṛpaḥ ||
mahā-mandira-nirmāṇaṁ kāritaṁ yena yatnataḥ |
adyāpi nṛpa-tad-vaṁśyāḥ prabhu-bhakti-parāyaṇāḥ ||

śrī-raghunātha-gosvāmi-pādānāṁ (prārthanāmṛte)—

śrī-rūpa-rati-mañjaryor aṅghri-sevaika-gṛdhnunā |
asaṅkhyenāpi januṣā vraje vāso'stu me'niśam ||

kiṁ śrī-karṇapūra-gosvāminokta-gaura-gaṇoddeśānusāreṇa keṣāṁcit pūrva-nāmāni likhyante (180-184)—

śrī-rūpa-mañjarī khyātā yāsīd vṛndāvane purā |
sādya rūpākhya-gosvāmī bhūtvā prakaṭatām iyāt ||
yā rūpa-mañjarī-preṣṭhā purāsīd rati-mañjarī |
sādya gaurābhinna-tanuḥ sarvārādhyaḥ sanātanaḥ |
taṁ śrī-lavaṅga-mañjarīty abravīt kaścana paṇḍitaḥ |
anaṅga-mañjarī yāsīt sādya gopāla-bhaṭṭakaḥ |
bhaṭṭa-gosvāminaṁ kecit āhuḥ śrī-guṇa-mañjarī ||
raghunāthākhyako bhaṭṭaḥ purā yā rāga-mañjarī |
kṛta-śrī-rādhikā-kuṇḍa-kuṭīra-vasateḥ prabhoḥ ||
dāsa-raghunāthasya pārvākhyā rasa-mañjarī |
bhūgarbha-ṭhakkurasyāsīt pārvākhyā prema-mañjarī .|
lokanāthākhya-gosvāmī śrī-līlā-mañjarī purā ||
śivānanda-cakravartī lavaṅga-mañjarī purā ||

śrī-rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśe—

kalāvatī rasollāsā guṇatuṅgā vrajasthitāḥ |
śrī-viśākhā-kṛtaṁ gītaṁ gāyanti smādyatā matāḥ ||
govinda-mādhavānanda-vāsudevā yathākramam |
rāga-lekhā kalākelau rādhā-dāsyau purā sthite ||

etāḥ khalu pūrvāparair dehair abhinnāḥ śrī-vṛṣabhānujāyāḥ priya-narma-sakhyo'pi pāda-mardana-payodānābhisārādikaṁ paricārikā iva kurvanti yathā stavāvalyām (vraja-vilāsa-stave)—svābhilaṣita-paricaraṇa-viśeṣa-lābhāya raṅgaṇa-vallī-raṅgaṇa-mālā-prabhṛtayaḥ | etāḥ parama-praṇayi-sakhyo'pi paricārikā iva vyavaharanti |

śrī-govinda-līlāmṛte—(1.86)

talpa-prāntād upādāya kañculīṁ rūpa-mañjarī |
priya-narma-sakhī sakhyai nirgatya nibhṛtaṁ dadau ||

yat tu śrī-gaṇoddeśa-dīpikādau dāsītvenoktam asti | tat tu svayaṁ grantha-kṛttvād dainyenoktiḥ smaraṇa-maṅgala-daśa-ślokī-vaiṣṇava-raṅga-bhāṣye dhṛtā | śrī-govinda-līlāmṛte varṇanaṁ yathā (23.89-91)—

śrī-rūpa-rati-mañjaryau pāda-saṁvāhanaṁ tayoḥ |
cakratuś cāparā dhanyā vyajanais tāv avījayan ||
kṣaṇaṁ tau paricaryetthaṁ nirgatāḥ keli-mandirāt |
sakhyas tāḥ suṣupuḥ sve sve kalpa-vṛkṣa-latālaye ||
śrī-rūpa-mañjarī-mukhyāḥ sevā-para-sakhī-janāḥ |
tal-līlā-mandira-bahiḥ kuṭṭime śiśyire sukham ||

kiṁca—

śrī-rādhā-prāṇa-tulyā priya-sahacarī mañjarī rūpa-pūrvā
tasyāḥ prāṇādhika-priyatayā viśrutānaṅga-pūrvā |
vikhyātā yā kila hari-priyā-tat-pādābjānugātve
tat-pādābje spṛhayatitarāṁ mañjarī rāsa-pūrvā ||

śrī-rūpa-mañjarī tasyā anugānaṅga-mañjarī |
haripriyāś ca tāḥ santu rāsa-mañjarikā hṛdi ||

atha śrī-rūpa-mañjary-aṣṭakam

aiśa-buddhi-vāsitātma-loka-vṛnda-durlabhā
vyakta-rāga-vartma-ratna-dāna-vijña-vallabhā |
sa-priyāli-goṣṭha-pāli-keli-kīra-pañjarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||1||

bhakti-hīna-mānuṣeṣu sānukampa-cintayā
śaśvad-unnacittatā-nisarga-visphurad-dayā |
goṣṭha-candra-ceṣṭitāmṛtāvagāli-nirjharī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||2||

śīla-sīdhu-sikta-vārṣabhānavī-sakhī-gaṇā
nitya-tat-tad-ānukūlya-kṛtya ucchalan-manāḥ |
mādṛśīṣu mūḍha-dhīṣu sarvataḥ śubhaṅkarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||3||

gauracandra-śāsanād upetya vṛndikā-vanaṁ
rāga-mārga-pāntha-sādhu-maṇḍalaika-jīvanam |
viśva-varti-bhakta-kāma-pūrti-kalpa-vallarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||4||

dhīratā-gambhīratādi-sadguṇaika-sat-khaniḥ
svānurāga-rañjita-vrajendra-sūnu-hṛn-maṇiḥ |
rādhikā-girīndra-dhāri-nitya-dāsikā-carī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||5||

svāṅghri-paṅkajāśayātra ye vasanti sajjanās
tan-nijeṣṭa-dāna-kāma-nitya-viklavan-manāḥ |
svāsṛ-tulyatā-pratīta-sarva-gopa-sundarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||6||

prauḍha-bhāva-bhāvitāntar-udbhramāli-kampitā
sarvadā tathāpi loka-rītim etya lajjitā |
kunda-vṛnda-nindi-kṛṣṇa-kīrti-vādi-jhallarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||7||

sarva-guhya-ramya-keli-rūpaṇādi-sampadā
tuṣṭa-sakhya-vairi-gopikābhir ātta-sampadā |
tābhir iṣṭa-kṛṣṇa-saṅga-nṛtya-raṅga-carcarī
mām urī karotu nityadeha rūpa-mañjarī ||8||

rūpa-mañjarī-guṇaika-leśa-mātra-sūcakaṁ
yaḥ paṭhed idaṁnijārtha-sāravit sad-aṣṭakam |
sa-priyeṇa rādhikā-suvallabhena tuṣyatā
dīyate'tra svāṅghri-padma-sevane'sya yogyatā ||9||

kiṁca—

matād bahiṣkṛtā ye ca śrī-rūpasya kṛpāmbudheḥ |
teṣu saṅgo na kartavyo rāgādhva-pathikaiḥ khalu ||
teṣām annaṁphalaṁmūlam anya-dānādikaṁca yat |
nāśitavyaṁna pātavyaṁprāṇaiḥ kaṇṭha-gatair api ||
niṣṭhābhāvāt svādhikāre itare'pi ca kevalāt |
yeṣāṁkāpi gatir nāsti śrī-bhāgavata-tatpare ||

rupeti nāma vada bho rasane sadā tvaṁ
rūpaṁca saṁsmara manaḥ karuṇā-svarūpam |
rūpaṁnamaskuru śiraḥ sadayāvalokaṁ
tasyādvitīya-sutanuṁraghunātha-dāsam ||

yadi janma hy anekaṁsyāt śrī-rūpa-caraṇāśayā |
tac ca svīkṛtam asmābhir nānyat śīghram ihāpi ca ||
śrī-rūpānaṅga-mañjaryoḥ kṛpā-pūrṇā hari-priyā |
mamānanya-gateḥ svānte kṛpayā sphuratāṁsadā ||

iti śrī-govinda-deva-sevādhipati-śrī-haridāsa-gosvāmi-caraṇānujīvi-rādhākṛṣṇadāsodīritā sādhana-dīpikā

ity aṣṭa-kakṣā
||8||

(9)

navama-kakṣā

atha mukhyaṁtattvaṁnirūpyate | śrī-bhāgavate (1.2.11)—

vadanti tat tattva-vidas tattvaṁyaj jñānam advayam |
brahmeti paramātmeti bhagavān iti śabdyate ||

atra tat-tattva-trayeṣu bhagavān eva mukhyaḥ | bhagavān svayaṁbhagavān | sa tu śrī-kṛṣṇo vrajendra-nandano govinda eva | tatra pramāṇam—

īśvaraḥ paramaḥ kṛṣṇaḥ saccidānanda-vigrahaḥ |
anādir ādir govindaḥ sarva-kāraṇa-kāraṇam ||1||

yat tu brahma, tad asyaiva prabhā-rūpam, yathā—

yasya prabhā prabhavato jagad-aṇḍa-koṭi-
koṭiṣv aśeṣa-vasudhādi vibhūti-bhinnam |
tad brahma niṣkalam anantam aśeṣa-bhūtaṁ
govindam ādi-puruṣaṁtam ahaṁbhajāmi ||40||

tatra bhagavad-gī tā brahmaṇo hi pratiṣ ṭ hāham ity ādi |

yaś ca paramātmā sa tu asya bhagavato'ṁśāṁśa-rūpaḥ, yathā dvitī ye (2.2.8)—

kecit sva-dehāntar-hṛ dayāvakāśe
prādeśa-mātraṁpuruṣ aṁvasantam |
catur-bhujaṁkañja-rathāṅga-śaṅkha-
gadā-dharaṁdhāraṇayā smaranti ||

kṛ ṣ ṇa-brahmaṇor aikyam (BRS 2.3.218) kiraṇārokopamājuṣ oḥ ity ādeḥ | atas tat-tattva-trayeṣ u parama-tattva-rūpasya svayaṁ-bhagavato mukhyatvaṁdṛ śyate | tasmād yoga-trayeṣ u bhakti-yoga eva mukhyaḥ | sa tu anyābhilāṣ itā-śūnyam ity ādua uttamatvena gṛ hī taḥ | yathā śrī -bhāgavate (11.11.48)—

prāyeṇa bhakti-yogena sat-saṅgena vinoddhava |
nopāyo vidyate samyak prāyaṇaṁhi satām aham || ity ādeḥ |

[bhakti-rasāmṛ ta-sindhau 1.2.1,5]—

sā bhaktiḥ sādhanaṁbhāvaḥ premā ceti tridhoditā |
vaidhī rāgānugā ceti sā dvidhā sādhanābhidhā ||

tatra rāgānugāyā mukhyatvam, yathā (BRS 1.2.281)—

rāga-bandhena kenāpi taṁbhajanto vrajanty amī |
aṅghri-padma-sudhāḥ prema-rūpās tasya priyā janāḥ ||

vaiśiṣ ṭ yaṁpātra-vaiśiṣ ṭ yād ratir eṣ opagacchati | iti (BRS 2.5.1)

yathāvidha-svarūpānugatya-lakṣ aṇaṁśrī mat-prabhu-caraṇaiḥ (BRS 1.2.270)—

virājantī m abhivyaktāṁvraja-vāsī janādiṣ u |
rāgātmikām anusṛ tā yā sā rāgānugocyate ||

iti pūrvaṁvicāritam asti | śrī bhāgavate ca (10.14.32)—

aho bhāgyam aho bhāgyaṁnanda-gopa-vrajaukasām |
yan-mitraṁparamānandaṁpūrṇaṁbrahma sanātanam ||

atha rāgānugā sā dvidhā sambandhānugā kāmānugā ca | tatra kāmānugā mukhyā | sā dvidhā sambhogecchāmayī tat-tad-bhāvecchāmayī ca |

keli-tātparyavaty eva sambhogecchā-mayī bhavet |
tad-bhāvecchātmikā tāsām bhāva-mādhurya-kāmitā || (BRS 1.2.299)

tatrādhikārī —
śrī -mūrter mādhurī ṁprekṣ ya tat-tal-lī lāṁniśamya vā |
tad-bhāvākāṅkṣ iṇo ye syus teṣ u sādhanatānayoḥ | (BRS 1.2.3)

matto'sya sukhaṁbhḷ ād iti sambhogecchāmayī | matto'nayoḥ sukhaṁbhūyād iti tat-tad-bhāvecchāmayī ti dvayor bhedaḥ | yathā śrī -bhāgavate (10.44.14)

gopyas tapaḥ kim acaran yad amuṣ ya rūpaṁ
lāvaṇya-sāram asamordhvam ananya-siddham |
dṛ gbhiḥ pibanty anusavābhinavaṁdurāpam
ekānta-dhāma yaśasaḥ śriya aiśvarasya ||

trailokye pṛthivī dhanyā yatra vṛndāvanaṁ purī |
tatrāpi gopikāḥ pārtha tatra rādhābhidhā mama ||

śrī-bhakti-rasāmṛta-sindhau (2.5.38) ca—yathottaram asau ity ādi, ity uddhavādayo'py etaṁ vāñchati bhagavat-priyāḥ | (1.2.286) iti | tad yathā (BhP 10.47.61)—

āsām aho caraṇa-reṇu-juṣām ahaṁ syāṁ
vṛndāvane kim api gulma-latauṣadhīnām |
yā dustyajaṁ sva-janam ārya-pathaṁ ca hitvā
bhejur mukunda-padavīṁ śrutibhir vimṛgyām ||

brahma-stutiḥ (10.14.34)—

tad bhūri-bhāgyam iha janma kim apy aṭavyāṁ
yad gokule'pi katamāṅghri-rajo'bhiṣekam | ity ādi |

ato vraja-vāsi-janādiṣu virājamānāyā rāgātmikāyā mukhyatvena rāgānugāyā mukhyatvam | tad-anusāratvāt | asyām eva rāgānugāyāṁ gṛhasthodāsīna-bhedenādhikāriṇo dvividhā dṛśyante | tatra udāsīnā mukhyāḥ | tad yathā śrī-nārada-vākye (BhP 1.5.5)—

tat sādhu manye'sura-varya dehināṁ
sadā samudvigna-dhiyām asad-grahāt |
hitvātma-pātaṁ gṛham andha-kūpaṁ
vanaṁ gato yad dharim āśrayeta || ity ādi |

kiṁ vāsanaṁ te garuḍāsanāya
kiṁ bhūṣaṇaṁ kaustubha-bhūṣaṇāya |
lakṣmī-kalatrāya kim asti deyaṁ
vāgīśa kiṁ te vacanīyam āste || ity ādeḥ |

aiśvarya-mādhuryānubhavi-bhaktānāṁ dvivivdhatve'pi punaś caturvidhā bhaktāḥ śrī-laghu-bhāgavatāmṛte (2.5.39)—

yasya vāsaḥ purāṇādau khyātaḥ sthāna-catuṣṭaye |
vraje madhupure dvāra-vatyāṁ goloka eva ca ||

tatraiva (1.5.488-9)—

vrajeśāder aṁśa-bhūtā ye droṇādyā avātaran |
kṛṣṇas tān eva vaikuṇṭhe prāhiṇod iti sāmpratam ||
preṣṭhebhyo'pi priayatamair janair gokula-vāsibhiḥ |
vṛndāraṇye sadaivāsau vihāraṁ kurute hariḥ ||

bṛhad-gaṇoddeśa-dīpikāyām (125)—sarvā evākhilaṁ karma jānante ity ādeḥ | tathā hi laghu-bhāgavatāmṛte (1.5.498)—yat tu goloka-nāma syāt tac ca gokula-vaibhavam iti | tathāpi stava-mālāyāṁ (nandāpaharaṇam) ca—vaikuṇṭhaṁ yaḥ suṣṭhu sandarśya ity ādi |

śrī-kṛṣṇa-sandarbhe (116) śrī-vṛndāvane śrī-goloka-darśanaṁ tu tasyaivāparicchinnasya golokākhya-vṛndāvanāprakaṭa-prakāśa-viśeṣaḥ paryavasyatīti māhātmyāvalambanena bhajatāṁ sphuratīti jñeyam | tat tu na kevalam upāsanā-sthānam evedaṁ prāpti-sthānam idam eva |

tatropāsakāś caturvidhāḥ—kevalaiśvaryānubhavinaḥ, mādhurya-miśraiśvaryānubhavinaḥ, aiśvarya-miśra-mādhuryānubhavinaḥ, kevala-mādhuryānubhavinaś ca | tatra kevalaiśvaryānubhavināṁ sthānaṁ vaikuṇṭhaṁ mādhurya-miśraiśvaryānubhavināṁ mahā-vaikuṇṭha-para-vyoma-golokam | aiśvarya-miśra-mādhuryānubhavināṁ pura-dvayam | kevala-mādhuryānubhavināṁ tu śrī-vṛndāvanam (BRS 1.2.303)—

riraṁsāṁ suṣṭhu kurvan yo vidhi-mārgeṇa sevate |
kevalenaiva sa tadā mahiṣī tvam iyāt pure ||

kiṁca svakīyā-parakīyayor madhye parakīyāyām eva mukhyo raso jāyate iti pūrvaṁ vicārito'sti | ato ratis tridhā—sādhāraṇī samañjasā samarthā ca | tatra sādhāraṇī sambhogecchā-nidānā kubjādiṣu | samañjasā tu patnī bhāvābhimāna-mayī kvacid bhedita-sambhogecchā-sāndrā rukimṇy-ādiṣu | samarthā khalu sva-svarūpa-jātā śrī-kṛṣṇa-sukha-svarūpā sāndratamā śrī-rādhikādiṣu | yathā (UN 14.53)—

sva-svarūpāt tadīyād vā jātā yat-kiṁcid-anvayāt |
samarthā sarva-vismāri-gandhā sāndratamā matā ||

kiṁca mantra-mayī svārasikyor madhye svārasikī śreṣṭhā | svārasikī cātra śrī-rādhā-prāṇa-bandhor ity atra māsayām api sevāyāṁ sad-bhāvāt | ataeva gītāyām (12.10)—

abhyāse'py asamartho'si matkarmaparamo bhava |
madartham api karmāṇi kurvan siddhim avāpsyasi ||

abhyāso nāma mano-yogo mat-karma śravaṇa-kīrtanādi |

śrī-hari-bhakti-vilāse (20.382)—

evam ekāntināṁ prāyaḥ kīrtanaṁ smaraṇaṁ prabhoḥ |
kurvatāṁ parama-prītyā ity ādi |

evaṁ bhakti-sandarbhe[12]--

sad-dharma-śāsako nityaṁ sadācāra-niyojakaḥ |
sampradāyī kṛpā-pūrṇo virāgī gurur ucyate ||

ṭīkā—virāgī viśiṣṭa-rāgavān | tasmād doṣa-dṛṣṭyā viṣaya-parityāgaḥ sutarāṁ labhyate |

tathā hi—

viṣayāviṣṭa-cittānāṁ viṣṇv-āveśaḥ sudūrataḥ |
vāruṇī-dig-gataṁ vastu vrajann aindrīṁ kim āpnuyāt ||[13]

gṛhārambho hi duḥkhāya na sukhāya kadācana | iti ca |

śrī-prahlāda-vākye (7.5.5) ca—

tat sādhu manye'sura-varya dehināṁ
sadā samudvigna-dhyām asad-grahāt |
hitvātma-pātaṁ gṛham andha-kūpaṁ
vanaṁ gato yad dharim āśrayeta ||

śrī-bhāgavate bhagavad-uktau (11.7.6)—

tvaṁ tu sarvaṁ parityajya snehaṁ sva-jana-bandhuṣu |
mayy āveśya manaḥ samyak sama-dṛg vicarasva gām ||

tyaktvā sva-dharmaṁ caraṇāmbujaṁ harer
bhajann apakvo'tha patet tato yadi |
yatra kva vābhadram abhūd amuṣya kiṁ
ko vārtha āpto'bhajatāṁ sva-dharmataḥ || iti |

---

[12] This verse is not found in BhaktiS. Padma-purāëa 5.82.8.
[13] Credited in Bhaktisandarbha 147 to Viñëu-purāëa.

(gītā 18.65)—
sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇaṁ vraja |

(gītā 9.30)—
api cet sudurācāro bhajate mām ananya-bhāk |
sādhur eva sa mantavyaḥ samyag vyavasito hi saḥ ||

(gītā 9.22)—
ananyāś cintayanto māṁ ye janāḥ paryupāsate |
teṣāṁ nityābhiyuktānāṁ yoga-kṣemaṁ vahāmy aham ||

ity ādeḥ bahuśaḥ |

viśeṣato rāgānugādhikāri-lakṣaṇaṁ darśayati (BRS 1.4.7)—

na patiṁ kāmayet kañcid brahmacarya-sthitā sadā |
tam-eva mūrtiṁ dhyāyantī candrakantir-varānanā ||

smaraṇaṁ kīrtanaṁ keliḥ prekṣaṇaṁ guhya-bhāṣaṇam |
saṅkalpo'dhyavasāyaś ca kriyā-nirvṛtir eva ca ||
etan-maithunam aṣṭāṅgaṁ pravadanti manīṣiṇaḥ |
viparītaṁ brahmacaryam etad evāṣṭa-lakṣaṇam || ity ādi |

ye tu bhagavat-parikarāṇāṁ viṣayā dṛśyante | te tu siddhānāṁ teṣāṁ bhava-bandhanāya na bhavanti | nitya-siddhā mukundavat ity ādeḥ | kiṁ ca śrī-svāmi-caraṇaiḥ gṛha-sthitasya punar āsakti-sambhavāt ity ādeḥ |

prasaṅgāt śiṣya-lakṣaṇam (HBV 1.59-62, mantra-muktāvalyām)—

śiṣyaḥ śuddhānvayaḥ śrīmān vinītaḥ priya-darśanaḥ |
satya-vāk puṇya-carito'dabhra-dhīr dambha-varjitaḥ ||
kāma-krodha-parityāgī bhaktaś ca guru-pādayoḥ |
devatā-pravaṇaḥ kāya-mano-vāgbhir divā-niśam ||
nīrujo nirjitāśeṣa-pātakaḥ śraddhyānvitaḥ |
dvija-deva-pitṝṇāṁ ca nityam arcā-parāyaṇaḥ ||
yuvā viniyatāśeṣa-karaṇaḥ karuṇālayaḥ |
ity ādi-lakṣaṇair yuktaḥ śiṣyo dīkṣādhikāravān || ity ādi |

nanv anukārya-jñānaṁ vinā katham anusaraṇa-jñānam | ity ata āha—

rāgānugā-vivekārtham ādau rāgātmikocyate || (BRS 1.2.271)

ṭīkā—atha svarūpa-lakṣaṇa-taṭastha-lakṣaṇābhyāṁ tām evopapādayati |

iṣṭe svārasikī rāgaḥ paramāviṣṭatā bhavet |
tan-mayī yā bhaved bhaktiḥ sātra rāgātmikoditā || (BRS 1.2.272)

ṭīkā—iṣṭe svābhīpsita-prema-viṣaye śrī-nanda-nandane iti yāvat | svārasikī svābhāvikī paramāviṣṭatā kāyikī vācikī mānasī ceṣṭā | sā rāgo bhavet | tan-mayī tan-mātra-preritā yā bhaktiḥ sā rāgātimkoditeti yojanā | iṣṭe premamaya-gāḍha-tṛṣṇeti svarūpa-lakṣaṇam | iṣṭe svārasikī paramāviṣṭateti taṭastha-lakṣaṇam |

atha tasyā vibhāgam āha (BRS 1.2.273)—

sā kāmarūpā sambandha-rūpā ceti bhaved dvidhā ||

yadyapi kāma-rūpāyām api sambandha-viśeṣo'sty eva, tathāpi pṛthag-upādānaṁ vaiśiṣṭyāpekṣayā |

tatra kāma-rūpam āha (BRS 1.2.283)—

> sā kāmarūpā sambhoga-tṛṣṇāṁ yā nayati svatām |
> yad asyāṁ kṛṣṇa-saukhyārtham eva kevalam udyamaḥ ||

atha sambandha-rūpā (BRS 1.2.288)–

> sambandha-rūpā govinde pitṛtvādy-ābhimānitā |
> atropalakṣaṇatayā vṛṣṇīnāṁ vallavā matāḥ ||

atra śuddha-sambandha-rūpāyāṁ sambandhād vṛṣṇayaḥ (7.1.20) ity atra vṛṣṇīnām upalakṣaṇatayā ye vallavāḥ prāptās ta evātra matāḥ | na tu mahima-jñāna-yuktā dvārakādi-nitya-siddha-bhaktā ity arthaḥ | tad vettum evopapādayati (1.2.288)—

> yadaiśya-jñāna-śūnyatvād eṣāṁ rāge pradhānatā ||

atha pūrvokta-rāgānugā-bhakter vibhāgam āha (1.2.290)—

> rāgātmikāyā dvaividhyād dvidhā rāgānugā ca sā |
> kāmānugā ca sambandhānugā ceti nigadyate ||

tatra adhikāri-lakṣaṇam (1.2.291)—

> rāgātmikaika-niṣṭhā ye vraja-vāsi-janādayaḥ |
> teṣāṁ bhāvāptaye lubdho bhaved atrādhikāravān ||

nanu rāgānugāyāṁ lubdhaś ced adhikāravān tarhi lobha-jñānaṁ vinā kathaṁ pravṛttir ity ata āha lobha-svarūpam (BRS 1.2.292)—

> tat-tad-bhāvādi-mādhurye śrute dhīr yad apekṣate |
> nātra śāstraṁ na yuktiṁ ca tal-lobhotpatti-lakṣaṇam ||

ṭīkā—tat-tad-bhāvādi-mādhurye śrute śrī-kṛṣṇa-bhakta-mukhāt śrī-bhāgavatādiṣu śravaṇa-dvārā yat kiñcid anubhūte sati dhīr yan-mādhuryādikam apekṣate kadā mama tad-bhāva-mādhurya-ceṣṭā mādhuryaṁ ca bhavet iti tad eva lobhotpatter lakṣaṇaṁ svarūpam | ata āśrayiṣyamāṇe gurau tad-bhāva-mādhuryam āyātam | yataḥ (BhP 11.2.21) tasmād guruṁ prapadyeta jijñāsuḥ śreya uttamam ity ekādaśa-skandha-padya-ṭīkāyāṁ śrī-śrīdhara-svāmibhir apy uktam | anyathā nyāyato bodha-saṁcārābhāvāt |

> vikrīḍitaṁ vraja-vadhūbhir idaṁ ca viṣṇoḥ
> śraddhānvito yaḥ śṛṇuyād atha varṇayed vā |
> bhaktiṁ parāṁ bhagavati parilabhya kāmaṁ
> hṛd-rogam āśv apahinoty acireṇa dhīraḥ || (BhP 10.33.39)

ṭīkā--hṛd-rogaṁ kāmādikam api śīghram eva tyajati | atra sāmānyato'pi paramatva-siddhes tatrāpi parama-śreṣṭha-śrī-rādhā-saṁvalita-līlā-maya-tad-bhajanaṁ tu paramatamam eveti svataḥ sidhyati | kintu rahasya-līlā tu pauruṣa-vikāravad indriyaiḥ pitṛ-putra-dāsa-bhāvaiś ca nopāsyā svīya-bhāva-virodhāt | rahasyatvaṁ ca tasyāḥ kvacid alpāṁśena kvacit tu sarvāṁśeneti jñeyam | (Bhakti-sandarbhe 338)

tatratya-bhakti-mārgā darśitāḥ | tathā hi—sva-puṁstva-bhāvanāyāṁ tu naiva rāgānugāṁ gatā śrī-daśame śruty-adhyāye striya uragendra-bhoga-bhuja-daṇḍa-viṣakta-dhiyo [BhP 10.87.23] ity ādiḥ | śruta-mātro'pi yaḥ strīṇāṁ prasahyākarṣate manaḥ (BhP 10.90.26) | na patiṁ kāmayet kañcid brahmacarya-sthitā sadā (BRS 1.4.7) | evaṁ veda-stutau (!0.87.21)—

> duravagamātma-tattva-nigamāya tavātta-tanoś
> carita-mahāmṛtābdhi-parivarta-pariśramaṇāḥ |

na parilaṣanti kecid apavargam apīśvara te
caraṇa-saroja-haṁsa-kula-saṅga-visṛṣṭa-gṛhāḥ || (10.87.21)

ṭīkā—yāni kulāni śiṣyopaśiṣyatayā teṣāṁ saṅgena visṛṣṭa-gṛhāḥ |

atha rāgānugāṅgāny āha (BRS 1.2.294-5, 309, 300-2, 307)—

kṛṣṇaṁ smaran janaṁ cāsya preṣṭhaṁ nija-samīhitam |
tat-tat-kathā-rataś cāsau kuryād vāsaṁ vraje sadā ||
sevā sādhaka-rūpeṇa siddha-rūpeṇa cātra hi |
tad-bhāva-lipsunā kāryā vraja-lokānusārataḥ ||
kṛṣṇa-tad-bhakta-kāruṇya-mātra-lābhaika-hetukā |
puṣṭi-mārgatayā kaiścid iyaṁ rāgānugocyate ||
purāṇe śruyate pādme puṁsam api bhaved iyam ||
purā maharṣayaḥ sarve daṇḍakāraṇya-vāsinaḥ |
dṛṣṭvā rāmaṁ hariṁ tatra bhoktum aicchan suvigraham ||
te sarve strītvam āpannāḥ samudbhūtāś ca gokule |
hariṁ samprāpya kāmena tato muktā bhavārṇavāt ||
tathāpi śruyate śāstre kaścit kurupurī-sthitaḥ |
nanda-sūnor adhiṣṭhānaṁ tatra putratayā bhajan |
nāradasyopadeśena siddho'bhūd vṛddha-vardhakiḥ ||

ṭīkā—siddhi'bhūd iti bālavatsa-haraṇa-līlāyāṁ tat-pitṝṇām eva siddhir jñeyā | evaṁ ca sati śruit-kanyā-candrakānti-prabhṛtīnāṁ nitya-siddha-parkarānugatyābhāvāt śrī-nanda-nandanasya prakāśa-rūpasyaiva prāptir na tu tādṛśa-svarūpasya | ataeva prāmāṇikair apy uktam dhāmno'bhede'pi parikara-bhede prakāśaḥ | yathā tāsāṁ madhye dvayor dvayoḥ (10.77.7) iti | nitya-siddhānugatānāṁ tu śrī-nanda-nandanasya tādṛśa-svarūpasyaiva prāptir ity ānugatyāpekṣāvaśyakīti bhūyān viśeṣo'stīti vibhāvanīyam |

atha candrakānti-prabhṛtiṣu rāgānugīya-guru-caraṇāvalambanasyādṛṣṭatvād rāgānugāyām etasya kāraṇatā na sambhavati cen na | sāmānyatas tādṛśa-guru-caraṇāvalambanasya kāraṇatāyāḥ sākṣāt paramparayā svīkārāt | yatra sākṣātkāraṇatā na sambhavati tatra janmāntarīṇa-kāraṇa-kalpanam phala-balāt | ataevālaṅkārikair bālaksaya kavitāyāṁ tathaiva kalpyate | ataḥ svayam eva vakṣyate (BRS 1.3.57)—

sādhanekṣāṁ vinā yasminn akasmād bhāva īkṣyate |
vighna-sthagitam atrohyaṁ prāg-bhavīyaṁ susādhanam ||

ataeva gopālopāsakāḥ pūrvam aprāptābhīṣṭa-siddhayaḥ ity ādikaṁ ca |

atha bhāvaḥ (BRS 1.3.1)—

śuddha-sattva-viśeṣātmā prema-sūryāṁśu-sāmya-bhāk |
rucibhiś citta-māsṛṇya-kṛd asau bhāva ucyate ||

yathā tantre --

premṇas tu prathamāvasthā bhāva ity abhidhīyate |
sāttvikāḥ svalpa-mātrāḥ syur atrāśru-pulakādayaḥ ||

atha premā (BRS 1.4.1)—

samyaṅ-masṛṇita-svānto mamatvātiśayāṅkitaḥ |
bhāvaḥ sa eva sāndrātmā budhaiḥ premā nigadyate ||

yathā pañcarātre—

ananya-mamatā viṣṇau mamatā prema-saṅgatā |
bhaktir ity ucyate bhīṣma-prahlādoddhava-nāradaiḥ ||

(BRS 1.4.15-16)—

ādau śraddhā tataḥ sādhu-saṅgo'tha bhajana-kriyā |
tato'nartha-nivṛttiḥ syāt tato niṣṭhā rucis tataḥ ||

athāsaktis tato bhāvas tataḥ premābhyudañcati |
sādhakānām ayaṁ premnaḥ prādurbhāve bhavet kramaḥ ||

(BRS 2.1.4-6, 10)
athāsyāḥ keśava-rater lakṣitāyā nigadyate |
sāmagrī-paripoṣena paramā rasa-rūpatā ||
vibhāvair anubhāvaiś ca sāttvikair vyabhicāribhiḥ |
svādyatvaṁ hṛdi bhaktānām ānītā śravaṇādibhiḥ |
eṣā kṛṣṇa-ratiḥ sthāyī bhāvo bhakti-raso bhavet ||
prāktany ādhunikī cāsti yasya sad-bhakti-vāsanā |
eṣa bhakti-rasāsvādas tasyaiva hṛdi jāyate ||
kṛṣṇādibhir vibhāvādyair gatair anubhavādhvani |
prauḍhānanda-camatkāra-kāṣṭhām āpadyate parām ||

tathā hi śrutiḥ—raso vai saḥ | rasaṁhy evāyaṁlabdhvānandī bhavati iti |

upapatau parakīyāyām eva rasotkarṣaḥ | ataeva ujjvala-nīlamaṇau (1.19)

atraiva paramotkarṣaḥ śṛṅgārasya pratiṣṭhitaḥ ||

ṭīkā—atraiva upapatau | tathā ca bharatena (UN 1.20-21)—

bahu vāryate khalu yatra pracchanna-kāmukatvaṁca |
yā ca mitho durlabhatā sā manmathasya paramā ratiḥ ||
laghutvam atra yat proktaṁtat tu prākṛta-nāyake |
na kṛṣṇe rasa-niryāsa-svādārtham avatārini ||

punas tatraiva (UN 3.19)—
kanyakāś ca paroḍhāś ca parakīyā dvidhā matāḥ |
vrajeśa-vrajavāsinya etāḥ prāyeṇa viśrutāḥ |

tathā hi rudraḥ (UN 3.20)—
vāmatā durlabhatvaṁca strīṇāṁyā ca nivāraṇā |
tad eva pañca-bāṇasya manye paramam āyudham ||

viṣṇu-gupta-saṁhitāyāṁca (UN 3.21)—
yatra niṣedha-viśeṣaḥ sudurlabhatvaṁca yan mṛgākṣīṇām |
tatraiva nāgarāṇāṁnirbharam āsajjate hṛdayam ||

(UN 3.22)—
āḥ kiṁvānyad yatas tasyām idam eva mahāmuniḥ
jagau pāramahaṁsyāṁca saṁhitāyāṁsvayaṁśukaḥ ||

yathā śrī-daśame (10.33.19)—
kṛtvā tāvantam ātmānaṁyāvatīr gopayoṣitaḥ |
reme sa bhagavāṁs tābhir ātmārāmo'pi līlayā ||

ṭīkā—gopīnāṁyoṣita iti tāsāṁspaṣṭam eva parakīyatvam |

tā vāryamāṇāḥ patibhiḥ pitṛbhir bhātṛ-bandhubhiḥ | (BhP 10.33.19)

yat patyapatyasuhṛdām anuvṛttir aṅga
strīṇāṁsvadharma iti dharmavidā tvayoktam | (BhP 10.29.32)

tad yāta mā ciraṁgoṣṭhaṁśuśrūṣadhvaṁpatīn satīḥ |
krandanti vatsā bālāś ca tān pāyayata duhyata || (10.29.22)

bhartuḥ śuśrūṣaṇaṁstrīṇāṁparo dharmo hy amāyayā | (10.29.24)

asvargyam ayaśasyaṁ ca kṛcchraṁ bhayāvaham |
jugupsitaṁ ca sarvatra aupapatyaṁ kula-striyāḥ || (10.29.26)

tatraiva—

sa kathaṁ dharma-setūnāṁ vaktā kartābhirakṣitā |
pratīpam ācarad brahman para-dārābhimarśanam || (10.33.27)

tathā śrī-ekādaśe (11.12.13)—

mat-kāmā ramaṇaṁ jāram asvarūpa-vido'balāḥ ||

padma-purāṇe ca—

gopa-nārībhir aniśaṁ yatra krīḍati kaṁsahā ||

krama-dīpikāyāṁ ca—

go-gopa-gopa-vanitā-nikaraiḥ paritam iti |

bṛhad-gautamīya-tantre ca—

atra yā gopa-patnyaś ca nivasanti mamālaye |

śrī-gopāla-stave—

vicitrāmbara-bhūṣābhir gopa-nārībhir āvṛtam || iti |

bṛhad-vāmane ca—

jāra-dharmeṇa susnehaṁ sarvato'dhikam uttamam |
mayi samprāpya sarvo'pi kṛtakṛtyo bhaviṣyati || iti |

atha śrī-rāsa-pañcādhyāyī-śrī-bṛhad-vaiṣṇava-toṣaṇyāṁ śrī-sanātana-gosvāmi-caraṇair uktam (10.22.21)—

yātābalā vrajaṁ siddhā mayemā raṁsyatha kṣapāḥ |
yad uddiśya vratam idaṁ cerur āryārcanaṁ satīḥ ||

ṭīkā—bharjitāḥ kvathitā dhānāḥ prāyo bījāya phalāntarotpādanāya neśate | kintu svayaṁ bhogyatāpattyā sadya eva parama-sukhāya samarthā bhavantīty arthaḥ | ity evaṁ patitvena prema-viśeṣāsiddher upapatitvenaiva tat saṁsiddher iti bhāvaḥ | tad evāha yāteti | he abalā ity ātibālyaṁ sūcayati | ato'dhunā raty-ayogyā iti bhāvaḥ | yad vā pūrvokta-nyāyena sarvato'dhika-śaktimatya ity arthaḥ | prakāra-viśeṣeṇa mad-vaśīkāra-viśeṣāt | yataḥ siddhāḥ sampanna-kāmitvāt tad-atīta-phalā ity arthaḥ | imā nikaṭa evaiṣyac charat-kālīnā iti tāsāṁ vidūravartitve'pi imā iti sannihitatayā uktiḥ sāntvanārthā | anyat samānam |

yad vā, hemantasyottara-māsa-sambandhinīr āgaminīḥ kṣapāḥ mayā saha ramaṇaṁ prāpsyatha iti |

nanu asmat-saṅkalpitaṁ tvayodvahana-sukhaṁ sidhyatu, tena rāsa-krīḍādiṣu sukhaṁ ca sampadyatām | tatrāha yad iti | yad uddiśya āryāyāś cic-chakteḥ kātyāyanyā arcanaṁ vrataṁ cerur bhavatyaḥ, tad idaṁ mayoktam aupapatyena rāsa-krīḍādi-sukham evety arthaḥ | vivāhena patitve rāsa-krīḍādi-sukha-viśeṣo na sampadyata iti bhāvaḥ | satīḥ he satya iti aupapatye'pi yūyaṁ sarvathā sādhvya eva | mad-eka-mātra-niṣṭhatvād iti bhāvaḥ | tattvato'naupapayāt vivāhitābhyo'py adhika-priyatvāt |

yad vā satīr iti kṣapā-viśeṣaṇam | uttamā rāsānandāvirbhāvikāḥ śāradāḥ śītoṣṇādi-rahitā jyotsnāś cety arthaḥ |

yad vā tat krīḍā-māhātmyam evāha yad yasmāt satyo lakṣmī-dharaṇādayaḥ | idaṁ rāsa-krīḍādi-sukham uddiśya āryārcana-vrataṁ cerur eva, na tu tat sukhaṁ prāpur ity arthaḥ | yad ramaṇam idaṁ vratam | anyat samānam |

śrī maj-jīva-gosvāmi-caraṇaiḥ—atha vraje prakaṭāyāṁ ca śrī-kṛṣṇasyaupapatyaṁ nityam | śrī-rādhikādīnāṁ ca parakīyātvaṁ nityam | tayoḥ svarūpeṇa dvaividhyaṁ nāsti | kintu aprākṛta-dvāpare prākṛta-dvāparasya milane svayaṁ-rūpe śrī-nanda-nandane vasudeva-nandanādiṣu prakāśeṣu militeṣu satsu līlāyāḥ prākaṭyaṁ bhavati | yathoktam ākare (LBhāg 1.5.438)—

> prapañca-gocaratvena sā līlā prakaṭā smṛtā |
> anyās tv aprakaṭā bhānti tādṛśyas tad-agocarāḥ ||

kiṁ ca śrī-kṛṣṇasyaupapatyābhāve rasotkarṣābhāvaḥ syāt | yathākare (UN 1.19,21)—

> atraiva paramotkarṣaḥ śṛṅgārasya pratiṣṭhitaḥ ||
> laghutvam atra yat proktaṁ tat tu prākṛta-nāyake |
> na kṛṣṇe rasa-niryāsa-svādārtham avatāriṇi ||

ataeva ekādaśe (11.12.13)—

> mat-kāmā ramaṇaṁ jāram asvarūpa-vido 'balāḥ |
> brahma māṁ paramaṁ prāpuḥ saṅgāc chata-sahasraśaḥ ||

asya vyākhyā sva-daśa-ślokī-bhāṣye kṛtaiva | tatredaṁ bījam | yatraupapatye loka-viruddhaṁ dharma-viruddhaṁ ca | tatraiva laghutvam | yatra tu tad-ubhayābhāvas tatra bahu-nivāraṇādi-hetubhiḥ śṛṅgārasya paramotkarṣatā | tatra laukikaupapatye—paradārān na gacchec ca manasāpi kadācana iti śāstra-viruddhatvena pāpa-sambhavāt | dharma-viruddham ata eva nindāsambhavāt lajjākaratvena loka-viruddhatvaṁ ca | ataḥ svayaṁ śrī-kṛṣṇenāpi (BhP 10.29.26) |

> asvargyam ayaśasyaṁ ca kṛcchraṁ bhayāvaham |
> jugupsitaṁ ca sarvatra aupapatyaṁ kula-striyāḥ ||

ity anena tasyaivāsvargyādikam uktam | śrī-vraja-devībhir api niḥsvaṁ tyajanti gaṇikā jārā bhuktvā ratāṁ striyam (10.47.7) iti tasyaivollekhaḥ kṛtaḥ | śrī-kṛṣṇe tu śāstra-virodhābhāvena pāpāsambhavān na dharma-viruddhatvam | ataevānindyatvena lajjādy-asambhavān na loka-viruddhaṁ ca | pratyuta loke suṣṭhūpādeyatvam eveti bahu-nivāraṇādi-hetubhiḥ śṛṅgārasya paramotkarṣateti tāsāṁ parama-duḥsaha-loka-lajjānādareṇa tad-eka-prītyā pravṛtter avagamāt | tat-prīteś ca sarva-śāstra-phala-rūpatvāt | tatra (10.33.29)—

> dharma-vyatikramo dṛṣṭa īśvarāṇāṁ ca sāhasam |
> tejīyasāṁ na doṣāya vahneḥ sarva-bhujo yathā ||

ity ādi | vacana-prāmāṇyāt na dharma-viruddham api, yathā—

> go-cāraṇāyānucaraiś carad vane
> yad gopikānāṁ kuca-kuṅkumāṅkitam

ity atra yad akrūreṇa śrī-kṛṣṇasyaupapatyasyollekhaḥ kṛtaḥ | tat khalu pitṛvyatvena dāsatvena cety ubhayathā na yujyate | kintu upādeyatvenaiva | na ca prīti-viśeṣollekha eva kṛta iti vaktavyam | tad-vācaka-śabdayānupādānāt | yat khalu śrī-bhāgavatādi-purāṇeṣu nānā-jātīya-muni-rāja-sabhādiṣu tad-aupapatya-pratipādikā rāsa-līlā gīyate tat tu suṣṭhūpādeyatvenaiva, nānyathā | tāsāṁ tad-eka-sukhārtha-pravṛttis tu yat te sujāta ity ādi-śrī-bhāgavatokteḥ | tat-prīteḥ sarva-śāstra-phala-rūpatvaṁ yathā tatraiva kurvanti hi tvayi ratiṁ kuśalāḥ iti | kuśalāḥ śāstra-nipuṇāḥ iti ṭīkā ca |

parakīyātvaṁ codāharati cākare (UN 3.18)—

> rāgollāsa-vilaṅghitārya-padavī-viśrāntayo'py uddhura-
> śraddhā-rajyad-arundhatī-mukha-satī-vṛndena vandyehitāḥ |
> āraṇyā api mādhurī-parimala-vyākṣipta-lakṣmī-śriyas
> tās trailokya-vilakṣaṇā dadatu vaḥ kṛṣṇasya sakhyaḥ sukham || iti |

kās tā ity apekṣāyām āha (UN 3.19)—

kanyakāś ca paroḍhāś ca parakī yā dvidhā matāḥ |

paramotkarṣam āha (UN 3.19)—

pracchanna-kāmatā hy atra gokuendrasya saukhyatā ||

atra parakī yātva-viśeṣe iti | tasmāt śrī -kṛṣṇa-tad-dhāma-samaya-parikara-lī lādī nāṁsarva-laukikātī tatve'pi yathā lokaval lī lāyāṁsac-cid-ānanda-maya-śrī -vigrahe mutra-purī ṣotsargādikaṁ svī kriyate tathā tal-lī lā-parikara-rūpābhir manvādibhiḥ pāṇi-grahaṇe ko doṣaḥ | saṅgame tu doṣa eva, sa ca nāsti | yathā
(UN 3.32)--

na jātu vraja-devī nāṁpatibhiḥ saha saṅgamaḥ ||

ataeva (BhP 10.33.27)—

manyamānāḥ svapārśvasthān svān svān dārān vrajaukasaḥ ||

iti pārśvasthān na tu saṅgamocita-śayyā-sthānāni | tathāpi yogamāyayā vivāhocitaṁlaukika-vaidikaṁkarma kārayitvā pāṇi-grahaṇaṁpratyāyitam |

kiṁca gokulasya prakaṭāprakaṭa-rūpeṇa prakāśa-dvaividhya-svī kāre sati lī lāyā dvaividhyaṁsyāt | tayoḥ svarūpeṇa dvaividhyasyābhāvaḥ | ataḥ śrī -rādhikādibhiḥ sārdhaṁprakaṭa-vihāre'pi śrī -kṛṣṇasyādhokṣajatvāt tat parivāra-samaya-lī lādī nāṁtat-svarūpa-śaktivilāsatvena tat-samāna-dharmatvāc ca tasya teṣāṁca prapañcendriyāviṣayatvam aprākaṭyam | tataḥ svayaṁprakāśatva-śaktyā svecchā-prakāśayā so'bhivyaktyo bhaven netre na netra-viṣayas tv ataḥ iti nirdhāraṇāt tasya teṣāṁca prapañcendriya-viṣayatvaṁprākaṭyam | ataeva śrī -laghu-bhāgavatāmṛte (1.5.391-2)—

yad adyāpi didṛkṣeran utkaṇṭhārtā nija-priyāḥ |
tāṁtāṁlī lāṁtataḥ kṛṣṇo darśayet tān kṛpā-nidhiḥ ||
kair api prema-vaivaśya-bhāgbhir bhāgavatottamaiḥ |
adyāpi dṛśyate kṛṣṇaḥ krī ḍan vṛndāvanāntare ||

ity atraiva vṛndāvane lī lāyāḥ prapañcāgocarāyāḥ sākṣād-darśanam | aprakaṭa-vṛndāvana-sattā-pakṣe tu brhama-hrada-nī tāḥ itivad atra tasya sākṣād-darśanānupapattiḥ |

kiṁcāprakaṭa-vṛndāvanasya sattve (utkalikā-vallarī 66)—

prapadya bhavadī yatāṁkalita-nirmala-premabhir
mahadbhir api kāmyate kim api yatra tārṇaṁjanuḥ |
kṛtātra kujaner api vraja-vane sthitir me yayā
kṛpāṁkṛpaṇa-gāminī ṁsadasi naumi tām eva vām ||

tathā śrī -gāndharva-samprārthanāṣṭake (1) vṛndāvane viharator iha keli-kuñje ity ādy-anupapattiḥ | evaṁca sati kalpa-vṛkṣādi-rūpāṇāṁnimbādi-rūpeṇa yat pratī tiḥ | tat tu (naiṣadhī ya-carite 3.94) pittena dūne rasane sitāpi tiktāyate itivat | nayana-doṣāt śaṅkhaṁpī tam iva paśyatī tivat | prakāśaika-rūpāyāḥ sūrya-kānter ulūkeṣu tamo'bhivyañjakatā itivac ca sāparādheṣv ayogyeṣu teṣu tasya svarūpāprakāśa-prāyikatvāc ca | anena śrī -kṛṣṇasyaupapatye śrī -rādhikādī nāṁparakī yātve kecit punar evam āhuḥ—yaḥ khalūpapatyādy-utkarṣo varṇitaḥ śrī madbhir grantha-kṛdbhiḥ sa tu parecchayaiva na tu svābhimataḥ | tan na teṣāṁprārthanā-virodhāt | yathā hy utkalikā-vallaryāṁ (45)—

ālī bhiḥ samam abhupetya śanakair gāndharvikāyāṁmudā
goṣṭhādhī śa-kumāra hanta kusuma-śreṇī ṁharantyāṁtava |
prekṣiṣye purataḥ praviśya sahasā gūḍha-smitāsyaṁbalād
ācchindānam ihottarī yam urasas tvāṁbhānumatyāḥ kadā ||

ity atra hi svakīyatvena tayā tayā tasya puṣpa-haraṇam | tena ca tat-tat-sakhyā | uttarīyākarṣaṇaṁ na sambhavatīti | tathā kārpaṇya-pañjikāyāṁ (35) ca—

gaveṣayantāv anyo'nyaṁ kadā vṛndāvanāntare |
saṅgamayya yuvāṁ lapsye hāriṇaṁ pāritoṣikam ||

tathā (34)—

gurvā yattatayā kvāpi durlabhānyonya-vīkṣaṇau |
mithaḥ sandeśa-sīdhubhyāṁ nandayisyāmi vāṁ kadā ||

atrāpi parasparānveṣaṇaṁ dulrabhānyo'nya-vīkṣaṇaṁ ca parakīyāyām eva sambhavatīti | evaṁ śrīman-mahāprabhoḥ paramāntaraṅga-bhakta-śrī-raghunātha-dāsa-gosvāmi-pādair yathā vilāpa-kusumāñjalyām (88)—

bhrātrā goyutam atra mañju-vadane snehena dattvālayaṁ
śrī dāmnā kṛpaṇāṁ pratoṣya jaṭilāṁ rakṣākhya-rākā-kṣaṇe |
nītāyāḥ sukha-śoka-rodana-bharais te sandravantyāḥ paraṁ
vātsalyāj janakau vidhāsyata itaḥ kiṁ lālanāṁ me'grataḥ ||

ity ādi bahuśaḥ |

kiṁ ca vraje śrī-kṛṣṇasya nava-yauvane samṛddhimān śṛṅgāro jñeyaḥ | sa ca mahābhāva-svabhāvena cira-pravāsaṁ vinā nikaṭa-pravāse'pi tat-sphūrtyā sambhavati | truṭir yugāyate tvām apaśyatām ity ādi nyāyena brahma-rātra-tativad virahe'bhūt ity ādi nyāyena śaraj-jyotsnā-rāse vidhi-rajani-rūpāpi nimiṣādi-nyāyena ca | ataeva śrī mad-ujjvaja-nīlamaṇau (15.203) sampannasyodāharaṇe śrī-haṁsadūtasya padyaṁ dattam | ato vidagdha-mādhave (1.36) paugaṇḍatvena bhāsamānatvaṁ darśitam | yathā duddha-muhassa vacchassa dāṇiṁ ko kkhu uvvāhā-osaro | ity ādau |

nava-yauvanasyaiva sadāsthāyitvena dhyeyatvam | yathā stava-mālāyāṁ (utkalikā-vallarī 17) śyāmayor nava-vayaḥ-suṣamābhyām ity ādau | ataḥ śrī-kṛṣṇa-dugdha-mukhatvasya sadā sphūrtyā śrī-vrajeśvaryādibhis tasya pariṇayodyamaḥ kvāpi na kṛtaḥ | kim uta mahā-bhāva-prabhedādhirūḍha-viśeṣa-mādana-bhāva-svabhāve | sa ca taṁ vinā sambhavatīti vaktavyam | yathā śrī-ārṣa-vacanam—

vande śrī-rādhikādīnāṁ bhāva-kāṣṭhām ahaṁ param |
vinā viyogaṁ sambhogaṁ yā turyam udapādayat ||

atra bhāva-kāṣṭhāṁ mādana-rūpām | mādanasya lakṣaṇam (UN 14.219, 226, 229)—

sarva-bhāvodgamollāsī mādano'yaṁ parāt paraḥ |
rājate hlādinī-sāro rādhāyām eva yaḥ sadā ||
na nirvaktuṁ bhavec chakyā tenāsau munināpy alam |||
sphuranti vraja-devīṣu parā bhāva-bhidāś ca yāḥ |
tās tarkāygocaratyā na samyag iha varṇitāḥ ||

ity ādeś ca cira-nikaṭa-pravāse cira pravāsa sphūrtyā samṛddhimān sambhogo bhavatīti kim āścaryam |

nanu tarhi kathaṁ śrī-gosvāmi-pādaiḥ samṛddhimān sambhogo nava-vṛndāvane udāhṛtaḥ ? tat tu spaṣṭa-līlāyāṁ nandanandana-vasudeva-nandanayor ektavābhimānāt | tad yathā (11.12.13) mat kāmā ramaṇaṁ jāram asvarūpa-vido'balāḥ | tathā (10.46.3) gacchoddhava vrajaṁ saumya pitror naḥ prītim āvahan ity ādi | ataeva śrī mad-ujjvala-nīlamaṇau (15.185-6)

harer līlā-viśeṣasya prakaṭasyānusārataḥ |
varṇitā virahāvasthā goṣṭha-vāma-bhruvām asau ||
vṛndāraṇye viharatā sadā rāsādi-vibhramaiḥ |
hariṇā vraja-devīnāṁ viraho'sti na karhicit ||

ataeva śrī-rasāmṛta-sindhau (2.5.128) śrī-bhāgavatādi-gūḍhārthaḥ śrī-gosvāmi-pādair darśitaḥ | yathā—

> prokteyaṁ virahāvasthā spaṣṭa-līlānusārataḥ |
> kṛṣṇena viprayogaḥ syān na jātu vraja-vāsinām ||

yathā hi yāmala-vacanam—

> kṛṣṇo'nyo yadu-sambhūto yaḥ pūrṇaḥ so'sty ataḥ param |
> vṛndāvanaṁ parityajya sa kvacit naiva gacchati || iti |

spaṣṭa-lkīlā śrī-nandanandana-vasudeva-nandanayor ekātma-vyañjikāḥ | aspaṣṭa-līlā gūḍha-līlā tayor bheda-vyañjikā | ataeva śrī-nanda-yaśodādī nāṁ parikaraiḥ saha dvāravatyādi-gamanaṁ vrajeśāder aṁśabhūtā ye droṇādyā ity ādivat jñeyam | śrī-lalita-mādhave (10.36) śrī-rādhā-prārthanā--

> yā te līlā-rasa-parimalodgāri-vanyāparītā
> dhanyā kṣauṇī vilasati vṛtā māthurī mādhurībhiḥ |
> tatrāsmābhiś caṭula-paśupī-bhāva-mugdhāntarābhiḥ
> saṁvītas tvaṁ kalaya vadanollāsi-veṇur vihāram || 38 ||
>
> kṛṣṇaḥ – priye tathāstu |
>
> rādhikā – kadhaṁ bia ?
>
> (kṛṣṇaḥ sthagitam ivāpasavyato vilokate |)
> (praviśya gārgyā sahāpaṭīkṣepeṇa ekānaṁśā |)
>
> ekānaṁśā—sakhi rādhe ! mātra saṁśayaṁ kṛthāḥ | yato bhavatyaḥ śrīmati gokule tatraiva vartante kintu mayaiva kāla-kṣepaṇārtham anyathā prapañcitam | tad etan manasy uanbhūyatām | kṛṣṇo'py eṣa tatra gata eva pratīyatām |
>
> gārgī (svagatam)—phalidaṁ me tāta-muhādo sudena |

śrī-bhāgavate yathā śrī-nandanandana-vasudeva-nandanayor ekatva-vyañjikā spaṣṭā | tathā śrī-lalita-mādhave vindhyādāra-prasūtā-kīrtidā-prasūtayor ekatva-vyañjikā līlā spaṣṭā | yathā gūḍha-līlāyāṁ śrī-kṛṣṇo vasudeva-nandana-rūpeṇa gatas tathā śrī-rādhā satyabhāmā-rūpeṇa gatā | yathā spaṣṭa-līlāyāṁ vasudeva-nandane nanda-nandanāveśas tathā śrī-satyabhāmāyāṁ śrī-rādhāveśa iti |

nanv aprakaṭa-līlāyāṁ pūrva-rāgo nāstīti prakaṭa-līlā-viśeṣo'pekṣyaḥ | prakaṭa-līlāyāṁ samṛddhimān sambhogo nāstīty aprakaṭa-līlā-viśeṣo'pekṣyaḥ | ataeva gokulasya prakaṭāprakaṭa-prakāśayoḥ svarūpeṇa dvaividhyaṁ syāt | evaṁ līlāyāś ca ? tatrāha samṛddhimān sambhogas tatra prakaṭa-līlāyāṁ na jātaś cet, tad artham aprakaṭa-līlā-viśeṣo'pekṣyaḥ | sa tatra jāta eva yathā dantavakra-vadhānantaraṁ ramya-keli-sukhenātra māsa-dvayam uvāsa ha iti |

kiṁca svakīyāsu samañjasā ratiḥ, sā cānurāgāntāḥ | tatra jāti-bhedena samṛddhimān sambhogo rasa-niryāsatvena na kathyate | parakīyāsu samarthā ratiḥ | sā ca bhāvāntā | vaiśiṣṭyaṁ pātra-vaiśiṣṭyād ratir eṣopagacchati (BRS 2.5.1) iti samarthā-rati-sthāyikaḥ samṛddhimān sambhogo rasa-niryāsatvena kathyate | ataeva prakaṭa-līlāyāṁ pūrva-rāga-samṛddhimantau jātau | aprakaṭa-līlā-viśeṣa-svīkāreṇa kiṁ prayojanam ? kiṁca jāta-prākaṭyāḥ pūrva-rāgādi-gatā līlā aprakaṭā adhunā vartante tāsāṁ punaḥ prākaṭye kiṁ punaḥ pūrvarāgādi-rūpaṁ nija-prayojanaṁ bhavati | līlāyāḥ prakaṭāyāṁ samṛddhimata āsvādanam asty eva | tad arthaṁ prakaṭa-līlā-viśeṣa ity asaṅgatir iti | kintu rasa-śāstre sambhogasya rātri-prādhānyatvāt | sa ca samṛddhimān rātrāv eva jāyate yathā nikaṭa-dūretyādi-pūrvavat |

kecit tu dantavakra-vadhānantaraṁ prauḍha-yauvane ##[14] prauḍha-yauvanaṁ vicāryate | ānukramikī līlā nityā | sā ca janma karma ca me divyam ity ādeḥ | tasyāṁ śrī-nandanandanasya

[14] Text missing here?

vayo-gaṇanaṁ śrī-vaiṣṇava-toṣaṇyām nirṇītam eva | tat tu pañcaviṁśaty-adhika-śata-varṣa-paryantam | tad-vyavasthā | vraje ekādaśa-samāḥ | tatra sāvitrya-janmābhāvena dharma-śāstra-virodhād vivāho nāsti | rāsa-krīḍā-sukha-sambhoge parakīyātvam evety arthaḥ | mathurāyāṁ caturviṁśatiḥ varṣāḥ | tatrāpi nāsti vivāhaḥ | tataḥ sambhogād anantaraṁ satyabhāmādīnāṁ | tataḥ ṣoḍaśa-sahasra-kanyānām | tataḥ putra-pautrādayo bahavo jātāḥ | tato dantavakra-vadhānantaraṁ līlāvasāne vrajāgamanam | tatrāpi keṣāṁcin mate vivāhaḥ śrī-rādhādibhiḥ sammataḥ | tad asaṅgatam | śrī-bhāgavate kutrāpy avarṇitatvāt | bandhu-vargāer niṣedhābhāvena rasotkarṣābhāvāc ca | ataeva gocāraṇādi-janya-virahābhāvas tato rāsa-dāna-mānādi-līlāder abhāvena dūtī preṣaṇāder abhāvaḥ syāt | ataeva śrī-rūpa-pādair navayauvanasya sadādheyatvena varṇitatvāt śrī-mahāprabhoḥ pārṣada-vṛndair vivāhasya kutrāpy avarṇitatvāc ca | śrī-padma-purāṇa-mate lalita-mādhave vivāha-varṇanaṁ kalpa-bhedena samādheyam |

tasmāt sarveṣāṁ mate prakaṭāprakaṭa-līlāyāṁ parakīyaiva nityatvāt | vivāhaṁ svīkṛtya tenaiva līlāyā aparakaṭatvaṁ matvā svakīyāyā nityatvaṁ manyate | tad asaṅgatam | pūrva-hetoḥ śrī-vrajeśvarādīnāṁ śrī-kṛṣṇasya sadā dugdha-mukhatva-sphūrtyā sāvitra-janyābhāvena vivāhābhāvāt | nava-yauvana-saṁvalita-pūrṇatamatvasya śrī-rūpa-gosvāmy-ādibhiḥ sadā dhyeyatvāc ca | tat tu śrī-kṛṣṇasya mathurādi-gamanābhāvāt | sa ca kṛṣṇo'nyo yadu-sambhūtaḥ ity ādi | mathurādi-gamane tu pūrṇataratvādipātāt | nava-yauvanasya sadā dhyeyatvaṁ yathā stavamālāyāṁ (utkalikā-vallarī 17)—

> śyāmayor nava-vayaḥ-suṣamābhyāṁ
> gaurayor amala-kānti-yaśobhyām |
> kvāpi vām akhila-valgu-vataṁsau
> mādhurī hṛdi sadā sphuratān me || ity ādeś ca |

asman-mate tu śrī-vasudeva-nandana-rūpeṇa mathurā-dvārakādau gatvā dantavakra-vadhānantaraṁ punar vrajam āgatya tatra tu svayaṁ-prakāśa-rūpeṇa śrī-vrajendra-nandanena līlāyāḥ prakaṭanaṁ kṛtam | tat tu trimāsyāḥ paratas tāsāṁ sākṣāt kṛṣṇena saṅgatiḥ iti jātam | asya tu prakaṭāprakaṭe jātatvaṁ pūrvam eva likhitam | tataḥ śrīmad-vrajendra-nandane pūrṇatarādi-prakāśe | na tu mathurā-dvārakādau ca | ataḥ prakaṭāprakaṭe parakīyāyāḥ sad-bhāvena nityatvāt | tat tu jayati jananivāsa ity āder vartamāna-prayogā bahavaḥ santi | ataḥ śrī-kṛṣṇa-caitanya-mahāprabhoḥ parivāreṣu śrīman-nityānandādvaitādibhiḥ śrī-bhāgavatānusāreṇa prakaṭāprakaṭe vraja-līlāyāṁ śrī-kṛṣṇasyaupapatyaṁ nityatvena svīkṛtya sva-sva-parivāre pravartitaṁ dṛśyate | teṣu ca śrī-gadādhara-svarūpa-rūpa-sanātana-bhaṭṭa-raghunātha-dāsa-karṇapūrādibhis tat-tan-matānusāreṇa tatra tatraiva parakīyātvaṁ sva-sva-grantha-gaṇe varṇayitvā pravartitaṁ dṛśyate | līlā-mātrasya nityatvāt | tat tu jayati jananivāsaḥ ity ādeḥ |

tathā śrī-rāmānujācārya-madhvācārya-prabhṛtibhiś ca līlā-mātrasya nityatvaṁ sthāpyate | ato līlā-mātrasya nityatvenānukramikyā līlāyā nityatve na doṣas tasmāt prakaṭāprakaṭe parakīyāyā nityatvam |

tat tu punaḥ paripāṭyā vicāryate | svayaṁ bhagavān śrī-vrajendra-nandanaḥ śrī-kṛṣṇa-caitanyaḥ | sa ca saptottara-caturdaśa-śata-śakābde prakaṭitaḥ | jagad-gurutvād ācāryatvam aṅgīkṛtavān | avatāre tu mukhya-kāraṇam āha (CC 1.1.6)—

> śrī-rādhāyāḥ praṇaya-mahimā kīdṛśo vānayaivā-
> svādyo yenādbhuta-madhurimā kīdṛśo vā madīyaḥ |
> saukhyaṁ cāsyā mad-anubhavataḥ kīdṛśaṁ veti lobhāt
> tad-bhāvāḍhyaḥ samajani śacī-garbha-sindhau harīnduḥ || ity ādi |

gauṇa-kāraṇaṁ tu bhū-bhāra-rūpa-mahā-pāpinām asura-svabhāvaṁ dūrīkṛtya kalau mukhya-dharma-nāma-saṅkīrtana-pravartanam | tasya pramāṇaṁ anugrahāya bhaktānām (10.33.36) ity ādi | ataeva śrī-nityānadādvaita-gadādhara-svarūpa-rūpa-sanātanādīn nija-pārṣadān prakaṭayya tad-dvāreṇa yuga-dharmaṁ pravartayitvā taiḥ saha punar aṣṭa-catvāriṁśad-varṣa-paryantaṁ prakaṭa-mukhya-kāraṇaṁ mukhya-rasāsvādanaṁ kṛtavān | āsvādanaṁ tu sarva-vedānta-sāra-śrī-bhāgavata-sammatam | tat tu prakaṭāprakaṭe nityatvāt | tatra ca (10.33.19)—

> kṛtvā tāvantam ātmānaṁ yāvatīr gopayoṣitaḥ |
> reme sa bhagavāṁs tābhir ātmārāmo 'pi līlayā ||

ity ādi bahuśaḥ | tasmād vrajendra-nandanasya gopa-strīṣūpapatitvaṁ tāsāṁ tu tasmin parakīyātvaṁ krama-līlāvasāne prakaṭaṁ nityam eva | yataḥ śrīman-mahāprabhuḥ śrī-kṛṣṇa-caitanyaḥ sarva-bhaktān tad evāsvādanaṁ kārayitvā svayam evāsvādanaṁ kṛtavān | tatra svayam āsvādanaṁ yathā śrī-caitanya-caritāmṛte (2.1.11)—

> caṇḍī-dāsa vidyāpati rāyera nāṭaka gīti
> karṇāmṛta śrī gīta govinda
> mahāprabhu rātri dine svarūpa-rāmānandera sane
> nāce gāya parama ānanda

etad-abhāve hṛdi yasya preraṇayā pravartito'haṁ varāka-rūpo'pi iti vacanāt | śrī-mahāprabhunā nija-prākaṭyasya prayojanasya śrīmad-rūpa-gosvāmi-kṛta-śrīmad-ujjvala-nīlamaṇy-ādibhiḥ sampāditatvāt | prākaṭya-mukhya-prayojanasya hānyā śrī-mahāprabhoḥ prākaṭyam aprayojakam | tasmāt śrī-mahāprabhoḥ kṛtāsvādanasya parama-vijña-sevyatvam | yathā tatra śrī-dāsa-gosvāmi-kṛta-stavāvalyām (śrī-caitanyāṣṭake 4)

> anāvedyāṁ pūrvair api muni-gaṇair bhakti-nipuṇaiḥ
> śruter gūḍhāṁ premojjvala-rasa-phalāṁ bhakti-latikām |
> kṛpālus tāṁ gauḍe prabhu atikṛpābhiḥ prakaṭayan
> śacī-sūnuḥ kiṁ me nayana-saraṇīṁ yāsyati padam ||

ataeva śrī-mahāprabhoḥ śakti-rūpaiḥ śrī-rūpa-gosvāmi-caraṇaiḥ śrīmad-ujjvala-nīlamaṇi-śrī-vidagdha-mādhava-dāna-keli-kaumudy-ādi-granthānāṁ samarthā-rati-vilāsa-rūpāṇāṁ sūtra-rūpe śrī-smaraṇa-maṅgale pratijñātam—śrī-rādhā-prāṇa-bandhoḥ iti | evaṁ laghu-bhāgavatāmṛte (1.5.448, 451)—

> prapañcāgocaratvena sā līlā prakaṭā matā || iti |
>
> atha prakaṭatāṁ labdhe vrajendra-vihite mahe |
> tatra prakaṭayaty eṣa līlā bālyādikā kramāt |
> karoti yāḥ prakāśeṣu koṭiśo'prakaṭeṣv api ||

evaṁ stava-mālā-stavāvalī-gaṇoddeśa-dīpikādiṣu prakaṭāprakaṭe vartamānāḥ parakīyā līlāḥ prārthanīyā vartante | evaṁ śrī-mahāprabhu-pārṣada-vargaiḥ kṛteṣu saṁskṛta-prākṛta-maya-grantha-nicayeṣu bahu-vidhāni pramāṇāni vartante| tatra śrī-mahāprabhu-parama-guru-śrī-mādhavendra-purī-gosvāmi-pādaiḥ śrī-śrī-bhagavat-prāpti-kāle prārthitavān—

> ayi dīnadayārdra nātha he,
> mathurānātha kadāvalokyase |
> hṛdayaṁ tvad-aloka-kātaraṁ
> dayita bhrāmyati kiṁ karomy aham || ity ādi |

tat tu pārṣadāḥ śrī-kṛṣṇa-caitanyasya prakaṭāprakaṭe sabhāsu svayam āsvāditavantas teṣāṁ śiṣya-praśiṣyādayas tad-grantha-dvāreṇedānīm apy āsvādayanti – jayati jananivāsa ity ādi-vartamāna-prayogair līlā-mātrasya nityatvāt | tatra pramāṇāni yathā śrī-rāmānanda-rāya-gosvāmi-pādānāṁ jagannātha-vallabhākhyaṁ nāṭakam, śrī-svarūpa-gosvāmi-pādānāṁ karacā, śrī-gadādhara-paṇḍita-gosvāmi-pādānāṁ premāmṛta-stotrādi, śrī-narahari-ṭhakkura-pādānāṁ śrī-kṛṣṇa-bhajanāmṛtādi, śrī-vāsudeva-ghoṣa-pādānāṁ padāvaly-ādi, śrī-rāghava-paṇḍita-gosvāmi-pādānāṁ śrī-bhaktiratna-prakāśādi, śrī-viṣṇu-purī-gosvāmi-pādānāṁ bhakti-ratnāvaly-ādi, śrī-sārvabhauma-bhaṭṭācārya-pādānāṁ śrīman-mahāprabhoḥ śata-nāma-stotrādi, śrī-prabodhānanda-sarasvatī-pādānāṁ pādānāṁ śrī-vṛndāvana-śatakādi, śrī-sanātana-gosvāmi-pādānāṁ śrī-vaiṣṇava-toṣaṇy-ādi, śrī-rūpa-gosvāmi-pādānāṁ śrī-bhakti-rasāmṛta-sindhuḥ, śrī-ujjvala-nīlamaṇiḥ, śrī-vidagdha-mādhavādi, śrī-gopāla-bhaṭṭa-gosvāmi-pādānāṁ śrī-bhāgavata-sandarbha-śrī-kṛṣṇa-karṇāmṛta-ṭīkādiḥ, śrī-raghunātha-bhaṭṭa-gosvāmi-pādānāṁ tat-śiṣya-dvāreṇa śrī bhāgavatādi-bhakti-śāstra-paṭhana-pāṭhanādikam, śrī-raghunātha-dāsa-gosvāmi-pādānāṁ muktā-carita-stava-mālādi, śrī-karṇapūra-gosvāmi-pādānāṁ śrī-ānanda-vṛndāvana-campū-śrī-kṛṣṇāhnika-kaumudī-śrī-gaura-gaṇoddeśa-śrī-

caitanya-candrodaya-nāṭakādi, śrī-bhāgavatācārya-pādānāṁ śrī-kṛṣṇa-prema-taraṅginī, tatra śrīmad-anantācārya-pāda-śrī-nayanānanda-pādādīnāṁ padāvaly-ādi |

evaṁ ca śrī-mahāprabhos tāmbūla-carvita-janma-śrī-nityānanda-prabhu-sevaka-śrī-nārāyaṇī-putra-śrī-vṛndāvana-ṭhakkura-varṇita-śrī-caitanya-bhāgavatādi | tat tu śrī-nityānanda-prabhunā sākṣāt preraṇayā likhitaṁ bhavati | tathā hi śrī-caitanya-caritāmṛte (1.8.) caitanya-līlāra vyāsa vṛndāvana dāsa ity ādi |

evaṁ śrī-mahāprabhor mata-virodhinaḥ śrīmad-acyutānandādi vinā śrīmad-advaita-prabhu-putrāḥ śrīmad-advaitācārya-pādais tyaktāḥ | tat tu śrī-caitanya-caritāmṛtādau prasiddham | evam upamahatsu śrī-locana-dāsa-ṭhakkura-kṛta-śrī-caitanya-maṅgala-durlabha-sārādi, śrī-kṛṣṇadāsa-kavirāja-mahānubhāva-kṛta-śrī-govinda-līlāmṛta-śrī-caitanya-caritāmṛta-śrī-kṛṣṇa-karṇāmṛta-ṭīkādi | śrī-nivāsācārya-kṛta-catuḥ-ślokī-ṭīkādi, śrī-narottama-dāsa-ṭhakkura-śrī-govinda-kavirāja-kṛta-padāvaly-ādayaḥ sarvatra prasiddhāḥ | evam utkala-nivāsi-śrī-śyāmānandādīnāṁ padāvalī prasiddhā |

kiṁ ca śrīman-mahāprabhor mantra-sevakaḥ sākṣāt ko'pi śrī-rūpa-sanātanādīnāṁ ca | tatra śakti-sañcāra-kṛta-sevakatve pramāṇaṁ manaḥ-śikṣāyāṁ (7,12) yadī ccher āvāsaṁ vraja-bhuvi sa-rāgaṁ pratijanuḥ ity atraiva, sa-yūtha-śrī-rūpānuga iha bhavan gokula-vane ity ādi | śrī-bṛhad-bhāgavatāmṛta-pūrva-khaṇḍe (1.1.1)—

> namaś caitanya-devāya sva-nāmāmṛta-sevine |
> yad rūpāśrayaṇād yasya ity ādi |

atha śrī-jīva-gosvāmi-pādaḥ śrīmad-rūpa-pādasya bhrātuṣ putras tasmāt tam mantra-sevakaṁ kṛtavān | tasya tu śrīman-mahāprabhor darśanaṁ nāsti śrīmad-rūpādīnām aprakaṭe parakīyātvaṁ svakīyātvaṁ ca mataṁ sva-granthe likhitaṁ tena | tatra svakīyātvaṁ śrīmad-raghunātha-dāsa-prabhṛtayaḥ śrī-caitanya-pārṣadāḥ śrī-rūpādi-saṅgino'naṅgī-kṛtavantaḥ | śrī-jīva-pādasya tat tu svecchā-likhanaṁ na bhavati | kintu parecchā-likhanam | tat-pāṇḍitya-balāt likhana-paripāṭī-darśanena paṇḍita-janās tat svī kurvanti | ye ca labdha-śrī-mahāprabhu-kṛpā labdha-śrī-rūpādi-kṛpās te tu sarvathā nāṅgī kurvanti | etan-mata-pravartanaṁ tu kāla-kṛtam eva | tat tu sarvaṁ kāla-kṛtam manye ity ādi | śreyāṁsi bahu-vighnāni ity ādi ca |

atas tu kecid evaṁ vadanti śrī-jīva-pādas tu bhrātuṣ putra eva śiṣyaś ca | tan-mataṁ svakīyātvam eva | tasmāt brūyuḥ snigdhasya śiṣyasya guravo guhyam apy uta (1.1.8) ity-ādi-nyāyena śrīmad-rūpa-pāda-mataṁ svakīyātvam eva | evaṁ cet śrīman-mahāprabhoḥ pārṣadeṣu viruddhaṁ jātam | śrīman-mahāprabhuṇā tu śrīmad-rūpa-sanātanau prati svakīyātvam upadiṣṭam | anyeṣu tu parakīyātvam upadiṣṭam iti gurutaraṁ viruddhaṁ syāt | śrīmad-rūpa-gosvāmi-pādānāṁ śakti-sañcāropadiṣṭa-śrīmaj-jīva-pādādi-śiṣyāṇāṁ sarveṣāṁ parakīyaiva | kevalaṁ śrī-jīva-gosvāmi-pāda-gaṇa-madhye kvacit kvacid guru-viruddham āścaryaṁ dṛśyate | yato'dyāpi teṣu santāneṣu evaṁ śiṣyeṣu sva-sva-grantheṣu prakaṭe'prakaṭe ca parakīyātvaṁ dṛśyate | tasmāt śrīman-mahāprabhos tat-pārṣadādīnāṁ ca parakīyātvam eva matam | śrīmaj-jīva-pādena tu yat svakīyātvaṁ likhitam tat parecchayaiva | ataeva śrī-kṛṣṇa-sandarbhe svakīyā-siddhāntānantaraṁ tad-doṣaḥ prārthanayā svayam eva kṣamāpitaḥ | tathā hi—

> yad etat tu mayā kṣudratareṇa taralāyitaṁ |
> kṣamatāṁ tat kṣamā-śīlaḥ śrīmān gokula-vallabhaḥ ||

tatra śiṣya-paramparā-śravaṇam āha—gopāla-dāsa-nāmā ko'pi vaiśyaḥ śrī-jīva-gosvāmi-pādānāṁ priya-śiṣyaḥ | tat-prārthanā-paravaśena tena svakīyātvaṁ siddhāntitam | ataeva śrīmad-rūpa-sanātana-pādādīnāṁ grantheṣu kutra kutrāpi chedanādikaṁ kṛtam | kṛtvāpi tatra tatrāpi sva-doṣa-kṣamāpaṇaṁ kṛtam | yathā śrī-kṛṣṇa-sandarbhe yad etat tu mayā kṣudratameṇa taralāyitam | śrī-laghu-vaiṣṇava-toṣaṇyāṁ ca (sarvāntime)—

> līlā-stavaṣ ṭippaṇī ca seyaṁ vaiṣṇava-toṣaṇī |
> yā saṅkṣiptā mayā kṣudratareṇāpi tad-ājñayā ||

> abuddhyā buddhyā vā yad iha mayakālekhi sahasā

tath¸ a yad vācchedi dvayam api saheran param api |
aho kiṁvā yad yan manasi mama visphoritam abhūd
ambhobhis tan mātraṁyadi balam alaṁśaṅkita-kulaiḥ ||

harināmāmṛte tan-nāma spaṣṭam evoṭṭaṅkitam | tad yathā—

harināmāmṛta-saṁjñaṁyad artham etat prakāśayāmāse |
ubhayatra mama mitraṁsa bhavatu gopāla-dāsākhyaḥ ||

śrī-gopāla-campū-maṅgalācaraṇe ca (GCP 1.5)—

śrī-gopāla-gaṇānāṁgopālānāṁpramodāya |
bhavatu samantād eṣā nāmnā gopāla-campūr yā ||

śrī mad-ujjvala-nīlamaṇi-ṭīkāyāṁca—

svecchayā likhitaṁkiñcit kiñcid atra parecchayā |
yat pūrvāpara-sambandhaṁtat pūrvam aparaṁparam ||

śrī-bhāgavata-sandarbhe ca—

tau santoṣayatā santau śrīla-rūpa-sanātanau |
dākṣiṇātyena bhaṭṭena punar etad vivicyate ||o||
tasyādyaṁgranthanālekhaṁkrāntam utkrānta-khaṇḍitam |
paryālocyātha paryāyaṁkṛtvā likhati jīvakaḥ ||o||

ity ādikaṁca |

śrī-kṛṣṇa-dāsa-nāmā brāhmaṇo gauḍīyaḥ śrī maj-jīva-vidyādhyayane śiṣyaḥ, na tu mantra-śiṣyaḥ | teṣāṁśiṣyākaraṇāt | śiṣya-karaṇe pravṛttiś cet tarhi śrī nivāsa-narottamādīnāṁśiṣyatvaṁśrī-jīvena katham atyāji | tasmāt teṣv aprakaṭeṣu svādhikārecchayā tan-mantra-śiṣyatva-prakaṭanaṁkṛṣṇa-dāsena svenaiva kṛtam | teṣāṁgrantheṣu chedanādi kutra kṛtaṁ, kutrāpi pallavitam |

ataeva śrī-vaiṣṇava-toṣaṇy-ādiṣu kutra kutrāpi saṁśayāspadatvena na sarva-saṁmatam | tasmād ekasyāprāmāṇyenāny asyāprāmāṇyam iti nyāyāt svakīyātva-siddhānte sarveṣāṁśrī-caitanya-pārṣadānām asaṁmatatvena śrī maj-jīva-pādena tu parāpekṣā-kṛtena ca parakīyātvaṁsarva-saṁmataṁmatam iti saṅgatam |

iti śrī mad-rādhā-govinda-deva-sevādhipati-śrī-haridāsa-gosvāmī-caraṇānujīvi-śrī-rādhā-kṛṣṇa-dāsodīritā bhakti-sādhana-dīpikā-navama-kakṣā

||9||

(10)

daśama-kakṣā

(BRS 1.1.10-17)

tatrādau suṣṭhu vaiśiṣṭyam asyāḥ kathayituṁsphuṭam |
lakṣaṇaṁkriyate bhakter uttamāyāḥ satāṁmatam ||

tad yathā—

anyābhilāṣitā-śūnyaṁjñāna-karmādy-anāvṛtam |
ānukūlyena kṛṣṇānuśīlanaṁbhaktir uttamā ||

yathā śrī-nārada-pañcarātre --

sarvopādhi-vinirmuktaṁtat-paratvena nirmalam |

hṛṣīkeṇa hṛṣīkeśa-sevanaṁ bhaktir ucyate ||

śrī-bhāgavatasya tṛtīya-skandhe ca (3.29.11-13) --

laksaṇaṁ bhakti-yogasya nirguṇasya hy udāhṛtam |
ahaituky avyavahitā yā bhaktiḥ puruṣottame ||
sālokya-sārṣṭi-sāmīpya-sārūpyaikatvam apy uta |
dīyamānaṁ na gṛhṇanti vinā mat-sevanaṁ janāḥ ||
sa eva bhakti-yogākhya ātyantika udāhṛtaḥ |
yenātivrajya triguṇaṁ mad-bhāvāyopapadyate ||
sālokyetyādi-padyastha-bhaktotkarṣa-nirūpaṇam |
bhakter viśuddhatā-vyaktyā lakṣaṇe paryavasyati ||

kleṣaghnī śubhadā mokṣa-laghutā-kṛt sudurlabhā |
sāndrānanda-viśeṣātmā śrī-kṛṣṇākarṣiṇī ca sā ||

(BRS 1.1.44-47)

agrato vakṣyamāṇāyās tridhā bhakter anukramāt |
dviśaḥ ṣaḍbhiḥ padair etan māhātyaṁ parikīrtitam ||

kiṁca -

svalpāpi rucir eva syād bhakti-tattvāvabodhikā |
yuktis tu kevalā naiva yad asyā apratiṣṭhatā ||

tatra prācīnair apy uktam -

yatnenāpādito'py arthaḥ kuśalair anumātṛbhiḥ |
abhiyuktatarair anyair anyathaivopapādyate ||

(BRS 1.2.1-2)

sā bhaktiḥ sādhanaṁ bhāvaḥ premā ceti tridhoditā ||

tatra sādhana-bhaktiḥ -

kṛti-sādhyā bhavet sādhya-bhāvā sā sādhanābhidhā |
nitya-siddhasya bhāvasya prākaṭyaṁ hṛdi sādhyatā ||

(BRS 1.2.5-7)—

vaidhī rāgānugā ceti sā dvidhā sādhanābhidhā ||

tatra vaidhī --

yatra rāgānavāptatvāt pravṛttir upajāyate |
śāsanenaiva śāstrasya sā vaidhī bhaktir ucyate ||

yatha, dvitīye (2.1.6)—

tasmād bhārata sarvātmā bhagavān īśvaro hariḥ |
śrotavyaḥ kīrtitavyaś ca smartavyaś cechatābhayam ||

tatra adhikārī (BRS 1.2.15-16)--

yaḥ kenāpy atibhāgyena jāta-śraddho'sya sevane |
nātisakto na vairāgya-bhāg asyām adhikāry asau ||

yathaikādaśe (11.20.28) --

yadṛcchayā mat-kathādau jāta-śraddho'stu yaḥ pumān |
na nirviṇṇo nātisakto bhakti-yogo'sya siddhidaḥ ||

atha rāgānugā (BRS 1.2.270)–

virājantīm abhivyaktāṁ vraja-vāsī janādiṣu |
rāgātmikām anusṛtā yā sā rāgānugocyate ||

ṭīkā—abhivyaktaṁ suvyaktaṁ yathā syāt tathā vraja-vāsi-janādiṣu virājantīṁ rāgātmikāṁ bhaktim anusṛtā yā bhaktiḥ | yā rāgānugā ucyate iti yojanā | vraja-vāsi-janādiṣv ity atra jana-padena manuṣya-mātraṁ bodhitam | ādi-padena paśu-pakṣy-ādayo gṛhyante | ataevoktaṁ—

trailokya-saubhagam idaṁ ca nirīkṣya rūpaṁ

yat go-dvija-druma-mṛgāḥ pulakāny abibhran | iti |

virājantīm iti viśeṣeṇa rājamānām, na tu dhāmāntara-parivāra-bhaktivad aiśvarya-jñānādinābhibhūtām | anusṛtety atrānusaraṇaṁ nitya-siddha-vraja-vāsi-jana-bhāva-ceṣṭānugamanātmakānukaraṇam | tac ca śrī-kṛṣṇa-preṣṭhānugata-niṣṭhaṁ tad evānugatyam iti phalitārthaḥ | tac ca tad-anugatatve sati tādṛśa-kāya-vāṅ-mānasīya-sevā-kartṛtvaṁ ceti |

śrī-kṛṣṇa-preṣṭhādhīnatvaṁ yathaikādaśe (11.3.21)—

tasmād guruṁ prapadyeta jijñāsuḥ śreya uttamam |
śābde pare ca niṣṇātaṁ brahmaṇy upaśamāśrayam ||

ṭīkā ca—uttamaṁ śreyo jijñāsuḥ | śābde brahmaṇi vedākhye niṣṇātaṁ anyathā saṁśaya-nirāsakatvāyogyatvād dhetoḥ | pare brahmaṇi aparokṣānubhave ca niṣṇātam | anyathā yato bodha-saṁcārābhāvāt | pare brahmaṇi niṣṇātatve dyotakam āha upaśamāśrayam iti |

tatraiva śrīmad-uddhavaṁ prati śrī-bhagavān (11.10.12)—

ācāryo'raṇir ādyaḥ syād ante-vāsy uttarāraṇiḥ |
tat-sandhānaṁ pravacanaṁ vidyā-sandhiḥ sukhāvahaḥ ||

ṭīkā—ādyo'dharaḥ | tat-sandhānaṁ ca tayor madhyamaṁ manthana-kāṣṭhaṁ pravacanam upadeśaḥ | vidyā śāstrotthaṁ jñātam | tatra sandhau bhavo'gnir iva | tathā ca śrutiḥ—ācāryaṁ pūrva-rūpaḥ antevāsy uttara-rūpaḥ ity ādi | ataeva tad-vijñānārthaṁ sa gurum evābhigacchet iti | ācāryavān puruṣo veda iti | naiṣā tarkeṇa matir āpaneyā ity ādi ca |

tathā śrī-kṛṣṇa-preṣṭha-guru-saṁsargeṇaiva tad-bhāvotpattiḥ syāt | nānyatheti bhāvaḥ | ataeva śrī-bhāgavate (11.17.27)—

ācāryaṁ māṁ vijānīyān nāvamanyeta karhicit |
na martya-buddhyāsūyeta sarva-deva-mayo guruḥ ||

nitya-siddhasya bhāvasya prākaṭyaṁ hṛdi sādhyatā (BRS 1.2.2) iti nitya-siddhasya bhāvasya sādhaka-bhaktānāṁ hṛdi svayaṁ prakaṭanaṁ sādhyatā | tat-tad-bhāvādi-mādhurye śrute dhīr yad apekṣate (BRS 1.2.292) ity āśrayiṣyamāṇe gurau tad-bhāva-mādhuryaṁ sutarāṁ dṛśyate | etādṛśe śrī-kṛṣṇa-rūpa-gurau dṛṣṭe sati lobhaḥ svataḥ eva utpadyate | yathā (BRS 1.2.241)—

dṛg-ambhobhir dhautaḥ pulaka-patalī maṇḍita-tanuḥ
skhalann antaḥ-phullo dadhad atipṛthuṁ vepathum api |
dṛśoḥ kakṣāṁ yāvan mama sa puruṣaḥ ko'py upayayau
na jāte kiṁ tāvan matir iha gṛhe nābhiramate ||

atha śravaṇa-guru-bhajana-śikṣā-gurvoḥ prāyikam ekatvam iti | yathā tathaivāha śrī-bhakti-sandarbhe (206)—

tatra bhāgavatān dharmān śikṣed gurv-ātma-daivataḥ |
amāyayānuvṛttyā yais tuṣyed ātmātma-do hariḥ || (BhP 11.2.21) iti |

tatraiva bhagavān devaḥ |

śikṣā-guror apy āvaśyakatvam āha śrī-daśame (10.87.33)—

vijita-hṛṣīka-vāyubhir adānta-manas tura-gaṁ
ya iha yatanti yantum ati-lolam upāya-khidaḥ |
vyasana-śatānvitāḥ samavahāya guroś caraṇaṁ
vaṇija ivāja santy akṛta-karṇa-dharā jaladhau ||

ṭīkā—ye guroś caraṇaṁ samavahāya ānāśrityātilola-madāntam adamitaṁ mana eva turagaṁ durgama-sāmyād vijitair indriyaiḥ prāṇaiś ca yantuṁ bhagavad-antarmukhī kartuṁ prayatante | te upāya-

khidas teṣu teṣūpāyeṣu khidyante | ato vyasana-śatānvitā bhavanti | ataeva iha saṁsāra-samudre santi tiṣṭhanti duḥkham eva prāpnuvantīty arthaḥ | jaladhau akṛta-karṇadharā asvīkṛta-nāvikā vaṇijo yathā tadvat |

śrī-guru-pradarśita-bhagavad-bhakti-bhajana-prakāreṇa bhagavad-dharma-jñāne sati tat-kṛpayā vyasanānabhibhūtau ca satyāṁ śīghram eva mano niścalaṁ bhavatīti bhāvaḥ |

atha brahma-vaivarte—

guru-bhaktyā sa milati smaraṇāt sevyate budhaiḥ |
milito'pi na labhyate jīvair ahamikā-paraiḥ ||

ataeva nārada-pañcarātre tat-pūjanasyāvaśyakatvam uktaṁ yathā—

vaiṣṇavaṁ jñāna-vaktāraṁ yo vidyād viṣṇuvad gurum |
pūjayed vāṅ-manaḥ-kāyaiḥ sa śāstrajñaḥ sa vaiṣṇavaḥ ||
śloka-pādasya vaktāpi yaḥ pūjyaḥ sa sadaiva hi |
kiṁ punar bhagavad-viṣṇoḥ svarūpaṁ vitanoti yaḥ || ity ādi |

tasmāt śrī-guror āvaśyakatvam | tac-caraṇāvalambanaṁ vinā premotpattir na bhavatīti niṣkarṣārthaḥ |

śrī-raghunātha-dāsa-gosvāmi-pādenokta-manaḥ-śikṣāyāṁ yathā—

śacī-sūnuṁ nandīśvara-pati-sutatve guru-varaṁ
mukunda-preṣṭhatve smara ity ādi |

kālikā-purāṇe śyāmā-rahasye—

madhu-lobhād yathā bhṛṅgaḥ puṣpāt puṣpāntaraṁ vrajet |
jñāna-lobhāt tathā śiṣyo guror gurv-antaraṁ vrajet ||

stavāvalyāṁ ca (manaḥ-śikṣā 3,12)—

yadīccher āvāsaṁ vraja-bhuvi sa-rāgaṁ pratijanur
yuva-dvandvaṁ tac cet paricaritum ārād abhilaṣeḥ |
svarūpaṁ śrī-rūpaṁ sa-gaṇam iha tasyāgrajam api
sphuṭaṁ premṇā nityaṁ smara nama tadā tvaṁ śṛṇu manaḥ ||

sa-yūthaḥ śrī-rūpānuga iha bhavan gokula-vane
jano rādhā-kṛṣṇātula-bhajana-ratnaṁ sa labhate ||

(vilāpa-kusumāñjalī, 14)—

yad-avadhi mama kācin mañjarī rūpa-pūrvā
vraja-bhuvi bata netra-dvandva-dīptiṁ cakāra |
tad-avadhi tava vṛndāraṇya-rājñi prakāmaṁ
caraṇa-kamala-lākṣā-sandidṛkṣā mamābhūt || iti |

ata etādṛśānugatyaṁ vinā śrī-nandanandanasya tathāvidha-svarūpa-prāptir na bhavati tatrāpi śrī-rūpānugatyaṁ vinā śrī-rādhā-kṛṣṇātula-bhajana-ratnaṁ na labhata iti niṣkarṣārthaḥ |

prasaṅgāt ācārya-lakṣaṇaṁ yathā vāyu-purāṇe—

ācinoti yaḥ śāstrārthān svācāraiḥ sthāpayaty api |
svayam ācarate yasmāt tasmād ācārya ucyate ||

yathā viṣṇu-smṛtau (HBV 1.45-46)—

paricaryā-yaśo-lābha-lipsuḥ śiṣyād gurur nahi |

kṛpā-sindhuḥ susampūrṇaḥ sarva-sattvopakārakaḥ ||
niḥspṛhaḥ sarvataḥ siddhaḥ sarva-vidyā-viśāradaḥ |
sarva-saṁśaya-saṁchettā nālaso gurur āhṛtaḥ ||

gautamīye—

na japo nārcanaṁ naiva dhyānaṁ nāpi vidhi-kramaḥ |
kevalaṁ satataṁ kṛṣṇa-caraṇāmbhoja-bhāvinām || iti |

kiṁca—

nāyikānāṁ ca sarvāsāṁ madhyā śreṣṭhatamā matā |
prāyaḥ sarva-rasotkarṣo madhyāyām eva yujyate || ity ādi |

darśitam eva | kiṁca—tvadī yatā-madī yatā-madhyayor madhye madī yatā śreṣṭhā |

iyaṁ śrī-kṛṣṇa-līlā ca śreṣṭhā sarva-pradāyikā |
na dātavyā na prakāśyā jane tv anadhikāriṇi ||

tathā hi (pādme)—

māṁ ca gopaya yena syāt sṛṣṭir eṣottarottarā | iti |

śrī-bhāgavate prathama-skandhe (1.1.8) brūyuḥ snigdhasya śiṣyasya guravo guhyam apy uta iti bṛhad-gautamīye ca |

iti śrīmad-rādhā-govinda-deva-sevādhipati-śrī-haridāsa-gosvāmī-caraṇānujīvi-śrī-rādhā-kṛṣṇa-dāsodīritā bhakti-sādhana-dīpikā-daśama-kakṣā sampūrṇa |

śrī-sādhan-dīpikā samāptā |
śrī-śrīmad-gurave samarpitam astu |